

ГОНЧАРСТВО
ОПШНОГО
В ІМЕНАХ
ЙОГО
МАЙСТРІВ

Національна академія наук України
Інститут керамології –
відділення Інституту народознавства НАН України
Міністерство культури України
Національний музей-заповідник українського гончарства в Опішному
Академічна серія «Українські керамологічні студії»
Випуск 19

Людмила Метка

ГОНЧАРСТВО ОПІШНОГО В ІМЕНАХ ЙОГО МАЙСТРІВ

Монографія

Опішне

Видавництво

«Українське Народознавство»
Національного музею-заповідника
українського гончарства в Опішному

2019

National Academy of Sciences of Ukraine
Ceramology Institute – the branch of the Ethnology Institute
of the National Academy of Sciences of Ukraine
Ministry of Culture of Ukraine
National Museum of Ukrainian Pottery in Opishne
Academic Series *Ukrainian Ceramological Studies*
Issue 19

Lyudmyla Melka

POTTERY CRAFT
OF OPISHNE
IN THE NAMES
OF HIS CRAFTSMEN

Monograph

Opishne

Ukrainian Ethnology
Publishing House
of the National Museum
of Ukrainian Pottery in Opishne

2019

НАУКОВЕ ВИДАННЯ

**Рекомендовано до друку вченими радами
Інституту керамології – відділення Інституту народознавства НАН України
та Національного музею-заповідника українського гончарства в Опішному**

РЕЦЕНЗЕНТИ

професор кафедри історії України
Полтавського національного педагогічного університету
імені Володимира Короленка,
доктор історичних наук

ІГОР СЕРДЮК

директор Державної спеціалізованої художньої школи-інтернату I-III ступенів
«Колегіум мистецтв у Опішному» імені Василя Кричевського,
доктор історичних наук, заслужений працівник культури України

ЛЮДМИЛА ОВЧАРЕНКО

ВІДПОВІДАЛЬНИЙ РЕДАКТОР

директор Інституту керамології – відділення Інституту народознавства НАН України,
генеральний директор
Національного музею-заповідника українського гончарства в Опішному,
доктор історичних наук, професор, заслужений діяч науки і техніки України

ОЛЕСЬ ПОШИВАЙЛО

Роботу виконано в рамках відомчих наукових проектів
Національної академії наук України
«Історія української культурної керамології кінця XVIII – початку XXI століття:
етапи, особливості розвитку, здобутки»
(держ. реєстр № 0113U001053),
«Персоналії українського гончарства як чинник збереження й розвитку
етнокультури України кінця XIX – початку XXI століття
(біографії, образний світ, художня стилістика, творча спадщина)»
(держ. реєстр № 0117U001812)
та наукових проектів
Національного музею-заповідника українського гончарства в Опішному
«Історіографія української керамології (кінець XVIII – початок XXI століття)»
(держ. реєстр № 0113U001044),
«Персоналії українського гончарства як чинник збереження й розвитку
етнокультури України кінця XIX – початку XXI століття
(біографії, образний світ, художня стилістика, творча спадщина)»
(держ. реєстр № 0118U003875)

Права видавництва «Українське Народознавство»
Національного музею-заповідника українського гончарства в Опішному
поширюються на всі країни.
Перевидання, репродукції, відтворення, виконання за допомогою розмножувальної,
аудіовізуальної техніки чи будь-якими іншими засобами, а також приватні копії
можуть бути виконані лише з дозволу видавництва «Українське Народознавство»

Зміст

Про авторку	12
ВСТУП	15
✿ Розділ 1. АНАТОЛІЙ АНДРЕНКО: «якби не було війни...»	21
✿ Розділ 2. КОРНІЙ ПІДГРЕБЕЛЬНИЙ: батько й сини «Підгірні»	33
✿ Розділ 3. ГРИГОРІЙ І МАРІЯ ТЯГУНИ: випадковість чи закономірність?	55
✿ Розділ 4. НИКИФОР КАНДЗЮБА: марехівські гончарі	69
✿ Розділ 5. ІВАН, ПЕТРО Й ВАСИЛЬ СЕРДЮКИ: історія старої світлини	83
✿ Розділ 6. МИХАЙЛО БЕРЕЖНИЙ: небайдужість рідних	97
✿ Розділ 7. МАРІЯ КУЛЬБАКА: Марічка із Закарпаття	111
✿ Розділ 8. ГАННА ГРИПІЧ: невідвортна доля	131
✿ Розділ 9. ЛЮДМИЛА ОМЕЛЬЯНЕНКО: «Господь знає, що робить»	153
✿ Розділ 10. ІВАН І ТЕТЯНА ФЕСИКИ: красуня з «Прогоні»	177
✿ Розділ 11. МИКОЛА СУКОНЬКА: гончарське минуле родини	189
✿ Розділ 12. НІНА МАЛИШКО: малювальниця з гончарської родини Багріїв	203
✿ Розділ 13. ВІКТОРІЯ ЖИЛАВЕЦЬ: спадкоємність поколінь	217

❁ Розділ 14. КАТЕРИНА ЧАБАН: «співуха»	233
❁ Розділ 15. ЛЮБОВ БОРДУН: гончарі Бордуни, поріднені з Чабанами	245
❁ Розділ 16. ІВАН ЗАДОРЖНИЙ: «Копієчка».....	261
❁ Розділ 17. ЛІДІЯ МАЦКО: «Головиха».....	275
❁ Розділ 18. НАДІЯ КАЛЬНА: гончарка з родини Рябокониів	295
❁ Розділ 19. ОЛЬГА ЗВАГОЛЬСЬКА: «які ми молоді були, де воно все подівалось?».....	303
❁ Розділ 20. МАРІЯ КИЗИМЕНКО: малювальниця з роду Різників	315
❁ Розділ 21. ВАРВАРА ЯЦЕНКО: гончарі «Вішники».....	325
❁ Розділ 22. МИТРОФАН ЯЦЕНКО: доньки – Варвара Шкребела, Параска Середа, Анастасія Бабиц, Ганна Мартиненко	339
❁ Розділ 23. АНАТОЛІЙ ЯЦЕНКО: «сниться й досі те гончарство...».....	357
❁ Розділ 24. ЛІДІЯ СЛОБОДСЬКА: невістка з гончарської родини.....	367
❁ Розділ 25. ВАРВАРА ШИЯН: пам'ять рук і серця.....	385
❁ Розділ 26. ПОШИВАЙЛИ: «Карасіри», «Фардабаші», «Кібальники».....	393
❁ Розділ 27. ЯКІВ ПОШИВАЙЛО: нащадок малобудищанського гончаря.....	419
❁ Розділ 28. ТЕТЯНА ПОШИВАЙЛО: незабутні роки	427
❁ Розділ 29. АНТОНІНА ДЕРКАЧ: гуси-лебеді.....	439

* Розділ 30. ПАРАСКА ЯЦЕНКО: «у нас майже вся сім'я пов'язана з гончарством».....	453
* Розділ 31. СОФІЯ КУШНІР: свистунці для відвідувачів Музею гончарства.....	465
* Розділ 32. ГАННА МІЩЕНКО: майстриня іграшки з роду Сердюченків.....	475
* Розділ 33. ЛІДІЯ ОНАЧКО: «після війни жили в пригребиці».....	493
* Розділ 34. ЗІНАЇДА ХЛОНЬ: переплетіння гончарських родів.....	505
* Розділ 35. ЛЮДМИЛА ДЯЧЕНКО: «попри все, хотіла стати малювальницею».....	521
* Розділ 36. НАТАЛЯ ШКОЛЯР: учениця Ганни Діденко.....	533
* Розділ 37. НІНА БАБЕНКО: 33 роки в гончарному виробництві.....	539
* Розділ 38. РАЇСА ШИРАЙ: завзята громадянка.....	543
* Розділ 39. ГОНЧАРНЕ ПРИВАТНЕ ПІДПРИЄМСТВО «ЗАДОРЖНИЙ» ТА ЙОГО МАЙСТРИ.....	567
ДОДАТОК: Групові фото працівників гончарських артілі/ заводу Опішного 1940-х – 1960-х років.....	583
ІНФОРМАЦІЯ	606
ІМЕННИЙ ПОКАЖЧИК.....	616
ГЕОГРАФІЧНИЙ ПОКАЖЧИК.....	636

Contents

About the author	12
INTRODUCTION	15
❁ Chapter. ANATOLIY ANDRENKO: <i>If There Were No War</i>	21
❁ Chapter 2. KORNIY PIDHREBELNY: Father and Sons the <i>Pidhirnys</i>	33
❁ Chapter 3. HRYHORIIY AND MARIYA TYAHUNS: Chance or Pattern?	55
❁ Chapter 4. NYKYFOR KANDZYUBA: Marekhivka Potters	69
❁ Chapter 5. IVAN, PETRO, AND VASYL SERDYUKS: History of One Old Photo	83
❁ Chapter 6. MYKHAYLO BEREZHNY: Family Indifference	97
❁ Chapter 7. MARIYA KULBAKA: Marichka from Transcarpathia	111
❁ Chapter 8. HANNA HRYPYCH: Inevitable Fate	131
❁ Chapter 9. LYUDMYLA OMELYANENKO: The Lord Knows What He Is Doing	153
❁ Chapter 10. IVAN AND TETYANA FESYKS: the Beauty from <i>Prohonya</i>	177
❁ Chapter 11. MYKOLA SUKONKA: Pottery Past of the Family	189
❁ Chapter 12. NINA MALYSHKO: Painteress from the Bagriy Family of Potters	203
❁ Chapter 13. VIKTORIYA ZHYLAVETS: Heredity of Generations	217

❁ Chapter 14. KATERYNA CHABAN: <i>Singer</i>	233
❁ Chapter 15. LYUBOV BORDUN: The Borduns the Potters Related to the Chabans.....	245
❁ Chapter 16. IVAN ZADOROZHNY <i>Kopeck</i>	261
❁ Chapter 17. LIDIYA MATSKO: <i>Chairman's Wife</i>	275
❁ Chapter 18. NADIYA KALNA: Potteress from the Ryabokin Family.....	295
❁ Chapter 19. OLGA ZVAHOLSKA: <i>How Young Were We, Where Did It All Go?</i>	303
❁ Chapter 20. MARIYA KYZYMENKO: a Painteress from the Lineage Riznyks.....	315
❁ Chapter 21. VARVARA YATSENKO: <i>Vyshnyk Potters</i>	325
❁ Chapter 22. MYTROPHAN YATSENKO: his daughters – Varvara Shkrebela, Paraska Sereda, Anastasiya Babych, Hanna Martynenko.....	339
❁ Chapter 23. ANATOLIY YATSENKO: <i>Still Dreaming on Pottery</i>	357
❁ Chapter 24. LIDIYA SLOBODSKA: Daughter-In-Law of a Potter's Family.....	367
❁ Chapter 25. VARVARA SHYIAN: Memory of Hands and Hearts.....	385
❁ Chapter 26. POSHYVAILOS: « <i>Karasirs</i> », « <i>Fardabashes</i> », « <i>Kibalnyks</i> ».....	393
❁ Chapter 27. YAKIV POSHYVAILO: a Descendant of a Potter from the Mali Budyshcha.....	419
❁ Chapter 28. TETYANA POSHYVAILO: Unforgettable Years.....	427
❁ Chapter 29. ANTONINA DERKACH: Swan Geese.....	439

❁ Chapter 30. PARASKA YATSENKO: <i>Almost All Our Family Is Related to Pottery</i>	453
❁ Chapter 31. SOFIYA KUSHNIR: <i>Whistles for Visitors to the Museum of Pottery</i>	465
❁ Chapter 32. HANNA MISHCHENKO: <i>Master of Toys of the Serdyuchenko Family</i>	475
❁ Chapter 33. LIDIYA ONACHKO: <i>After the War They Lived in the Pottery Kiln Shed</i>	493
❁ Chapter 34. ZINAYIDA KHLON: <i>interlacing of Pottery Kins</i>	505
❁ Chapter 35. LYUDMYLA DYACHENKO: <i>Nevertheless, She Wanted to Become a Drawing Artist</i>	521
❁ Chapter 36. NATALYA SHKOLYAR: <i>Hanna Didenko's Pupil</i>	533
❁ Chapter 37. NINA BABENKO: <i>33 Years in Pottery Manufacturing</i>	539
❁ Chapter 38. RAYISA SHYRAY: <i>Avid Citizen</i>	543
❁ Chapter 39. ZADOROZHNY PRIVATE ENTERPRISE AND HIS MASTERS.....	567
ATTACHMENT: Group Photos of Workers of the Pottery Cooperative/ Factory in Opishne in the 1940s – 1960s	583
INFORMATION	606
INDEX OF NAMES	616
INDEX OF PLACES	636

Про авторку

© фото Тараса Пошивайла, 2013

Людмила МЕТКА
керамолог, етнолог,
музеолог

Народилася 22 травня 1966 року в Опішному Полтавської області.

Закінчила психолого-педагогічний факультет Полтавського державного педагогічного інституту імені Володимира Короленка (1988), аспірантуру історичного факультету Київського національного університету імені Тараса Шевченка за спеціальністю «Етнологія» (2005).

Працювала в Державній спеціалізованій художній школі-інтернаті «Колегіум мистецтв у Опішному» викладачем «Етнографії українського гончарства» та «Основ керамології» (2005–2007); молодшим науковим співробітником (1996, 2001), головним зберігачем (1997–2000), старшим науковим співробітником (2001–

2006) Національного музею-заповідника українського гончарства в Опішному; молодшим науковим співробітником Інституту керамології – відділення Інституту народознавства НАН України (2001–2006); завідувачем Відділу етнографії гончарства Національного музею-заповідника українського гончарства в Опішному (2007–2012). Завідувач Відділу керамології новітнього часу Інституту керамології – відділення Інституту народознавства НАН України (з 2006), провідний науковий співробітник Відділу етнографії гончарства Національного музею-заповідника українського гончарства в Опішному (з 2014).

Головні напрямки наукових досліджень: етнографічна й музеєзнавча керамологія, історія керамології, персоналії українського гончарства, роль глини й глиняних виробів у традиційно-побутовій культурі українців.

Захистила кандидатську дисертацію *«Гончарство Слобожанщини в другій половині XIX – першій половині XX століття»* (2006).

Кандидат історичних наук. Член Ученої ради Інституту керамології – відділення Інституту народознавства НАН України (з 2002). Член Національної експертної керамологічної ради і куратор щорічних Національних конкурсів публікацій на теми керамології, гончарства, кераміки *«KeGoKe»* (2007–2019); III Селюченківських наукових читань (Опішне, 2001); Всеукраїнського науково-практичного керамологічного семінару *«Сучасні проблеми атрибутування керамологічних колекцій в Україні»* (Опішне, 2007); Міжнародного керамологічного симпозіуму *«Фарфор-фаянс у світовому й локальному вимірах (історія, мистецтво, побут, бізнес, ідеологія, політика)»* (Опішне, 2011); Національного конгресу українських керамологів *«Українська керамологія в контексті викликів XXI століття»* (Опішне, 2015).

Куратор і учасник керамологічних експедицій до Луганської (2001, 2002, 2007), Харківської (2002, 2013), Донецької (2003), Дніпропетровської (2003), Полтавської (2004–2019), Сумської (2004, 2013), Київської (2001–2010), Івано-Франківської (2007, 2009, 2010), Житомирської (2009), Рівненської (2009), Закарпатської (2009), Чернівецької (2009), Черкаської (2009), Львівської (2009), Тернопільської (2009) областей. Учасник міжнародних і всеукраїнських

семінарів, конференцій і симпозіумів з проблематики української керамології й етнології.

Координатор мистецьких виставок I–III Всеукраїнських симпозіумів монументальної кераміки *«Поетія гончарства на майданах і в парках України»* (1997–1999), виставки I Національного симпозіуму гончарства (2000), виставки мистецьких творів опішненських гончарів – претендентів на Державну премію України імені Тараса Шевченка *«Дивотворіння Опішного – Україні XXI сторіччя»* (Київ, 1998).

Бере участь у формуванні колекцій кераміки Національного музею-заповідника українського гончарства в Опішному (2000–2019); автор програми спеціального курсу *«Етнографія українського гончарства»* й співавтор програми спеціального курсу *«Основи керамології»* для мистецьких навчальних закладів України, яку використовують у навчальній роботі Державної спеціалізованої художньої школи-інтернату *«Колегіум мистецтв у Опішному»* імені Василя Кричевського.

Автор 115-ти публікацій з проблематики керамології, гончарства, кераміки, у тому числі монографій *«Гончарство Слобідської України у другій половині XIX – першій половині XX століття»* (2011) та *«Глина й глиняний посуд в українській народній медицині»* (2014). Дипломант Національних конкурсів публікацій на теми керамології, гончарства, кераміки в Україні *«KeGoKe»* (2007, номінація *«Краща науково-популярна, публіцистична публікація»*; 2010, номінація *«Краща наукова стаття»*; 2011, номінація *«Краща науково-популярна, публіцистична публікація»*; 2012, номінація *«Краща наукова стаття»*, *«Краща публікація з окремими сюжетами на теми керамології, гончарства, кераміки в Україні»*; 2013, номінація *«Краща наукова стаття»*; 2014, номінація *«Краща монографія»*; 2017, номінація *«Краща монографія»*) та володар Гран-Прі *«KeGoKe-2014»* і *«KeGoKe-2017»*.

ВСТУП

**Будівля цеху № 2 заводу
«Художній керамік».
Опішне, Полтавщина. 1985.**

Фото Олеса Пошивайла.

Приватний архів

Олеса Пошивайла;

копія – Національний музей-

заповідник українського

гончарства в Опішному,

Національний архів

українського гончарства

Вступ, передне слово, передмова... Яку б назву не мала ця частина книги, за нею стоїть автор. Хіба можна написати щось більше, ніж сказано в розділах книги, своєрідних сюжетах про мешканців Опішного, моїх односельців, які свого часу займалися гончарним виробництвом? Згодом зрозуміла, що потребує роз'яснення, чому писала саме про ці особистості.

Ще на початку своєї діяльності я як керамолог активно займалася вивченням гончарства Слобідської України. Найбільше під час проведення польових експедицій запало в душу спілкування з людьми. Для мене важливо не лише те, що повідали мої респонденти, а й те, які емоції супроводжували їхні розповіді, які почуття при цьому вони в мене викликали.

Після публікації першої книги *«Гончарство Слобідської України у другій половині XIX – першій половині XX століття»* (2011) я взялася за іншу тему, де використала своє бажання й уміння слухати, співпереживати й водночас віднаходити важливу інформацію. Так з'явилася наступна монографія *«Глина й глиняний посуд в українській народній медицині»* (2014), де було опубліковано чимало етнографічно-керамологічних спостережень і документальних свідчень опитаних людей. Саме такий стиль написання мені особливо подобається. Я прагну, щоб зі сторінок моїх книг *«промовляли»* люди. Тож і цю книгу присвячено гончарству Опішного, передовсім його мешканцям. Побудована вона у вигляді окремих розповідей-сюжетів про одну особу, зокрема її трудову діяльність, але здебільшого про гончарські роди.

Зацікавлення темою, яку я намагалася розкрити в цій монографії, розпочалося ще 2008 року, коли я з колегами – співробітниками Національного музею-заповідника українського гончарства в Опішному й Інституту керамології – відділення Інституту народознавства НАН України, виконувала проект *«Гончарство Опішного в іменах його майстрів»*. Тоді ми обстежували всі вулиці селища на предмет виявлення гончарів, малювальниць, майстрів іграшки, які працювали кустарно чи в гончарних підприємствах Опішного. Моїм завданням було обстежити вулиці: Першотравневу,

Дзержинського (нині – Зінаїди Линник), Крупської (нині – Дружби), а також Короленка, Гагаріна й Нафтовиків. Люди, з якими я спілкувалася, тобто мої респонденти, поставилися до моєї діяльності прихильно й, загалом, охоче повідомляли про своїх рідних. Тоді особливо вразила мене розповідь Галини Тарасівни Андренко. Жінка повідала про свого брата Анатолія, який працював у гончарній артілі «Червоний гончар». Вона з такою любов'ю пригадувала своїх рідних, так сердечно розповідала, що я не могла не переповісти її історію читачам. Саме тоді й з'явилася думка написати статтю про гончаря з родини Андренків. Так виник перший сюжет «Якби не було війни...». Потім моя робота з обстеження гончарства Опішного дещо призупинилася. Проєкт було завершено, матеріали здано в архів, я повинна була виконувати вже іншу тему, тож повернулася до попередньої лише 2013 року. Окрім того, мої зацікавлення збіглися з напрямком дослідження київського мистецтвознавця Олени Клименко, яка вже понад 20 років детально вивчає гончарство Опішного й разом з полтавським мистецтвознавцем Віталієм Ханком збирала й записала чимало інформації про місцевих гончарів, малювальниць і майстрів іграшки, щоб у майбутньому опублікувати «Словник опішнянських гончарів». До речі, цього наміру дослідниця не полишає й донині. Вона зафіксувала інформацію про понад 1000 опішненських гончарів, майстрів іграшки, малювальниць, знайшла світлини, документальні матеріали. У Національному архіві українського гончарства Національного музею-заповідника українського гончарства в Опішному зберігається величезний масив різноманітних відомостей за темою, яка потребує ретельного опрацювання, оскільки одній людині не під силу справитися з такою кількістю матеріалів. Тож пані Олена люб'язно прийняла мене в «товариство» дослідників опішненського гончарства.

Згадані вище дослідники вирішили вести дослідження за списком, складеним в алфавітному порядку. Чимало інформації необхідно було уточнити, доповнити новою, адже в Опішному в гончарстві була задіяна не одна тисяча осіб. Попереду на нас чекала захоплююча справа. Вдалося з'ясувати роки життя й роботи в гончарних підприємствах багатьох особистостей, віднайти

трудові книжки та інші документи, світлини, зробити відео-й аудіозаписи. Для словникової статті інформації, здавалося, більше ніж достатньо. Проте куди подіти спогади людей про життя, молодість, любов, війну, про робочі будні й святкові дні, про радощі й печалі? Спогадів і своєрідних сповідей було так багато, що вони почали мене переслідувати... Про кожного з тих, з ким довелося поговорити, хотілося написати хоча б статтю, не кажучи вже про оповідання чи навіть роман, на що кожний з них, на моє переконання, заслуговує. Згодом з'явилася потреба написати книгу, поєднавши всі сюжети.

Характерно, що спочатку перші розділи про Ніну Бабенко, родини Багріїв, Бережних, Бордунів, Вишневецьких, Грипичів були написані в алфавітному порядку. Проте далі все пішло не за планом, тобто не за списком. Наприклад, із розмови з Марією Бордун, яка розповіла про свою родину, дізналася про її сусідку, у минулому малювальницю, Катерину Чабан. Відвідала, поспілкувалися – отримала новий розділ. Уточнюючи інформацію від Марії Гавриліної про майстрів гончарства з родини Грипичів, не могла не завітати до її сусідки Марії Яценко, дід якої Гнат Гладиревський був гончарем. Та й сама вона разом із чоловіком працювала в гончарному підприємстві. Потрапивши на куток «Гончарівка», у мене з'явилося чимало нової інформації. Тут жили Денисенки, Хлоні, Софія Кушнір, Ольга Звагольська, про яких йдеться в окремих розділах книги. Тож довелося розпрощатися з ідеєю з'ясувати інформацію за списком, а натомість розширювати її, адже, приміром, пишучи про Зінаїду Хлонь і Софію Кушнір, не можна було не згадати про Лідію Оночко й Ганну Міщенко – усі вони свого часу ліпили свистунці-подарунки для відвідувачів Музею гончарства; Ганна Міщенко розповіла про родичів-гончарів Сердюченків і Кизименків.

Багато з тих, хто працював у гончарних підприємствах, згадували своїх колег, розповідали про керівництво, організаційні моменти. Так з'явився розділ про Марію Кульбаку (*«Марічка із Закарпаття»*), яка 20 років працювала головним художником у заводі *«Художній керамік»*. З Оленою Клименко відвідала приватне підприємство *«Задорожний»*, у результаті чого 2015 року з'явився розділ про його працівників. Про гончаря Івана Задорожного (*«Копієчку»*) та його доньку – малювальницю Лідію Дудник – розділ виник після того,

як кілька моїх респондентів пригадали гончарів на прізвисько «Копієчки», які жили на кутку «Яри». Там мешкала й багатодітна родина гончаря Артема Яценка. Його сини й доньки, невістки й зяті, онуки й правнуки були гончарями, малювальницями, майстрами глиняної іграшки.

Низка розділів з'явилася в книзі в результаті зацікавлення одним старовинним будинком (нині – вулиця Сергія Васильківського). Той будинок приваблював мою увагу з дитинства. Як виявилось, у ньому свого часу проживало гончарське подружжя – Марія (у дівочтві – Кандзюба) й Григорій Тягуни. За цим розділом слідує розділ про родини Кандзюбів і Сердюків, які жили на кутку «Марехівка» й були пов'язані родинними зв'язками з Тягунами. Далі було знайомство з представниками роду Підгребельних, де гончарювали батько й три його сини. З гончарством були пов'язані майже всі члени цієї родини. Окремі розділи написані після розмов з людьми, які жили неподалік від Музею гончарства. Це розповіді про гончарські родини Слободських, Фесиків, Жилавців. Кілька розділів виникли доволі спонтанно. Наприклад, про гончарське минуле своєї родини під час однієї із зустрічей однокласників мені розповіла Людмила Федюн (у дівочтві – Суконька), а про свою маму – майстриню іграшки Антоніну Деркач – повідала однокласниця моєї сестри Наталя Олійник. Як виявилось, ще одна її однокласниця Наталя Школяр працювала кілька років у заводі «Художній керамік» майстринею іграшки, моя сусідка Людмила Дяченко – також в минулому малювальниця. Ніна Кальна, яку я знала як працівницю Опішнянського маслосирзаводу, близько 10 років гончарювала в «Художньому кераміку», а поряд з нею трудилася ще одна гончарка – Лідія Мацко. Окрім того, як з'ясувалося, гончарями були й батьки цих жінок. Неможливо було не написати про відомі гончарські роди Пошивайлів («Карасіри», «Кібальники», «Фардабаши»), хоча увагу в книзі я акцентувала на розповідях про їхніх однофамільців Тетяну Пошивайло та Якова Пошивайла.

Мої респонденти пригадували історії не лише з буття власних гончарських родин, а й називали імена багатьох інших мешканців Опішного: колишніх гончарів-кустарів, працівників гончарських підприємств. Тому було вирішено в підсторінкових зносках подати

коротку інформацію про згаданих людей, отриманих з матеріалів Олени Клименко та Віталія Ханка.

Для більшої наочності до поданих розділів було створено ще й схеми родоводів. **Звертаю увагу читачів на те, що в цих схемах зазначено прізвища й роки життя тільки тих осіб із роду, хто був причетний до гончарства.** Вірогідно, вони містять неповний перелік задіяних у гончарстві осіб, тому сподіваюся на можливі уточнення від родичів чи знайомих тих осіб, про кого йдеться в книзі.

Принагідно висловлюю вдячність усім, хто надав мені інформацію за темою дослідження. З багатьма своїми респондентами я підтримую дружні взаємини й нині. Переконана, що книга буде цікавою не тільки для тих, чиї імена в ній згадано, а й загалом для мешканців Опішного, адже в ній зафіксовано яскраву сторінку історії Гончарної столиці України! Акцентую увагу й на тому, що в книзі подано лише незначну частину імен опішненців, задіяних у гончарному виробництві; багато інших майстрів ще чекають на своїх дослідників і оповідачів!

РОЗДІЛ 1

Фрагмент фото [див. на стор. 26]

**АНАТОЛІЙ
АНДРЕНКО:
«ЯКБИ НЕ БУЛО
ВІЙНИ...»**

«Якби не було війни...». Цими словами можна розпочати розповідь про історії життів, здебільшого доволі коротких, сотень, тисяч, мільйонів людей: військових і громадянських, яким довелося жити у воєнні роки. Скільки незавершених справ, болі й сліз принесли із собою війни, якими сповнена світова історія! Якби не вони, ті, хто загинув, могли б народити й виховати дітей, кохати, працювати, винайти, створити, нарешті, просто жити, бути щасливими з-поміж рідних, близьких, друзів...

Якби не було війни, Андренко Анатолій Тарасович (1924–1944), уродженець Опішного – найбільш відомого в Україні гончарного осередку, ймовірно, теж міг би стати гончарем, адже в його рідному селищі в гончарному виробництві була задіяна чи не кожна родина. Хтось гончарював, дехто добував глину, інші продавали посуд. В окремих родинах усі її члени працювали в гончарному виробництві.

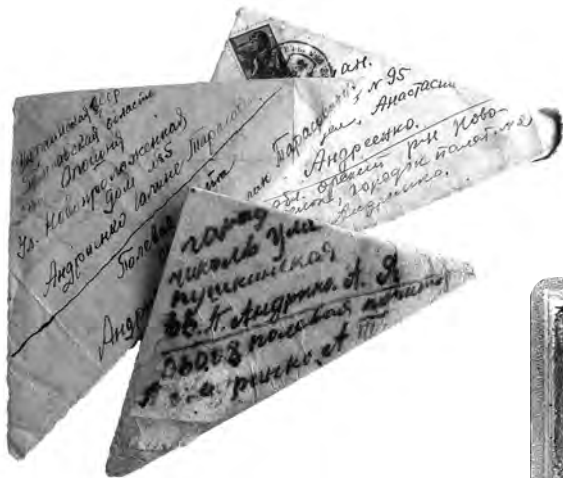
Андренко Галина Тарасівна (1930 р. н.), сестра Анатолія, виявилася надзвичайно цікавою співрозмовницею. Яскраві картини поставали перед моїми очима під час її розповідей про свою родину. Я була вражена, як трепетно жінка зберігає пам'ять про своїх рідних, як з теплою в голосі розповідає про кожного, які поетичні, здебільшого пестливі, слова використовує: «мамочка», «папочка», «братік», «хатиньонька», «ріднесенький». Мало було б і роману, щоб умістити все (й не лише про родину), що я почула від цієї інтелігентної й мудрої жінки.

Дід Галини Андренко – Яків Омелянович і бабуся – Уляна Савівна Дейнеки жили в Опішному, у доволі великому будинку на чотири кімнати, неподалік нинішнього Парку слави. Жили незможливо, проте в злагоді. Деякий час Яків Дейнека працював сторожем в Опішнянській зразковій гончарній навчальній майстерні Полтавського губернського земства, а потім – писарем Полтавського губернського земства. Уляна Дейнека господарювала вдома, виховуючи семеро дітей: п'ятьох синів і двох доньок.

Батьки зуміли дати вищу освіту чотирьом синам. Іван Дейнека працював хірургом, став професором медицини, тривалий час займав посаду ректора Вінницького, згодом Одеського медичних інститутів. Саме з нього розпочалася сімейна династія лікарів, з-поміж яких –

**Галина Андренко
читає листи з фронту
від брата Анатолія.
Опішне, Полтавщина. 2013.**

Фото Людмили Меткої.
Національний музей-заповідник
українського гончарства в Опішному,
Національний архів українського
гончарства

Листи з фронту від Анатолія Андренка.

Фото Людмили Меткої. Приватний архів Галини Андренко;
копія – Національний музей-заповідник
українського гончарства в Опішному,
Національний архів українського гончарства

**Чиновники Полтавського губерньського земства:
(зліва направо) Яків Дейнека, (?). Полтава. 1911.**

Фото Йосипа Хмелевського.
Приватний архів Варвари Перепелиці;
копія – Національний музей-заповідник
українського гончарства в Опішному,
Національний архів українського гончарства

Родина Якова Дейнеки біля власного будинку:
(зліва направо) син Іван, дружина Уляна, донька Анастасія, зять Тарас,
сини Олексій і Василь, онуки Анатолій і Петро.
Опішне, Полтавщина. 1926. Автор фото невідомий. Приватний архів Галини Андренко;
копія – Національний музей-заповідник українського гончарства в Опішному,
Національний архів українського гончарства

опішненський лікар-терапевт Наталя Володимирівна Щупачинська, донька моєї співрозмовниці. Василь Дейнека став військовим льотчиком, Анатолій Дейнека – військовим лікарем, а Олексій Дейнека отримав інженерно-технічну освіту. Кирило, старший із братів Дейнек, був вправним майстром з виготовлення струн, загинув під час служби в армії 1913 року. Доньки Якова й Уляни Дейнек – Анастасія й Параска – перейняли від матері вміння опікуватися родиною й стали добрими господинями у власних сім'ях.

У всіх дітей доля склалася по-різному. Надзвичайно чуттєвою є історія кохання старшої доньки Анастасії, матері Галини Андренко. Зустрілася вона зі своїм судженим, який був родом із невеликого хутора Андренки Зіньківського повіту, Тарасом Андренком далекого 1913 року. Тарасу йшов 21-й рік, Насті виповнилося 17. Саме

тоді юнак повинен був іти до армії, тож з іншими призовниками з'явився в Опішнянську волость за повісткою. Затрималися хлопці до вечора й попросилися на ночівлю до Дейнек. *«Там і побачив він цю Настушечку, вона красива була, така невеличка, і влюбився, канешно, він»*, – розповідала Галина Андренко [3; 5]. Служив Тарас у флоті царської Росії на кораблях *«Святая Марія»* і *«Свободная Россия»*. П'ять років чекала дівчина свого коханого. Листи приходили дуже рідко, а останній рік *«Тарас як у воду канув»*. Мати вмовляла доньку забути нареченого й вийти заміж за іншого, адже й молодшій сестрі Парасці вже слід було віддатися, проте не годилося *«переходити дорогу»* старшій. Та невдовзі Настя здалася. Похмурого осіннього дня, похиливши голову, пішла вона з женихом, обраним для неї батьками, на базар по ікони для вінчання. Йшла і думала *«куплю вам ті ікони, то ви мене з ними і похороните»* [3; 5]. Проте сталося диво: саме в цей день повернувся з армії Тарас. То був найщасливіший дарунок долі для Насті. 14 жовтня 1918 року, на Покрову, закохані повінчалися.

Шестеро дітей народилося в родині Тараса й Насті, але вижили лише троє. *«Перша Галиночка, дівчинка була, народилася 1919 року, папа казав, що вона на янгелятко була похожа, біленька, голубоглазенька. А воно така бідність була, й дівчинка у 9 місяців померла. Другий хлопчик був, та мені мало про нього розповідали, потім Петічка, братік мій старшенький, він з 1922, а в 1924 близнята Толічка і Прокопій родилися. Мамочка тяжко працювала, то вони народилися семимісячні, а може, й менші. Один хлопчик через півтори години помер, а Толічку мама поїла молочком з піпеточки і таки виходила. Я була останньою, не дуже вже й потрібною, але, що вдієш, усіх нас батьки любили»*¹, – пригадувала Галина Андренко [1]. Сказати, що Андренки жили скромно – мало. Вони існували надзвичайно бідно, проте любов, яка супроводжувала їхнє життя, допомагала перемагати різні негаразди й біди, які постійно випробовували на міцність їхню родину.

У родині Андренків Анатолій був першим, кого доля пов'язала з гончарством. 1940 року він почав працювати в артілі *«Червоний*

¹ Тут і далі: мову оригіналу збережено, пунктуацію розставлено, згідно з нормами сучасної української мови.

Родина Андренків: (сидять зліва направо) батько Тарас, донька Галина, дружина Анастасія; (стоять зліва направо) сини Анатолій і Петро. Опішне, Полтавщина. 22.06.1940.

Автор фото невідомий. Приватний архів Галини Андренко;
копія – Національний музей-заповідник українського гончарства в Опішному,
Національний архів українського гончарства

**Тарас Андренко
з дружиною Анастасією
й донькою Галиною
біля власного будинку.
Опішне, Полтавщина.**

Кінець 1940-х.

Автор фото невідомий.
Приватний архів
Галини Андренко;
копія – Національний музей-
заповідник українського
гончарства в Опішному,
Національний архів
українського гончарства

**Анатолій Андренко.
Опішне, Полтавщина. 1932.**

Автор фото невідомий.

Приватний архів Галини Андренко;
копія – Національний музей-заповідник
українського гончарства в Опішному,
Національний архів
українського гончарства

гончар». З дитинства хлопець був невисокого зросту, хворобливим і надзвичайно несміливим, боявся навіть до школи ходити, тому залишився неграмотним. В артілі він зі своїм товаришем на прізвище Семеренко навчався гончарювати в місцевого майстра Івана Задорожного, якого прозивали «Копієчка». Галина Андренко пригадувала, як носила брату обід, як довго стояла, виглядаючи й чекаючи його під старою грушею, що росла неподалік артілі. Хлопцеві дуже подобалося в гончарній майстерні, він уже тоді навчився робити покришки й почав виготовляти квітники.

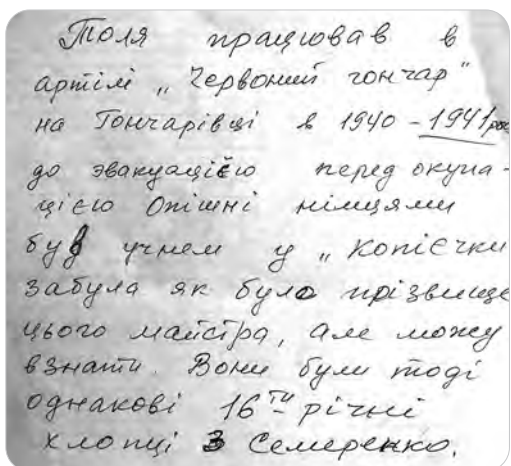
Проте війна зруйнувала всі плани юнака. У жовтні 1941 року німецькі війська ввійшли на територію Опішного; містечко залишалося окупованим до вересня 1943. Петро, старший брат Анатолія, на той час уже був на фронті, провчившись рік у Школі льотчиків й авіаційних техніків у м. Вольськ Саратовської області. Восени 1941 року подружжя Андренків з двома дітьми, 16-річним Анатолієм і 10-річною Галиною, евакуювалися з іншими родинами в Чкаловську область (нині – Оренбурзька область). Батько працював на

будівництві аеродрому в м. Бугуруслан, потім – у м. Чкалов (нині – Оренбург), згодом був направлений у м. Гур'єв (нині – м. Атирау, Казахстан) на будівництво нафтопереробного заводу. Мати з донькою залишилися в Бугуруслані. Анатолій навчався у ФЗУ в м. Орськ (нині – Оренбурзька область), потім працював теслею на будівництві в Новотроїцькому районі, поблизу Орська, де й отримав повістку на фронт, коли йому виповнилося 18 років.

В архіві Галини Андренко зберігається кілька листів від Анатолія. Писав він їх не власноруч, адже умів лише підпис ставити. Трепетно зберігає жінка ці реліквії, час від часу перечитуючи їх і дуже жалкуючи за братом. У першому листі, від 14 серпня 1942, написаному комендантом будівельного містечка, йшлося про повістку Анатолію до военкомату й про те, що йому потрібна допомога матері, щоб зібратися на війну. *«Мама, що змогла, то продала. На колінах у НКВД просила, показувала того листа, бо не можна було проїхати до нього. Уже повезла йому і покушать, що там змогла купити, і обуться, і одітись. Ботинки йому купила і хороший костюм. Найшла його в палаточному городку, повела в баню. Він помився, передівся, накормила його і у военкомат приготувала»* [4; 6]. Другий лист, від 5 травня 1943 року, написав уже з фронту його побратим Панов Н. Д., де від імені Анатолія просив прислати папір для листів і грошей. Третій лист, який не містив суттєвої інформації про життя-буття сина, у серпні 1943 отримали рідні хлопця від командира його частини. І тільки в четвертому листі від 6 квітня 1944 року, який родина отримала, повернувшись з евакуації в Опішне, дещо повідомлялося про його перебування на передовій: *«Здравствуйте, дорогие родители, папа, мама, сестрица Галя, дедушка и бабушка, – писав юнак. – Я пока жив и здоров, чего и вам желаю. Письмо, писанное Галей 22.02.1944 года, я получил, за какое большое спасибо. Я очень рад, что вы приехали до дому, что наш дом и «квитка» (корова. – Л. М.) целы. Пишите, где работает папа. Еще напишите, как бабушка с дедушкой жили при немце, кто был старостой и кто оказался предателем. Ну, я живу хорошо, только не могу еще полностью привыкнуть к дисциплине, частенько забываюсь, за что иногда получаю взыскания. Пишите, как вы живете, что пишет брат. Я живу*

Записка Галини Андренко до Людмили Меткої.

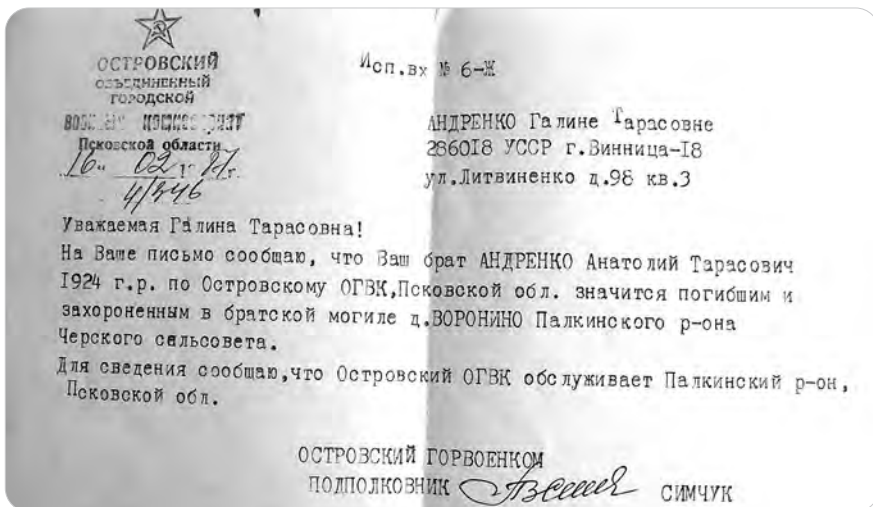
Фото Людмили Меткої.
Національний музей-заповідник українського гончарства в Опішному, Національний архів українського гончарства

в деревне, на передовую меня не берут, т. к. я мал ростом да и силы мало, а так в подразделении хожу в караул часовым. Пишите о себе, как вы живете, как ваше здоровье. Ну пока и все. Крепко целую, ваш Толя» [2].

Анатолій Андренко перебував на службі в 67-й армії 506 стрілецького полку 198 стрілецької дивізії, яка воювала на Ленінградсько-Прибалтійському фронті. Наприкінці квітня 1944 року 67-а армія ввійшла до складу Третього прибалтійського фронту, де брала участь у визволенні Ленінграда. 17 липня 1944 року під час Псковсько-Островської військової операції Анатолій Андренко загинув. «Як саме це сталося – ніхто не знає. Що чувствував він в останні свої хвилини, погубаючи у тих страшних фінських болотах? Чи зразу погуб, а чи мучився наш біднесенький, малесенький Толічка?» – зі сльозами на очах згадувала Галина Андренко [1].

1987 року після тривалих пошуків рідні дізналися, що Анатолій похований у братській могилі в с. Вороніно (Псковщина, Росія). Проте рідним так і не вдалося з'їздити туди, щоб встановити пам'ятний знак.

Так завершилося життя простого українського юнака, якого любов рідних у дитинстві захищала від багатьох негараздів, але не змогла вберегти від страшних лихоліть війни.

Повідомлення Галині Андренко про місце захоронення її брата Анатолія. 16.02.1987.

Приватний архів Галини Андренко; копія – Національний музей-заповідник українського гончарства в Опішному, Національний архів українського гончарства

Історія України засвідчує, що жодне покоління людей не оминула та чи інша війна. Кожна з них продовжує приносити горе в родини. Ось і нині гіпертрофовані амбіції російської влади призвели до окупації частини українських територій. Скільки народжених для щастя, кохання, продовження роду молодих життів обривається заради московських примарних бажань володарювати! У пеклі боїв гинуть здебільшого молоді, повні сил, енергії, надій і сподівань кращі сини нашої держави.

Сподіваюся, що через багато років після нинішньої війни рідні загиблих будуть пам'ятати про них і хтось, колись, як і Галина Андренко, що свято береже пам'ять про свого брата Анатолія, повідає нащадкам історію їхніх життів.

1. Інформацію надано Андренко Галиною (1930 р. н.). Опішне, Полтавщина. 25.07.2013
2. Лист Андренка Анатолія до родини // Приватний архів Галини Андренко; копія – Національний музей-заповідник українського гончарства в Опішному, Національний архів українського гончарства. – Ф. 1. – Оп. 7. – Од. зб. 166. Метка Людмила. Звіт про керамологічну експедицію (Опішне, Полтавщина. 01.08.2013). – 1 арк.
3. Метка Людмила. Звіт про керамологічну експедицію (Опішне, Полтавщина. 11.06.2013) // Національний музей-заповідник українського гончарства в Опішному, Національний архів українського гончарства. – Ф. 1. – Оп. 7. – Од. зб. 170. – 16 арк.
4. Метка Людмила. Звіт про керамологічну експедицію (Опішне, Полтавщина. 01.08.2013) // Національний музей-заповідник українського гончарства в Опішному, Національний архів українського гончарства. – Ф. 1. – Оп. 7. – Од. зб. 166. – 27 арк.
5. Спогади Андренко Галини (1930 р. н.). [Аудіододаток до: Метка Людмила. Звіт про керамологічну експедицію (Опішне, Полтавщина. 11.06.2013)] // Національний музей-заповідник українського гончарства в Опішному, Національний архів українського гончарства. – Аудіофонд. – № 392.
6. Спогади Андренко Галини (1930 р. н.). [Аудіододаток до: Метка Людмила. Звіт про керамологічну експедицію (Опішне, Полтавщина. 01.08.2013)] // Національний музей-заповідник українського гончарства в Опішному, Національний архів українського гончарства. – DVD фонд. – № 476.

1

2

Будівля цеху № 1 заводу «Художній керамік». Опішне, Полтавщина. 1985.

Фото Олеса Пошивайла. Приватний архів Олеса Пошивайла;
копія – Національний музей-заповідник українського гончарства в Опішному,
Національний архів українського гончарства

РОЗДІЛ 2

**Корній Підгребельний.
Опішне, Полтавщина.**

Початок 1970-х.

Автор фото невідомий.

Приватний архів

Галини Сизоненко;

копія – Національний музей-

заповідник українського

гончарства в Опішному,

Національний архів

українського гончарства.

Публікується вперше

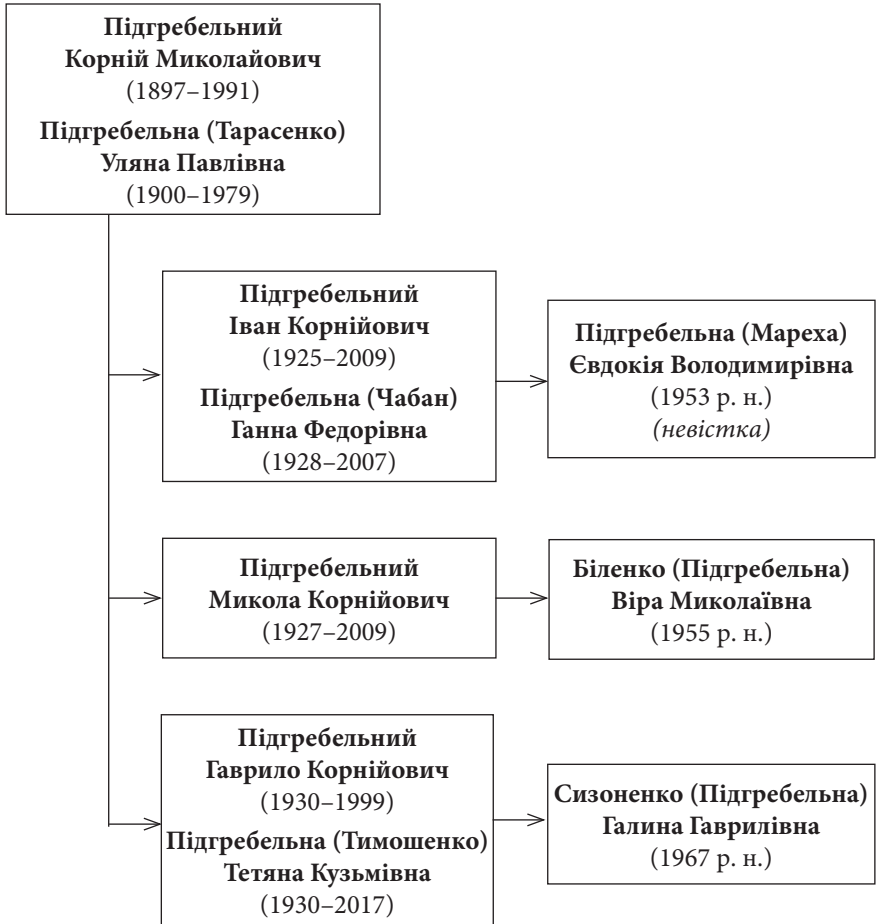

КОРНИЙ ПІДГРЕБЕЛЬНИЙ: БАТЬКО Й СИНИ «ПІДГІРНІ»

ГОНЧАРСЬКИЙ РІД ПІДГРЕБЕЛЬНИХ

Жили чоловік і жінка – Корній та Уляна. Односельці прозвали їх «Підгірними», бо оселилися вони під самою Лисою горою. Мали вони невелике господарство. Узимку, ранньої весни й пізньої осені ліпили глиняну іграшку-свистунець. І в тому не було нічого дивного, адже по різних кутках їхнього селища жило чимало родин гончарів. Дав Бог оселитися людям на місці, де глину «родила» сама земля. Було в Корнія з Уляною три сини: старший Іван, середній Микола та наймолодший Гаврило. Згодом народилася в них ще й донька Галина, яка померла маленькою, коли панував в Україні голод. Виросли сини-соколи й стали гончарями, адже змалку при звичаїлися до роботи з глиною, допомагали батькові й матері ліпити глиняні свистунці. Найбільше хлопці чекали

Корній Підгребельний біля власного будинку. Опішне, Полтавщина. Перша половина 1960-х.

Автор фото невідомий.
Приватний архів Галини Сизоненко;
копія – Національний музей-заповідник українського гончарства в Опішному, Національний архів українського гончарства.
Публікується вперше

на випалювання виробів. Хоча їхній батько мав власне горно, а взимку навіть випалював іграшки в грубі, усе ж іноді разом з іншими гончарями він випалював свій посуд у спільних горнах. Вироби щільно вкладали в «кабицю» на «черінь», а між ними просували невеликий іграшковий посуд («монетку»), глиняну іграшку й свистунці. Коли горно було заповнено аж до самих «клубуків», зверху його закладали черепками битого посуду, щоб зберегти якомога більше тепла. Дядьки, підмічаючи, як поводить себе вогонь, тихенько гомоніли, розповідали різні бувальщини й небилиці з життя, а діти, дослухаючись до розмов дорослих, спостерігали за їхньою роботою. Іноді чоловіки, випивши по чарці, співали пісню «Туман яром, туман долиною...». А на ранок ярами простягався не туман, а дим із догораючих горнів. Та, бувало, діти вже не могли дочекатися ранку – зморював сон. Тільки надвечір

Брати Підгребельні:

(зліва направо)

Микола, Іван і Гаврило.

Опішне, Полтавщина. 1941.

Автор фото невідомий.

Приватний архів Галини Сизоненко;

копія – Національний

музей-заповідник українського

гончарства в Опішному,

Національний архів

українського гончарства.

Публікується вперше

наступного дня або й пізніше, горно розкривали й діставали готові вироби.

Такою казкою можна розпочати розповідь чи не про кожний із гончарських родів Опішного. Насправді життя гончарів було не таке й казкове. Гончарство – це, передовсім, важка, наполеглива праця, щоденні турботи про те, де, як і коли краще роздобути глину, підготувати її до роботи, попотіти, щоб зробити якісний посуд, зліпити іграшку, «розжитися» фарбами для оздоблення й свинцем для приготування поливи, вдало випалити й вигідно збути продукцію. До щоденної праці додавалося чимало інших життєвих турбот, оскільки жили гончарі поміж людей, які також мали власні справи й клопоти.

Далі йтиметься про гончарів, малювальниць і майстрів іграшки з опішненської родини Підгребельних. Саме їх по-вуличному називали

Родина Підгребельних:

(стоять зліва направо) Гаврило, (дівчина, з якою Гаврило зустрічався; з'ясувати її ім'я не вдалося), Іван з дружиною Ганною; (сидять зліва направо) Корній, Микола, Федір Чабан (сват Корнія Підгребельного), Уляна. Кременчук, Полтавщина. 09.04.1950. Автор фото невідомий. Приватний архів Галини Сизоненко; копія – Національний музей-заповідник українського гончарства в Опішному, Національний архів українського гончарства. Публікується вперше

Будинок Гаврила Підгребельного. Вулиця Івана Зарецького, 28, Опішне, Полтавщина. 2016.
Фото Людмили Меткої. Національний музей-заповідник українського гончарства в Опішному,
Національний архів українського гончарства. Публікується вперше

**Дорога до Лисої гори (вулиця Івана Зарецького), під якою стоїть будинок Гаврила Підгребельного.
Опішне, Полтавщина. 2016.** Фото Людмили Меткої.
Національний музей-заповідник українського гончарства в Опішному,
Національний архів українського гончарства. Публікується вперше

Корній Підгребельний (праворуч) із синами: (зліва направо) Іваном, Гаврилом, Миколою й онукою Людмилою Федюн (донька Миколи) на Лісій горі.

Опішне, Полтавщина. 9 травня, початок 1960-х. Автор фото невідомий.

Приватний архів Галини Сизоненко; копія – Національний музей-заповідник українського гончарства в Опішному, Національний архів українського гончарства. Публікується вперше

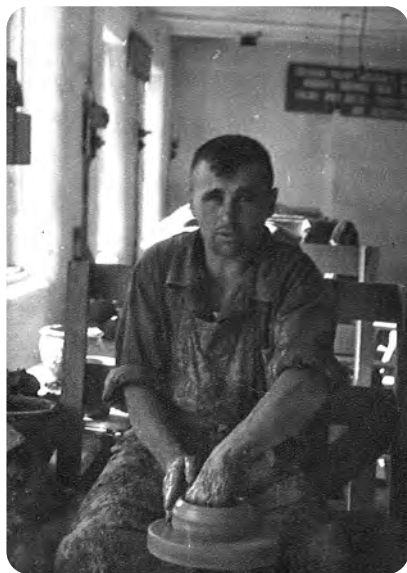
«Підгірними». Підгребельний Корній Миколайович (1897–1991) був майстром глиняної іграшки. Виготовляв невеликі свистунці, які розмальовував фарбами для оздоблення яєць. Працював удома. Мав горно для випалювання виробів, які збував самотужки, возив на базари і ярмарки до сіл і міст Полтавської й сусідніх із нею областей. У другій половині 1940-х років їздив у Західну Україну, де обмінював свистунці на провіант. У 1980-х роках продавав їх на Сорочинському ярмарку. Щоразу після поїздки привозив дітям гостинці чи гроші. Навчив ліпити іграшку дружину, дітей, онуків.

Підгребельна (у дівочтві – Тарасенко) Уляна Павлівна (1900–1979) – майстриня глиняної іграшки. Дружина Корнія Підгребельного. Народилася в Нових Санжарах Полтавської губернії. У середині 1920-х років вийшла за чоловіка з Опішного. Ліпити свистунці навчилася в Корнія. Разом із ним, а також з дітьми й онуками ліпила глиняні свистунці, переважно у вигляді пташечок.

Родина Підгребельних:

(стоять зліва направо) **Іван, (?), Гаврило;** (сидять зліва направо) **Корній, Микола, Уляна. Опішне, Полтавщина. 1950.** Автор фото невідомий. Приватний архів Галини Сизоненко; копія – Національний музей-заповідник українського гончарства в Опішному, Національний архів українського гончарства. Публікується вперше

Іван Підгребельний за роботою в цеху № 3 заводу «Художній керамік». Опішне, Полтавщина. Початок 1970-х. Автор фото невідомий.

Приватний архів Михайла Підгребельного; копія – Національний музей-заповідник українського гончарства в Опішному, Національний архів українського гончарства. Публікується вперше

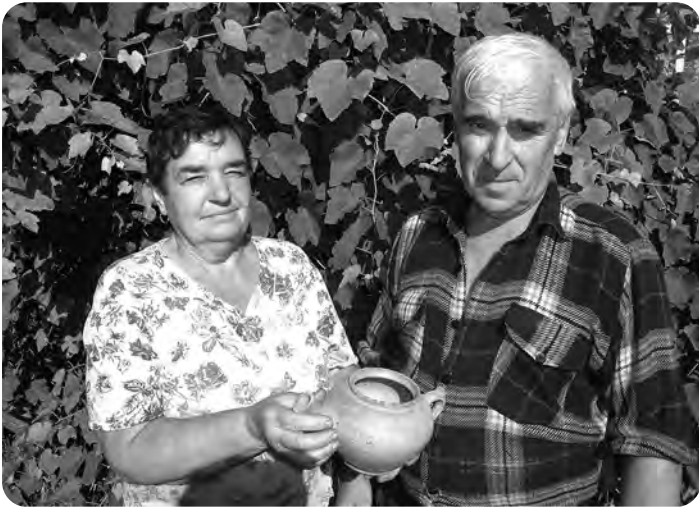

Працівниці цеху № 4 заводу «Художній керамік» (зліва направо):
(перший ряд знизу) Ганна Міщенко, Ганна Підгребельна, Валентина Чабан;
(другий ряд) Явдоха Варвинська, Віра Цюрюпа, Ніна Онищенко, Лідія Богуславець;
(третій ряд) Катерина Костенко, Віра Герман, Варвара Шкробела.
Опішне, Полтавщина. Початок 1970-х. Автор фото невідомий. Приватний архів Михайла Підгребельного;
копія – Національний музей-заповідник українського гончарства в Опішному,
Національний архів українського гончарства

Надмогильні дошки Івана (1) й Ганни (2) Підгребельних.
Цвинтар, куток «Птухівка», Опішне, Полтавщина. 2016. Фото Людмили Меткої.
Національний музей-заповідник українського гончарства в Опішному, Національний архів українського гончарства

Михайло (син Івана Підгребельного) та Євдокія Підгребельні з чайником, виготовленим Іваном Підгребельним. Попівка, Полтавщина. 2016. Фото Людмили Меткої.

Національний музей-заповідник українського гончарства в Опішному, Національний архів українського гончарства. Публікується вперше

Підгребельний Іван Корнійович (1925–2009) – гончар, майстер іграшки. Старший син Корнія та Уляни Підгребельних. Робити іграшку вчився в батька, разом з іншими членами родини ліпив до війни 1941–1945 років. 1949 року почав працювати в артілі (згодом – заводі) «Художній керамік», де вчився гончарювати у Івана Білика¹. Робив до 1985 року. Окрім основної діяльності, займався завантаженням виробів на грузові машини, оскільки вмів гарно їх укладати. У середині 1950-х років гончарював удома, виготовляв теракотовий ужитковий посуд, який збував у містах і селах Полтавської області, зокрема в Лютенці, Карлівці.

¹ Білик Іван Архипович (1910–1999) – гончар, заслужений майстер народної творчості України, член Національної спілки художників України й Національної спілки майстрів народного мистецтва України, лауреат Державної премії України імені Тараса Шевченка й Премії імені Данила Щербаківського. Гончарній справі вчився в дядька Якова Пічки. Працював у артілі (згодом – заводі) «Художній керамік». Батько Валентина, В'ячеслава й Павла Біликів.

Підгребельна (у дівочтві – Чабан) Ганна Федорівна (1928–2007) – майстриня іграшки. Дружина Івана Підгребельного, онука гончаря Петра Чабана¹. Ліпити іграшку вчилася в односельців. Від початку 1950-х років працювала майстринею іграшки в Опішнянському райпромкомбінаті. Невдовзі після об'єднання опішненських гончарних підприємств у завод «Художній керамік» і до виходу на пенсію займала посаду маркувальниці (1963–1983).

¹ Чабан Петро Кіндратович (1880-ті – 1934) – гончар. Працював удома. Виготовляв ужитковий посуд.

**Микола Підгребельний
з дружиною Надією,
донькою Вірою
й племінником Леонідом.
Малі Будища, Полтавщина.
Перша половина 1960-х.**
Автор фото невідомий.
Приватний архів Віри Біленко;
копія – Національний
музей-заповідник
українського гончарства
в Опішному,
Національний архів
українського гончарства.
Публікується вперше

Микола Підгребельний.
Опішне, Полтавщина. Середина 1970-х.

Автор фото невідомий.
Приватний архів Віри Біленко;
копія – Національний музей-заповідник
українського гончарства в Опішному,
Національний архів
українського гончарства.
Публікується вперше

Микола Підгребельний
у цеху № 3 заводу «Художній керамік».
Опішне, Полтавщина. 1985.

Фото Олеса Пошивайла.
Національний музей-заповідник
українського гончарства в Опішному,
Національний архів
українського гончарства

Микола Підгребельний (ліворуч) з дружиною **Надією** й донькою **Людмилою** (нижче ліворуч) і **Гаврило Підгребельний** з дружиною **Тетяною** й донькою **Галиною**.
Опішне, Полтавщина. Перша половина 1960-х. Автор фото невідомий. Приватний архів Віри Біленко; копія – Національний музей-заповідник українського гончарства в Опішному, Національний архів українського гончарства. Публікується вперше

Віра Біленко (донька Миколи Підгребельного) з чоловіком **Юрієм**.
Опішне, Полтавщина. 2016.
Фото Людмили Меткої.
Національний музей-заповідник українського гончарства в Опішному, Національний архів українського гончарства. Публікується вперше

Підгребельний Микола Корнійович (1927–2009) – гончар, майстер іграшки. Середній син Корнія та Уляни Підгребельних. Робити іграшку вчився в батька, разом з іншими членами родини ліпив до війни 1941–1945 років. З 1954 року працював конюхом в Опішнянському райпромкомбінаті. Після об'єднання гончарних підприємств продовжував працювати «їздовим» у «Художньому кераміку». Упродовж 1963–1987 років виготовляв різноманітний ужитковий посуд.

Підгребельний Гаврило Корнійович (1930–1999) – гончар, майстер іграшки. Молодший син Корнія та Уляни Підгребельних. Робити іграшку вчився в батька, разом з іншими членами родини

Гаврило Підгребельний (ліворуч)
на території Опішнянського
райпромкомбінату.
Опішне, Полтавщина.
Кінець 1950-х.

Автор фото невідомий.
Приватний архів Галини Сизоненко;
копія – Національний
музей-заповідник українського
гончарства в Опішному,
Національний архів
українського гончарства.
Публікується вперше

Гаврило Підгребельний за роботою в Опішнянському райпромкомбінаті.
Опішне, Полтавщина. Кінець 1950-х. Автор фото невідомий. Приватний архів Галини Сизоненко;
копія – Національний музей-заповідник українського гончарства в Опішному,
Національний архів українського гончарства. Публікується вперше

Гаврило Підгребельний (ліворуч) на території Опішнянського райпромкомбінату.
Опішне, Полтавщина. Кінець 1950-х. Автор фото невідомий. Приватний архів Галини Сизоненко;
копія – Національний музей-заповідник українського гончарства в Опішному,
Національний архів українського гончарства. Публікується вперше

Гаврило Підгребельний за роботою в цеху № 3 заводу «Художній керамік».
Опішне, Полтавщина. 1986. Автор фото невідомий. Приватний архів Галини Сизоненко;
копія – Національний музей-заповідник українського гончарства в Опішному,
Національний архів українського гончарства

Гаврило Підгребельний (праворуч) з колегами-гончарями:
(зліва направо) **Іваном Порохівником, Дмитром Сердюченком, Василем Вонярхою, Іваном Галаганом.**
Опішне, Полтавщина. Кінець 1960-х. Автор фото невідомий. Приватний архів Галини Сизоненко;
копія – Національний музей-заповідник українського гончарства в Опішному,
Національний архів українського гончарства. Публікується вперше

ліпив до війни 1941–1945 років. Трудову діяльність розпочав 1947 року чоботарем в Опішнянському райпромкомбінаті. Потім служив у армії. З 1957 року, навчившись гончарювати в брата Івана, продовжив працювати гончарем у райпромкомбінаті. 1958 року був зарахований на роботу гончарем у артіль «Художній керамік». Після реорганізації підприємства залишився на цій же посаді в заводі «Художній керамік», де й трудився, з перервою в кілька місяців, до 1990 року. Як і брати, виготовляв ужитковий посуд: глечики, горщики, макітри, квітники тощо.

Тетяна Підгребельна.
Опішне, Полтавщина. Середина 1970-х.

Автор фото невідомий.
Приватний архів Галини Сизоненко;
копія – Національний музей-заповідник
українського гончарства в Опішному,
Національний архів українського гончарства.
Публікується вперше

Галина Сизоненко.
Опішне, Полтавщина. 1973.

Автор фото невідомий.
Приватний архів Галини Сизоненко;
копія – Національний музей-заповідник
українського гончарства в Опішному,
Національний архів українського гончарства.
Публікується вперше

Дружина Гаврила Підгребельного – Тетяна Кузьмівна (1930–2017), 10 років працювала «відливщицею», тобто формувала глиняні вироби в гіпсових формах у заводі «Художній керамік».

У кожного Підгребельного був власний «почерк» у ліпленні. Корній називав своїх глиняних патшечок, розмальованих зеленою й червоною фарбами для крашанок, «американськими

попугайчиками». Уляна виготовляла пташечок, більше схожих на качечок. Сини також ліпили кожен по-своєму. Коли в Опішному створювали гончарні артілі, Корнію Підгребельному якимось чином вдалося уникнути вступу до цих підприємств, а сини тоді були ще малими. 1941 року, на початку війни, Івану було неповних 16 років, Миколі – неповних 14, а Гаврилу виповнилося 11. Для фронту вони ще не доросли, проте для роботи – *«у самий раз»*. З квітня 1942 року в Україні німецька влада почала масово вивозити людей, переважно молодих, на роботи до Німеччини. *«Усі брати в 1943–1945 роках були на роботах у Германії в одного хазяїна Фрідріха Вінзельберга в с. Ронетек Остенбурзького району»*, – згадувала Галина Сизоненко, донька Гаврила Підгребельного [2; 3]. Зі спогадів рідних, хлопці дуже мало розповідали про той період свого життя, намагалися його навіть не згадувати. 1945 року, повернувшись додому, вони по черзі відслужили в армії, після чого пішли працювати в *«Художній керамік»*. Потім усе, як у людей: робота, одруження, народження дітей, різноманітні життєві клопоти. Іван і Микола спільними зусиллями неподалік від батьківського будинку побудували власні оселі: Іван – на *«Марехівці»*, Микола – на *«Птухівці»*. У середині 1960-х років Корній побудував на місці старого будинку новий, де менший син Гаврило залишився жити разом із батьками.

Ще кілька нащадків родини Підгребельних певною мірою були пов'язані з гончарством. Донька Миколи Підгребельного – Віра Миколаївна Біленко (1955 р. н.), працювала малювальницею в заводі *«Художній керамік»* (1972–1973). Навчилася малювати під час навчання в Опішнянській восьмирічній школі, коли на уроках образотворчого мистецтва й трудового навчання разом з однолітками приходила в завод.

Невістка Івана Підгребельного – Євдокія Володимирівна (у дівочтві – Мареха, 1953 р. н.), родом із сусіднього села Батьки. У родину вона потрапила 1972 року. В Опішному працювала продавцем у продовольчому магазині, а 1984 року прийшла на роботу в завод *«Художній керамік»*, де до 2002 року, згідно із записом у трудовій книжці, працювала на різних посадах: *«маркірувальниця»*, *«формувальниця»*, *«ангобувальниця»*, *«контролер-приймальник»*. Упродовж 1990–1995 років працювала ангобувальницею.

Корній Підгребельний (1, 3, 4), **Гаврило Підгребельний** (2). **Пташка-свистунець** (1-3),
«Американський попугайчик» (4). Глина, ангоби, ліплення, 4х3,5х3,5 (1); 2,5х3х1,5 (2); 4х3,5х2,5 (3); 3х3х2,5 (4) см.
Опішне, Полтавщина. 1950-ті. Приватна збірка Галини Сизоненко.
Фото Людмили Меткої. Публікується вперше

Гаврило Підгребельний.
Тиквастий глечик.

Глина, полива, гончарний круг, ліплення, 34х21 см.
Опішне, Полтавщина. 1970-ті.
Приватна збірка Галини Сизоненко.
Фото Людмили Меткої

Гаврило Підгребельний (форма),
автор мальовки невідомий. Ваза.
Глина, ангоби, полива, гончарний круг, ліплення, мальовка, 27х14 см.
Опішне, Полтавщина. 1970-ті. Приватна збірка Галини Сизоненко.
Фото Людмили Меткої. Публікується вперше

Гаврило Підгребельний (форма),
автор мальовки невідомий. Барило.

Глина, ангоби, полива, гончарний круг,
ліплення, мальовка, 21x22x16 см.

Опішне, Полтавщина. 1970-ті.

Приватна збірка Галини Сизоненко.

Фото Людмили Меткої. Публікується вперше

Гаврило Підгребельний (форма),
автор мальовки невідомий. Таріль.

Глина, ангоби, полива, гончарний круг,
мальовка, 6,5x29 см.

Опішне, Полтавщина. 1970-ті.

Приватна збірка Галини Сизоненко.

Фото Людмили Меткої. Публікується вперше

Її наставницею в цій справі була опішненська малювальниця Любов Кальна¹.

Наприкінці 1970-х – на початку 1980-х років донька Гаврила Підгребельного – Галина Сизоненко (1967 р. н.), разом із дідом Корнієм і бабусею Уляною ліпила іграшки-свистунці, доки не закінчила 8 класів. Потім вивчилася на бухгалтера й до роботи з глиною вже не поверталася. Галина, яка жила з батьками в будинку діда Корнія, найбільше розповідала про нього. *«Дід Корній ліпив невеликі глиняні свистунці, розмальовував їх дерев'яною паличкою, яку вмочав у червону й зелену фарби. Таких свистунців він називав «американські попугайчики». Він сам палив їх, горно в нього було невелике, а зимою випалював прямо у грубці, висипав висушені*

¹ Кальна (у дівоцтві – Пічка) Любов Павлівна (1954 р. н.) – майстриня глиняної іграшки, малювальниця. Ліпити іграшку вчилася в батька, розмальовувати гончарні вироби – у Марії Боярчук. Працювала малювальницею в заводі «Художній керамік», приватних підприємствах «Гончарний круг», «Задорожний». Донька Павла Івановича Пічки.

свистунці на жар. Мій батько Гаврило дома не робив посуду. Він дуже любив читати книжки всякі, випишував газети, дуже гарно розбирався в географічних картах, бо любив географію, дивитися всякі передачі про різні подорожі» [2; 3].

Галина Сизоненко повідомила, що дід Корній мав двоюрідного брата Юхима, який зі своєю дружиною Наталею також ліпив глиняні свистунці не тільки у вигляді півників і пташечок, а й свинок. Керамологу Олені Клименко вдалося зафіксувати інформацію про те, що Василь і Петро Омеляненки, а також інші опішненські майстри збували свої ще невипалені, а тільки висушені вироби (Омеляненки віддавали 1000 шт. за 12 крб) Юхиму Підгірному, а той випалював їх і возив продавати. Ймовірно, Юхим Підгірний (1900/1910–1978), про якого дізналася Олена Клименко, і Юхим Підгребельний – це одна й та ж особа, тобто двоюрідний брат Корнія Підгребельного. Мої припущення підтвердилися під час спілкування з Василем Омеляненком. «У 1940-х роках ми з братом свої свистунці збували Корнію Підгребельному, «Підгірний» – було його прізвисько» [1]. Євдокія Підгребельна, невістка Івана Підгребельного, також згадала про гончаря з «Птухівки» Михайла Підгребельного, який працював кустарно й збував свої вироби в «ларьочку Йосипа «Сулимки» на опішнянському базарі». Наразі про цього гончаря немає більше інформації, проте відомо, що він не був близьким родичем Підгребельних.

1. Інформацію надано Омеляненком Василем (1925 р. н.). Опішне, Полтавщина. 17.05.2014.
2. Метка Людмила. Звіт про керамологічну експедицію (Опішне, Полтавщина. 05.09.2016) // Національний музей-заповідник українського гончарства в Опішному, Національний архів українського гончарства. – Ф. 1. – Оп. 7. – Од. зб. 237. – 9 арк.
3. Спогади Сизоненко Галини (1967 р. н.). [Аудіододаток до: Метка Людмила. Звіт про керамологічну експедицію (Опішне, Полтавщина. 05.09.2016)] // Національний музей-заповідник українського гончарства в Опішному, Національний архів українського гончарства. – DVD фонд. – № 528.

РОЗДІЛ 3

Григорій і Марія Тягуни.
Таганрог, Росія. 1937.
Автор фото невідомий.
Приватний архів
Валентини Шевченко;
копія – Національний музей-
заповідник українського
гончарства в Опішному,
Національний архів
українського гончарства.
Публікується вперше

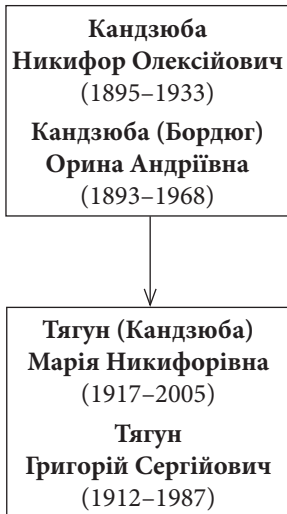

ГРИГОРІЙ І МАРІЯ ТЯГУНИ: ВИПАДКОВІСТЬ ЧИ ЗАКОНОМІРНІСТЬ?

ГОНЧАРСЬКА ЛІНІЯ ГРИГОРІЯ І МАРІЇ ТЯГУНІВ

Ще в дитинстві я любила мандрувати з батьками та їхніми друзями околицями Опішного. Пізніше ми з подругами втікали з групи продовженого дня, прогулюючись вулицями селища. Одного разу, на одній із вулиць (нині – вулиця Сергія Васильківського), нашу увагу привернув будинок із масивними дверима, відкритою галереєю, невеликими вікнами з незвичної форми віконницями. Він був *«дуже старовинний»*, не схожий на ті, які будували в 1960-х роках. Минув час, я *«мандрувала»* іншими стежками: закінчення школи, навчання, робота, сім'я.

Згодом мої подорожі в Опішному відновилися, нині проводжу експедиції, відшукуючи інформацію про гончарство й гончарів. Яюсь той будинок знову привернув мою увагу. Він залишився майже таким, як і раніше: ті ж вікна й та ж галерея, тільки лицьова стіна була оббита

Будинок Григорія й Марії Тягунів.

Вулиця Сергія Васильківського, 37, Опішне, Полтавщина. 2015.

Фото Людмили Меткої. Національний музей-заповідник українського гончарства в Опішному, Національний архів українського гончарства. Публікується вперше

Валентина Шевченко (онучка Никифора Кандзюби) біля батьківського будинку.
Вулиця Сергія Васильківського, 37, Опішне, Полтавщина. 2015. Фото Людмили Меткої.
Національний музей-заповідник українського гончарства в Опішному,
Національний архів українського гончарства. Публікується вперше

дошками й пофарбована в голубий колір, а ще дворище, здавалося, більше заросло травкою, стало менше квітів і старий горіх розрісся так, що закрити своєю тінню весь двір. Дещо дивний вигляд мала й супутникова антена на даху, й газовий лічильник на стіні будинку. На подвір'ї під горіхом на лаві сиділа жінка, вбрана, хоча й скромненько, але якось по-міському. Це була Валентина Григорівна Шевченко (1938 р. н.). Для своїх років жінка мала дуже гарний вигляд. Я не втрималася й «причепилася» до неї з питаннями: чий це будинок? хто тут жив? чи вона така стара, як здається? Не без видимого подивування й ледь помітної тривоги моя нова знайома повідала свою історію. Виявилось, що родом вона з Опішного, проте тривалий час жила в Полтаві. У будинку раніше мешкали її батьки – Григорій і Марія Тягуни. Та чи мало Тягунів у Опішному? Тому це прізвище спочатку не викликало в мене ніяких асоціацій, лише розбирала цікавість. Стосовно будинку, то він дійсно виявився старовинним. Ось що розповіла Валентина

Шевченко: *«Тітка мого батька – Марія, а вона народилася у 1893, не пам'ятала, хто построїв цю хату. Це ще, мабуть, її дід будував, коли землю роздавали козакам. Хата ж дубова, кріпка, їй уже більше 150 років. Є в мене документ, що збудована вона в 1860-му. Вона спочатку була під соломою, це вже потім її залізом вкрили. Стіни товсті дерев'яні, їх пізніше стали білити. Раніше в неї були ступеньки дерев'яні. Тут жили ми з батьками, батькова тітка Марія і моя бабушка – мамина мама Орина Андріївна Кандзюба» [1; 4].*

Кандзюба – теж доволі відоме прізвище в Опішному. *«А дідуся Вашого як звали?»*, – запитую. *«Никифор»*, – відповідає Валентина Шевченко. Дідусь Никифор Кандзюба? Я ж планувала знайти його родину, адже це один із відомих опішненських гончарів-кустарів кінця ХІХ – початку ХХ століття! Керамолог Олена Клименко збрала чимало інформації про нього [3]. Відомо, що в роду Кандзюбів було багато гончарів і малювальниць. У *«Художньому кераміку»* працювали

**Будинок Григорія
й Марії Тягунів.
Вулиця Комсомольська
(нині – Сергія Васильківського),
37, Опішне, Полтавщина.
Початок 1960-х.**

Фото Олександра Хмелика.
Національний музей-заповідник
українського гончарства
в Опішному,
Національний архів
українського гончарства.
Публікується вперше

його донька із зятем – мама Марія (1917–2005) й батько Григорій (1912–1987) моєї співрозмовниці. Про них я теж неодноразово чула. Як виявилось, це був їхній будинок. Моєму подивуванню тоді не було меж. Правду кажуть, що у світі немає нічого випадкового. Чи можна назвати простим збігом обставин або випадковістю те, що, зацікавившись темою в дитинстві, я отримала відповідь через 40 років? Вочевидь, це закономірність – інформація для того, хто цікавиться якимось питанням, надходить сама по собі, лиш би помітити, не пропустити потрібного моменту. А можливо, усе значно простіше? На власному досвіді я переконалася, що в більшості опішненських родин, переважно корінних, у роду були особи, причетні до гончарства.

Валентина Шевченко розповіла мені надзвичайно цікаву історію своєї родини, життя якої пов'язане з багатьма гончарськими родами Опішного. Її батько – Тягун Григорій Сергійович – рано залишився сиротою. Жінка мало що знає про батькову родину, але чула, що його батько Сергій і брат Петро загинули під час Першої світової війни, а сестра Ганна померла 1945-го. Родина Григорія Тягуна жила саме в будинку, про який ішлося вище. Ймовірно, у минулому родина Тягунів була доволі заможною, адже й донині в будинку збереглися старовинні добротні меблі, велика комора й погріб, які займають 2/3 усієї будівлі. Рано залишившись сиротою, Григорій мав планувати своє подальше життя. Як сталося, що він став гончарювати? Найімовірніше,

Григорій Тягун.
Опішне, Полтавщина. 1960.
Автор фото невідомий.
Національний музей-заповідник
українського гончарства в Опішному,
Національний архів українського гончарства.
Публікується вперше

хтось підказав хлопцеві, що селище славиться гончарями, тож він і подався на навчання до одного з них – Семена Сиваша¹. Навчившись гончарювати, кілька років був у свого вчителя в наймах.

Мати – Марія Никифоровна – народилася в родині опішненського гончаря Никифора Олексійовича Кандзюби². Родина мешкала на одному з гончарських кутків «Марехівці», де проживали чимало представників роду Кандзюбів, більша частина з яких були зайняті в гончарстві. Хоча Григорій і Марія були майже одного віку, їхні шляхи не перетиналися, доки вони не поїхали на роботу в далекий Таганрог Ростовської області. Довідавшись, що там відкрилася гончарна артіль, молоді люди вирішили «пошукати щастя» в далеких краях. Зі слів Валентини Шевченко, її батьки поїхали туди 1937 року, там познайомилися й одружилися. 1938 року в них народилася донька. Згідно з інформацією, наданою мені Оленою Клименко, яка спілкувалася з майстрами ще 1985 року, Марія з початку 1930-х років стала працювати в артілі «Художній керамік» малювальницею, а в середині 1930-х вона та її майбутній чоловік Григорій уже працювали в Таганрозі [3]. Проте, як свідчать записи в трудових книжках Тягунів, Марію прийняли «на ф-ку керамических издел. в качестве малевщицы гончарн. посуды» 1 червня 1940 року, причому її загальний робочий стаж до вступу в згадану фабрику становив 3 роки й 4 місяці, а з її слів – 1 рік і 3 місяці. Григорій з 23 липня 1938 року працював «хлібопекарем» в Опішнянському сільпо, маючи до цього 5 років робочого стажу «по найму». Наприкінці січня 1940 року його звільнили, у зв'язку зі скороченням штатів, а 20 березня прийняли «на фабрику керамических изделий гончаром» у м. Таганрог [1; 4]. Тож, вочевидь, варто спиратися на трудові книжки подружжя, оскільки є певні розбіжності в спогадах різних осіб. Записи в трудовій книжці й розповідь Валентини Шевченко збігаються лише в тому, що з початком німецько-радянської війни, 18 серпня 1941 року, Григорія Тягуна мобілізували на фронт, а Марію Тягун, яка відпрацювала

¹ Сиваш Семен Кіндратович (початок ХХ ст. – 1971) – гончар. У 1950-х роках як інвалід працював «надомником» в артілі «Червоний гончар». Син Кіндрата Сиваша, брат Мотрони Денисенко, чоловік Галини Сиваш.

² Кандзюба Никифор Олексійович – див. розділ 4.

ще 2 місяці у фабриці, звільнили, унаслідок евакуації. Вони, я і багато людей того часу, пережили чимало труднощів. *«Коли в 1941 почалася війна, батько пішов воювати, а ми з мамою, і ще з нами одна сім'я, пішки з возиком, аж із Таганрога вернулися в Опішню, йшли 3 місяці. В якому році ми йшли, не помню, може в 1942, може в 1943, ну, як ми прийшли – це Опішню не освободили. Ми з мамою вернулися і прийшли сюди, до хати. Тут жила батькова тітка Марія. Вона відказала нам, щоб ми тут жили, сказала «не нужні ви мені», то ми стали жити з бабушкою Ориною на «Марехівці». Мамин брат Гавриїл загинув на війні в перший рік війни, брат батька Петро тоже погіб на війні. А нам прийшло ізвещеніє, що батько пропав безвісти. Ну, він вернувся через кілька місяців після війни. Оказується, він попав у плен. Він воював ще під Сталінградом (нині – м. Волгоград. – Л. М.), а в плену був десь у Чехословачії. Він утік з плену і добрався*

Малювальниці Марія Тягун (ліворуч) і Галина Канівець за роботою в заводі «Художній керамік».
Опішне, Полтавщина. Середина 1960-х. Автор фото невідомий. Національний музей-заповідник українського гончарства в Опішному, Національний архів українського гончарства

Малювальниця Марія Тягун у заводі «Художній керамік».

Опішне, Полтавщина. Середина 1960-х.

Автор фото невідомий. Національний музей-заповідник українського гончарства в Опішному, Національний архів українського гончарства. Публікується вперше

Трудовая книжка

Фамилия Тягун

Имя Мария

Отчество Никифоровна

Год рождения 1917

Образование: начальное, среднее, высшее
(подчеркнуть)

Профессия малышница гончарн. посуды

Подпись владельца Трудовой книжки
М. Тягун

Дата заполнения Трудовой книжки
7. 26 июня 1940.

Перша сторінка трудової книжки
Марії Тягун.

01.06.1940. Фото Людмили Меткої.
Національний музей-заповідник
українського гончарства в Опішному,
Національний архів українського
гончарства. Публікується вперше

додому, не знаю як, він про це не розказував, а прийшов додому, вже коли війна закончилась. Спочатку він прислав письмо. Це було літом, бабушка тоді в колгоспі робила, і їй дали на «Марехівці», на горі, землю, щоб пшеницю сіяти. Літом з мамою вони її жали. Помню, як принесли письмо, вони були на полі, а я бігла до них по полю з тим письмом... А тоді в скорості батько прийшов. Я в 1945 в перший клас пішла, батько знав, що я в школу ходжу, і приніс мені багато-багато блокнотів... Коли батько вернувся, він забрав нас у цю хату, тітка тоді вже не перечила, хоча мамі тут непросто жилося, характер у тітки Марії був суровий... А батько в мене був дуже хороший, не помню, щоб вони з мамою ругались», – розповіла Валентина Шевченко [1; 4].

Згодом родина потроху оговталася від війни. Жити було де,

Біля будинку: (стоять зліва направо) **Марія й Григорій Тягуни;**
(сидять зліва направо) **Орина Кандзюба** (мати Марії Тягун), **Марія Тягун** (тітка Григорія Тягуна).
Вулиця Комсомольська (нині – Сергія Васильківського), **37, Опішне, Полтавщина. Початок 1960-х.**

Фото Олександра Хмелика. Приватний архів Валентини Шевченко;
копія – Національний музей-заповідник українського гончарства в Опішному,
Національний архів українського гончарства. Публікується вперше

Гончар Григорій Тягун за роботою в заводі «Художній керамік». Опішне, Полтавщина. Кінець 1960-х.

Автор фото невідомий. Приватний архів Олени Клименко;
копія – Національний музей-заповідник українського гончарства в Опішному,
Національний архів українського гончарства. Публікується вперше

Григорій Тягун (форма),
автор малювання невідомий.
Банка.

Глина, ангоби, полива,
гончарний круг, малювання.

Опішне, Полтавщина.

Друга половина 1960-х.

Приватна збірка Валентини Шевченко.

Фото Людмили Меткої.

Публікується вперше

**Григорій Тягун (форма), Наталя Оночко (мальовка).
Тиквастий глечик.**

Глина, ангоби, полива, гончарний круг,
ліплення, мальовка, 30,8x24 см.

Опішне, Полтавщина. 1958.

Національний музей-заповідник українського гончарства
в Опішному, КН-2893/К-2774. Фото Юрка Пошивайла

**Григорій Тягун (форма),
Олександра Селюченко (мальовка).
Глечик.**

Глина, ангоби, полива,
гончарний круг, ліплення, мальовка.

Опішне, Полтавщина.

Початок 1970-х [2, с. 13]

**Валентина Шевченко
з банкою, виготовленою її батьком
Григорієм Тягуном.**

Опішне, Полтавщина. 27.05.2015.

Фото Людмили Меткої.

Національний музей-заповідник
українського гончарства в Опішному,
Національний архів
українського гончарства.

Публікується вперше

**Григорій Тягун
з онуком Сергієм.
Опішне, Полтавщина. 1973.**

Автор фото невідомий.
Національний
музей-заповідник
українського гончарства
в Опішному,
Національний архів
українського гончарства.
Публікується вперше

«хату у войну німці не спалили, тільки сарай згорів» [1; 4], та й роботи вистачало. У червні 1951 року Марія Тягун пішла працювати малювальницею в артіль «Художній керамік». Малювати вона навчилася ще в юності, працюючи разом з жінками, яких наймав її батько Никифор Кандзюба для оздоблення посуду. З-поміж них – Марія Кришталь¹ і Наталя Оначко². Колеги по цеху № 3 заводу

¹ Кришталь Марія Федотівна (1902–1977) – малювальниця. Навчалася в Опішнянському гончарному показовому пункті Полтавського губерньського земства. У 1920-х роках розмальовувала посуд у майстернях Сергія Горілея й Никифора Кандзюби. Працювала в артілі «Художній керамік».

² Оначко Наталя Іванівна (1900, Опішне – 1990, Москва, Росія) – малювальниця. Навчалася в Опішнянському гончарному показовому пункті Полтавського губерньського земства. Працювала в майстерні Омеляна Ковпака, гончарній майстерні Опішнянської керамічної промислової школи, де викладала мальовку, артілі (згодом – заводу) «Художній керамік».

«Художній керамік» згадують її як спокійну, привітну, трішки сором'язливу й добру жінку, яка була вправною малювальницею. Проробила жінка в заводі до 1966, а коли вийшла на пенсію, займалася господарством, городом, вирощувала квіти.

Григорій Тягун пішов працювати в артіль «Художній керамік» гончарем у квітні 1946 року. Упродовж усього періоду роботи в заводі (26 років) створював ужитковий посуд: глечики, тикви, барила, банки. Починаючи з 1965 року й аж до виходу на пенсію, 1972 року, перебував на посаді творчого майстра цеху № 3. Посуд майстра розмальовували кращі малювальниці заводу, зокрема Параска Біляк¹, Наталя Оначко. З 1948 року його вироби з'явилися на багатьох виставках. Нині вони зберігаються в музеях, зокрема в Національному музеї-заповіднику українського гончарства в Опішному.

Наприкінці нашої розмови Валентина Шевченко вже не була такою збудженою й недовірливою, розповіла, що її дід Никифор Кандзюба мав ще трьох братів і чотирьох сестер, які певним чином були пов'язані з гончарством, показала світлини своїх рідних, також порекомендувала звернутися за більш детальною інформацією про гончарів із роду Кандзюбів до Володимира Марехи.

-
1. Метка Людмила. Звіт про керамологічну експедицію (Опішне, Полтавщина. 15.05.2014) // Національний музей-заповідник українського гончарства в Опішному, Національний архів українського гончарства. – Ф. 1. – Оп. 7. – Од. зб. 185. – 8 арк.
  2. Опішня. Решетилівка : фотоальбом / автор тексту І. Ю. Горобець. – К. : Мистецтво, 1972. – 96 с. : іл.
  3. Польові матеріали Клименко Олени. Опішне, Полтавщина. 1992 // Приватний архів Клименко Олени.
  4. Спогади Шевченко Валентини (1938 р. н.). [Аудіододаток до: Метка Людмила. Звіт про керамологічну експедицію (Опішне, Полтавщина. 15.05.2014)] // Національний музей-заповідник українського гончарства в Опішному, Національний архів українського гончарства. – DVD фонд. – № 499.

---

¹ Біляк Параска Петрівна (1914–2001) – малювальниця. Працювала в артілі (згодом – заводі) «Художній керамік». Онука Василя Біляка, донька Петра Біляка.

РОЗДІЛ 4

Фрагмент фото [див. на стор. 73]

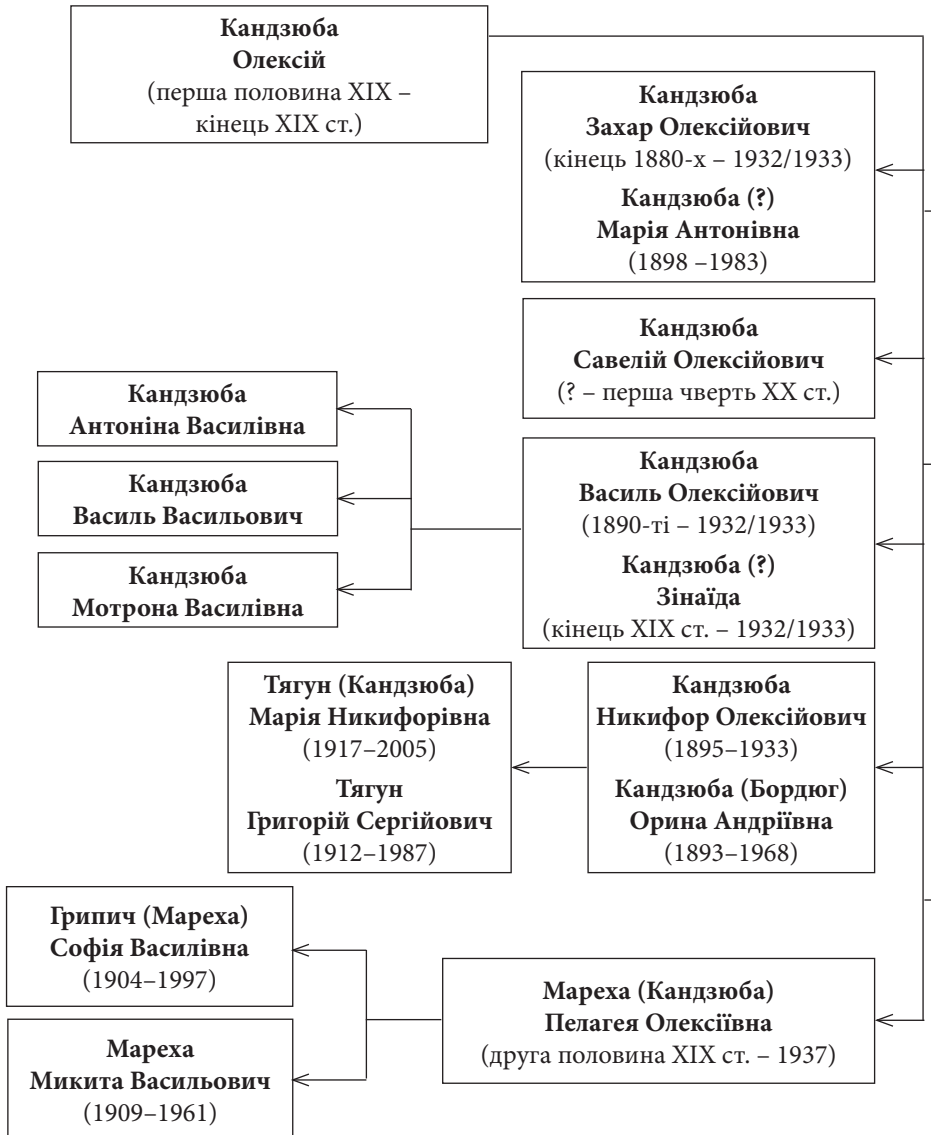

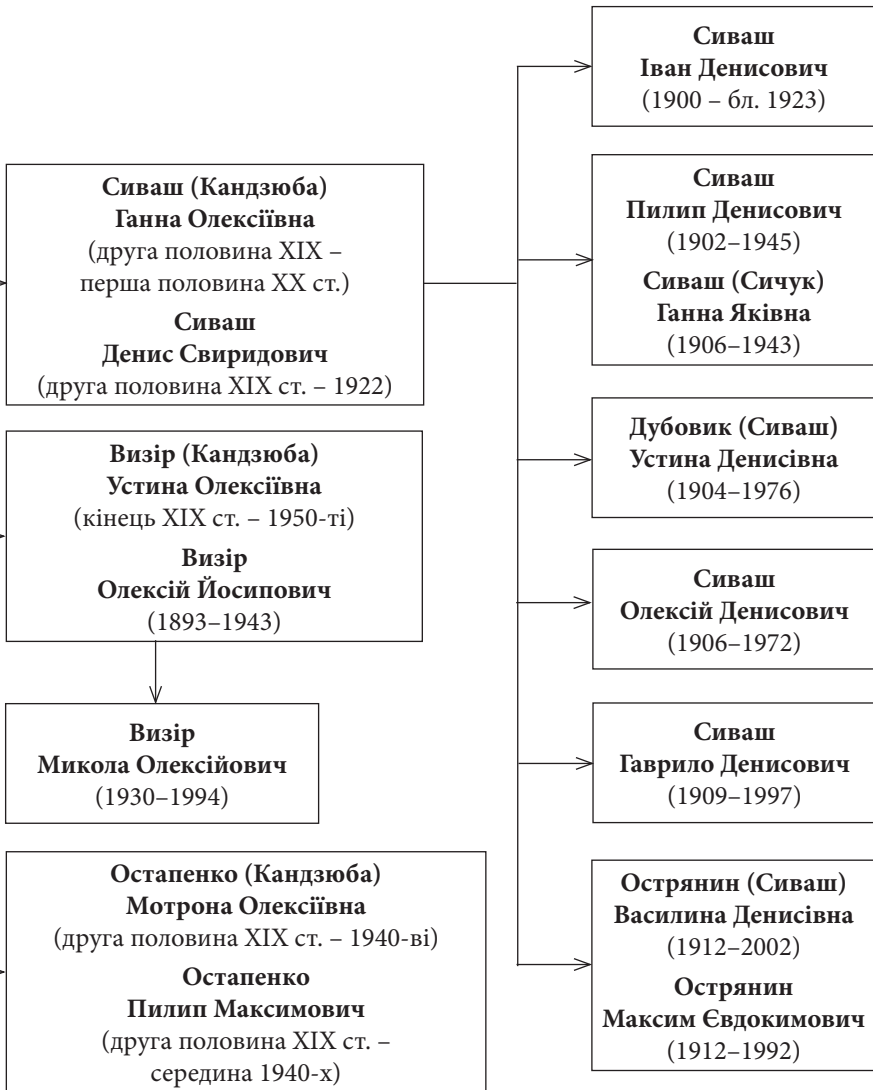
**НИКИФОР
КАНДЗЮБА:
МАРЕХІВСЬКІ
ГОНЧАРІ**

ГОНЧАРСЬКИЙ РІД КАНДЗЮБІВ

Поріднені:

з *Визірами, Грипичами, Коломійцями, М'якоступами, Остапенками, Острянинами, Півнями, Сивашами, Хлонями*

Восени 2014 року ми з колегою Оленою Клименко провели експедицію до гончарного кутка «Марехівка», де жили представники опішненського гончарського роду Кандзюбів. Володимир Мареха, до якого направила нас Валентина Шевченко, онука гончаря Никифора Олексійовича Кандзюби, цікавиться історією Опішного й власного роду. Його будинок побудований на місці колишньої садиби Никифора Кандзюби. Знас Володимир, де похований сам майстер і члени його родини, володіє інформацією про окремі епізоди з їхнього життя.

Відомо, що Никифор Кандзюба мав братів і сестер: Савелія, Захара, Василя, Мотрону, Устину, Палажку й Ганну. Брати були гончарями (щодо Савелія відомості неточні, він рано помер), Палажка ліпила глиняну іграшку, три інші сестри вийшли заміж за гончарів:

Марія й Володимир Марехи.

Опішне, Полтавщина. 26.08.2014. Фото Людмили Меткої.

Національний музей-заповідник українського гончарства в Опішному,
Національний архів українського гончарства. Публікується вперше

Гончар Никифор Кандзюба з донькою Марією.
Опішне, Полтавщина. Близько 1932. Автор фото невідомий.
Національний музей-заповідник українського гончарства в Опішному,
Національний архів українського гончарства. Публікується вперше

Біля будинку Никифора Кандзюби:

(зліва направо) **Марія Мареха, Ірина Сердюк, Володимир Мареха, Надія Сердюк, Іван Мареха.**
Вулиця Заярська, 21, Опішне, Полтавщина. Кінець 1970-х.

Фото Миколи Сердюка. Приватний архів Марії та Володимира Марех;
копія – Національний музей-заповідник українського гончарства в Опішному,
Національний архів українського гончарства

Устина – за Олексія Визіра¹, Ганна – за Дениса Сиваша², Мотрона – за Пилипа Остапенка³. Про Олексія Кандзюбу, батька Никифора, наразі немає інформації, вірогідно, він теж був гончарем. *«Усі Кандзюби жили на «Марехівці». Хата старого Олексія стояла тут, на садибі. Дід, мабуть, небідний був, бо залишався довго її фундамент, то видно, що хата величенька була і сарай здоровий.*

¹ Визір Олексій Йосипович (1893–1943) – гончар. Гончарній справі вчився в батька. Працював удома. Виготовляв ужитковий посуд, для його оздоблення наймав малювальницю. Син Йосипа Визіра, чоловік Устини Визір, батько Миколи Визіра.

² Сиваш Денис Свиридович (друга половина XIX ст. – 1922) – гончар. Працював удома. Виготовляв ужитковий посуд. Син Свирида Сиваша, брат Кіндрата й Михайла Сивашів, чоловік Ганни Сиваш, батько Устини Дубовик, Василини Острянин, Гаврила, Івана, Олексія й Пилипа Сивашів.

³ Остапенко Пилип Максимович (друга половина XIX ст. – середина 1940-х) – гончар. Працював удома. Виготовляв ужитковий посуд. Син Максима Остапенка, брат Костянтина й Кирила Остапенків, чоловік Мотрони Остапенко.

У батьковій хаті остався жити Василь, рядом у 1924-му построй хату Никифор. Тут, на садибі, аж два горни в них були. Трохи далі жив Захарко, а ще дальше по вулиці – Савка. Не знаю, чи Савка був гончарем, він умер рано, ще до голодовки, а двоє других – гончарі, тоже рано повмирали. Три їхні сестри повиходили заміж за гору (куток «Яри». – Л. М.) тоже за гончарів, за Визіра, за Сиваша, а моя прабабушка Палажка – за Мареху, а ще дві – на «Яремівку», Мотрона – тоже за гончаря, за Остапенка, а ще одна – за кого, не знаю. Ну це давно було, ще до голодовки. Мені все це Олексій Олексійович Мареха розказував. Ще начебто казали, що Никифор не сам робив, а наймав людей, жінок розписувати посуду. Це ж їм платити треба було, значить, і він небідний був», – розповів Володимир Мареха [1; 3].

Никифор Кандзюба (1895–1933) був гончарем, робив ужитковий теракотовий і полив'яний, прикрашений мальовкою посуд, оздоблювати який допомагала дружина Орина. Створював вироби, декоровані контурною мальовкою з використанням рослинних мотивів, для чого запрошував малювальниць, зокрема Наталю Оначко¹ й Марію Кришталь². Виготовляв основні різновиди посуду: горщики, глечики, макітри, тикви, тиквасті глечики, куманці, барила, ринки, банки, тазки для пасок тощо. На початку 1930-х років працював у артілі «Художній керамік» [2]. Помер 1933 року. Олена Клименко припускала, що Никифор Кандзюба похований на власній садибі. Цей здогад підтвердив Володимир Мареха, який показав його могилу. Поряд із ним похований син Олексій, а також брат Василь із дружиною Зінаїдою.

Дружина Никифора – Орина (у дівочтві – Бордюг, 1893–1968), втративши чоловіка й маленького сина, пішла працювати в колгосп. Їхня донька Марія³ (у заміжжі – Тягун) навчалася розмальовувати посуд у батьковій майстерні й працювала малювальницею в артілі (згодом – заводі) «Художній керамік».

¹ Оначко Наталя Іванівна – див. зноску на стор. 67.

² Кришталь Марія Федотівна – див. зноску на стор. 67.

³ Тягун (у дівочтві – Кандзюба) Марія Никифорівна – див. розділ 3.

Пелагея Мареха (сидить) з донькою **Софією**.
Опішне, Полтавщина. Середина 1930-х. Автор фото невідомий. Приватний архів Олени Клименко;
копія – Національний музей-заповідник українського гончарства в Опішному,
Національний архів українського гончарства

1

2

Місце, де стояв будинок Никифора Кандзюби (1, 2).

Вулиця Заярська, 21, Опішне, Полтавщина. 2014. Фото Людмили Меткої.

Національний музей-заповідник українського гончарства в Опішному, Національний архів українського гончарства

Могила Орини Кандзюби
(дружини Никифора Кандзюби)

**Цвинтар, куток «Марехівка»,
Опішне, Полтавщина. 2014.**

Фото Людмили Меткої.

Національний музей-заповідник
українського гончарства в Опішному,
Національний архів українського гончарства

Володимир Мареха
біля могили Никифора Кандзюби
на власній садибі.

**Вулиця Заярська, 21,
Опішне, Полтавщина. 2014.**

Фото Людмили Меткої.

Національний музей-заповідник
українського гончарства в Опішному,
Національний архів українського гончарства

Наприкінці 1970-х будинок Никифора Кандзюби для своєї матері купило подружжя Івана й Марії Марех. Нині на садибі збудував будинок їхній син Володимир Мареха.

Кандзюба Захар («Захарко») (кінець 1880-х – 1932/1933) робив посуд – теракотовий і полив'яний (горщики, глечики, макітри тощо), іграшковий посуд («монетку»), а також посуд, який оздоблювала підполив'яною мальовкою дружина Марія (1898–1983). На початку 1930-х років продав господарство й хотів виїхати до Сибіру, однак не зміг [2]. Був двічі одружений. Перша його дружина Дарина рано померла. Удруге одружився на Марії.

Рано помер і Савелій Кандзюба. «Савка, «Захарко» і його перша жінка Дарина поховані на городищі. Там раніше, до голодовки, людей ховали, а в голодовку – по садках і на «Даціньчиному» кладовищі – місці, де першими були поховані семеро чоловік з родини Даціньок. Там пізніше виділили землю й стало кладовище», – повідомив Володимир Мареха [1; 3].

Кандзюба Василь Олексійович (1890-ті – 1932/1933) – гончар. Робив ужитковий посуд – теракотовий і полив'яний (горщики, глечики, макітри тощо), який розмальовувала дружина Зінаїда, а також іграшковий посуд («монетку»). Його вважали майстром «середньої руки». Мав трьох дітей – Антоніну, Василя й Мотрону, які разом з батьками ліпили свистунці. Василь Кандзюба з дружиною Зінаїдою померли під час Голодомору 1932–1933 років [2].

Олені Клименко вдалося з'ясувати прізвища ще кількох нащадків роду Кандзюбів. В Устини й Олексія Визірів гончарював син Микола¹, у Палажки Марехи – син Микита², а донька Софія (у заміжжі – Грипич³)

¹ Визір Микола Олексійович (1930–1994) – гончар. Гончарній справі вчився в батька. У юності гончарював удома. Виготовляв ужитковий посуд. Син Олексія Визіра.

² Мареха Микита Васильович (1909–1961) – гончар. Гончарював удома. Виготовляв ужитковий та іграшковий посуд («монетку»). Син Пелагеї Марехи, брат Софії Грипич.

³ Грипич (у дівочстві – Мареха) Софія Василівна (1904–1997) – майстриня глиняної іграшки, малювальниця. Ліпити іграшку вчилася в матері, розмальовувати гончарні вироби – в Олексія Визіра й Кіндрата Сиваша. Працювала в артілі «Червоний гончар», удома ліпила глиняну іграшку. Донька Пелагеї Марехи, сестра Микити Марехи, мати Марії Гаврилівної, Ганни та Івана Грипичів.

працювала майстринею іграшки, малювальницею. Троє її дітей – Іван, Ганна й Марія – також були задіяні в гончарстві (див. розділ 8). Ганна й Денис Сиваші мали шестеро дітей, доля яких пов'язала з гончарством. Сини Іван¹, Олексій², Пилип³ і Гаврило⁴ були гончарями, доньки Устина (у заміжжі – Дубовик⁵) і Василина (у заміжжі – Острянин⁶) ліпили іграшку й малювали. Чоловік Василини Максим⁷ і його сини Михайло⁸

¹ Сиваш Іван Денисович (1900 – бл.1923) – гончар. Гончарній справі вчився в батька, а також в Опішнянському гончарному показовому пункті Полтавського губернського земства, де, ймовірно, працював кілька років. Син Ганни й Дениса Сивашів, брат Пилипа, Олексія, Гаврила Сивашів, Устини Дубовик і Василини Острянин.

² Сиваш Олексій Денисович (1906–1972) – гончар. Гончарній справі вчився в батька. Працював у артілі «Художній керамік», до початку 1950-х років – удома. Син Ганни й Дениса Сивашів, брат Івана, Пилипа, Гаврила Сивашів, Устини Дубовик і Василини Острянин.

³ Сиваш Пилип Денисович (1902–1945) – гончар. Гончарній справі вчився в батька. Гончарював удома, а також в артілі «Художній керамік» (1930-ті). Син Ганни й Дениса Сивашів, брат Івана, Пилипа, Олексія, Гаврила Сивашів, Устини Дубовик і Василини Острянин, чоловік Ганни Сиваш.

⁴ Сиваш Гаврило Денисович (1909–1997) – гончар. Гончарній справі вчився в батька. За гончарним кругом із 13 років. Працював у артілі «Художній керамік» і вдома. Син Ганни й Дениса Сивашів, брат Івана, Пилипа, Олексія Сивашів, Устини Дубовик і Василини Острянин, батько Івана Сиваша.

⁵ Дубовик (у дівоцтві – Сиваш) Устина Денисівна (1904–1976) – майстриня глиняної іграшки, малювальниця. Ліпити іграшку й розмальовувати гончарні вироби вчилася в родині. У молоді роки ліпила свистунци й розмальовувала посуд, виготовлений батьком і братами. Донька Ганни й Дениса Сивашів, сестра Івана, Пилипа, Олексія, Гаврила Сивашів і Василини Острянин.

⁶ Острянин (у дівоцтві – Сиваш) Василина Денисівна (1912–2002) – майстриня глиняної іграшки, малювальниця. Ліпити іграшку й розмальовувати гончарні вироби вчилася в односельців. Працювала разом із чоловіком удома. Донька Ганни й Дениса Сивашів, сестра Івана, Пилипа, Олексія, Гаврила Сивашів й Устини Дубовик, дружина Максима Острянина, мати Михайла Острянина.

⁷ Острянин Максим Євдокимович (1912–1992) – гончар. Працював у артілі «Червоний гончар», артілі (згодом – заводі) «Художній керамік». У повоєнні роки працював у колгоспі й гончарював разом із дружиною, яка розмальовувала його вироби, удома. Син Марії М'якоступ, чоловік Василини Острянин, батько Михайла й Івана Острянинів.

⁸ Острянин Михайло Максимович (1938–2010) – гончар. Гончарній справі вчився в батька, разом з яким гончарював удома. Працював у артілі «Червоний гончар», заводах «Художній керамік» і «Керамік». Син Максима й Василини Острянинів, брат по батькові Івана Острянина, чоловік Олександри Острянин.

**Фрагмент глиняної скульптури (голова),
знайдений на садибі гончаря
Никифора Кандзюби.
Глина, формування, 2,6х2х2 см.
Вулиця Заярська, 22,
Опішне, Полтавщина.
Перша чверть ХХ століття.
Приватна збірка Володимира Марехи.
Фото Тараса Пошивайла**

та Іван¹ були відомими гончарями, їх ще пам'ятає значна кількість опішненців.

Рід Кандзюбів поріднений із багатьма іншими опішненськими родами: Визірами, Грипичами, Коломійцями, М'якоступами, Остапенками, Острянінами, Півнями, Сивашами, Хлонями. Антоніна Хлонь² – це двоюрідна сестра Марії Марехи, матері мого співрозмовника, Денис Сиваш, чоловік Ганни Кандзюби, мав братів-гончарів Михайла³ й Кіндрата⁴. Донька Кіндрата Сиваша Мотрона

¹ Острянин Іван Максимович (1936–2002) – гончар. Гончарній справі вчився в Петра Сердюка. Працював у Опішнянському райпромкомбінаті й заводі «Художній керамік». Син Максима Острянина й Серафими Мотренко, брат по батьковій Михайла Острянина.

² Хлонь (у дівочстві – Сердюк) Антоніна Василівна (1930–1984) – майстриня глиняної іграшки, малювальниці. Працювала в заводі «Художній керамік». Донька Василя Сердюка, дружина Михайла Хлоня.

³ Сиваш Михайло Свиридович (друга половина ХІХ ст. – 1930-ті) – гончар. Виготовляв ужитковий посуд. Син Свирида Сиваша, брат Дениса й Кіндрата Сивашів, батько Марії М'якоступ.

⁴ Сиваш Кіндрат Свиридович (середина ХІХ ст. – до 1917) – гончар. Виготовляв ужитковий посуд. Син Свирида Сиваша, брат Дениса й Михайла Сивашів, батько Семена й Никифора Сивашів, Мотрони Денисенко.

Денисенко¹ була майстринею іграшки, її чоловік Кирило походив із роду гончарів Денисенків (Берестових). Детальніше про цей рід ітиметься в розділі про гончарів, малювальниць і майстрів іграшки Денисенків (див. розділ 9).

1. Метка Людмила. Звіт про керамологічну експедицію (Опішне, Полтавщина. 22.09.2014) // Національний музей-заповідник українського гончарства в Опішному, Національний архів українського гончарства. – Ф. 1. – Оп. 7. – Од. зб. 178. – 9 арк.
2. Польові матеріали Клименко Олени. Опішне, Полтавщина. 2005 // Приватний архів Клименко Олени.
3. Спогади Марехи Володимира (1962 р. н.). [Аудіододаток до: Метка Людмила. Звіт про керамологічну експедицію (Опішне, Полтавщина. 22.09.2014)] // Національний музей-заповідник українського гончарства в Опішному, Національний архів українського гончарства. – DVD фонд. – № 490.

---

¹ Денисенко (у дівочстві – Сиваш) Мотрона Кіндратівна (1896–1983) – майстриня глиняної іграшки. Ліпила свистунці вдома, ймовірно, розмальовувала вироби чоловіка. Донька Кіндрата Сиваша, сестра Никифора й Семена Сивашів, дружина Кирила Денисенка, мати Олексія Денисенка та Євдокії Шиян.

РОЗДІЛ 5

**Іван Сердюк
за гончарним кругом
в артілі
«Художній керамік».
Опішне, Полтавщина.
1930-ті.**

Автор фото невідомий.
Приватний архів
Володимира Марехи;
копія – Національний
музей-заповідник
українського гончарства
в Опішному,
Національний архів
українського гончарства

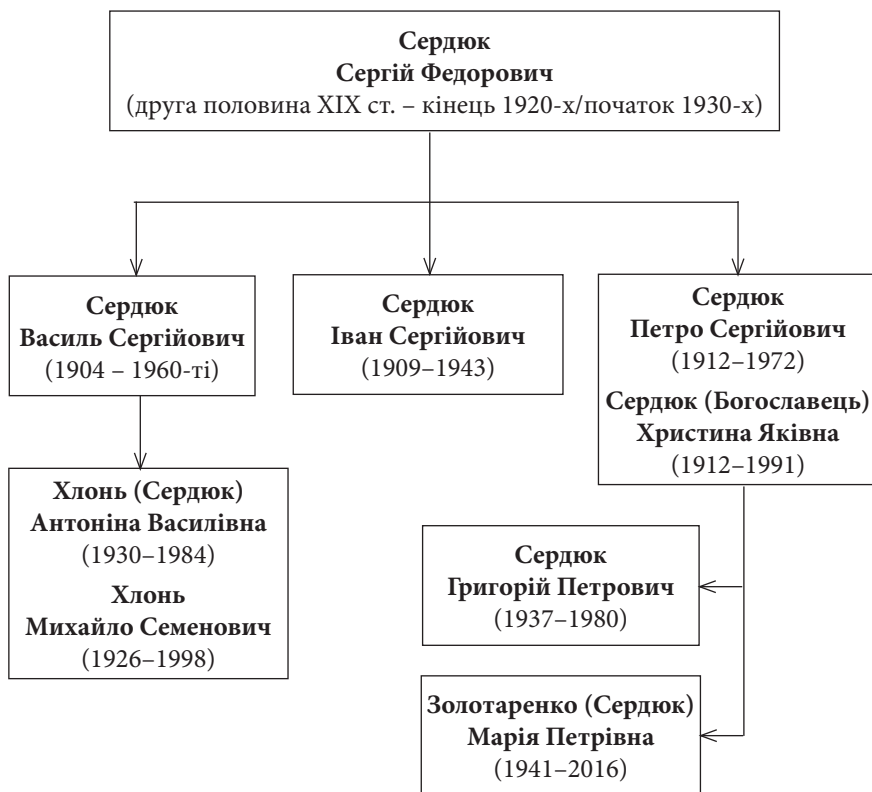

**ІВАН, ПЕТРО
Й ВАСИЛЬ
СЕРДЮКИ:
ІСТОРІЯ СТАРОЇ
СВІТЛИНИ**

ГОНЧАРСЬКИЙ РІД СЕРДЮКІВ

Поріднені:

з Визірами, Грипичами, Денисенками, Кандзюбами, Марехами, М'якоступами, Остапенками, Сивашами, Хлонями

На куток «Марехівка» до Володимира Марехи та його матері Марії Іванівни я йшла з наміром отримати інформацію про Гончарську родину Кандзюбів, які колись там мешкали. В осінні дні було чимало справ по господарству, та все ж вони охоче погодилися розповісти й показати, де раніше був будинок гончаря Никифора Кандзюби й де поховані члени його родини.

Краєвиди
кутка «Марехівка» (1, 2).
Вулиця Заярська,
Опішне, Полтавщина. 2014.
Фото Людмили Меткої.
Національний
музей-заповідник
українського гончарства
в Опішному,
Національний архів
українського гончарства.
Публікуються вперше

1

2

Марія Мареха біля власного двору.
Вулиця Заярська, 8, Опішне, Полтавщина. 2014. Фото Людмили Меткої.
Національний музей-заповідник українського гончарства в Опішному,
Національний архів українського гончарства. Публікується вперше

Марія Мареха розповіла, що її чоловік – Іван Микитович Мареха – був родом із гончарської родини. Його батько – Микита Васильович (1909–1961) – в артілях не працював, а гончарював удома на «Марехівці». Робив ужитковий посуд – теракотовий і полив'яний. Посуд, вірогідно, розмальовувала його сестра Софія Грипич¹ і наймані малювальниці. Микита Мареха впродовж кількох років (1948 – початок 1950-х), після німецько-радянської війни, робив іграшковий посуд («монетку»), згодом став шофером. Його мати – Пелагея Мареха² (у дівочтві – Кандзюба, друга половина XIX ст. – 1937) (див. розділ 4)

¹ Грипич (у дівочтві – Мареха) Софія Василівна – див. зноску на стор. 79.

² Мареха (у дівочтві Кандзюба) Пелагея Олексіївна (друга половина XIX ст. – 1937) – майстриня глиняної іграшки. Ліпила іграшку вдома. Донька Олексія Кандзюби, сестра Захара, Савелія, Василя, Никифора Кандзюбів, мати Микити Марехи й Софії Грипич.

ліпила глиняні свистунці невеликого розміру у вигляді пташечок, зайчиків, білочок, рибок тощо, а для виготовлення іграшки використовувала гіпсові форми [2].

Марія Мареха та її син Володимир з приємністю переглядали світлини, перебираючи в пам'яті свої спогади. З-поміж фотографій було зображення молодого гончаря за гончарним кругом [див. фото на стор. 83]. На запитання: «Хто той хлопець?», мені відповіли, що то батько Марії Марехи – Іван Сердюк і, відповідно, дід Володимира Марехи. Раніше я неодноразово чула, здебільшого від Олени Клименко, що в Опішному проживала гончарська родина Сердюків. Звісно,

Іван Сердюк (праворуч)
з дружиною Уляною
й Григорієм Слободським.
Опішне, Полтавщина. 1931.

Автор фото невідомий.
Приватний архів
Володимира Марехи;
копія – Національний
музей-заповідник
українського гончарства
в Опішному,
Національний архів
українського гончарства

Родина гончаря Петра Сердюка (сидить праворуч): **дружина Христина, син Григорій;**
(стоять) **донька Марія, син Іван та невідома дівчинка** (позаду).
Опішне, Полтавщина. 1955–1956. Автор фото невідомий. Приватний архів Володимира Марехи;
копія – Національний музей-заповідник українського гончарства в Опішному,
Національний архів українського гончарства

я планувала їх згодом віднайти, проте й не думала, що інформація сама знайде мене. Іван Сердюк – опішненський гончар із родини Сердюків. Гончарним промислом у родині Сердюків займалися батько Сергій Федорович і його сини: Василь, Іван та Петро [1].

Точних дат народження й смерті Сергія Сердюка не вдалося з'ясувати (друга половина ХІХ ст. – кінець 1920-х/початок 1930-х). Мешкав він на кутку «Птухівка». Робив ужитковий посуд –

**Василь Сердюк з дружиною Мотроною й доньками Антоніною (угорі) і Марією.
Опішне, Полтавщина. Друга половина 1940-х.**

Автор фото невідомий. Приватний архів Володимира Марехи;
копія – Національний музей-заповідник українського гончарства в Опішному,
Національний архів українського гончарства

Двоюрідні сестри – Марія Мареха (ліворуч) і Марія Золотаренко – перед будинком діда Сергія Сердюка. Опішне, Полтавщина. Кінець 1950-х.
Автор фото невідомий.
Приватний архів Володимира Марехи; копія – Національний музей-заповідник українського гончарства в Опішному, Національний архів українського гончарства

теракотовий і полив'яний. Сини Сергія Сердюка, як і годилося в гончарній родині, вчилися гончарювати в батька. Молодший син Петро (1912–1972) навіть навчався в Опішнянській керамічній промисловій школі, яку, найімовірніше, закінчив 1931 року. Разом із дружиною Христиною він жив на кутку «Птухівка». Працював гончарем в артілі «Художній керамік» й Опішнянському райпромкомбінаті, а також гончарював удома. Виготовляв ужитковий посуд – теракотовий і полив'яний, створював скульптуру, зокрема погруддя Тараса Шевченка, Йосипа Сталіна, ліпив іграшку. Його дружина Христина (1912–1991) походила з гончарської родини Якова Богославця¹.

¹ *Богославець Яків Михайлович (друга половина XIX ст. – 1940-ві – 1950-ті) – гончар. Працював удома. Виготовляв ужитковий посуд. Батько Христини Сердюк.*

Будинок Петра Сердюка на кутку «Птухівка».
Вулиця Скільська, 4, Опішне, Полтавщина. 2014. Фото Людмили Меткої.
Національний музей-заповідник українського гончарства в Опішному,
Національний архів українського гончарства. Публікується вперше

Вона ліпила глиняні іграшки, а також допомагала чоловікові продавати посуд, їздила торгувати з ним на базар у Полтаву. Двоє дітей Петра й Христини – син Григорій і донька Марія – перейняли гончарську справу від батьків. Григорій (1937–1980) деякий час, у другій половині 1950-х, працював гончарем в артілі «Червоний гончар», а Марія (у заміжжі – Золотаренко, 1941–2016) у дитинстві з матір'ю ліпила глиняну іграшку, вчилася малювати в Галини Китриш¹, а з 1973 року працювала малювальницею в заводі «Художній керамік».

Василь (1904 – 1960-ті), старший син Сергія Сердюка, теж продовжив родинну справу й став гончарем. Працював у заводі

¹ Китриш (у дівочтві – Левченко) Галина Сергіївна (1939–2016) – малювальниця. Розмальовувати гончарні вироби вчилася в Ганни Канівець. Працювала в артілі (згодом – заводі) «Художній керамік», з 1989 року разом з чоловіком Михайлом Китришем – удома.

1

2

Могили членів родини Сердюків (1)
та надмогильна дошка Івана Сердюка (2)
на одному з хрестів на «Птухівському» цвинтарі.
Опішне, Полтавщина. 2014. Фото Людмили Меткої.

Національний музей-заповідник
українського гончарства в Опішному,
Національний архів українського гончарства.
Публікуються вперше

«Художній керамік» і певний час удома. Його донька Антоніна¹ й зять Михайло Хлонь² були відомою гончарською родиною в Опішному. Обоє працювали в заводі «Художній керамік».

Іван Сердюк (1909–1943), середній син Сергія Сердюка, навчився гончарній справі теж у батька. До війни (1941–1945) працював гончарем у артілі «Художній керамік», а також гончарював удома [1].

Під час німецько-радянської війни всіх трьох братів було мобілізовано на фронт, щоправда, Іван пішов у армію ще 1939 року.

¹ Хлонь (у дівоцтві – Сердюк) Антоніна Василівна – див. зноски на стор. 81.

² Хлонь Михайло Семенович (1926–1998) – гончар. Гончарній справі вчився в батька. Працював у артілі (згодом – заводі) «Художній керамік». Виготовляв ужитковий посуд. Син Семена й Наталі Хлонів, чоловік Антоніни Хлонь.

**Іван Сердюк (форма),
автор малювки невідомий. Ваза.**
Глина, ангоби, полива, гончарний круг,
малювка, 30,3х19 см; вінця надбиті.
Опішне, Полтавщина. 1920-ті – 1930-ті.
Національний музей-заповідник
українського гончарства в Опішному, НД-6089.
Фото Тараса Пошивайла.
Публікується вперше

**Іван Сердюк (форма),
автор малювки невідомий. Тиквастий глечик.**

Глина, ангоби, полива, гончарний круг,
ліплення, малювка, 30,7х26 см.
Опішне, Полтавщина. 1920-ті – 1930-ті.
Національний музей-заповідник українського
гончарства в Опішному, КН-12907/К-12476.
Фото Тараса Пошивайла. Публікується вперше

**Іван Сердюк (форма),
автор малювки невідомий.
Супник.**
Глина, ангоби, полива, гончарний круг,
ліплення, малювка, 12х20,6 см;
одне вухо надбите.
Опішне, Полтавщина. 1920-ті – 1930-ті.
Національний музей-заповідник
українського гончарства в Опішному,
КН-12760/К-12279.
Фото Тараса Пошивайла.
Публікується вперше

**Іван Сердюк (форма),
автор мальовки невідомий.
Ваза.**

Глина, ангоби, полива, гончарний круг,
ліплення, мальовка, 24,8x21 см.

Опішне, Полтавщина. 1920-ті – 1930-ті.

Національний музей-заповідник
українського гончарства в Опішному,
КН-12906/К-12475.

Фото Тараса Пошивайла.

Публікується вперше

Іван Сердюк.

Підставка для олівців.

Глина, полива, формування,
ритування, ліплення, 21,9x21,8x24,7 см.

Опішне, Полтавщина. 1930-ті.

Національний музей-заповідник
українського гончарства
в Опішному, КН-12981/К-12550.

Фото Тараса Пошивайла.

Публікується вперше

**Іван Сердюк (форма),
автор мальовки невідомий. Глечик.**

Глина, ангоби, полива, гончарний круг,
мальовка, 22,4x19,3 см; вінця надбиті.

Опішне, Полтавщина. 1920-ті – 1930-ті.

Національний музей-заповідник українського гончарства
в Опішному, НД-6090. Фото Тараса Пошивайла.

Публікується вперше

Він пропав безвісти, а на місцевому «Птухівському» цвинтарі поряд із могилами родичів члени родини облаштували його могилу й поставили хрест з його надмогильною дошкою. Петро й Василь повернулися з війни інвалідами. Василь уже не міг гончарювати, оскільки втратив кілька пальців на правій руці, а Петро трудився у власній майстерні до 1972 року.

Унікальність фото Івана Сердюка в тому, що воно одне з небагатьох, де зафіксовано опішненського майстра за гончарним кругом під час роботи в артілі «Художній керамік», та ще й на фоні полиць із глиняними виробами. Світлину зроблено не пізніше 1939 року, тобто в перше десятиріччя діяльності артілі. Кілька групових фото працівників закладу 1930-х років нині зберігаються в Національному архіві українського гончарства Національного музею-заповідника українського гончарства в Опішному. Гончарів у той час, вочевидь, фотографували зрідка, адже майстер за гончарним кругом на той час не був дивиною.

Іван Сердюк, зі слів його рідних, був не лише вправним майстром, а й надзвичайно активним працівником артілі. Він організував художню самодіяльність, де грав на різноманітних струнних інструментах [1]. Ймовірно, саме тому він виділявся з-поміж інших працівників артілі. Тож маємо унікальну можливість споглядати його на світлині, а в цьому чимала заслуга його доньки Марії й онука Володимира Марех, які зберегли цю пам'ятку для прийдешніх поколінь.

1. Метка Людмила. Звіт про керамологічну експедицію (Опішне, Полтавщина. 19.09.2014) // Національний музей-заповідник українського гончарства в Опішному, Національний архів українського гончарства. – Ф. 1. – Оп. 7. – Од. зб. 176. – 3 арк.
2. Польові матеріали Клименко Олени. Опішне, Полтавщина. 2004 // Приватний архів Клименко Олени.

Гончарі цеху № 3 заводу «Художній керамік» за роботою : (зліва направо) Василь Вонярха, Андрій Хлонь, Михайло Острянин. Опішне, Полтавщина. 1985. Фото Олесь Пошивайла. Приватний архів Олесь Пошивайла; копія – Національний музей-заповідник українського гончарства в Опішному, Національний архів українського гончарства

Будівля цеху № 3 заводу «Художній керамік». Опішне, Полтавщина. 1985. Фото Олесь Пошивайла. Приватний архів Олесь Пошивайла; копія – Національний музей-заповідник українського гончарства в Опішному, Національний архів українського гончарства

РОЗДІЛ 6

Фрагмент фото [див. на стор. 99]

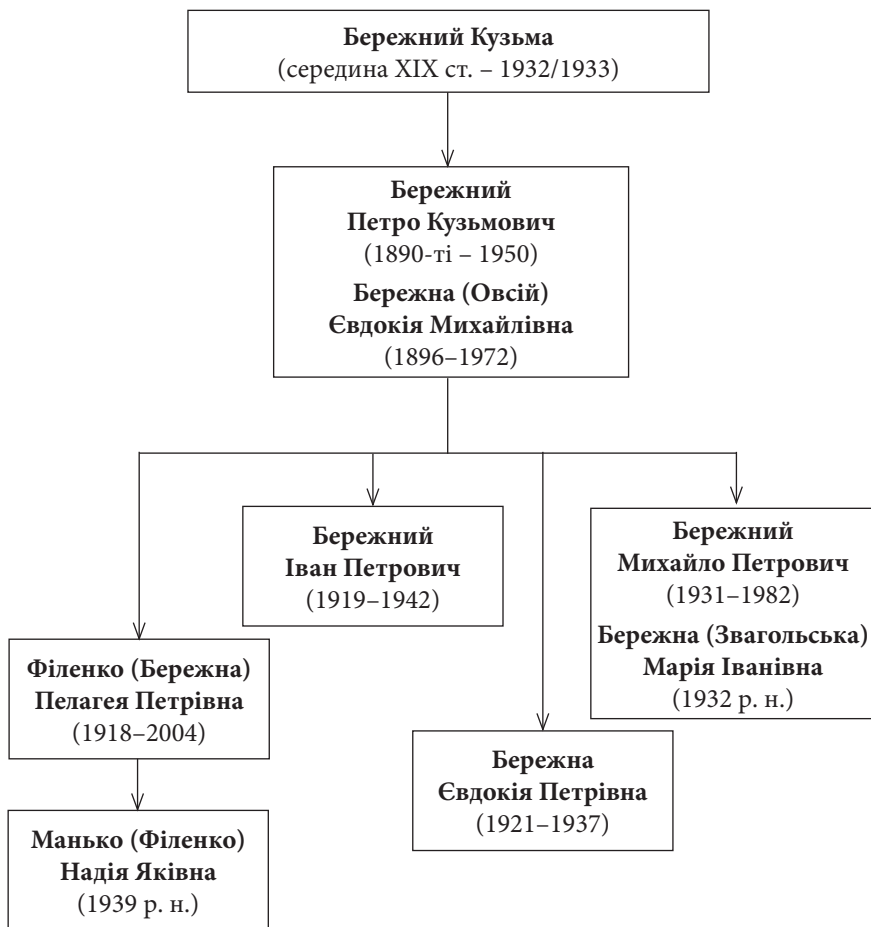

МИХАЙЛО БЕРЕЖНИЙ: НЕБАЙДУЖІСТЬ РІДНИХ

ГОНЧАРСЬКИЙ РІД МИХАЙЛА БЕРЕЖНОГО

Нині значна кількість мешканців Опішного не переймаються історіями своїх родин, особливо їхнім гончарським минулим. Проте це не стосується Бережних.

Бережна (у дівочтві – Звагольська) Марія Іванівна (1932 р. н.) сама зголосилася на інтерв'ю. Вона розповіла про свого чоловіка Михайла Бережного, який працював гончарем у заводі «Художній керамік»: *«Мій чоловік був харошим мужчиною, роботящим. Він робив не тільки посуду разну, а й вази і манєтку. У нього й батько, й дід були гончарями. Вони дома робили, а Мишко – у заводі. Мені обідно, що розказують кругом про одних і тих самих, а я хочу, щоб і про чоловіка мого помнили»* [1].

Як виявилось, у гончарстві був зайнятий не лише Михайло Бережний, а й інші члени родини. Наразі відомо, що головою роду був Кузьма Бережний. Він народився в Опішному в середині ХІХ століття, жив на кутку «Гончарівка», гончарював удома. Помер

**Михайло Бережний за роботою
в заводі «Художній керамік».
Опішне, Полтавщина.**

Перша половина 1970-х.

Автор фото невідомий.

Приватний архів Марії Бережної;

копія – Національний музей-заповідник

українського гончарства в Опішному,

Національний архів українського гончарства.

Публікується вперше

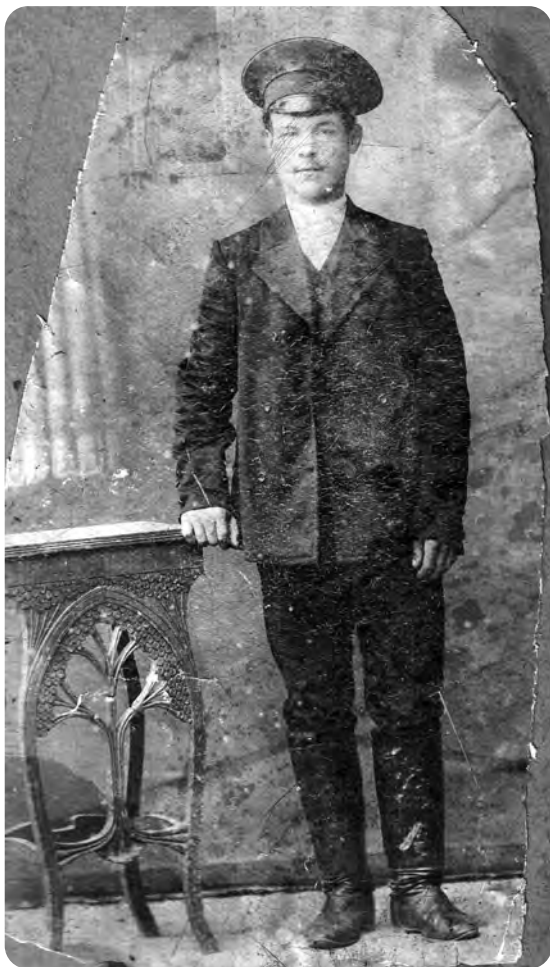

Марія Бережна (на задньому плані) і **Тетяна Кисіль**
у цеху № 3 заводу «Художній керамік» шліфують денця глиняних виробів.
Опішне, Полтавщина. Кінець 1970-х. Автор фото невідомий. Приватний архів Марії Бережної;
копія – Національний музей-заповідник українського гончарства в Опішному,
Національний архів українського гончарства. Публікується вперше

1932/1933 року. Онука майстра – Пелагея Петрівна Філенко – розповідала: *«Поки діти росли, гончарював сам, ще й до людей ходив працювати, бо залишився один із дітьми: дружина його покинула (купчиха – торгувала золотом)»* [5]. Кузьма Бережний робив майже всі різновиди вжиткового посуду й працював до останніх років життя. У нього вчився майстерності Яків Дугельний¹, який

¹ Дугельний Яків Кіндратович (1879–1944) – гончар. У 1930-х роках працював у артілі «Червоний гончар». До останніх років життя гончарював удома. Виготовляв ужитковий посуд. Чоловік Уляни Дугельної, батько Івана й Марії Дугельних.

Петро Бережний.

Опішне, Полтавщина. 1910-ті.

Автор фото невідомий. Приватний архів Марії Бережної;
копія – Національний музей-заповідник українського гончарства в Опішному,
Національний архів українського гончарства. Публікується вперше

Петро та Євдокія Бережні з синами Григорієм (стоїть між батьками) і Михайлом. Опішне, Полтавщина. Кінець 1930-х. Автор фото невідомий. Приватний архів Марії Бережної; копія – Національний музей-заповідник українського гончарства в Опішному, Національний архів українського гончарства. Публікується вперше

Будинок Петра та Євдокії Березних. Вулиця Швейцарська, 3, Опішне, Полтавщина. 1950-ті.

Автор фото невідомий. Приватний архів Марії Березної;
копія – Національний музей-заповідник українського гончарства в Опішному,
Національний архів українського гончарства. Публікується вперше

Євдокія Березна.

Опішне, Полтавщина. Середина 1920-х.

Автор фото невідомий. Приватний архів Марії Березної;
копія – Національний музей-заповідник українського гончарства
в Опішному, Національний архів українського гончарства.
Публікується вперше

Євдокія Березна.

Опішне, Полтавщина. ≈ Кінець 1960-х.

Автор фото невідомий. Приватний архів Марії Березної;
копія – Національний музей-заповідник
українського гончарства в Опішному,
Національний архів українського гончарства.
Публікується вперше

Євдокія й Петро Бережні (стоять праворуч) з родиною Овсїв.
Опішне, Полтавщина. Середина 1920-х. Автор фото невідомий. Приватний архів Марії Бережної;
копія – Національний музей-заповідник українського гончарства в Опішному,
Національний архів українського гончарства. Публікується вперше

доглядав за його сином. *«Дід помер у голодовку, похоронили його на кладовищі на горі, як на Млини їхати. А во время війни в могилу попав німецький снаряд, і її не осталося, а на тому місці виріс куц терну. Не було куди й сходити на гробики»,* – згадувала Надія Манько, правнука Кузьми Бережного [2].

Невідомо, скільки всього було дітей у Кузьми Бережного, проте відомо, що вміння гончарювати перейняв у нього син Петро (1890-ті – 1950), який після смерті батька почав працювати вдома, виготовляючи майже всі різновиди кераміки. Його дружина Євдокія Михайлівна (у дівочтві – Овсій, 1896–1972) у всьому допомагала чоловікові: розмальовувала вироби, продавала. Окрім того, вона ліпила глиняні свистунці великого розміру у вигляді пташечок, коників тощо, а також баринь і скульптуру у вигляді баранів, декоровану ліпленням,

що імітує вовну. В родині Бережних два сини й дві доньки були задіяні в гончарстві: Іван (1919–1942), Михайло (1931–1982), Пелагея (1918–2004) та Євдокія (1921–1937). Усі вони змалку працювали разом із батьками: хлопці вчилися гончарювати, виконували різноманітні гончарські процеси, а дівчата з матір'ю розмальовували посуд, робили іграшки-свистунці. Родина вважалася заможною, а тому в роки колективізації її було розкуркулено. Однак Петрові Бережному якимось чином вдалося продовжувати працювати одноосібно, *«купуючи патент»*. Вироби він розвозив по селах, дружина продавала посуд на ярмарках, та на базарі в Полтаві. Коли коней забрали до колгоспу, Петро винаймав у односельців і таким чином перевозив виготовлену продукцію на продаж [4].

1937 року від *«сибірки»* померла донька Петра – Євдокія. 1942 року пішов із життя його старший син Іван. Він загинув під час німецько-радянської війни й похований у с. Дубровка Всеволожського району Ленінградської області [3, с. 315]. Двоє інших дітей – Пелагея й Михайло – вирости, створили власні родини. Обоє певною мірою були пов'язані з гончарством Опішного – працювали в заводі *«Художній керамік»*.

Пелагея Бережна (у заміжжі – Філенко, 1918–2004) у дитячі й молоді роки ліпила глиняну іграшку та вдома з матір'ю розмальовувала гончарні вироби. Закінчила Опішнянську керамічну промислову школу й до 1938 року працювала в артілі *«Художній керамік»*, де ліпила свистунці й зооморфну скульптуру невеликого розміру (баранів, оленів тощо). Після закінчення війни (1941–1945) й до виходу на пенсію жінка працювала санітаркою в місцевій лікарні, однак певний час продовжувала вдома ліпити глиняну іграшку. Навчила ліпити й доньку Надію (у заміжжі – Манько, 1939 р. н.). У 1950-х роках вони разом виготовляли свистунці невеликого розміру у вигляді пташечок, зайчиків, білочок, рибок тощо.

Марія Бережна 12 років працювала в заводі *«транспортнорозширениці»* і *«заборщицею изделий»*, а також обточувала денця готових виробів перед і після висушування. Гончарем у *«Художньому кераміку»* працював і її чоловік Михайло Бережний (1931–1982). Гончарній справі він вчився в батька, з 12 років уже працював

Надія Манько.
Опішне, Полтавщина. 1957–1958.

Автор фото невідомий.
Приватний архів Марії Бережної;
копія – Національний музей-заповідник
українського гончарства в Опішному,
Національний архів українського гончарства.
Публікується вперше

Працівниці артілі «Художній керамік»:
(зліва направо) **Віра Сидорович,**
Анастасія Білик-Пошивайло,
Надія Манько, Любов Сидорович.
Опішне, Полтавщина. 1956.

Автор фото невідомий.
Приватний архів Марії Бережної;
копія – Національний музей-заповідник
українського гончарства в Опішному,
Національний архів українського гончарства

Пелагея Філенко.
Опішне, Полтавщина. Кінець 1970-х.

Автор фото невідомий.
Приватний архів Марії Бережної,
копія – Національний музей-заповідник
українського гончарства в Опішному,
Національний архів українського гончарства.
Публікується вперше

Похорон Євдокії Петрівни Бережної:
(справа наліво) (?), Пелагея Філенко, (?), Євдокія Михайлівна Бережна,
(?), Петро Бережний (посередині) із сином Михайлом на руках.
Опішне, Полтавщина. 1937. Автор фото невідомий. Приватний архів Марії Бережної;
копія – Національний музей-заповідник українського гончарства в Опішному,
Національний архів українського гончарства. Публікується вперше

разом з ним удома. 1948 року 17-річний Михайло розпочав трудову діяльність в артілі «Художній керамік», а у квітні 1951-го пішов у армію. Михайло не планував усе життя гончарювати, тому після служби пішов навчатися на тракториста-машиніста у Веприцьке спеціальне сільськогосподарське училище. Пропрацювавши деякий час дизелістом в одній із бурильних контор, він повернувся в Опішне. Перший шлюб Михайла тривав недовго. Удруге він одружився з Марією Звагольською. У них народилися донька й син. 1960 року Михайло Бережний знову пішов на роботу в завод «Художній керамік», де й гончарював упродовж 15 років. Робив ужитковий і декоративно-ужитковий посуд: глечики, тикви, куманці, фігурні

Михайло Бережний (форма),
Марія Бондаренко (мальовка).
Глечики-монетки.

Глина, ангоби, полива, гончарний круг,
ліплення, мальовка, 7x5,5; 7x6 см.

Опішне, Полтавщина. Кінець 1970-х.

Приватна збірка Марії Бережної.

Фото Людмили Меткої. Публікується вперше

1

2

Михайло Бережний (форма), автори декору невідомі. **Вази** (1, 2).

Глина, полива, гончарний круг, ліплення, риткування, вдавлення, 23x13 (1); 34x19 (2) см.

Опішне, Полтавщина. Початок 1980-х.

Приватна збірка Марії Бережної. Фото Людмили Меткої. Публікується вперше

посудини («гличик-сова»), вази тощо. Кілька його творів зберігаються в Національному музеї українського народного декоративного мистецтва в Києві, Національному музеї-заповіднику українського гончарства в Опішному, кілька виробів рідні гончаря тримають удома.

1. Інформацію надано Бережною Марією (1932 р. н.). Опішне, Полтавщина. 05.06.2013.
2. Інформацію надано Манько Надією (1939 р. н.). Опішне, Полтавщина. 17.06.2013.
3. Книга пам'яті України. Полтавська область. – Полтава : Полтавський літератор, 1996. – Т. 4 : Диканський район, Зіньківський район, Карлівський район. – 968 с.
4. Метка Людмила. Звіт про керамологічну експедицію (Опішне, Полтавщина. 10.07.2013) // Національний музей-заповідник українського гончарства в Опішному, Національний архів українського гончарства. – Ф. 1. – Оп. 7. – Од. зб. 169. – 13 арк.
5. Польові матеріали Клименко Олени. Опішне, Полтавщина. 1992 [Аудіозапис] // Приватний архів Клименко Олени.

(Зліва направо) Катерина Федоша, Олександра Дудник забирають щойно виготовлені й поставлені на п'ятра квітки від гончаря Андрія Хлоня в цеху № 3 заводу «Художній керамік». Опішне, Полтавщина. 1985. Фото Олеса Пошивайла. Приватний архів Олеса Пошивайла; копія – Національний музей-заповідник українського гончарства в Опішному, Національний архів українського гончарства

Дошка пошани «Наші маяки» заводу «Художній керамік»: *(зліва направо)* Михайло Китриш, Олексій Мареха, Олександр Різник, Микола Жилавець, Лідія Мірошниченко, Микола Пошивайло, Іван Хмелик . Опішне, Полтавщина. 1985.

Фото Олеса Пошивайла. Приватний архів Олеса Пошивайла; копія – Національний музей-заповідник українського гончарства в Опішному, Національний архів українського гончарства

РОЗДІЛ 7

Марія Кульбака.
Косів,
Івано-Франківщина. 1970.

Автор фото невідомий.
Приватний архів
Марії Кульбаки;
копія – Національний
музей-заповідник
українського гончарства
в Опішному,
Національний архів
українського гончарства.
Публікується вперше

МАРІЯ
КУЛЬБАКА:
МАРІЧКА
ІЗ ЗАКАРПАТТЯ

В Опішному цю жінку всі, принаймні ті, хто працював у гончарних підприємствах, знають як Марічку, яка декілька років була головним художником заводу «Художній керамік». Я теж неодноразово чула про неї, проте до певного часу не була знайома. І який був мій подив, коли дізналася, що Марічка (Марія Андріївна Кульбака) – мама моєї колеги Людмили Гусар, нині завідувача видавництва «Українське Народознавство».

Марія Кульбака (у дівочтві – Свида) народилася 11 червня 1947 року в невеликому закарпатському селі Середнє Ужгородського району Закарпатської області. Вона була найстаршою в родині робітників місцевого колгоспу – Андрія та Ілони Свидів, які мали четверо дітей. Жили скромно: батьки працювали на виноградниках, діти допомагали по господарству. Хист до мистецтва з'явився в Марії ще в дитинстві. *«У нас творчість була в роду. Батьків двоюрідний брат – Свида Василь Іванович (1913–1989) – був скульптором-різьбярем, народним художником, лауреатом Шевченківської премії. Я з дитинства багато вміла: вишивати, в'язати, малювати, ліпити. Ми жили на горбистій місцевості, де яр був довгий-довгий. Там після дощу вимивало ґрунт, а знизу різнокольорова глина була: синя, червона, жовта. Ото я наберу різнокольорової глини і ліплю собі. Я не знала тоді, що таке кераміка, а бачила по огороді, що черепки якісь валялися. Отож я в дитинстві ліпила, ну, й сушила, а не знала, що його можна випалювати. Дуже в школу діти несли пластилін, а я з глиною своєю приходила – так вона мені нравилася. Я їй малювати любила. У школі малювала плакати природничі, наочні посібники – і гарно виходило. Школи художньої в селі не було, і спеціаліста в школі не було, просто вчителю якомусь дали нагрузку. Пам'ятаю, як нас у школі перший раз вивели малювати на природу архітектуру. Я дивлюся, бачу стіни в хаті всі рівні, а в мене на малюнку не виходить, вже їй лінійкою стала міряти. Підійшов учитель, я їй сказала, що в мене не получаются однакові стіни спереду і ззаду, а як криво зроблю, тоді получаются. Я просто тоді ще відчула, що таке перспектива. Мені тоді вчитель пояснив, що так і повинно бути на малюнку»,* – розповіла Марія Кульбака про своє дитинство [1; 2].

Після закінчення школи, 1966 року, за порадою двоюрідного брата, Марія вступила до Ужгородського училища прикладного мистецтва, на відділ кераміки. Роки навчання згадує вона з неабиякою теплотою в голосі: *«Училась я чотири роки, мені дуже подобалося. Кожен рік ми на практику їздили по заводах, в Ужгороді я оставалася ціле літо робити. На практиці вивчала всі процеси виробництва. На гончарних кругах ми не вчилися, там не було кому нас учити гончарству. Це вже я тут (в Опішному – Л. М.) побачила. В училищі ми технологію всю вивчали, нам загальні знання давали по кераміці. Я по спеціальності майстер-художник. Дипломну роботу я виконувала по фарфору в Полонському фарфоровому заводі. Приїхала я туди зі своїм проектом. Мені художники казали, що я перва зі студентів, хто зробив дипломну роботу самостійно. У мене було завдання зробити надглазурний розпис кофейного набору. Художники нам зробили форми, а ми самі все відливали. Я відлила, перший випал зробили, другий зробили, поглазурували. Я стала розписувати, а малюнок, той який я на бумазі нарисувала,*

Кілька років тому дипломанти Ужгородського училища прикладного мистецтва стали ініціаторами організації при училищі музею, в якому експонуються дипломні роботи випускників:

За короткий час тут зібрані роботи художньої кераміки, художнього обробку дерева, фарфору й інші оригінальні витвори, які за своїм рішенням і виконанням могли б експонуватися в будь-якому музеї.

На фото: учениці Марія Свіда (зліва) і Марія Стрижак оглядають експонати музею училища.

Фото Л. КОВГАНА.

Повідомлення в газеті про музей Ужгородського училища прикладного мистецтва, де зберігаються вироб його випускників. Ліворуч стоїть Марія Свіда (згодом – Кульбака), Ужгород. 1970.

Приватний архів Марії Кульбаки;
копія – Національний музей-заповідник українського гончарства в Опішному,
Національний архів українського гончарства

Марія Кульбака за роботою в цеху № 1 заводу «Художній керамік». Опішне, Полтавщина. 1970.

Автор фото невідомий.
Приватний архів Марії Кульбаки;
копія – Національний музей-заповідник українського гончарства в Опішному,
Національний архів українського гончарства

не вміщається. Кинулися мені помагати, а в мене все одно було в голові зробити тільки той малюнок, який я задумала. Художники мені рисували різне, а воно мені не подобалося. Вирішила я подумати до завтра. Якщо ні, то що наліплю, те й наліплю. Я осталася в цеху сама, а в мене ще був утіль на один сервіз. Я зробила рисунок солями, і все в мене получилось. Утром прийшли, а я вже закінчувала. До мене тоді директора пригласили і дали запрошення на роботу» [1; 2].

Проте доля розпорядилася інакше: Марія Кульбака отримала направлення в завод «Художній керамік», що в Опішному. «Міністерство місцевої промисловості по закінченню училища нас, випускників, направило в Опішню. Фактично запрос був на одинадцять чоловік, у групі нас було п'ятнадцять, а поїхала тільки я і ще один хлопець потім приїхав. Я така була законопослушна! Мені казали, що, як не поїду, диплом буде ліквідовано. Це було в 1970 році. Я їхала в Опішню зі сльозами

Марія Кульбака (стоїть) серед малювальниць цеху № 2 заводу «Художній керамік»:
(лівий ряд) (?), Валентина Канівець, (?), Віра Гергель, Антоніна Кононенко, (?);
(правий ряд) Галина Китриш, Надія Морівець, Параска Середа.

Опішне, Полтавщина. Середина 1970-х. Автор фото невідомий. Приватний архів Марії Кульбаки;
копія – Національний музей-заповідник українського гончарства в Опішному,
Національний архів українського гончарства

на очах, сприйняла це як ужас якийсь, так далеко від дому. Мене ж у Полонне пригласили на роботу. Приїхала я в кінці серпня, речі оставила в Полтаві в камері хранения, думала, що, може, випрошу відкріплення. Прийшла я в завод у кабінет директора Леженіна Івана Петровича¹. Він як узнав, що в мене дипломна робота по фарфору була, то й сказав: «То їдь на фарфоровий завод і роби». Я зраділа, бо в мене запрошення було в Полонне, у фарфоровий завод. А Леженін, як узнав про те запрошення, уже й не відпустив. Поселили мене на квартиру, а другого дня, як я прийшла в завод, сказали, щоб вибирала, де хочу робить, на якому процесі робочою кілька місяців, поки освоюся. Я все вміла

¹ Леженін Іван Петрович (1921–1984) працював директором заводу «Художній керамік» (1961–1981).

На шкільному стадіоні біля старої будівлі середньої школи № 1:
(зліва направо) **Марія Кульбака, Віра Гергель, Людмила Яресько, Галина Головань, Любов Іванова.**
Опішне, Полтавщина. 1971. Автор фото невідомий. Приватний архів Марії Кульбаки;
копія – Національний музей-заповідник українського гончарства в Опішному,
Національний архів українського гончарства

робити, а не вмiла гончарювати, то й попросилася гончарювати й лiпити баранчики. А Демченко Трохим Назарович¹ був головним iнженером, сказав, що це робота не для дiвчини, що буду малювати. Ну що ти скажеш? Я не була дуже наполегливою, щоб качати права, але коли в мене був вiльний час, я сiдала за гончарний круг. Поставили мене малювати, я попала в третiй цех до Хлоня Василя Федоровича².

¹ Демченко Трохим Назарович (1912–1985) – гончар-скульптор, член Національної спiлки художникiв України. Гончарнiй справi вчився в М.Д. Черкаса, гончаря з Мiських Млинiв. Навчався в Опiшнянськiй керамiчнiй промисловiй школi. Очолював артiль «Червоний гончар». Працював головним iнженером в артiлi (згодом – заводi) «Художнiй керамiк». Син Назара Демченка, брат Андрiя, Григорiя, iвана Демченкiв.

² Хлонь Василь Федорович (1935–2009) – гончар. Гончарнiй справi вчився в батька. Закiнчив Миргородськiй керамiчнiй технiкум iменi Миколи Гоголя. Працював у артiлi «Червоний гончар», пiсля об'єднання артiлей – гончарем, майстром цеху, головним технологом i старшим майстром у заводi «Художнiй керамiк». Син Федора й Наталi Хлонiв, брат Андрiя Хлоня, чоловiк Зiнаїди Хлонь.

Працівники цеху № 1 заводу «Художній керамік»:

(зліва направо) Антоніна Мареха, Марія Кульбака, Галина Головань, Іван Хмелик, Григорій Заєць, Валентина Гахович, Володимир Карпенко, Віра Гергель, Наталя Городянин. Опішне, Полтавщина. Перша половина 1970-х. Автор фото невідомий. Приватний архів Марії Кульбаки; копія – Національний музей-заповідник українського гончарства в Опішному, Національний архів українського гончарства

Мене харашо в цеху прийняли, і я бистро начала малювати. Перші дні на бракові вчилася, а тоді... Ну, я сприйняла опішнянське дуже швидко, це було неважко. Учителя, як такого, у мене не було, я дивилась, як жінки малюють, спочатку копірувала, а потім елементи малювки стала й по-своєму об'єднувати. Шість місяців я малювала, а тоді мене поставили цеховим художником. Головним художником тоді був Ганжа Петро¹, а в мене тоді були обов'язки цехового... Я вже тоді малювала пособія на орнаменти (розробляла зразки орнаментів. – Л. М.).

¹ Ганжа Петро Олександрович (1939 р. н., Жорнище, Іллінецький район, Вінницька область) – художник-кераміст, член, згодом – секретар Національної спілки художників України (1992–2001). Упродовж 1969–1973 років працював головним художником у заводі «Художній керамік». Син жорницького гончаря Олександра Ганжі.

У мене вони ще довго після того зберігалися, я пооддавала і в дитячий садок, давала для наочності. В мої функції входило, щоб малювальщиці гарно малювали, я розробляла нові малюнки. А ще я займалася тим, що плакати всякі малювала, агітацію, празники організовувала. Тоді цим займалися Кошеленко Анатолій Іванович і я. Він на першому цеху був і, в основному, займався оформленням заводу по всіх цехах, а я йому в усьому допомагала. Тоді як Ганжа поїхав, став Кошеленко головним художником. У Художню раду ми готовили нові види виробів, і я йому в усьому допомагала», – розповіла жінка [1; 2].

Згодом Марія Кульбака звикла до заводу, але мала надію повернутися до рідного Закарпаття, оскільки почула звістку, що в Мукачевому заплановано відкрити плитковий завод. Проте доля знову не хотіла відпускати дівчину з Опішного. До того ж вона познайомилася з майбутнім чоловіком Петром Кульбакою (1951–1991). Працюючи в заводі «Художній керамік» (1968–1991), він вивчився гончарній справі у Івана Архиповича Білика¹. Наприкінці 1980-х років Петро увійшов до складу творчої лабораторії заводу, створюючи фігурний посуд і скульптуру у вигляді тварин.

1974 року молоді люди одружилися, а вже 1977 року мали двох доньок – Надію й Людмилу. Їхнє сумісне життя починалося непросто: Петро хворів і певний час не працював, доглядаючи вдома дітей. Марія продовжувала працювати в завод і брала роботу додому. *«У мене чоловік тоді захворів і був на другій неробочій групі; то він сидів дома, а я робила й додому брала роботу, виготовляла підсвічники відливкою. Чоловік возив мені шлікер, і я дома робила норму. У мене кімната одна була ще незакінчена, то я там робила. Я потім тими формами виложила у дворі дорожки» [1; 2].*

Окрім основних обов'язків художника цеху, Марія Кульбака продовжувала займатися художнім оформленням заводу, малювала агітаційні плакати, організовувала святкування пам'ятних дат. Їй часто доводилося залишатися після роботи, що обтяжувало жінку після створення сім'ї. Це стало однією з причин спроби Кульбак «будувати»

¹ Білик Іван Архипович – див. зноску на стор. 42.

Працівники цеху № 2 заводу «Художній керамік»: (зліва направо)
Наталія Жадан, Анатолій Кошеленко, Марія Кульбака, Надія Овчаренко, Надія Михайлишина.
Опішне, Полтавщина. Середина 1980-х. Автор фото невідомий. Приватний архів Марії Кульбаки;
копія – Національний музей-заповідник українського гончарства в Опішному,
Національний архів українського гончарства

Весілля Петра та Марії Кульбак.
Опішне, Полтавщина. 1973.
Автор фото невідомий.
Приватний архів Марії Кульбаки;
копія – Національний музей-заповідник
українського гончарства в Опішному,
Національний архів українського гончарства

Працівники заводу «Художній керамік» і родичі молодих на весіллі Петра й Марії Кульбак біля входу до головної адміністративної будівлі-майстерні. Опішне, Полтавщина. 17.11.1973.

Автор фото невідомий. Приватний архів Марії Кульбаки;
копія – Національний музей-заповідник українського гончарства в Опішному,
Національний архів українського гончарства

Петро Кульбака (1, 2).
Опішне, Полтавщина.
Початок 1980-х (1), 1980 (2).
Автор фото невідомий.
Приватний архів Марії Кульбаки;
копія – Національний музей-заповідник
українського гончарства в Опішному,
Національний архів
українського гончарства

1

2

1 2

Петро Кульбака. Леви (1, 2).

Глина, гончарний круг, ліплення, риткування, вдавлювання. **Опішне, Полтавщина. 1980-ті.**

Автор фото невідомий. Приватний архів Марії Кульбаки;

копія – Національний музей-заповідник українського гончарства в Опішному,
Національний архів українського гончарства

Петро Кульбака. Лев.

Глина, полива, гончарний круг, ліплення,
риткування, вдавлювання, 41,4x40x18 см.

Опішне, Полтавщина. Початок 1980-х.

Національний музей-заповідник українського
гончарства в Опішному, КН-7758/К-7111.

Фото Тараса Пошивайла

СВІТ ТВОІХ ЗАХОПЛЕНЬ

НАРОДНІ УМІЛЬЦІ

Марія Андріївна та Петро Михайлович Кульбаки — учні знаменитих опішнянських гончарів. Вони не лише продовжили традиції славних майстрів гончарної справи Валківщини, а й відкрили в розвитку цього художнього промислу в районі новий етап. З їх появою в гончарному цеху Валківського промкомбінату почався масовий випуск сувенірних виробів. Широким попитом у населення користуються сувеніри «Ведмежа», «Маска», «Дубовий лист», декоративна кружка «Березівські мінеральні води», що виготовляється по замовленню відомого курорту.

На знімку: валківські гончарі Марія Андріївна та Петро Михайлович КУЛЬБАКИ за роботою.

—Фото П. Решетньова.

Повідомлення в газеті про Марію й Петра Кульбак, працівників Валківського промкомбінату.

Кінець 1970-х. Місце зйомки та автор фото невідомі. Приватний архів Марії Кульбаки;
копія – Національний музей-заповідник українського гончарства в Опішному,
Національний архів українського гончарства

життя в іншому місці. 1978 року вони оселилися в м. Валки, що в Харківщині. *«Звідти приїжджали, агітували, що відкривають новий керамічний цех. Ну, ми й рішили поспробувати, та воно ще й свої сімейні проблеми були. Той, що нас заагітував, я не помню його фамілію, він хотів запустити цей цех. Він директором з нами проробив може з пів року, а потім його забрали в горсовет, зверху керували, а він і там не проробив довго. У Валках ми пробули три з половиною роки вже з дітьми. Там ми робили разом декоративні вироби, сувеніри. Гончарі Грунь Зоя і Наріжний Дмитро гончарювали, в основном цвітошники. Їх у Харкові реалізовували. Але із «Художнім кераміком» ми тримали зв'язок,*

Петро й Марія Кульбаки з доньками Надією й Людмилою. Валки, Харківщина. 1978. Автор фото невідомий. Приватний архів Людмили Гусар; копія – Національний музей-заповідник українського гончарства в Опішному, Національний архів українського гончарства

купували звідти у Валки глину. А в Опішні в той час відбулася реконструкція заводу, Леженін пішов на пенсію, Кошеленка¹ поставили директором, а мені предложили головного художника і таким чином з Валок мене забрали» [1; 2].

У лютому 1982 року родина Кульбак повернулася в Опішне. «У 1982-му Кошеленко був директором. Він мені надав великі повномочія. А інженером був Павло Білик². А тоді аварія

¹ Кошеленко Анатолій Іванович (1948, Отиня, Коломийський район, Івано-Франківська область – 1995, Опішне) – художник-кераміст. Працював художником, головним художником, директором у заводі «Художній керамік», директором і майстром виробничого навчання в Опішнянській філії Решетилівського СПТУ № 28.

² Білик Павло Іванович (1935–2011) – технолог-кераміст. Гончарній справі вчився в батька. Закінчив Миргородський керамічний технікум імені Миколи Гоголя. Працював майстром декоративних виробів, начальником Відділу технічного контролю, інженером з якості, інженером-технологом в артілі (згодом – заводі) «Художній керамік». Виготовляв декоративно-ужитковий і зооморфний посуд. Син Івана Білика, брат Валентина й В'ячеслава Біликів, чоловік Валентини Білик, батько Людмили Пругло.

получилась у нас у заводі, і Білика, і Кошеленка зняли. Мирко¹ директором став. При Миркові ще більша відповідальність була на мені за художні вироби. Ну, я свою роботу знала, для мене це не було проблемою. Мирко не розумівся на гончарстві. Спеціаліст повинен бути на всіх ланках виробництва, а його прислали зі стройконтори й поставили директором. Це десь, може, у 1983–1984 роках було», – згадує про той час Марія Кульбака [1; 2].

За часів керування Олексія Павловича Мирка Марія Кульбака займала посаду головного художника підприємства. Вона здійснювала контроль за художньою якістю виробів, «керувала творчою лабораторією», розробляла й вводила у виробництво нові форми виробів. Петро, як і раніше, ліпив декоративну скульптуру. Розпочинав роботу новий цех «Художнього кераміка». «Я коли вернулася в Опішню, тільки тоді побачила ту махіну (нову будівлю заводу. – Л. М.), яку зробили. Ну, вона не відповідала кераміці. Це фактично були ті шпindelні станки, полуавтомати – це все для фарфору, а не для кераміки. Я не бачила, як відбувалася реконструкція, як робилося, як проектувалося, а вже на готове приїхала. Проектом реконструкції займалася якась Тетяна. Я коли приїхала, її вже в заводі не було. Вона його зробила й улітучилась. Тоді на реконструкцію заводу кинули 2 млн (карбованців. – Л. М.), вони повинні були це оправдати. Первим ділом мені сказали, що треба поставити на станок робити миску, і дали форми. А я казала, що воно не получится, одне діло фарфор, а друге – кераміка, вони не вистоятимуть. Я бачила на практиці, як воно повинно бути. Нам пояснили функції по технології фарфору, кераміки, і ті основні напрямлення було дано. Якщо фарфорова миска може бути розложиста на шпindelному станку, то в гончарній – верх, кайомка, повинна бути товщенька, щоб держала форму. Полтавський фарфоровий завод нам виготовляв форми, вони дали нам форми без бортика. Завершилося тим, що ми самі стали точити форми. Нікітченко Володя був хароший модельщик.

¹ Мирко Олексій Павлович (1940 р. н.) працював директором заводу «Художній керамік» (1984–1996).

І я форму миски на основі опішнянських зробила. Оце я з цього начала той завод піднімати. Ну, потихеньку ми запрацювали. На шпindelьних станках виготовляли миски, горщички, чашки, макітерки, цвітошники, даже сервізи й кришки. Новий цех був пристосований на шпindelьні станки, набрали туди нових людей, а в старому цеху сиділи гончарі й мальовщиці» [1; 2].

Під час нашої розмови Марія Кульбака також згадала, як у заводі «Художній керамік» відбувався збут виробів: «Ми поставляли вироби по наряду. Їздили, в основному, в Донецьк, там була виставка-продаж. Ми там заключали з торгуючими організаціями договори на рік. Вони вибирали вироби, якими будуть торгувати. А ми тут, на місці, теж регулювали, чого більше, а чого менше треба випускати. І на нові вироби вони давали замовлення. Нові види виробів ми робили, коли вже в Києві вони були затверджені. Усе було налагоджено дуже харашо. З Києва нами керували, скільки і якої продукції випускати, на місці ми тільки виконували план. Налагоджений був збут виробів. Коли ще Союз був ми експортували у двадцять одну країну світу. Я ще експортом займалася, відбором виробів, відправкою» [1; 2].

На початку 1990-х років Україна визначилася із самостійністю. Проте в результаті панування командно-адміністративної системи управління економікою, вона опинилася в становищі глибокої економічної кризи. У результаті бездумної приватизації, що відбулася в 1990-х роках, підприємства народних художніх промислів стрімко занепадали. Завод «Художній керамік» теж потерпав, переживаючи не найкращі часи. «Я робила і не вникала в політичні авантюри. Перед тим, як розпався Радянський Союз, до нас часто приїжджали із заграниці екскурсії, з Америки та інших країн. Вони сокрушалися, що за таку роботу треба більше платити й умови роботи погані. Вони брали зразки наших виробів, ми думали, що допоможуть в реалізації, а на самому ділі тільки пропаганду робили. На початку 1990-х років вдруге відбулися збори, щоб завод приватизувати. Непонятно, хто його хотів. Роздавали нам ті ваучери. Вобщем, я нічого не розуміла... Та ніхто його й не приватизував, так у Художпром він і був. Тоді Художпром

на дві частини «розірвало». Раніше налагоджено було все добре, а розладилося моментально. Тяжко було, ми самі їздили продавати продукцію, куди придумали. Експорту не було, складний період був» [1; 2]. Пам'ятаю, як у 1990-х роках колишні працівники заводу, пересічні мешканці селища, купували на складі вироби «Художнього кераміка» й продавали їх у різних куточках України. Одного разу я також була на тому складі, ми з батьком і сестрою купували під реалізацію свічники, миски, чашки, вареничниці, горщики для печені.

За таких умов завод функціонував близько 6 років. Опішненська кераміка того часу не вирізнялася яскравими художніми особливостями. Посуд, сформований на шпindelних станках, поливали коричневою поливою або розмальовували орнаментами у вигляді стилізованої фляндрівки. Люди отримували зарплату «горшками», самотужки збуваючи їх. Наприкінці 1990-х у заводі залишилися одиниці робітників, з-поміж яких – і Марія Кульбака. За її словами, з 1996 року підприємство фактично вже не працювало. І тільки на початку 2000-х Михайло Задорожний¹, який працював головним енергетиком у заводі, вирішив змінити ситуацію. Тоді він і звернувся до Марії Кульбаки за допомогою. «Мирко по інвалідності таке як пішов на пенсію, люди сиділи за свій рахунок, багато пороцитувалися. Потім прийшов до мене Задорожний Михайло, він електриком у заводі був, і пропонував, щоб ми ті вироби, які вже зроблені й лежали невипалені на складі, почали в муфельних печах випалювати. Воно була зима тоді, глазур позамерзала, ми її колотили руками, у заводі не топилосся. І ото вдвох із ним ми піднімали все, тоді до нас іще Скиба Тамара, мастер, прийшла. Фактично ми втрох почали відроджувати все. Цілу зиму ми палили в муфелях посуду, яка осталася, а весною стали людей набирати. Я щиталася тоді головним художником, а робила просто робочою», – розповіла жінка про кінець 1990-х – початок 2000-х років [1; 2].

¹ Задорожний Михайло Васильович (1956 р. н.) працював будівельником, інженером-енергетиком, директором у заводі «Художній керамік», згодом – директором у своїх приватних підприємствах «Гончарний круг», «Задорожний».

Марія Кульбака
біля власного будинку.
Вулиця Червоноармійська
(нині – Армійська), 5,
Опішне, Полтавщина. 2014.

Фото Людмили Меткої.
Національний музей-заповідник
українського гончарства в Опішному,
Національний архів
українського гончарства.
Публікується вперше

Лідія Омеляненко
й Марія Кульбака (праворуч)
у Музеї мистецької
родини Кричевських.
Опішне, Полтавщина. 2015.

Фото Людмили Меткої.
Національний музей-заповідник
українського гончарства в Опішному,
Національний архів
українського гончарства

Восени 2000 року батько Марії Кульбаки захворів. Жінка певний час перебувала в селі на Закарпатті, а коли повернулася в Опішне, була приголомшена новиною: *«Поки мене не було, Задорожний вдруг рішив, що я не вернуся в завод, а мені ще до пенсії два роки було, і оформив на роботу заступником директора по художній частині Зіненко Тетяну, хоча ще перед тим він мені казав, що можна оформитися на пенсію раніше й залишатися робити головним художником. А дав мені ставку обикновенного художника третьої категорії й сказав, що я ж пенсію получаю. Обідно мені зробилося, дуже обідно, оце мене дуже підкосило. Зіненчиха казала, що дуже рада зі мною робити. На зборах розказувала свій бізнес-план, за яким глину планувалося купувати в Слов'янську. Я була проти, бо то зовсім друга глина, вона не годиться для нашої технології. А я була не рада, бо я знала свою роботу, піднімала той завод. Це було для мене, як моя дитина, а тут мені таке зробили! Воно мені болюче й досі. Ми так запускали завод, і тут вдруг отак зі мною поступили! У мене тоді інфаркт стався, і я вже в завод не пішла. А Задорожний у 2001 році переоформив його як приватне підприємство «Гончарний круг» і фактично ті виробы, які там залишилися, присвоїв»* [1; 2].

Люди по-різному сприймали й продовжують сприймати ситуацію, яка сталася в той час у заводі. Переважна більшість жалкують про його закриття, мріють про відновлення підприємства. До діяльності нинішнього приватного підприємства, організованого Михайлом Задорожним у стінах колишнього цеху № 2 заводу «Художній керамік», ставлення опішненців неоднозначне. Про Марічку також доводилося чути чимало як хороших, так і не дуже приємних речей. Надзвичайно важко дати об'єктивну оцінку цим подіям, та це вже тема іншого дослідження.

Дізнавшись, що одну з будівель цеху № 2 заводу розбирають на будматеріали, ми з Марією Кульбакою вирішили сходити туди й знайти панно, приурочене ювілею заводу, яке вона створила наприкінці 1990-х років. Проте нам не вдалося його знайти. Від збудованої в першій половині 1980-х років будівлі лишилися лише руїни, а панно зникло безслідно. 2017 року новий чи старий власник вивіз більшість того,

що залишилося, у невідомому напрямку. Михайлові Задорожному вдалося зберегти лише стару будівлю, обладнання й гончарне горно. 2001 року він орендував це приміщення й заснував приватне підприємство, яке нині носить назву «ПП Задорожний». Там взимку 2018 року, унаслідок снігових заметів, завалилося перекриття даху (див. розділ 39).

Під час наших зустрічей і розмов Марія Кульбака повідала мені чимало власних міркувань щодо того, що відбувалося в заводі під час її трудової діяльності: про керівництво, окремих творчих майстрів, загалом, про «кухню» заводського життя. Певно, що думки ці доволі суб'єктивні, та я не маю наміру їх тут аналізувати. Моя мета – зафіксувати в історії гончарства Опішного ім'я Марії Кульбаки, яка майже 20 років пропрацювала головним художником у «Художньому кераміку».

-
1. Метка Людмила. Звіт про керамологічну експедицію (Опішне, Полтавщина. 31.10.2014) // Національний музей-заповідник українського гончарства в Опішному, Національний архів українського гончарства. – Ф. 1. – Оп. 7. – Од. зб. 176. – 14 арк.
  2. Спогади Кульбаки Марії (1947 р. н.). [Аудіододаток до: Метка Людмила. Звіт про керамологічну експедицію (Опішне, Полтавщина. 31.10.2014)] // Національний музей-заповідник українського гончарства в Опішному, Національний архів українського гончарства. – DVD фонд. – № 493.

РОЗДІЛ 8

**Ганна Грипич.
Опішне, Полтавщина.
Середина 1950-х.**

Автор фото невідомий.
Приватний архів
Олени Клименко;
копія – Національний
музей-заповідник
українського гончарства
в Опішному,
Національний архів
українського гончарства.
Публікується вперше

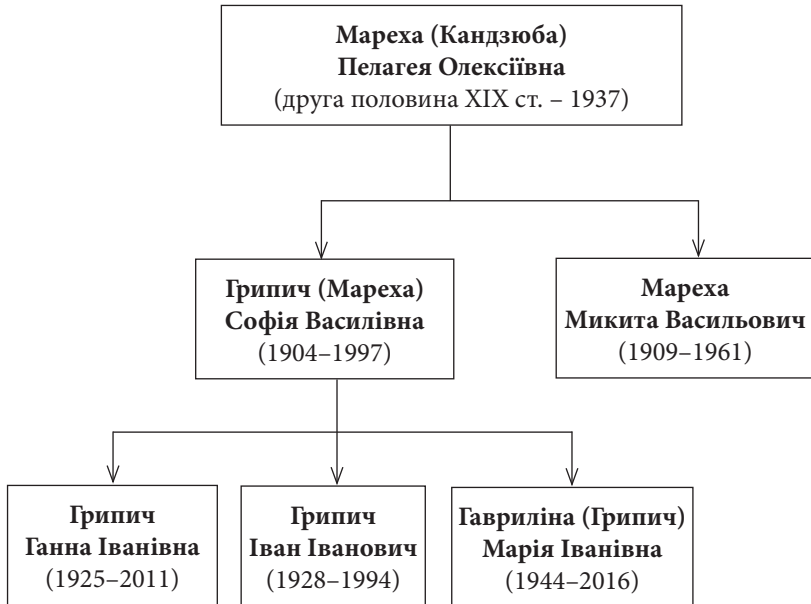

ГАННА ГРИПИЧ: НЕВІДВОРОТНА ДОЛЯ

ГОНЧАРСЬКИЙ РІД ГРИПИЧІВ

Поріднені:

з Визірами, Денисенками, Каленичами, Кандзюбами, Марехами, М'якоступами, Оначками, Остапенками, Острянінами, Різниками, Сердюками, Сивашами, Тягунами

З Грипич Ганною Іванівною, відомою опішненською майстринею іграшки й малювальницею, я познайомилася ще на початку 2000-х років. Вона розповіла, що працювала в «Художньому кераміку», а після виходу на пенсію продовжила ліпити іграшку вдома. Зі своєю подругою Ганною Діденко¹, теж відомою майстринею глиняної іграшки, Ганна Грипич брала участь у різноманітних мистецьких виставках, ярмарках, фестивалях народної творчості.

У середині 2000-х років під час занять з «Основ керамології», коли ми вкотре з учнями Колегіуму мистецтв ходили в експедиції по Опішному в пошуках інформації про місцеве гончарство, мені знову

Ганна Грипич у себе вдома.
Опішне, Полтавщина. 2005. Фото Олени Щербань.
Національний музей-заповідник українського гончарства в Опішному,
Національний архів українського гончарства

¹ Діденко (у дівочтві – Каленич) Ганна Павлівна (1943 р. н.) – майстриня глиняної іграшки й дрібної пластики, заслужений майстер народної творчості України, член Національної спілки майстрів народного мистецтва України, лауреат Премії імені Данила Щербаківського. Ліпити іграшку вчилася в матері й Тамари Гринь. Працювала в заводі «Художній керамік». Донька Наталі Каленич, сестра Василя Каленича.

Ганна Грипич (ліворуч) з Ганною Діденко на виставці.

Київ, 2000. Автор фото невідомий.

Національний музей-заповідник українського гончарства в Опішному,
Національний архів українського гончарства

випала нагода бачитися з майстринею. Згодом ми зустрічалися на щорічних мистецьких заходах, які проводив Музей гончарства. Однак тоді я ще не займалася детальним дослідженням гончарства Опішного, тому й не намагалася розпитати Ганну Грипич про її життєвий і творчий шлях.

Працюючи над темою «Гончарство Опішного в іменах його майстрів» і перевіряючи інформацію про гончарів Опішного, зібрану керамологом Оленою Клименко впродовж 1970-х – 2000-х років, я випадково натрапила на прізвище Гавриліна Марія Іванівна – майстриня глиняної іграшки (раніше я не чула про цю жінку). Виявилось, що вона була молодшою сестрою Ганни Грипич. Жінка жила на «Гончарівці», до того ж, як з'ясувалося, була бабусею однієї з подруг моєї доньки (вкотре я пересвідчуюся, що гончарство тісно пов'язане з історією значної кількості родин Опішного). До часу моєї розмови з Марією Гавриліною її сестра Ганна Грипич уже відійшла в інший світ. Сестри проживали в окремих будинках на одному подвір'ї.

Марія Гавриліна (праворуч)
із подругою **Надією Демченко**.
Опішне, Полтавщина. 1961.

Автор фото невідомий.
Національний музей-заповідник
українського гончарства в Опішному,
Національний архів
українського гончарства.
Публікується вперше

Марія Гавриліна.
Опішне, Полтавщина. 2015.

Фото Людмили Меткої.
Національний музей-заповідник
українського гончарства в Опішному,
Національний архів
українського гончарства.
Публікується вперше

**Софія Грипич
з чоловіком Іваном
у день весілля.
Опішне, Полтавщина
1924–1925.**

Автор фото невідомий.
Національний музей-заповідник
українського гончарства
в Опішному,
Національний архів
українського гончарства.
Публікується вперше

**Софія Грипич з чоловіком Іваном
і донькою Ганною.
Опішне, Полтавщина. 1926–1927.**

Автор фото невідомий.
Приватний архів Олени Клименко;
копія – Національний музей-заповідник
українського гончарства в Опішному,
Національний архів
українського гончарства.
Публікується вперше

Софія Грипич.

Опішне, Полтавщина. Середина 1950-х.

Автор фото невідомий. Приватний архів Олени Клименко;
копія – Національний музей-заповідник українського гончарства в Опішному,
Національний архів українського гончарства. Публікується вперше

Ганна Грипич була старшою донькою в родині Софії Василівни Грипич (у дівоцтві – Марехи, 1904–1997), опішненської майстрині іграшки й малювальниці. Молодша донька Марія народилася, коли Ганні виповнилося 19 років. Вони мали ще й брата Івана.

Софія Грипич, як і більшість опішненців, упродовж 1930-х – 1950-х років ліпила глиняні свистунці, які здавала в артіль «Художній керамік». Вона заохочувала до цього заняття й своїх дітей, адже

Микита Мареха.

Друга половина 1930-х.

Місце зйомки та автор фото невідомі.
Національний музей-заповідник
українського гончарства в Опішному,
Національний архів
українського гончарства.
Публікується вперше

свого часу її теж навчила ліпити мати Пелагея Мареха (у дівочтві – Кандзюба, друга половина XIX ст. – 1937; про неї та її гончарську родину див. розділ 4), яка вміла й посуд розмальовувати. Її навчили чоловіки сестер Устини й Ганни – Олексій Визір¹ і Кіндрат Сиваш², у майстернях яких вона працювала з 12 років. Достеменно відомо, що гончарем був і син Пелагеї Марехи, брат Софії Грипич – Микита (1909–1961). В артілях він не працював, а до початку 1950-х років робив удома іграшковий посуд («монетки») [4].

Упродовж 1930–1950 років Софія Грипич працювала ще й малювальницею в артілі «Червоний гончар», а після виходу на пенсію певний час, принаймні до середині 1980-х років, продовжувала вдома

ліпити свистунці невеликого розміру у вигляді пташечок, які декорувала плямами анілінової фарби. В артілі «Червоний гончар» працював і чоловік Софії – Іван Йосипович Грипич, ким – невідомо. На світліні 1940 року, де зафіксовано працівників артілі, він також є [фото див. на стор. 584-585]. Проте наразі невідомо, чи був Іван Грипич гончарем. Їхня донька Марія розповідала, що батько був шевцем, утім вона мало що пам'ятала про нього. Їй не довелося його побачити, оскільки він загинув ще до її народження 1943 року, під час форсування Дніпра. Сусідка Параска Яценко³ невпевнено повідомляла, що Іван Грипич замолоду шевцював і в артілі начебто гончарював.

¹ Визір Олексій Йосипович – див. зноску на стор. 74.

² Сиваш Кіндрат Свиридович – див. зноску на стор. 81.

³ Яценко (у дівочтві – Гриб) Параска Єлисеївна (1935 р. н.) – майстриня глиняної іграшки – див. розділ 30.

Софія Грипич.

Опішне, Полтавщина. 1970-ті. Автор фото невідомий.

Національний музей-заповідник українського гончарства в Опішному,
Національний архів українського гончарства. Публікується вперше

**Софія Грипич (праворуч)
з донькою
Марією Гавриліною
й онуком Сергієм.
1990.**

Місце зйомки
та автор фото невідомі.
Національний
музей-заповідник
українського гончарства
в Опішному,
Національний архів
українського гончарства.
Публікується вперше

Софія Грипич мала трьох дітей: Ганну, Івана й Марію. Усі троє певною мірою були причетні до гончарства. Іван (1928–1994) і Марія (1944–2016) ліпили іграшку лише в дитинстві та юності. *«У дитинстві мати мене заставляла робити свистунці. Десь у десять років я вже робила, спочатку – по 5 штук, а з кожним разом все більше й більше. А в десятому класі я вже їх робила по 300 штук на день. Ото поставлю глину й ліплю, а разом з тим odkриваю книжку і вчу чи історію, чи ще там що. Наліплю, а мама прийде, попроколює, бо я не вмiла колоти. Вона здавала їх висушеними в «Червоний гончар», по 5 коп. стояв той свистунець, і мати так підробляла»,* – пригадувала Марія Гаврилiна [1; 5].

Після закінчення школи Іван Грипич працював кілька років у артілі «Червоний гончар» і водночас гончарював удома (до 1947/1948). Робив ужитковий посуд невеликого розміру (до 3-х л) – теракотовий і полив'яний. Потім пішов у армію, після чого до гончарства вже не повертався. Одружившись, жив на Донбасі. На початку 1950-х років разом із родиною приїхав до Опішного й став працювати в експедиції глибокого буріння. Його дружина Марія (у дівочтві – Воробйова) кілька років трудилася «перенощицею» посуду в сушильному цеху «Художнього кераміка».

Старшу доньку Софії Грипич – Ганну (1925–2011) – з гончарством доля поєднала на все життя. У дитинстві вона ліпила глиняну іграшку під наглядом матері. У роки німецько-радянської війни дівчина потрапила на підневільні роботи до Німеччини (м. Нойнкірхен). Вірогідно, Ганна Грипич не планувала займатися гончарством усе життя, про що свідчать записи в її трудовій книжці, а пробувала себе на різних роботах. Упродовж 1940 – 1950-х років тисячі молодих людей із сільської місцевості масово виїжджали

Іван Грипич.
Горлівка, Донеччина. 1949.
 Автор фото невідомий.
 Національний музей-заповідник
 українського гончарства в Опішному,
 Національний архів
 українського гончарства.
 Публікується вперше

Іван Грипич (другий ліворуч) з родиною:

(зліва направо) невістка Катерина, онука Ірина, дружина Марія з онуком Олександром, син Володимир. Опішне, Полтавщина. 1980/1981. Автор фото невідомий.

Національний музей-заповідник українського гончарства в Опішному,
Національний архів українського гончарства. Публікується вперше

на роботи в промислові регіони країни. 1952-го року поїхала на Донбас і знайшла роботу на Горлівському азотно-туковому заводі й Ганна. Проте через пів року дівчина повернулася до Опішного. У червні 1954-го року вона прийшла на роботу в артіль «Червоний гончар», де ліпила глиняну іграшку. У 1960–1961 роках покинула артіль і влаштувалася на роботу штукатуром в Опішнянське будівельно-монтажне управління. Однак, за станом здоров'я, була змушена звільнитися й у лютому 1962 року знову прийшла на роботу в завод «Керамік» Зіньківської райспоживспілки, де, навчившись малювати у Варвари Прокопівни Шиян¹, працювала малювальницею. Після об'єднання гончарних виробництв Опішного стала малювальницею в заводі «Художній керамік». Невідомо, з якої причини, але через рік Ганна Грипич знову розраховалася із заводу й пішла працювати малярем у «Полтавсільгосбуд», потім – у райпобуткомбінат, де майже шість років працювала майстром з ремонту й в'язання шерстяних

¹ Шиян (у дівоцтві – Бондаренко) Варвара Прокопівна – див. розділ 25.

Ганна Грилич (другий ряд зверху, третя праворуч) серед випускників 4 класу 4-ї Опішнянської початкової школи. Опішне, Полтавщина. 05.06.1937. Автор фото невідомий.
Національний музей-заповідник українського гончарства в Опішному, Національний архів українського гончарства

**Ганна Грипич.
Опішне, Полтавщина. 1941.**

Автор фото невідомий.
Приватний архів Олени Клименко;
копія – Національний музей-заповідник
українського гончарства в Опішному,
Національний архів
українського гончарства.
Публікується вперше

виробів. Останнє місце її роботи – завод «Керамік». Там вона розмальовувала посуд до виходу на пенсію (1981).

Слава й визнання прийшли до Ганни Грипич наприкінці 1990-х. Щоправда, газети й журнали згадували її як талановиту майстриню іграшки ще з середини 1970-х років. Після виходу на пенсію Ганна Грипич вдома ліпила глиняну іграшку. Вона охоче брала участь у різноманітних мистецьких заходах: виставках, ярмарках, днях ремесел, симпозиумах тощо. 1992 року стала членом Національної спілки майстрів народного мистецтва України.

Не можу оминати увагою моменти особистого життя згаданих членів родини Грипичів. Надзвичайно цікаво про події тих років розповіла їхня сусідка Параска Яценко (див. розділ 30). *«Галю Грипичку в 1943 забрали в Германію, а чоловік Соньки Іван пішов*

Ганна Грипич (ліворуч) з двоюрідною сестрою Любою Марехою й двоюрідним братом Миколою Візіром. 17.09.1954 . Автор фото та місце зйомки невідомі.

Національний музей-заповідник українського гончарства в Опішному,
Національний архів українського гончарства. Публікується вперше

на війну. Коли вони стояли біля Дніпра, Сонька з подругою, а в тієї тожє чоловік там був, поїхали провідати своїх хлопців. Довго добиралися, ну все-таки знайшли їх. І обидві звідти вернулись беременні й почти разом породили в 1944. Іван у Соньки погиб на Дніпрі, а в подруги хоч і вернувся, ну хворів і через рік умер. Коли Галя в 1946-му вернулася з Германії, то вже народилася в Соньки Маня. У Галі своє життя не склалося. Після того як вернулася додому, вона злягла й майже не вставала цілий рік, ну тоді таки потихеньку піднялася. Потім вона поїхала на Донбас, де вже жив її брат Іван. Там вона робила на заводі й вскорості вернулася додому не сама, а з хлопцем. Хороший був Грицько, роботящий, ну, Сонька його не злюбила, бо він був багато молодший від Галі. Сонька дуже мішалася в Галіну лічну жизнь і, можна сказати, вигнала Грицька, той змушений був поїхати. А Галя осталася беременна, так мати заставила її ізбавитись от дитини. З того часу отношенія їхні були натянуті, хоч

і жили вони в одній хаті» [3; 6]. Невістка Марії Гавриліної Надія розповіла: «Коли я вийшла заміж, то в мене по суті було три свекрухи – Марія Іванівна, її мама – баба Соня, і її старша дочка – тьотя Галя. Усім ї буває всяке, бувало так, що вони мені про одне і теж по-різному говорили, хотіли, щоб я тільки по-їхньому все робила. Ну, я тоже не простушка. Ну, загалом, вони мене не дуже доставали, все було нормально. Баба Соня – то така строга була, вони були в складних стосунках з тьотью Галєю, ну чого, я вже знала пізніше, воно в нас тоді не обговорювалося. А Галя була дуже щедра, врівноважена, спокійна, добра, дружелюбна, комунікабельна. Вона осталася незамужем, то все присвятила племінникам. Усе, що мала, завжди ділилася. Наприклад, коли

Ганна Грипич (ліворуч) серед малювальниць артілі «Червоний гончар».
Опішне, Полтавщина. Середина 1950-х. Автор фото невідомий.
Національний музей-заповідник українського гончарства в Опішному,
Національний архів українського гончарства. Публікується вперше

Іван Грипич (стоїть другий ліворуч) із родиною:
(стоять зліва направо) дружина **Марія**, сини **Володимир**, **Віктор** і **Юрій**;
(сидять зліва направо) сестра **Ганна** Грипич, теща **Меланія** Воробйова, мати **Софія**, її сестра **Ольга**.
Опішне, Полтавщина. Друга половина 1970-х. Автор фото невідомий.
Національний музей-заповідник українського гончарства в Опішному,
Національний архів українського гончарства. Публікується вперше

**Ганна Грипич (ліворуч)
з Ориною Пошивайло.
Опішне, Полтавщина.
Кінець 1960-х.**

Автор фото невідомий.
Національний музей-заповідник
українського гончарства в Опішному,
Національний архів
українського гончарства.
Публікується вперше

**Ганна Грипич (ліворуч) і Марія Боярчук у заводі «Художній керамік».
Опішне, Полтавщина. 1970-ті.** Автор фото невідомий.
Національний музей-заповідник українського гончарства в Опішному,
Національний архів українського гончарства

Ганна Грипич (праворуч) і Марія Боярчук у заводі «Художній керамік».
Опішне, Полтавщина. 1970-ті. Автор фото невідомий.
Національний музей-заповідник українського гончарства в Опішному,
Національний архів українського гончарства

Перша сторінка членської книжки артлі «Червоний гончар», оформленої для Ганни Грипич. Опішне, Полтавщина. 1955. Національний музей-заповідник українського гончарства в Опішному, Національний архів українського гончарства

Посвідчення члена Спілки майстрів народного мистецтва України Ганни Грипич. Київ. 1992.

Національний музей-заповідник українського гончарства в Опішному, Національний архів українського гончарства. Публікується вперше

Ганна Грипич. Пташка-свистунець.

Глина, ліплення, риткування, вдавлювання, проколювання, 5,7x4,3x2,2 см.

Опішне, Полтавщина. 1992.

Національний музей-заповідник українського гончарства в Опішному, КН-7200/К-6738.

Фото Тараса Пошивайла

Ганна Грипич. Пташка-свистунець.

Глина, ліплення, риткування, вдавлювання, проколювання, 5,5x4,3x2,2 см.

Опішне, Полтавщина. 1992.

Національний музей-заповідник

українського гончарства

в Опішному, КН-7124/К-6732.

Фото Тараса Пошивайла

вона отримала виплату за те, що перебувала на роботах в Германії, то усі гроші, які получила, розділила порівну між усіма родичами, яких знала, кожному однаково, незалежно, чи то мій чоловік – її племінник, чи я, щитай, чужа людина. Галя була дуже справедлива. Вона була нічим дуже не зв'язана, то часто їздила на різні екскурсії, коли возили заводян. А коли на пенсію пішла, щоб не скучно, стала ліпити дома іграшки і їздити на всякі народні свята» [1].

Навчившись ліпити в юності, Ганна Грипич не планувала займатися цією справою впродовж усього життя, проте доля розпорядилася по-іншому. Саме гончарство приносило їй не лише насолоду, а й певною мірою рятувало від самотності.

Ганна Грипич ліпила невеликі глиняні свистунці у вигляді пташечок, білочок, зайчиків, рибок й оздоблювала їх плямами анілінової фарби, зеленки, чорнил, іноді – риткуванням. Від 1987 року

іграшки Ганни Грипич експонувалися на виставках. Нині її вироби зберігаються в Національному музеї-заповіднику українського гончарства в Опішному, Національному музеї українського народного декоративного мистецтва, Музеї іграшки (Сергієв Посад Московської області), приватних колекціях.

1. Інформацію надано Гавриліною Надією (1970 р. н.). Опішне, Полтавщина. 2018.
2. Метка Людмила. Звіт про керамологічну експедицію (Опішне, Полтавщина. 15.01.2015) // Національний музей-заповідник українського гончарства в Опішному, Національний архів українського гончарства. – Ф. 1. – Оп. 7. – Од. зб. 203. – 8 арк.
3. Метка Людмила. Звіт про керамологічну експедицію (Опішне, Полтавщина. 25.02.2015) // Національний музей-заповідник українського гончарства в Опішному, Національний архів українського гончарства. – Ф. 1. – Оп. 7. – Од. зб. 206. – 6 арк.
4. Польові матеріали Клименко Олени. Опішне, Полтавщина. 1988 // Приватний архів Клименко Олени.
5. Спогади Гавриліної Марії (1944 р. н.). [Аудіододаток до: Метка Людмила. Звіт про керамологічну експедицію (Опішне, Полтавщина. 15.01.2015)] // Національний музей-заповідник українського гончарства в Опішному, Національний архів українського гончарства. – DVD фонд. – № 508.
6. Спогади Яценко Параски (1935 р. н.). [Аудіододаток до: Метка Людмила. Звіт про керамологічну експедицію (Опішне, Полтавщина. 25.02.2015)] // Національний музей-заповідник українського гончарства в Опішному, Національний архів українського гончарства. – Ф. 1. – Оп. 7. – Од. зб. 206.

Скління глиняних виробів у цеху № 3 заводу «Художній керамік». Опішне, Полтавщина. 1985.

Фото Олеса Пошивайла. Приватний архів Олеса Пошивайла;
копія – Національний музей-заповідник українського гончарства в Опішному,
Національний архів українського гончарства

Одне з виробничих приміщень цеху № 2 заводу «Художній керамік». Опішне, Полтавщина. 1985.

Фото Олеса Пошивайла. Приватний архів Олеса Пошивайла;
копія – Національний музей-заповідник українського гончарства в Опішному,
Національний архів українського гончарства

РОЗДІЛ 9

Людмила Омеляненко.
Опішне, Полтавщина. 2006.

Автор фото невідомий.
Національний музей-
заповідник українського
гончарства в Опішному,
Національний архів
українського гончарства.
Публікується вперше

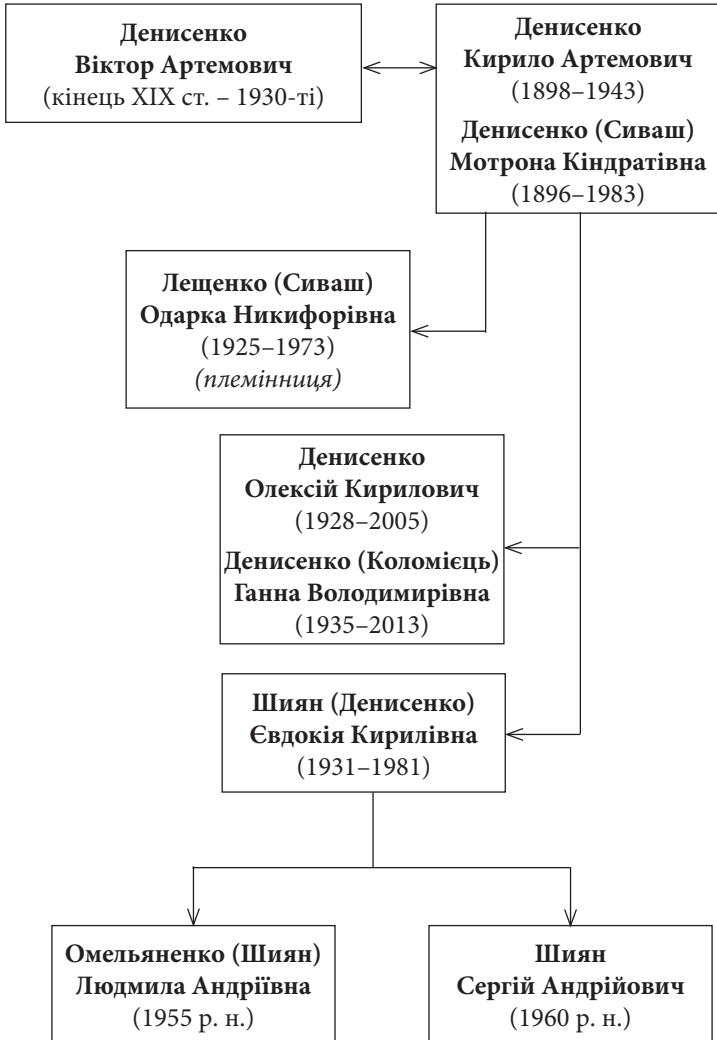

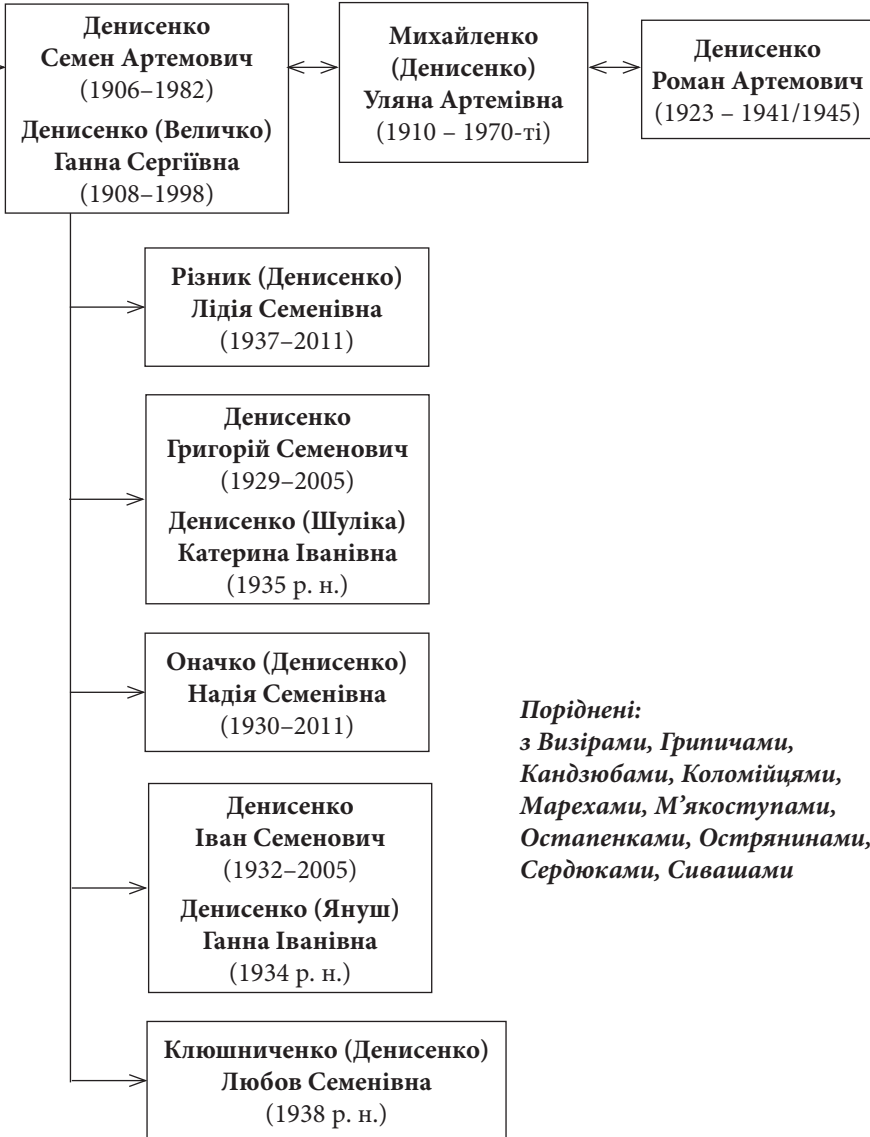
ЛЮДМИЛА
ОМЕЛЬЯНЕНКО:
«ГОСПОДЬ ЗНАЄ,
ЩО РОБИТЬ»

ГОНЧАРСЬКИЙ РІД ЛЮДМИЛИ ОМЕЛЬЯНЕНКО

Один із гончарських родів Опішного – рід Денисенків. Наразі відомо близько двох десятків осіб із цього роду, причетних до гончарного виробництва. Проте, якщо порахувати й поріднених із ними представників інших гончарських родів, передовсім їхніх батьків, зятів і невісток, сватів, то їх, звісно, значно більше.

**Колишній будинок
Олексія Денисенка.
Вулиця
Агропунктівська , 35,
Опішне, Полтавщина.
2016.**

Фото Людмили Меткої.
Національний
музей-заповідник
українського гончарства
в Опішному,
Національний архів
українського гончарства.
Публікується вперше

**Колишній будинок
Семена Денисенка.
Вулиця
Агропунктівська , 33,
Опішне, Полтавщина.
2016.**

Фото Людмили Меткої.
Національний
музей-заповідник
українського гончарства
в Опішному,
Національний архів
українського гончарства.
Публікується вперше

Перше відоме мені покоління гончарів із роду Денисенків – діти Артема Денисенка. Звідки він був родом – невідомо, але його нащадки пам'ятають, що оселився він в Опішному в другій половині XIX століття, коли за сумлінну службу (був легіонером) від царя Олександра II отримав у містечку 100 десятин землі. Про це повідомила місцева жителька Людмила Омеляненко, правнучка Артема Денисенка. На жаль, вона не знає, з якого заняття її прадід розпочав свою діяльність в Опішному. Вірогідно, він займався гончарством, адже його сини Віктор (кін. XIX ст. – 1930-ті), Кирило (1898–1943), Семен (1906–1982), Роман (1923 – 1941/45) і донька Уляна (1910 – 1970-ті) пов'язали свої долі з гончарним виробництвом.

Представників роду Денисенків по-вуличному звали «Берестові». Згідно з родинним переказом, на тому місці Опішного (на кутку «Гончарівка»), де жили Денисенки, ріс кремезний берест, звідси й походить прізвисько. Наймолодший із «Берестових» Роман прожив коротке життя. На жаль, інформації про нього обмаль. Від членів родини лише відомо, що він загинув під час німецько-радянської війни 1941–1945 років, проте в «Книзі пам'яті. Україна. Полтавська область» [1] немає відповідного запису. У дитинстві та юності Роман разом із матір'ю, братами й сестрою ліпив глиняну іграшку.

Семен Денисенко навчився ліпити глиняну іграшку також у родині. Навчався в Опішнянській школі майстрів художньої кераміки (1937–1939), згодом гончарював у артілі «Червоний гончар». Під час німецько-радянської війни 1941–1945 років воював, де отримав поранення й став інвалідом. Малювальниця Зінаїда Линник¹ згадувала, що Семен Денисенко робив побутовий посуд: горщики, макітри, глечики, тикви, тиквасті глечики, банки, барила, у тому числі й великого розміру, а також виготовляв «монетку» [3]. Його п'ятеро дітей також

¹ Линник (у дівочстві – Кононенко) Зінаїда Петрівна (1911–1990) – малювальниця. Началася в Опішнянській керамічній промисловій школі. Працювала в артілі (згодом – заводі) «Художній керамік». Донька Петра Кононенка, дружина Наума Линника.

займалися гончарним виробництвом. Іван¹, Григорій², Любов³ і Лідія⁴ в дитинстві та юності ліпили глиняну іграшку, а Надія⁵ (у заміжжі – Оначко) з дитинства й до зрілого віку ліпила іграшку.

Старший син Артема Денисенка – Віктор – також гончарював. Зі спогадів односельців і родичів, він мешкав у Опішному з кінця ХІХ століття, помер у 1930-х роках. Робив посуд, оздоблював його ритуванням. Керамолог Олена Клименко вважає, що на творчості Віктора Денисенка «позначився вплив українського стилю й європейського варіанту модерн». Інформації про те, що Віктор Денисенко працював у будь-якій гончарній артілі, немає [3].

Кирило Денисенко виявився найкмітливішим з-поміж братів «Берестових». Наприкінці 1920-х років він організував роботу у власній гончарній майстерні, де на той час працювали наймані робітники, серед яких – сестра Уляна (у заміжжі – Михайленко), дружина Мотрона та її племінниця Одарка Лещенко. Окрім того,

¹ Денисенко Іван Семенович (1932–2005) – гончар, майстер глиняної іграшки. Гончарювати вчився в батька. У дитинстві разом із батьком, братом і сестрами ліпив іграшки-свистунці. У молоді роки гончарював удома. Виготовляв ужитковий посуд. Син Семена Денисенка, брат Григорія Денисенка, Любові Ключниченко, Надії Оначко, Лідії Різник, чоловік Ганни Денисенко.

² Денисенко Григорій Семенович (1929–2005) – гончар, майстер глиняної іграшки. Гончарювати вчився в батька. У дитинстві разом із батьком, братом і сестрами ліпив іграшки-свистунці. У молоді роки гончарював удома. Кілька років працював у артілі «Червоний гончар». Виготовляв ужитковий посуд. У 1950-х роках ліпив удома іграшки-свистунці, які здавав у артіль «Червоний гончар». Син Семена Денисенка, брат Івана Денисенка, Любові Ключниченко, Надії Оначко, Лідії Різник, чоловік Катерини Денисенко.

³ Різник (у дівочтві – Денисенко) Лідія Семенівна (1937–2011) – майстриня глиняної іграшки. Ліпити іграшку вчилася в родині. У дитячі й молоді роки ліпила вдома свистунці невеликого розміру, які здавала в артіль «Червоний гончар». Донька Семена Денисенка, сестра Григорія та Івана Денисенків, Любові Ключниченко й Надії Оначко.

⁴ Ключниченко (у дівочтві – Денисенко) Любов Семенівна (1938 р. н.) – майстриня глиняної іграшки. Ліпити іграшку вчилася в родині. У дитячі й молоді роки ліпила вдома іграшки-свистунці невеликого розміру, які здавала в артіль «Червоний гончар», а також продавала. Донька Семена Денисенка, сестра Григорія та Івана Денисенків, Надії Оначко й Лідії Різник.

⁵ Оначко (у дівочтві – Денисенко) Надія Семенівна (1930–2011) – майстриня глиняної іграшки. Ліпити іграшку вчилася в родині. Працювала вдома. У 1950-х роках здавала вироби в артіль «Червоний гончар», продавала. Донька Семена Денисенка, сестра Григорія та Івана Денисенків, Любові Ключниченко й Лідії Різник.

Кирило сам їздив продавати вироби, до того ж брав на продаж посуд своїх односельців-гончарів. Тож коли в Опішному розпочався процес кооперування кустарів, Кирило Денисенко не пішов працювати в артіль. З переказів родини гончаря, за це його навіть хотіли засудити, проте чоловікові вдалося уникнути тюрми. Його дружина вважала, що він відкупився, оскільки в сім'ї «водилися гроші». Проте

**Колишній будинок
Івана Денисенка.
Вулиця
Агропунктівська , 31,
Опішне, Полтавщина.
2016.**

Фото Людмили Меткої.
Національний
музей-заповідник
українського гончарства
в Опішному,
Національний архів
українського гончарства.
Публікується вперше

**Колишній будинок
Євдокії Шиян.
Вулиця
Агропунктівська , 37,
Опішне, Полтавщина.
2016.**

Фото Людмили Меткої.
Національний
музей-заповідник
українського гончарства
в Опішному,
Національний архів
українського гончарства.
Публікується вперше

Семен Денисенко з дружиною Ганною. Опішне, Полтавщина. 1940-ві.

Автор фото невідомий. Приватний архів Олени Клименко;
копія – Національний музей-заповідник українського гончарства в Опішному,
Національний архів українського гончарства. Публікується вперше

Брати Іван (ліворуч) і Григорій Денисенки. Опішне, Полтавщина. 1960-ті.

Автор фото невідомий. Приватний архів Олени Клименко;
копія – Національний музей-заповідник українського гончарства в Опішному,
Національний архів українського гончарства. Публікується вперше

Кирило Денисенко.

Опішне, Полтавщина. 1920-ті. Автор фото невідомий.

Національний музей-заповідник українського гончарства в Опішному,
Національний архів українського гончарства.

Публікується вперше

**Ганна Денисенко,
дружина Олексія Денисенка.
Опішне, Полтавщина. 1955.**

Автор фото невідомий.

Національний музей-заповідник
українського гончарства
в Опішному,

Національний архів
українського гончарства.

Публікується вперше

Іван Денисенко.

Опішне, Полтавщина. 1980-ті.

Автор фото невідомий.

Національний музей-заповідник
українського гончарства в Опішному,

Національний архів українського гончарства.

Публікується вперше

в другій половині 1930-х років Кирило Денисенко все ж *«здався на милість влади»* і почав викладати в Опішнянській школі майстрів художньої кераміки техніку малювання глиняних виробів, а також займався їх випалюванням, готував фарби, також давав поради щодо технології гончарного виробництва працівникам місцевої гончарної артілі *«Художній керамік»*. Технологією гончарного виробництва Кирило Денисенко володів настільки, що за порадами до нього йшли гончарі не лише з Опішного, а й приїздили з інших місцевостей. Ось як згадує про свого діда Людмила Омеляненко: *«Дід дома мав*

гончарну майстерню, там, окрім нього, працювали 2 гончарі, 2 малювальниці й 1 чоловік, який допомагав готувати глину, був як підсобний робітник. Бабуся розповідала, що в діда був такий великий сарай, що туди воли разом з возом вміщалися. Дідусь сам мало робив, любив малювати, ночами розмальовував посуду, яку робили гончарі. А так він возив вироби на продаж і не тільки ті, які були зроблені в його майстерні, а брав посуд і в інших гончарів. Коли створювалися в Опішні гончарні артлі, дідусь не хотів іти робити туди, тому його навіть хотіли посадити в тюрму на десять років. У 1936–1941 роках він став працювати в керамічній школі: учив дітей малювати, випалював вироби, готував ангоби й паливи. До нього звідусіль люди приїздили, щоб дізнатися, як робити поливи. Може, його через те, що він співпрацював з керамічною школою, й не посадили. Я пам'ятаю,

**Яр навпроти будинків Денисенків (верби, посаджені Людмилою Омеляненко).
Вулиця Агропунктівська, Опішне, Полтавщина. 2016.** Фото Людмили Меткої.
Національний музей-заповідник українського гончарства в Опішному,
Національний архів українського гончарства. Публікується вперше

Яр і вигін, де гралися діти з кутка «Гончарівка».
Вулиця Агропунктівська, Опішне, Полтавщина. 2016. Фото Людмили Меткої.
Національний музей-заповідник українського гончарства в Опішному,
Національний архів українського гончарства. Публікується вперше

коли в нас в садку рубали будь-яке дерево, бабуся всігдa стояла й спостерігала. Вони ж заможні були й золото водилося, то бабуся думала, що чоловік сховав золото в якесь дерево. Проте, може, він відкупився тим золотом від тюрми?» [2; 4]. Кирило Денисенко прожив недовго. З родинних спогадів відомо, що в розквіті сил він загинув 1941 року, через три місяці після початку німецько-радянської війни. Проте в «Книзі пам'яті України. Полтавська область» є запис про загибель Кирила в грудні 1943 [1, с. 322].

Мотрона Денисенко (1896–1983), дружина Кирила Денисенка, народилася в родині опішненських гончарів Сивашів. Іграшку навчилася ліпити ще в дитинстві. Розмальовувала посуд у майстерні свого чоловіка. «Вона офіційно в артілі не працювала, вдома робила глиняну іграшку: білочок, зайчиків, козликів, півників. Була бабуся невеличка зростом, мала маленькі ручки, маленькі пальчики й ліпила маленькі свистунці. Вони користувалися попитом, бо їх більше поміщалося в тару. Тарою тоді слугували

Олексій Денисенко.

Свистунець «Півник-баринька»

(копія іграшок-свистунців,
які виготовляла Мотрона Денисенко).

Опішне, Полтавщина. 2016.

Фото Людмили Меткої.

Національний музей-заповідник
українського гончарства в Опішному,
Національний архів українського гончарства.
Публікується вперше

дерев'яні бочки. Ми жили біля артілі «Червоний гончар», тоді в артілі давали глину. Бабуся з дочкою – моєю мамою – і сином ліпила свистунці, як багато хто з опішнян, і здавала в артіль. Ліпили вони багато, а записували на когось іншого. А тоді їх у бочках везли аж на кордон з Китаєм», – повідомила Людмила Омельяненко [2; 4].

У сім'ї Кирила й Мотрони Денисенків народилося п'ятеро дітей. Троє померло під час Голодомору (1932–1933). Залишилися Олексій і Євдокія, які з дитинства разом із батьками ліпили іграшки-свистунці. Олексій (1928–2005) згодом став гончарем. Він працював у артілі «Червоний гончар», де його наставником був гончар Федір Хлонь¹. Після реорганізації артілей, з початку 1960-х, він гончарював, а потім займався збутом готової продукції в заводі «Художній керамік», присвятивши роботі в підприємстві 45 років. Близько 5 років майстринею іграшки в заводі працювала і його дружина Ганна (у дівочтві – Коломієць, 1935–2013). Вона походила з родини гончаря Володимира Панасовича Коломійця².

¹ Хлонь Федір Сергійович (1908–1978) – гончар, майстер глиняної іграшки. Ліпити іграшку вчився в бабусі Устини Сердюченко, гончарному ремеслу – в односельців. Працював у артілі «Червоний гончар», у повоєнний період очолював її. Гончарював удома. Виготовляє ужитковий посуд. Син Єлизавети й Сергія Хлонів, брат Галини Дінець і Семена Хлоня, чоловік Наталі Хлонь, батько Андрія й Василя Хлонів.

² Коломієць Володимир Панасович (1913–1960) – гончар. Працював у артілі «Художній керамік». Батько Ганни Денисенко.

Євдокія Денисенко (1931–1981) у дитячі й молоді роки ліпила невеликі свистунці. Проте мріяла працювати з дітьми. Після закінчення Сокальського педучилища спочатку працювала вчителькою молодших класів у м. Великі Мости, а потім – у смт Лопатин, що у Львівщині. Після одруження з Андрієм Шияном у них народилося двоє дітей: донька Людмила (1955 р. н.) і син Сергій (1960 р. н.). Проте їхнє подружнє життя не склалося. 1961 року Євдокія повернулася в Опішне в батьківський будинок, а згодом пішла працювати в дитячий садок «Сонечко». Її вміння ліпити проявилось в роботі з дітьми. Жінка створювала глиняні композиції, різних казкових персонажів, що неабияк розважало дітей. Свого часу вона була й моєю вихователькою.

Повернувшись зі Львівщини, певний час Євдокія Шиян з дітьми жила разом із матір'ю на «Гончарівці», а згодом знову зі своїм колишнім чоловіком – окремо. У матері Євдокії Шиян – Мотрони Денисенко – оселилася й племінниця Одарка Лещенко (у дівочтві – Сиваш, 1925–1973). Цю жінку приязно згадує Людмила Омеляненко: *«Це моя тьотя. Я її дуже любила. Коли вона була ще юна, то до війни працювала малювальницею в майстерні мого діда Кирила. Я чула, що вона дуже гарно малювала. У «Художньому кераміку» вона не робила, а стільки пам'ятаю працювала кухаркою в опішнянській чайній»* [2; 4].

Син Євдокії Шиян – Сергій (1960 р. н.), як і багато хто з опішненської молоді, після закінчення середньої школи рік працював у заводі «Художній керамік». Ліпив декоративну скульптуру, так званих «баранів». Його наставником був Іван Порохівник¹. Потім Сергій Денисенко пов'язав своє життя з педагогічною діяльністю.

Донька Євдокії Шиян – Людмила Омеляненко (1955 р. н.) (саме її спогади про родину й лягли в основу написання цього розділу) – єдина жінка з родини Денисенків, чиє життя повністю присвячено гончарству. Вона малювальниця, майстриня глиняної іграшки, технолог-кераміст, педагог у галузі гончарства. Чимало непередбачуваних моментів було на її життєвому шляху. Напевно,

¹ Порохівник Іван Денисович (1930 р. н.) – гончар. Гончарній справі вчився у Івана Задорожного й Федора Пошивайла. Працював у артілі «Червоний гончар» та артілі (згодом – заводі) «Художній керамік». Після виходу на пенсію разом з дружиною ліпив глиняні іграшки. Син Дениса й Пелагеї Порохівників, чоловік Олександри Порохівник.

Одарка Лещенко.
Опішне, Полтавщина. Середина 1960-х.
Автор фото невідомий.
Приватний архів Людмили Омеляненко;
копія – Національний музей-заповідник
українського гончарства в Опішному,
Національний архів українського гончарства.
Публікується вперше

саме життєвий досвід спонукав жінку усвідомити, що до будь-яких несподівнок долі потрібно ставитися по-філософськи. *«Господь знає, що робить, – часто повторювала Людмила Омеляненко під час нашої розмови. – Уперше я торкнулася до глини в два роки. Бабуся Мотрона ліпила тоді свистунці, часто наробляла їх, а колола вночі. Пам'ятаю, як у два роки я також поколола бабусині іграшки. Ну, я тоді ще не знала, як це робиться, просто понаробляла в півниках дірочки»* [2; 4]. У дитинстві дівчина часто спостерігала за роботою матері, коли вона ліпила глиняні іграшки в дитячий садок, де працювала. Під час навчання в старших класах середньої школи (1971–1972) Людмила Омеляненко із задоволенням відвідувала уроки виробничого навчання, які проходили по суботах у заводі *«Художній керамік»*. Ось що вона розповіла про ті роки: *«Мотрій Тамара Павлівна¹ нас, дівчат, учила малювати, а ліпити – Демченко Трохим Назарович². Він же читав і технологію. Тамара Павлівна була хазяйновита, ділова жінка. Вона була в почоті в начальства, дружила із Леженіним, і її поважали. Малювала не найкраще, але непогано. Трохим Назарович був дуже щепетильний в роботі,*

¹ Мотрій (у дівочтві – Богдан) Тамара Павлівна (1945 р. н.) – малювальниця. Розмальовувати гончарні вироби вчилася під час виробничого навчання в школі. Її наставниками були Нонна Кисельова й Трохим Демченко. Працювала малювальницею, майстром творчої лабораторії в заводі *«Художній керамік»*, майстром в Опішнянській філії Решетилівського СПТУ № 28.

² Демченко Трохим Назарович – див. зноску на стор. 116.

**Євдокія Шиян.
Початок 1950-х.**

Автор фото невідомий.
Приватний архів Людмили Омелянченко;
копія – Національний музей-заповідник
українського гончарства в Опішному,
Національний архів українського гончарства.
Публікується вперше

**Євдокія Шиян (ліворуч), її брат Олексій Денисенко з дружиною Ганною.
Опішне, Полтавщина. Кінець 1970-х.** Автор фото невідомий. Приватний архів Людмили Омелянченко;
копія – Національний музей-заповідник українського гончарства в Опішному,
Національний архів українського гончарства. Публікується вперше

**Школа (попереду), де працювала Євдокія Шиян.
Лопатин, Радехівський район, Львівська область. Друга половина 1950-х.**

Автор фото невідомий. Приватний архів Людмили Омелянченко;
копія – Національний музей-заповідник українського гончарства в Опішному,
Національний архів українського гончарства. Публікується вперше

**Могили Мотрони Денисенко (попереду ліворуч) та Євдокії Шиян.
Цвинтар, куток «Гончарівка», Опішне, Полтавщина. 2016.** Фото Людмили Меткої.

Національний музей-заповідник українського гончарства в Опішному,
Національний архів українського гончарства. Публікується вперше

добивався качества, щоб усе було харашо. Він нам тоді дав дуже багато ще в школі. Пізніше, коли я робила в заводі, він передав мені свій конспект по технології. При ньому скільки кольорів ангобів використовувалося, це йому стільки треба було праці вкласти. Він був хорошиий технолог і в роботі дуже прискіпливий, міг і обідити людину тим, що був жорсткий і мав до робочих високі вимоги» [2; 4].

Молода й амбітна дівчина тоді ще не думала пов'язувати своє життя із заводом. Після закінчення школи вона мріяла здобути вищу освіту. Спроба вступити до Харківського університету виявилася марною, тож Людмила почала працювати вишивальницею в Опішнянській фабриці художніх виробів імені Крупської. Через півтора року, 1974, вона прийшла на роботу в завод «Художній керамік». «На кінець навчання в школі я вже малювала непогано, та влаштуватися в «Художній керамік» було важко. Там працювали династії: баби, діди, батьки, діти. Це було почесно, це була друга робоча сім'я. А Леженін мене взяв, і я на другому цеху малювала. Наставницею в мене була Галина Сергіївна Китриш¹. Потім у вересні 1974 я поступила на заочне відділення Миргородського керамічного технікуму» [2; 4]. Після навчання в технікумі Людмила Омеляненко повернулася в завод «Художній керамік», за цей час вона вийшла заміж і народила доньку. І хоча в її послужному списку значиться чимало посад: малювальниця, технік-технолог, майстер дільниці, контрольний майстер, інженер-технолог, старший інженер-технолог, інженер з нормування й організації праці, жінка ніколи не просилася на жодну з них у заводі, «мене завжди переводили», – розповідала Людмила Омеляненко [4]. Вочевидь, керівництво заводу помічало її діловий хист, здатність до навчання й розвитку, кмітливість, упертість і життєву мудрість. 1980 року, у 25 років, вона стала майстром цеху № 1, як Василь Хлонь² та Іван Хмелик³, які були майстрами цехів № 3 і № 2.

¹ Китриш (у дівочстві – Левченко) Галина Сергіївна – див. зноску на стор. 91.

² Хлонь Василь Федорович – див. зноску на стор. 116.

³ Хмелик Іван Іванович (1927–1997) – гончар. Гончарній справі вчився в Семена й Федора Хлонів. Працював гончарем, начальником цеху в артілі (згодом – заводі) «Художній керамік».

Якось під час нашої зустрічі Людмила Омелянченко поділилася зі мною своїми враженнями про роботу в «Художньому кераміку». Можливо, ці спогади стануть в нагоді під час написання історії заводу. Вони доволі суб'єктивні, але, безумовно, відверті й правдиві, адже кожна людина сприймає одну й ту ж ситуацію по-своєму. Людмила Омелянченко не боялася змін, крутих поворотів долі, однак мало кому довіряла свої думки. *«Робота в заводі навчала мене думати, що кажеш, коли хочеться – згарячу нічого не казати, добре подумати й тільки тоді говорити. Якщо думаєш, що хтось тебе образив, не поспішай відповідати грубістю. Іноді потрібно перечекати...»* [4].

Під час роботи майстром цеху (1980–1986) Людмила Омелянченко навчилася багатьом премудростям у спілкуванні з людьми, її організаторські здібності, безсумнівно, сприяли просуванню по службі. *«Я вчилася в Леженіна. До нього багато хто ходив, наушнічав, він усіх вислуховував, а робив своє. Я навчилася не показувати свої справжні емоції, своє відношення: бачиш, знаєш – мотай собі на вус і все. Це для керівника грає велику роль»,* – зазначала Людмила Омелянченко [2; 4].

1985 року цех № 1 «Художнього кераміка» було закрито, а працівників переведено в цех № 2. 1986 року Людмила Омелянченко займала там посаду інженера-технолога. Працювала здебільшого біля горна, перевіряючи якість виробів. Коли цього ж року на базі заводу було відкрито Опішнянську філію Решетилівського СПТУ № 28 (з 1992 – ХПТУ), вона, за сумісництвом, почала викладати там технологію й матеріалознавство. Упродовж 1991–1995 років працювала майстром виробничого навчання училища, успішно справляючись зі своїми професійними обов'язками. Цей період Людмила Омелянченко згадує з особливою теплотою: *«Це було моє, мені дуже подобалося в училищі працювати. Це мені свише подарок, що я попала туди. Господь знає, що робить. Я дуже любила училище, дітей. Мені подобалося, що я можу чогось навчати...»* [2; 4].

Перша половина 1990-х – непростий час, як у політичному, так і в економічному житті України. Промислові державні підприємства масово закривали. Не оминула така участь і завод «Художній

Іграшки опішенських майстрів у домашній збірці Людмили Омелянєнко.
Опішне, Полтавщина. 2016. Фото Людмили Меткої.

Національний музей-заповідник українського гончарства в Опішному,
Національний архів українського гончарства. Публікується вперше

керамік», і училище, яке могло повноцінно функціонувати лише на базі виробництва. Тож Людмила Омелянєнко застала і розквіт, і деградацію, і закриття заводу, та найболючішою стала звістка саме про занепад училища... Ось як вона пригадує ті часи: «У кінці 1995-го року «Художній керамік» перестав працювати, там перестали топити. Ми з дітьми ще трохи дотягли в холодних майстернях. Потім почалися зимові канікули, а коли діти вернулися, я в себе дома поставила два розкладні столи і ми

Ескізи опішнєнської мальовки в домашній збірці Людмили Омеляненко.

Опішне, Полтавщина. 2016. Фото Людмили Меткої.

Національний музей-заповідник українського гончарства в Опішному,
Національний архів українського гончарства. Публікується вперше

малювали з дівчатами орнаменти. А Коля Суконька¹ давав хлопцям глину додому, щоб вони ліпили. У нас і до цього часу були великі проблеми, особливо з випалюванням дитячих робіт. Часто навіть вироби їхні пропадали. Колись, ще 1992-го, пропало після випалу ціле горно робіт. Уже пізніше я бачила, як серед виробів «Художнього кераміку» продавали й роботи дітей з училища. Колись ми були з дітьми на Андріївському узвозі, у Києві, і там бачили, як продавалися роботи наших студентів. Я ж їх могла серед інших впізнати. А колись побачила їх і в нас на базарі. На питання – чиї це? Мені відповіли, що Галина Басенко² поставила...

¹ Суконька Микола Григорович – див. розділ 11.

² Басенко (у дівочтві – Демченко) Галина Іванівна (1938–2019) – малювальниця. Розмальовувати гончарні вироби вчилася в Параски Біляк, Тетяни Гриб, Трохима Демченка, Зінаїди Линник, Наталі Оначко. Працювала в артлі «Червоний гончар», артлі (згодом – заводі) «Художній керамік», майстром виробничого навчання в Опішнянській філії Решетилівського СПТУ № 28.

Та багато чого такого було. Так от, тиждень, зимою 1996 року, у мене дівчатка дома малювали, а потім я здзвонилася з Тетяною Іващенко, яка тоді була головою сільпо й завод «Керамік» перевела на баланс сільпо. Заввиробництвом там тоді була Люба Каленич. Вона створила на базі заводу таке як десятимісячні курси для робочих. Вони діяли один чи два роки. Я тоді Таню Іващенко попросила перевести дітей з училища в «Керамік», де були облаштовані кімнати для курсів. І так сталося, що зимою 1996 року ми прийшли в «Керамік». Так ми дотягли до весни. Я не знала, як тоді далі буде з училищем, чи воно діятиме й де я робитиму. А знаєте, знову повторю, Господь знає, що робить. Мені тоді ще сон наснився, щоб я віднесла в церкву панахидку. Я не зразу пішла, а як тільки однесла, так мені й запропонувала Іващенко посаду завідувача виробництвом, замість Каленички. Я їй погодилася, бо в мене дочка вчилася в інституті, а син кончив школу, та й, узагалі, часи були нелегкі. Коля Суконька став керувати училищем, і воно ще якось протягло чотири роки. Воно в «Кераміку» тоді мало людей було, та й в училищі небагато учнів, до десяти чоловік набиралося. Та в квітні 1999 я розрахувалася із заводу. Багато було причин, все не розкажеш... Заводом стала керувати, тобто взяла в оренду, Надія Наумівна Матвійко. При ній завод остаточно й закрився, це десь у 2000 чи 2001 році. Тоді ж був і останній випуск училища» [2; 4].

У подальшому житті Людмили Омеляненко події змінювалися доволі часто. Майже рік вона пропрацювала в Державній спеціалізованій художній школі-інтернаті «Колегіум мистецтв у Опішному», з квітня 1999 до серпня 2000 року була завідувачем Навчально-виробничою гончарною майстернею, стояла біля її витоків. Жінка не розповідала про цей етап свого життя, та, мабуть, втома, до якої призвели події останніх років життя, взяла своє. Людмила Омеляненко стала дедалі частіше хворіти, тому й змушена була залишити роботу. Вдома робила іграшку, скульптуру, свічники. Упродовж 2002–2009 років періодично викладала гончарство: спочатку в Полтавському ПТУ № 9, а згодом – Полтавському обласному інституті післядипломної педагогічної освіти імені

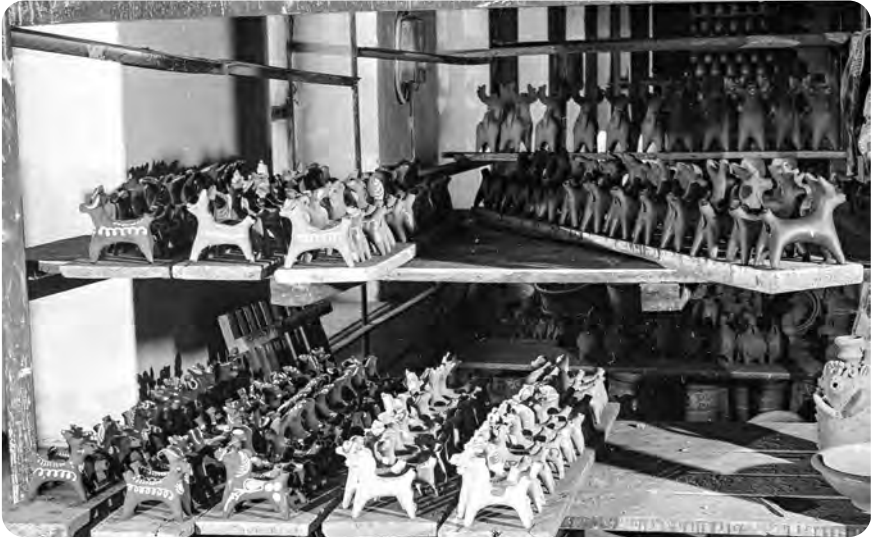
Людмила Омеляненко (ліворуч), Микола Суконька, комірник Людмила Сова.
Опішне, Полтавщина. 1998. Автор фото невідомий. Приватний архів Людмили Омеляненко;
копія – Національний музей-заповідник українського гончарства в Опішному,
Національний архів українського гончарства. Публікується вперше

Михайла Остроградського, де проводила майстер-класи з ліплення для методистів, викладачів, учителів початкових класів. Кілька років тому Людмила Омеляненко перенесла інсульт, однак не покинула улюблену справу й знову стала ліпити. *«Саме ліплення допомогло мені трішки розробити руку»,* – констатувала жінка [4].

Людмила Омеляненко любить повторювати: *«Господь знає, що робить»*. Вона й надалі веде активний спосіб життя, хоча фізично їй це нелегко. Жінка цікавиться всім, що відбувається в гончарстві Опішного, переймається долями друзів і знайомих, спілкується телефоном з багатьма приятелями.

1. Книга пам'яті України. Полтавська область. – Полтава : Полтавський літератор, 1996. – Т. 4 : Диканський, Зіньківський район, Карлівський район. – 967 с.
2. Метка Людмила. Звіт про керамологічну експедицію (Опішне, Полтавщина. 22.02.2016) // Національний музей-заповідник українського гончарства в Опішному, Національний архів українського гончарства. – Ф. 1. – Оп. 7. – Од. зб. 203. – 8 арк.
3. Спогади Омеляненко Людмили (1955 р. н.). [Аудіододаток до: Метка Людмила. Звіт про керамологічну експедицію (Опішне, Полтавщина. 22.02.2016)] // Національний музей-заповідник українського гончарства в Опішному, Національний архів українського гончарства. – DVD фонд. – № 525.
4. Польові матеріали Клименко Олени. Опішне, Полтавщина. 1991 // Приватний архів Клименко Олени.

Сушіння глиняної іграшки в цеху № 3 заводу «Художній керамік». Опішне, Полтавщина. 1985.

Фото Олеса Пошивайла. Приватний архів Олеса Пошивайла;
копія – Національний музей-заповідник українського гончарства в Опішному,
Національний архів українського гончарства

Вироби працівників творчої майстерні заводу «Художній керамік». Опішне, Полтавщина. 1985.

Фото Олеса Пошивайла. Приватний архів Олеса Пошивайла;
копія – Національний музей-заповідник українського гончарства в Опішному,
Національний архів українського гончарства

РОЗДІЛ 10

**Іван і Тетяна Фесики.
Опішне, Полтавщина.
Перша половина 1950-х.**

Автор фото невідомий.
Приватний архів
Григорія Фесика;
копія – Національний
музей-заповідник
українського гончарства
в Опішному,
Національний архів
українського гончарства.
Публікується вперше

ІВАН І ТЕТЯНА ФЕСИКИ: КРАСУНЯ З «ПРОГОНІ»

ГОНЧАРСЬКА ЛІНІЯ ІВАНА Й ТЕТЯНИ ФЕСИКІВ

Переді мною нічим непримітна світлина, зроблена в першій половині 1950-х років. Вона аматорська, не надто якісна, не зовсім виразна й дещо тьмяна. На ній скромно й невибагливо вбрана жінка з велосипедом на фоні сільського краєвиду. Проте світлина привертає до себе увагу. Чим? Та ж таки жінка, її горда постава в профіль, задумливий погляд, спрямований у далечінь, можливо, вона прагне побачити майбутнє чи просто замріяна... і її волосся. Воно хоча й зібране, однак помітно густе й, вочевидь, дуже гарне, якщо розплести косу. Вона справді красуня! Запитаєте, до чого тут гончарство? Усе дуже просто. Це Тетяна Іванівна Фесик (у дівочтві – Товариш, 1927–1984), яка впродовж 1960-х – на початку 1980-х працювала в «Художньому кераміку».

Тетяна Фесик.

Опішне, Полтавщина. Перша половина 1950-х. Автор фото невідомий. Приватний архів Григорія Фесика; копія – Національний музей-заповідник українського гончарства в Опішному, Національний архів українського гончарства. Публікується вперше

Чимало опішненців пройшли через гончарні підприємства Опішного: *«Художній керамік»*, *«Червоний гончар»*, *«Керамік»*. Здебільшого в статтях про опішненське гончарство йдеться про гончарів, малювальниць і майстрів іграшки. Їхня праця завжди була помітнішою, як-то кажуть, результативнішою в плані експонування на виставках. Робота ж пересічних працівників цих підприємств (*«доглядчиць»*, *«заборщиць»*, *«глазурувальниць»*, *«ангобувальниць»*, *«сортувальниць»*, *«занощиць»*, *«транспортувальниць»*, *«обточчиць»*, *«формувальниць»*, *«відливщиць»*, *«маркувальниць»*, *«пальщиків»*, заготівельників і розмелювальників глини, дроворубів, шоферів, електриків і підсобних робітників), хоча й згадується, однак здебільшого побіжно. А дарма, адже без них в умовах державного підприємства важко уявити виробничий процес, кінцевий результат якого – виріб. Бездоганність форм і краса мальовки дійсно прерогатива гончаря, творчого майстра, малювальниці, проте якість залежить саме від тих малопомітних, але таких важливих процесів добування глини, підготовки її до роботи, висушування, випалювання.

Один із таких процесів і виконувала на початку своєї роботи в заводі *«Художній керамік»* Тетяна Фесик. Починала з того, що переносила на дошках посуд, розміщувала його в сушильному цеху, тобто була *«доглядчицею»*. Згодом трудилася на відливці виробів, переважно *«монетки»*, у гіпсових формах.

Її чоловік Фесик Іван Федорович (1924–1983) був потомственным гончарем. Ще в юному віці допомагав батькові Федору Фесику (1900–1944), у якого вдома була невелика майстерня й власне горно. Уляна, дружина Федора, готувала поливу й покривала нею вироби, носила продавати чи міняти посуд на провізію. У 1930-х роках в Опішному, неподалік від сучасної, відомої чи не всім опішненцям *«Бейджиної криниці»*, на місці, яка в народі отримала назву *«Лихопосві луки»*, *«Лихопояче»*, у колишньому будинку Лихопіїв функціонувала гончарна майстерня, що належала місцевому колгоспу. Там Федір Фесик і працював разом з іншими гончарями. Наприкінці 1930-х років він застудився, з перемінним успіхом лікуючи, як тоді казали в народі, *«чахотку»*. З початку німецько-радянської війни пішов воювати, проте хвороба прогресувала. Лець живим повернувся додому й 1944 року помер.

**Іван Фесик під час служби в армії.
Бердичів, Житомирщина. 04.01.1946.**

Автор фото невідомий.
Приватний архів Григорія Фесика;
копія – Національний музей-заповідник
українського гончарства в Опішному,
Національний архів
українського гончарства.
Публікується вперше

**Іван Фесик під час роботи
в заводі «Художній керамік».**

Опішне, Полтавщина.

Перша половина 1970-х.

Автор фото невідомий.
Приватний архів Григорія Фесика;
копія – Національний музей-заповідник
українського гончарства в Опішному,
Національний архів
українського гончарства.
Публікується вперше

Іван Фесик також воював на фронтах німецько-радянської війни, був у полоні, з якого втік зі своїм товаришем, земляком Григорієм Лихопієм. Вони, до речі, дружили все життя. Після повернення з війни Григорій одружився із сестрою Івана – Марією. З війни друзі повернулися 1947 року. Іван деякий час гончарював удома, а згодом пішов працювати трактористом у колгосп.

Іван і Тетяна Фесики одружилися 1950 року. 1950-го і 1955-го років у них народилося двоє синів Михайло і Григорій. Родина жила в будинку Іванових батьків на кутку «Прогоня». 1964 року чоловік і жінка пішли на роботу в завод «Художній керамік». Працювали в цеху № 2. Тетяна Фесик, як було вже зазначено вище, розпочала з роботи, яка не потребувала спеціальної підготовки, її чоловік став гончарювати, ця справа була для нього не новою.

Діти виростили, одружилися, у родині Фесиків з'явилися онуки, молодший син Григорій із сім'єю залишився жити з батьками. 1986

Залишки горна Федора Фесика на садибі родини Фесиків.

Опішне, Полтавщина. 2016. Фото Людмили Меткої.

Національний музей-заповідник українського гончарства в Опішному,
Національний архів українського гончарства. Публікується вперше

Весілля Івана й Тетяни Фесиків.

Опішне, Полтавщина. 04.03.1951. Автор фото невідомий. Приватний архів Григорія Фесика; копія – Національний музей-заповідник українського гончарства в Опішному, Національний архів українського гончарства. Публікується вперше

року дружина Григорія – Тамара (у дівоцтві – М’яло, 1957 р. н.), також пішла працювати в завод «Художній керамік». На той час у заводі запустили формувальну лінію, тож вона розпочинала з роботи формувальниці, за місяць перейшла у відливочний цех, а впродовж 1989–1995 років працювала творчим майстром у цеху, де виготовляла невелику зооморфну скульптуру й свічники, які декорувала власноруч. Жінка з вдячністю згадувала свого наставника Володимира Нікітченка¹, який навчив її гончарювати, колег, з якими була в одному цеху:

¹ Нікітченко Володимир Васильович (1933, Савинці, Миргородський район, Полтавська область – 2014, Опішне) – художник-кераміст, скульптор, член Національної спілки художників України. Гончарній справі вчився у Івана Голованя, Івана Білика, Василя й Петра Омелянків, Якова Пошивайла. Закінчив Миргородський керамічний технікум імені Миколи Гоголя. Працював у заводі «Художній керамік», після виходу на пенсію – удома.

Михайла Китриша¹, Олександра Шкурпелу², Миколу Варвинського³, Євдокію Зубань⁴, Миколу Суконьку⁵, Дмитра Громого⁶, Ганну Перепелицю⁷, Розалію Чабаненко⁸, Ніну Дубинку⁹.

¹ Китриш Михайло Єгорович (1936 р. н.) – гончар, заслужений майстер народної творчості України, член Національної спілки художників України й Національної спілки майстрів народного мистецтва України, лауреат Державної премії України імені Тараса Шевченка й Премії імені Данила Щербаківського. Гончарній справі вчився в Йосипа Марехи. Працював у артлі (згодом – заводі) «Художній керамік», після виходу на пенсію – удома. Син Єгора Китриша, брат Любові Даціньки, чоловік Галини Китриш.

² Шкурпела Олександр Петрович (1966 р. н.) – гончар. Вчився в Трохима Демченка. Закінчив Миргородський керамічний технікум імені Миколи Гоголя. Працював творчим майстром у творчій лабораторії заводу «Художній керамік». Нині гончарює вдома. Виготовляє ужитковий і декоративний посуд, скульптуру, сюжетні композиції, свічки. Чоловік Світлани Шкурпели, батько Анатолія Шкурпели.

³ Варвинський Микола Петрович (1973 р. н.) – гончар. Гончарній справі вчився в Опішнянській філії Решетилівського СПТУ № 28. Працював творчим майстром у творчій лабораторії заводу «Художній керамік», гончарем у заводі «Керамік». Нині гончарює вдома. Виготовляє декоративно-ужитковий посуд. Онук Захара Варвинського, син Явдохи Варвинської.

⁴ Зубань (у дівочтві – Різник) Євдокія Олексіївна (1941 р. н.) – майстриня художньої кераміки й декоративної скульптури. Працювала в заводі «Художній керамік».

⁵ Суконька Микола Григорович – див. розділ 11.

⁶ Громовий Дмитро Пилипович (1963 р. н.) – гончар, член Національної спілки художників України й Національної спілки майстрів народного мистецтва України. Закінчив Миргородський керамічний технікум імені Миколи Гоголя. Працював творчим майстром у творчій лабораторії заводу «Художній керамік». Нині гончарює вдома. Чоловік Любові Громової.

⁷ Перепелиця (у дівочтві – Сақун) Ганна Хомівна (1940 р. н.) – майстриня декоративної скульптури й дрібної пластики. Ліпити іграшку й розмальовувати гончарні вироби вчилася в Марії Мороховець. Працювала в артлі (згодом – заводі) «Художній керамік». Донька Хоми Сақуна.

⁸ Чабаненко Розалія Трохимівна (1937 р. н.) – гончарка, художниця. Гончарній справі вчилася у Івана Порохівника, Івана Шияна, Сергія Яценка. Закінчила Харківський художньо-промисловий інститут. Працювала творчим майстром у творчій лабораторії заводу «Художній керамік».

⁹ Дубинка (у дівочтві – Данченко) Ніна Дмитрівна (1967 р. н.) – художник-кераміст. Закінчила Опішнянську філію Решетилівського СПТУ № 28. Працювала в заводах «Художній керамік», «Керамік», творчій лабораторії в Національному музеї-заповіднику українського гончарства в Опішному, майстром лавчально-виробничої гончарної майстерні, викладачем гончарства в Колегіумі мистецтв у Опішному, майстром, художником у Національному музеї-заповіднику українського гончарства в Опішному.

Іван Бордун, Григорій Лихопій, Іван і Тетяна Фесики, Софія Чабан.
Опішне, Полтавщина. 1977. Автор фото невідомий. Приватний архів Григорія Фесика;
копія – Національний музей-заповідник українського гончарства в Опішному,
Національний архів українського гончарства. Публікується вперше

На початку 1990-х років у підприємстві розпочалися фінансові проблеми: знизився попит населення на продукцію заводу, звужився асортимент виробів, розлагодився збут продукції, відбувалися постійні затримки з виплати зарплат. Старші працівники заводу вийшли на пенсію, молодші поступово розраховувалися, шукаючи іншої роботи. Ще до 1995 року Тамара Фесик залишалася в заводі на посаді комірника. 2002 року, коли завод «Художній керамік» уже документально припинив своє функціонування, а на його місці було засновано приватне підприємство «Гончарний круг», вона ще кілька років там пропрацювала. Пригадувала, що в той період творча майстерня вже не функціонувала, підприємство трималося на виготовленні окремих форм побутового посуду. Робітники отримували

Тамара Фесик на базарі кераміки.

Опішне, Полтавщина. 2012. Автор фото невідомий. Приватний архів Тамари Фесик; копія – Національний музей-заповідник українського гончарства в Опішному, Національний архів українського гончарства. Публікується вперше

зарплату глиняними виробами, і хто як міг, так і збував їх. 2004 року Тамара Фесик розпочала власну підприємницьку діяльність. У той час біля автостанції вже діяв нині відомий в Опішному базар кераміки (першим там торгував виробами Степан Мирко). Донині Тамара Фесик там також продає кераміку.

Доля Івана й Тетяни Фесиків склалася трагічно. 1983 року помер Іван Фесик, не доживши навіть до пенсійного віку. Його син Григорій повідомив, що *«в батька було сильне здоров'я, він війну пройшов, у полоні був, у нього навіть медичної карточки не було ніколи, бо не ходив до лікарів»* [1; 2]. Смерть спричинив нещасний випадок: чоловік їхав на велосипеді на х. Яблучне провідати сестру Марію і, спускаючись з гори, втратив рівновагу, унаслідок чого впав і вивихнув руку. Підлікувавшись, пішов на роботу гончарювати, проте це йому давалося дуже важко. *«Йому руку відняло, і в швидкості паралізувало. Полежав він недовго й помер»*, – згадував син Григорій [1; 2]. Через вісім місяців, у квітні 1984, трагічно померла і його дружина Тетяна. Вона затужила за чоловіком, адже дуже його кохала, та ще й головні болі не давали їй спокою, як наслідок – передчасна смерть.

От і вся історія. Якщо розповідати лише про гончарство, констатуємо факти, то порівняно з відомими мистцями Опішного Фесики не створювали шедеврів, проте розійшлися десь по світу безіменні вироби, створені їхніми руками. Щоразу, фіксуючи інформацію від того чи іншого респондента, окрім відомостей про гончарство, отримуєш чимало інших, життєвих, буденних знань. Переймаєшся долею кожного з них, про кожного хочеться згадати, хоча б коротко переповісти історію життя. Так, наприклад, розпитуючи про Фесиків, я дізналася чимало цікавої інформації, пов'язаної з іншими родинами. Товариш Івана Фесика – Григорій Лихопій, найімовірніше, нащадок роду заможних Лихопіїв, які жили під Лисою горою, яку в народі називають «Лихопояче». Приходить на згадку книга керамолога Анатолія Щербаня про українського

Тамара Фесик (посередині) з подругами Людмилою Хоменко (ліворуч) і Людмилою Дейнекою з опішненськими виробами на Сорочинському ярмарку.

Великі Сорочинці, Полтавщина. 2012. Автор фото невідомий. Приватний архів Тамари Фесик; копія – Національний музей-заповідник українського гончарства в Опішному, Національний архів українського гончарства. Публікується вперше

військового діяча, кошового отамана Запорізької Січі, опішненського сотника Филона Лихопія [3]. Виникає запитання: сучасні Лихопії – це нащадки відомого козака? Ще одне: дівоче прізвище Тетяни Фесик – Товариш, як стверджує її син, з наголосом на – и́. Маю інформацію про осіб, причетних до гончарства з таким же прізвищем.

1. Метка Людмила. Звіт про керамологічну експедицію (Опішне, Полтавщина. 10.02.2016) // Національний музей-заповідник українського гончарства в Опішному, Національний архів українського гончарства. – Ф. 1. – Оп. 7. – Од. зб. 233. – 7 арк.
2. Спогади Фесика Григорія (1955 р. н.). [Аудіододаток до: Метка Людмила. Звіт про керамологічну експедицію (Опішне, Полтавщина. 10.02.2016)] // Національний музей-заповідник українського гончарства в Опішному, Національний архів українського гончарства. – DVD фонд. – № 524.
3. Щербань А. Нариси з історії міста Опішне козацької доби / А. Щербань, О. Щербань. – Харків : Країна мрій, 2011. – 176 с.

РОЗДІЛ 11

Микола Суконька.
Опішне, Полтавщина. 1998.

Автор фото невідомий.

Приватний архів

Людмили Омеляненко;

копія – Національний музей-
заповідник українського
гончарства в Опішному,

Національний архів
українського гончарства.

Публікується вперше

МИКОЛА СУКОНЬКА: ГОНЧАРСЬКЕ МИНУЛЕ РОДИНИ

ГОНЧАРСЬКА ЛІНІЯ МИКОЛИ СУКОНЬКИ

Коли я навчалася в школі, то мало переймалася тим, де працюють рідні моїх однокласників. Мене тоді цікавили зовсім інші питання. До того ж я не пам'ятаю, чи звертали вчителі на це увагу учнів. Пройшло чимало років. Під час однієї із зустрічей з однокласниками я дізналася, що дехто з їхніх батьків, братів, сестер чи інших родичів працював у гончарних підприємствах Опішного. Так, у одному класі зі мною навчалася Людмила Суконька (у заміжжі – Федюн). Як виявилось, її прадід Петро Хмелик, батько й мама – Григорій і Тетяна Суконьки, а також брат Микола були пов'язані з гончарним виробництвом.

Гончар Хмелик Петро Михайлович (1882 – початок 1930-х) жив у Малих Будищах. Про його заняття мало пам'ятають у родині, знають лише, що *«працював він на хазяїна і далі, як до млина, нікуди не ходив, бо весь час робив горшки»* [1; 6]. На щастя, інформацію про цього гончаря зафіксував і опублікував у своєму *«Словнику гончарів Глинського, Малих Будищ, Старих Млинів, Хижняківки»* керамолог

Григорій Суконька (другий ліворуч) з донькою Людмилою Федюн (ліворуч), сином Миколою та його дружиною Світланою переглядають родинні світлини.

Опішне, Полтавщина. 2014. Фото Людмили Меткої.

Національний музей-заповідник українського гончарства в Опішному,
Національний архів українського гончарства. Публікується вперше

Віктор Міщанин. Він повідомив, що малобудищанський гончар Петро Хмелик *«був гончарем-кустарем. Після примусової колективізації працював гончарем у Малобудищанській дільниці Опішненської артілі «Червоний гончар»... Був горщечником, виготовляв неполив'яні вироби. Асортимент посуду складали горщики, миски, глечики, макітри, тикви, покришки тощо. Найманим конем возив продавати вироби в Решетилівку, Балясне та інші села, а також міняв у хуторах»* [3, с. 221-222].

Суконька Григорій Миколайович (1938 р. н.), онук Петра Хмелика, спочатку працював будівельником у *«будконторі»*, а з 1967 року, 27 років поспіль, аж до виходу на пенсію – *«пальщиком»* у заводі *«Художній керамік»*. Чоловік скромно відмахувався, коли я просила розповісти про завод, своїх колег, говорив буцімто нічого особливого в його роботі не було, *«робота як робота, нелегка»* [1; 5]. Можливо, він не був на той час налаштований на бесіду,

Григорій Суконька.
Опішне, Полтавщина. 1962.

Автор фото невідомий. Приватний архів Григорія Суконьки;
копія – Національний музей-заповідник українського гончарства
в Опішному, Національний архів українського гончарства.
Публікується вперше

Тетяна Суконька.
Опішне, Полтавщина. Кінець 1960-х.

Автор фото невідомий. Приватний архів Григорія Суконьки;
копія – Національний музей-заповідник українського гончарства
в Опішному, Національний архів українського гончарства.
Публікується вперше

**Григорій і Тетяна Суконьки.
Опішне, Полтавщина. 1964.**

Автор фото невідомий.
Приватний архів Григорія Суконьки;
копія – Національний музей-заповідник
українського гончарства в Опішному,
Національний архів
українського гончарства.
Публікується вперше

адже нещодавно втратив дружину «свою Танюху». Його діда – Михайла Суконьку, революціонера, голову першого Опішнянського волосного ревкому, розстріляли німці 1918 року. (Дивно, що про Суконьку-революціонера я пам'ятаю ще зі школи, а про славних земляків, які творили гончарську історію Опішного, тоді майже нічого не знала). 1963 року Григорій Суконька одружився з дівчиною із села Волошкове – Тетяною. *«Познайомилися в 1961-му. Я тоді в стройконторі робив, і ми у Волошковому ферму строїли – телятник, а там і Танюха була серед дівчат. Вечером зустрілися на танцях, так і стали зустрічатися. Вона з матір'ю і братом переїхали в Опішне, хату свою там розібрали й перевезли сюди, на вулицю Франка. А 1963-го ми з Танюхою поженилися і я перевіз жінку в Будища, там батьківська хатка була, кімнатка зовсім маленька. Там у нас, у 1965-му, народилася Люда. Ми в Опішньому получили землю під застройки по вулиці Лесі Українки, і вже в новій хаті в нас народився Коля. І Танюха, і Коля робили в «Художньому кераміку», – згадував Григорій Суконька [1; 5].*

«Доглядчиці» заводу «Художній керамік»:
(зліва направо) (?), Тетяна Суконька, Галина Міщанин. Опішне, Полтавщина. Початок 1970-х.
Автор фото невідомий. Національний музей-заповідник українського гончарства в Опішному,
Національний архів українського гончарства. Публікується вперше

Працівники цеху № 1 заводу «Художній керамік» біля горна: Степан Радченко, Григорій Суконька, Володимир Мареха, Іван Шиян, Ніна Гусар, Марія Бровко, Любов Демченко. Опішне, Полтавщина. Середина 1980-х. Автор фото невідомий. Приватний архів Григорія Суконьки; копія – Національний музей-заповідник українського гончарства в Опішному, Національний архів українського гончарства

Тетяна Суконька в цеху № 3 заводу «Художній керамік».
Опішне, Полтавщина. 1985. Фото Олесь Пошивайла.
Національний музей-заповідник українського гончарства в Опішному,
Національний архів українського гончарства

Малювальниці цеху № 3 заводу «Художній керамік»: (зліва направо) **Тетяна Суконька, Лариса Процик,**
Валентина Гузеватенко, Зінаїда Хлонь, Галина Басенко, Варвара Шкрібела.
Опішне, Полтавщина. 1985. Фото Олесь Пошивайла.

Національний музей-заповідник українського гончарства в Опішному,
Національний архів українського гончарства

Працівники заводу «Художній керамік»: (зліва направо) Віра Герман, Лідія Оначко, Тетяна Суконька, Валентина Чабан, Ольга Маслій, Лідія М'якоступ, Євдокія Павлієнко.

Опішне, Полтавщина. 1970-ті. Автор фото невідомий. Приватний архів Григорія Суконьки; копія – Національний музей-заповідник українського гончарства в Опішному, Національний архів українського гончарства. Публікується вперше

Його дружина Тетяна Гаврилівна (у дівочтві – Деркач, 1941–2014) після приїзду до Опішного спочатку працювала в місцевому хлібозаводі, а 1970 року прийшла в завод «Художній керамік». Робила в цеху № 3 «доглядчицею» посуду, певний час – ангобувальницею й формувальницею. Робота була не з легких, і тендітна жінка підірвала здоров'я, унаслідок чого 1982 року її перевели на посаду малювальниці. Навчала її Олександра Порохівник¹.

Малювала Тетяна простий ужитковий посуд: квітники, глечики, макітри. Норму хворій жінці було дуже важко виконувати, та й платили за роботу небагато. Кожна з малювальниць намагалася перевиконати

¹ Порохівник (у дівочтві – Колодко) Олександра Микитівна (1936–2011) – майстриня глиняної іграшки, малювальниця, член Національної спілки майстрів народного мистецтва України. Розмальовувати гончарні вироби вчилася у Варвари Шиян. Працювала в артілі «Червоний гончар», заводі «Художній керамік». Після виходу на пенсію ліпила іграшки-свистунці вдома. Дружина Івана Порохівника.

**Автор форми невідомий,
Тетяна Суконька** (мальовка).
Супник.

Глина, ангоби, полива, гончарний круг,
ліплення, мальовка, 23х22 см.

**Опішне, Полтавщина.
Друга половина 1980-х.**

Приватна збірка Григорія Суконьки.
Фото Людмили Меткої. Публікується вперше

**Автор форми невідомий,
Тетяна Суконька** (наліплений декор).

Кінь.

Глина, ангоб, полива, гончарний круг,
ліплення, риткування, вдавлення, 25х23х11 см.

Опішне, Полтавщина.

Друга половина 1980-х.

Приватна збірка Григорія Суконьки.
Фото Людмили Меткої. Публікується вперше

**Автор форми невідомий,
Микола Суконька** (мальовка).
Свічник «Лебеді».

Глина, полива, олійні фарби, гончарний круг,
ліплення, мальовка, 27х23 см.

**Опішне, Полтавщина.
Друга половина 1980-х.**

Приватна збірка Григорія Суконьки.
Фото Людмили Меткої. Публікується вперше

план, виходила у вихідні дні, залишалася після роботи чи приходила до її початку, щоб отримати більшу зарплату. Однак для жінок з дітьми було непросто *«викроїти час для додаткової роботи»*. Часто були випадки, коли на допомогу своїм рідним приходили інші члени родини. Помічником Тетяни Суконьки був її син Микола (1969 р. н.). Ще навчаючись у школі, він допомагав матері розмальовувати посуд. *«Мама малювала контур, а я закрашував, так і навчився, потім сам навчився і свистуни робити»* [1; 7]. Згодом здобуті навички стали юнаку в нагоді. 1986 року, після закінчення школи, Микола прийшов працювати в завод *«Художній керамік»*. Про його знання в галузі гончарства керівництво заводу вже знало, тож Микола став *«ліпити баранів»* у творчій лабораторії заводу, а деяким премудростям цієї справи його навчив відомий гончар, майстер декоративної скульптури Михайло Китриш¹. Відслуживши в армії, 1989 року Микола повернувся у творчу лабораторію *«Художнього кераміка»*. 1992 року його запросили на посаду майстра виробничого навчання Опішнянської філії Решетилівського ХПТУ № 28. Посприяла цьому призначенню Людмила Андріївна Омеляненко² (див. розділ 9), яка викладала технологію й матеріалознавство в училищі з часу його відкриття, а станом на 1991 рік була майстром виробничого навчання. Ось що вона згадувала: *«Коля працював ліпником на першому цеху, його мама Тетяна – мальовщицею на третьому, а його батько в нас у заводі робив пальщиком. Він був мастер на всі руки. Гарний тесля і будівельник. Коли Басенко³ Галину уволити з посади майстра, мені сказали шукати собі напарника. Я тоді довго думала. Це ж треба, щоб така людина була, щоб сама уміла гончарювати і щоб з дітьми могла робити, щоб їх навчити. Я згадала про Колю. Він був хороший спеціаліст, спокійний, урівноважений, добрий. От я й запропонувала йому піти в училище майстром і не пожалкувала. Коля з дітьми завжди був у гарних стосунках. Скільки різних секретів про них знав і ніколи нікому не докладавав! Це дуже важно було в нашій роботі. Діти були різні, ще не зовсім*

¹ Китриш Михайло Єгорович – див. зноску на стор. 184.

² Омеляненко (у дівочтві – Шиян) Людмила Андріївна – див. розділ 9.

³ Басенко (у дівочтві – Демченко) Галина Іванівна – див. зноску на стор. 172.

Випускники ХПТУ № 28: (перший ряд, зліва направо) Юлія Омеляченко, Людмила Омеляненко, Микола Суконька, Людмила Конюшенко, Світлана Вострецова, Людмила Мілютіна; (другий ряд, зліва направо) Людмила Сова, Андрій Трофименко, Валентина Гармаш, Ірина Четвероус, Юлія Городнича.

Опішне, Полтавщина. 1998. Фото Валентини Бобрової. Приватний архів Людмили Омеляненко; копія – Національний музей-заповідник українського гончарства в Опішному, Національний архів українського гончарства

дорослі, більшість не опішнянських, жили в гуртожитку, їм усім необхідна була підтримка й розуміння. А в Колі це виходило, та й ми з ним спрацювалися, підтримували один одного. Ми й зараз в хороших стосунках» [2; 4].

Наприкінці 1995 року завод «Художній керамік» перестав функціонувати. Над училищем також нависла загроза закриття. Тоді стараннями майстрів виробничого навчання Людмили Омеляненко й Миколи Суконьки студенти продовжили навчання в приміщенні заводу «Керамік», яким опікувалося Опішнянське споживче товариство на чолі з Тетяною Івашенко. То був непростий час для всіх державних підприємств України. Якщо завод «Художній керамік» припинив свою діяльність ще 1995-го, то завод «Керамік» ще функціонував до 2000

року, разом з ним діяло й училище. Студентів, здебільшого це були місцеві жителі, там навчалося вже небагато.

Пропрацювавши 10 років, уже не просто Коля, а Микола Григорович Суконька працював в училищі, а впродовж 1996–2000 років, до закриття закладу, був його директором. Потім ще 7 місяців випалював гончарні вироби, які залишилися в заводі «Керамік». Згодом полишив гончарство.

Під час розмови чоловік, як і його батько, був небагатослівний. Жвавіше говорив лише тоді, коли згадував «своїх студентів» – дівчат і хлопців, з якими працював. На питання, чи шкода йому училища, яке закрили, Микола Суконька відповів, що так працювати, як доводилося в останні роки його діяльності, було вже неможливо.

Багато колишніх студентів училища й нині займаються гончарством, працюють удома, і в цьому є певна заслуга й Миколи Суконьки.

-
1. Метка Людмила. Звіт про керамологічну експедицію (Опішне, Полтавщина. 21.08.2014) // Національний музей-заповідник українського гончарства в Опішному, Національний архів українського гончарства. – Ф. 1. – Оп. 7. – Од. зб. 181. – 12 арк.
  2. Метка Людмила. Звіт про керамологічну експедицію (Опішне, Полтавщина. 22.02.2016) // Національний музей-заповідник українського гончарства в Опішному, Національний архів українського гончарства. – Ф. 1. – Оп. 7. – Од. зб. 203. – 8 арк.
  3. Міщанин Віктор. Словник гончарів Глинського, Малих Будищ, Старих Млинів, Хижняківки : матеріали до національного словника «Українські гончарі» / Віктор Міщанин. – Опішне : Українське Народознавство, 1999. – Кн. 1. – 368 с. : іл.
  4. Спогади Омеляненко Людмили (1955 р. н.). [Аудіододаток до: Метка Людмила. Звіт про керамологічну експедицію (Опішне, Полтавщина. 22.02.2016)] // Національний музей-заповідник українського гончарства в Опішному, Національний архів українського гончарства. – DVD фонд. – № 252.

5. Спогади Суконьки Григорія (1938 р. н.). [Аудіододаток до: Метка Людмила. Звіт про керамологічну експедицію (Опішне, Полтавщина. 21.08.2014)] // Національний музей-заповідник українського гончарства в Опішному, Національний архів українського гончарства. – DVD фонд. – № 488.
6. Спогади Федюн Людмили (1965 р. н.). [Аудіододаток до: Метка Людмила. Звіт про керамологічну експедицію (Опішне, Полтавщина. 21.08.2014)] // Національний музей-заповідник українського гончарства в Опішному, Національний архів українського гончарства. – DVD фонд. – № 488.
7. Спогади Суконьки Миколи (1969 р. н.). [Аудіододаток до: Метка Людмила. Звіт про керамологічну експедицію (Опішне, Полтавщина. 21.08.2014)] // Національний музей-заповідник українського гончарства в Опішному, Національний архів українського гончарства. – DVD фонд. – № 488.

1

2

Сортування продукції в заводі «Художній керамік». Опішне, Полтавщина. 1985.

Фото Олеса Пошивайла. Приватний архів Олеса Пошивайла;
копія – Національний музей-заповідник українського гончарства в Опішному,
Національний архів українського гончарства

РОЗДІЛ 12

Фрагмент фото [див. на стор. 213]

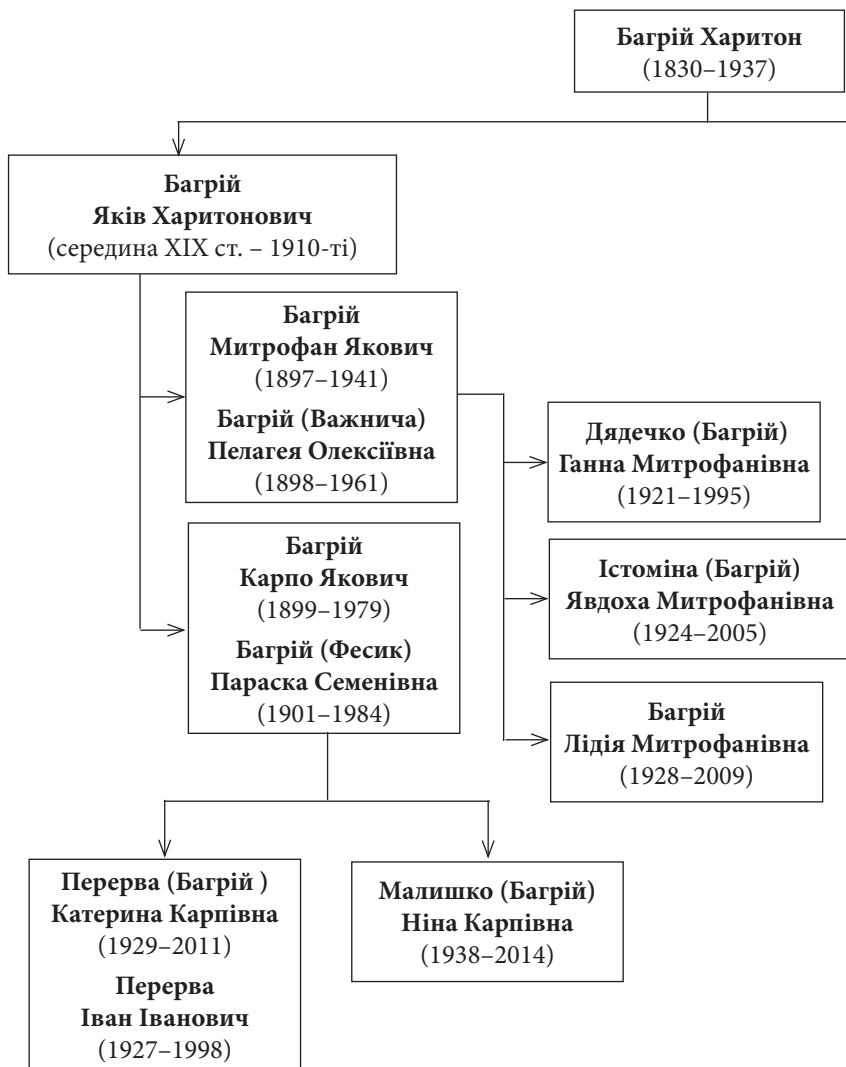

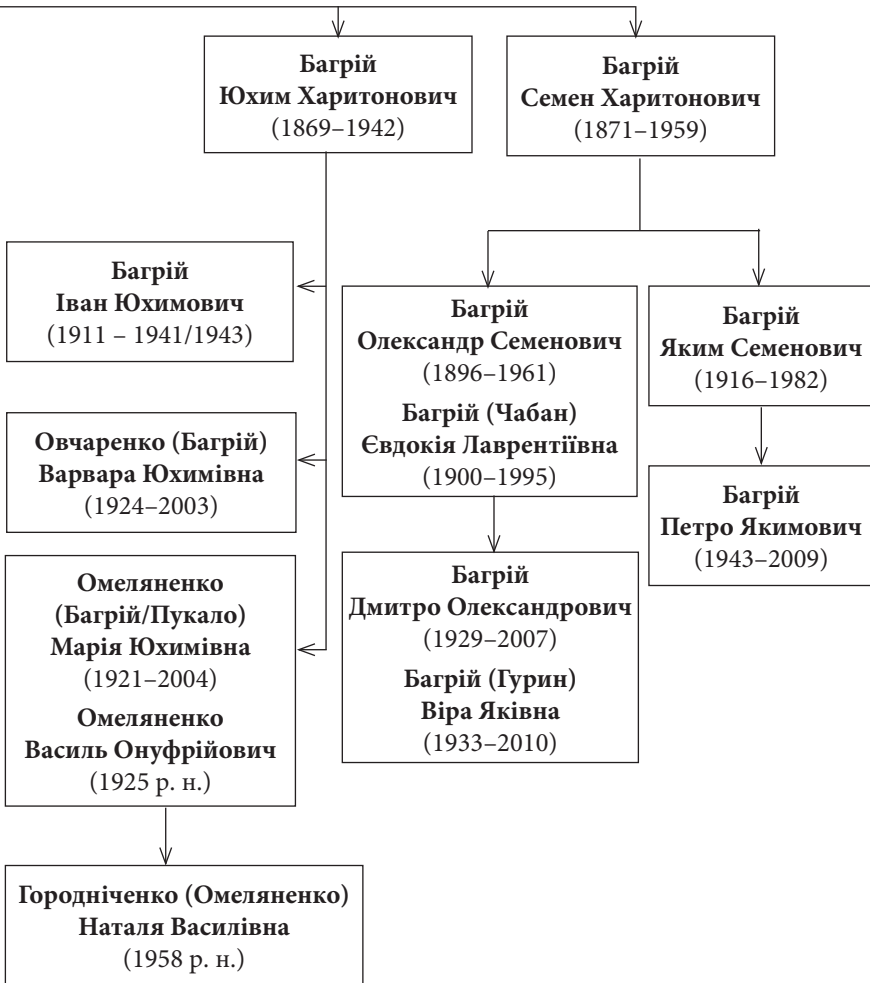
**НІНА МАЛИШКО:
МАЛЮВАЛЬНИЦЯ
З ГОНЧАРСЬКОЇ
РОДИНИ БАГРІЇВ**

ГОНЧАРСЬКИЙ РІД НІНИ МАЛИШКО

Багато родів у Опішному мали не одне покоління гончарів: Боцьви, Горілеї, Зубані, Кононенки, Марехи, Мацки, М'якоступи, Пошивайли, Різники, Сердюки, Сердюченки, Сиваші, Чабани, Чирвенки, Шираї, Шияни, Яценки та інші. Серед таких родів – рід Багріїв. Наразі відомо чотири покоління гончарів, малювальниць і майстрів глиняної іграшки з цього роду, більшість з яких жили на кутку «Гончарівка».

Про гончарський рід Багріїв писав полтавський мистецтвознавець Віталій Ханко в «Словнику мистців Полтавщини» [6, с. 12] й більш детально в «Енциклопедії мистецтва Полтавщини» [5, с. 96-97]. Він згадав родоначальника цього роду Харитона (1830–1937), його синів Юхима (1869–1942) й Семена (1871–1959), їхніх нащадків (Юхимових дітей) – Івана (1911–1941/1943) й Марію (1921–2004), (Семенових дітей) – Олександра (1896–1961) та Якіма (1916–1982), а також онука Дмитра (1929–2007), сина Олександра Багрія.

Спільно працюючи над проектом «Гончарство Опішного в іменах його майстрів», від керамолога Олени Клименко я дізналася ще про кількох представників роду Багріїв (нарахувала понад 20 осіб), які займалися гончарством. Це, зокрема, майстриня іграшки Варвара Овчаренко (1924–2003) – ще одна донька Юхима Багрія, гончар Петро Багрій (1943–2009) – син Якіма Багрія та малювальниця й майстриня іграшки Віра Багрій (у дівочтві – Гурин, 1933–2010) – дружина Дмитра Багрія. Для кращого сприйняття інформації було

Параска Багрій.
Опішне, Полтавщина. Середина 1970-х.
Автор фото невідомий.
Приватний архів Любові Багрій;
копія – Національний музей-заповідник
українського гончарства в Опішному,
Національний архів українського гончарства.
Публікується вперше

Опішненські гончарі-кустари на гуляннях у Семена Багрія:
(стоять зліва направо) Василь Шиян, Лаврентій Чабан, Семен Багрій, Петро Загребельний, Ничипір Пошивайло, Гаврило Пошивайло,
Олександр Багрій; (сидять зліва направо) Ольга Багрій, Уляна Шиян, ? Шиян (мати Василя Шияна з онуком Іваном), ? Чабан, ? Багрій, Олена Багрій,
Олена Загребельна, Ганна Іванівна Пошивайло, Євдокія Багрій (дружина Олександра Багрія).
Опішне, Полтавщина. Близько 1925. Автор фото невідомий.

Національний музей-заповідник українського гончарства в Опішному, Національний архів українського гончарства

Яким Багрій з дружиною Мотроною.
Опішне, Полтавщина. 1970-ті. Автор фото невідомий. Приватний архів родини Багріїв;
копія – Національний музей-заповідник українського гончарства в Опішному,
Національний архів українського гончарства. Публікується вперше

Віра Багрій. Опішне, Полтавщина, 1980-ті.
Автор фото невідомий. Приватний архів Олени Клименко;
копія – Національний музей-заповідник українського гончарства в Опішному,
Національний архів українського гончарства. Публікується вперше

**Дмитро Багрій
під час служби в армії. 1949.**

Місце зйомки та автор фото невідомі.
Приватний архів Олени Клименко;
копія – Національний музей-заповідник
українського гончарства в Опішному,
Національний архів українського гончарства.
Публікується вперше

сформовано схеми родоводів гончарських родин [2]. У процесі роботи над схемою роду Багріїв було виявлено цікавий факт. У Харитона Багрія був ще один син-гончар, якого Віталій Ханко не згадав у своєму словнику, – Яків. Керамолог Олена Клименко збила матеріали про родину Якова Багрія. Він народився в середині XIX століття й помер у 1910-х роках. Отже, був старшим від братів Юхима й Семена Багріїв. Про нього дослідниця дізналася від онуків Лідії Багрій (1928–2009) і Катерини Перерви (1926–2011).

Яків Багрій мешкав на кутку *«Гончарівка»*. Робив простий посуд: горщики, глечики, макітри. Мав двох синів – Карпа й Митрофана. У 1930-х роках Карпо (1899–1979) працював гончарем в артілі *«Червоний гончар»*, а після німецько-радянської війни – в Опішнянському райпромкомбінаті, також певний час гончарював удома. Допомогала йому дружина Параска Семенівна (у дівочтві – Фесик, 1901–1984). Окрім того, вона ще й ліпила свистунці у вигляді пташечок, які в 1950-х роках здавала в райпромкомбінат [2].

Митрофан Багрій (1897–1941) теж гончарював. Він працював у артілі *«Червоний гончар»*. Робив простий посуд і вдома. Його дружина – Палажка Олексіївна (у дівочтві – Важнича, 1898–1961) – ліпила іграшку великого розміру у вигляді пташечок, зайчиків,

Митрофан і Пелагея Багрії з доньками Ганною (праворуч) та Явдохю. Опішне, Полтавщина.

Друга половина 1920-х.

Автор фото невідомий.

Приватний архів Олени Клименко;

копія – Національний музей-заповідник

українського гончарства в Опішному,

Національний архів українського гончарства.

Публікується вперше

Доньки Митрофана й Пелагеї Багріїв: Лідія (сидить), Ганна (ліворуч) та Явдохя.

Опішне, Полтавщина. Кінець 1930-х.

Автор фото невідомий.

Приватний архів Олени Клименко;

копія – Національний музей-заповідник

українського гончарства в Опішному,

Національний архів українського гончарства.

Публікується вперше

Похорон Олександра Багрія: двоюрідний брат Карпо Багрій (нижній ряд, п'ятий праворуч), **син Дмитро** (з дитиною на руках), **Параска Багрій** (верхній ряд, друга праворуч).

Опішне, Полтавщина. 1961. Автор фото невідомий. Приватний архів Людмили Карпович; копія – Національний музей-заповідник українського гончарства в Опішному, Національний архів українського гончарства

рибок, баринь з куркою тощо. Відомо, що походила вона також із гончарського роду Опішного – Важничих, була донькою гончаря Олексія Важничого¹ й мала двох братів-гончарів Захара² й Трохима³ та сестру Мотрону Жижурю⁴, майстриню іграшки.

¹ Важничий Олексій Олексійович (друга половина XIX ст. – 1910-ті) – гончар. Працював удома. Батько Пелагеї Багрії, Захара й Трохима Важничих, Мотрони Жижури.

² Важничий Захар Олексійович (кінець XIX/початок XX ст. – 1932/1933) – гончар. Гончарній справі вчився в батька. Працював удома. Син Олексія Важничого, брат Трохима Важничого, Пелагеї Багрії і Мотрони Жижури.

³ Важничий Трохим Олексійович (кінець XIX ст. – 1932/1933) – гончар. Гончарній справі вчився в батька. Працював удома. Син Олексія Важничого, брат Захара Важничого, Пелагеї Багрії і Мотрони Жижури, чоловік Марфи Важничої, батько Данила Важничого.

⁴ Жижура (у дівочстві – Важничка) Мотрона Олексіївна (1906–1985) – майстриня глиняної іграшки. Ліпити іграшку вчилася в родині. Донька Олексія Важничого, сестра Пелагеї Багрії, Захара й Трохима Важничих, дружина Івана Жижури, мати Івана, Миколи, Михайла й Степана Жижур.

Дві доньки Карпа й Параски Багріїв – Ніна й Катерина – та три доньки Митрофана й Пелагеї Багріїв – Лідія, Ганна та Явдоха – теж займалися гончарством. Лідія (1928–2009), Ганна (1921–1995), Явдоха (1924–2005) й Катерина (1929–2011) у дитячі та юнацькі роки ліпили свистунці й здавали їх в артіль «Червоний гончар» та Опішнянський промкомбінат [4].

Старша донька Карпа й Параски Багріїв – Ніна – усе життя, загалом 37 років, пропрацювала в заводі «Художній керамік». Вона народилася 4 січня 1938 року. Ще в дитинстві мати навчила її ліпити глиняну іграшку. 1953 року після закінчення восьмирічки дівчина прийшла працювати в Опішнянський райпромкомбінат. Їй на той час виповнилося лише 15, але не одна вона розпочинала свій трудовий шлях так рано, про що повідомляють чимало колишніх робітників «Художнього кераміка». У райпромкомбінаті Ніна 9 років ліпила глиняну іграшку. Звісно, часто доводилося виконувати й інші

Ніна Малишко.
Опішне, Полтавщина. 1980-ті.

Автор фото невідомий.

Приватний архів Людмили Карпович;
копія – Національний музей-заповідник
українського гончарства в Опішному,
Національний архів українського гончарства.
Публікується вперше

Катерина Перерва.
Кінець 1940-х.

Місце зйомки та автор фото невідомі.
Приватний архів Людмили Карпович;
копія – Національний музей-заповідник
українського гончарства в Опішному,
Національний архів українського гончарства.
Публікується вперше

(Стоять зліва направо) **Марія Омеляненко, Зінаїда Хлонь, Надія Хлонь, Володимир Овчаренко, Антоніна Зелененька, Віра Окара, Ольга Звагольська, Ніна Малишко;**
(навприсядки зліва направо) **Андрій Хлонь, Борис Матюх, Борис Петренко.**
Опішне, Полтавщина. Кінець 1970-х. Автор фото невідомий. Приватний архів Людмили Карпович;
копія – Національний музей-заповідник українського гончарства в Опішному,
Національний архів українського гончарства

поточні роботи, але основна – *«изготовитель глиняной игрушки»*. 1961 року, після об'єднання опішненських гончарних підприємств у завод *«Художній керамік»*, Ніну перевели на посаду малювальниці, де вона проробила 37 років до виходу на пенсію (1990). Померла Ніна Малишко 3 червня 2014 року [1; 3].

Син і донька Ніни Малишко – Людмила й Анатолій – теж деякий час після закінчення середньої школи працювали в цеху № 2 заводу *«Художній керамік»*. Людмила працювала біля горна, Анатолій був формувальником.

**Людмила Карпович (праворуч) і Єфросинія Петренко біля будинку Ніни Малишко.
Вулиця Прогоняньска, 5, Опішне, Полтавщина. 08.05.2015.** Фото Людмили Меткої.
Національний музей-заповідник українського гончарства в Опішному,
Національний архів українського гончарства. Публікується вперше

**Могили Якіма
(праворуч)
і Петра Багріїв.
Цвинтар,
куток «Калюжа»,
Опішне, Полтавщина.
2015.**

Фото Людмили Меткої.
Національний
музей-заповідник
українського гончарства
в Опішному,
Національний архів
українського гончарства.
Публікується вперше

Під час розмови з Людмилою Карпович до хати, де колись проживала її мама, прийшла сусідка Єфросинія Петренко. Вона розповіла про завод «Художній керамік», де й сама колись працювала «обточником», згадала Трохима Демченка¹, головного інженера заводу «Художній керамік»: «Та він мені в очах стоїть, вредний і вимогливий дуже був» [1; 4], майстра цеху № 1 Івана Хмелика²: «Уже ж він і гарний був чоловік, тіки такий, царство йому небесне, душевна людина була», малювальницю Раїсу Ширай³: «Рая була в начальства дуже в почиті...» [1; 4], Олександрю Селюченко⁴: «Шура така скромна була, тиха, фігурки якісь не такі, як усі, робила» [1; 4]. Саме під час цієї розмови з Єфросинією Петренко мені й вдалося з'ясувати, що Яків Багрій, дід Ніни Малишко, був рідним братом Семена та Юхима Багріїв, ще одним сином згадуваного Віталієм Ханком опішненського гончаря Харитона Багрія. «Нині батько Карпо гончарював у «Червоному гончарі», дома не знаю, чи робив. У нього був двоюрідний брат Сашко, тоже гончар. Сашків син Митько і невістка Вера, колись вона була Гурин, робили в «Кераміку» і в промкомбінаті. Митько ганчарував, а Вера – мальовщиця» [3]. Ось так, іноді зовсім несподівано, вдається знайти цікаву інформацію. Моєю метою було дізнатися про Ніну Малишко, а довідалася про цілу родину.

1. Метка Людмила. Звіт про керамологічну експедицію (Опішне, Полтавщина. 08.05.2015) // Національний музей-заповідник українського гончарства в Опішному, Національний архів українського гончарства. – Ф. 1. – Оп. 7. – Од. зб. 210. – 7 арк.

¹ Демченко Трохим Назарович – див. зноску на стор. 116.

² Хмелик Іван Іванович – див. зноску на стор. 169.

³ Ширай (у дівочтві – Шиян) Раїса Степанівна – див. розділ 38.

⁴ Селюченко Олександра Федорівна (1921–1987) – майстриня глиняної іграшки й дрібної пластики, малювальниця, заслужений майстер народної творчості України, член Національної спілки художників України. Ліпити іграшку вчилася в матері, розмальовувати гончарні вироби – в Опішнянській школі майстрів художньої кераміки. Працювала в артілі (згодом – заводі) «Художній керамік», ліпила вдома. Донька Явдохи Селюченко.

2. Польові матеріали Клименко Олени. Опішне, Полтавщина. 2000 // Приватний архів Клименко Олени.
3. Спогади Карпович Людмили (1970 р. н.). [Аудіододаток до: Метка Людмила. Звіт про керамологічну експедицію (Опішне, Полтавщина. 08.05.2015)] // Національний музей-заповідник українського гончарства в Опішному, Національний архів українського гончарства. – DVD фонд. – № 513.
4. Спогади Петренко Єфросинії (1936 р. н.). [Аудіододаток до: Метка Людмила. Звіт про керамологічну експедицію (Опішне, Полтавщина. 08.05.2015)] // Національний музей-заповідник українського гончарства в Опішному. Національний архів українського гончарства. – DVD фонд. – № 513.
5. Ханко Віталій. Енциклопедія мистецтва Полтавщини : у 2-х т. / Віталій Ханко. – Полтава : ТОВ «АСМІ» ; Видавець О. Ханко, 2014. – Т. 1 : А-Л. – 503 с.
6. Ханко Віталій. Словник мистців Полтавщини. Архітектори, будівничі, гравери, графіки, декоратори, дослідники й популяризатори мистецтва, керамісти, майстри народного мистецтва, ікономаляри, живописці, мистці гобелена, порцеляни й фаянсу, скульптори. Середина XVII – початок XXI ст. / Віталій Ханко. – Полтава : ВАТ «Видавництво «Полтава», 2002. – 232 с.

РОЗДІЛ 13

Вікторія Жилавець.
Опішне, Полтавщина. 1964.

Автор фото невідомий.

Приватний архів

Володимира Жилавця;

копія – Національний музей-

заповідник українського

гончарства в Опішному,

Національний архів

українського гончарства.

Публікується вперше

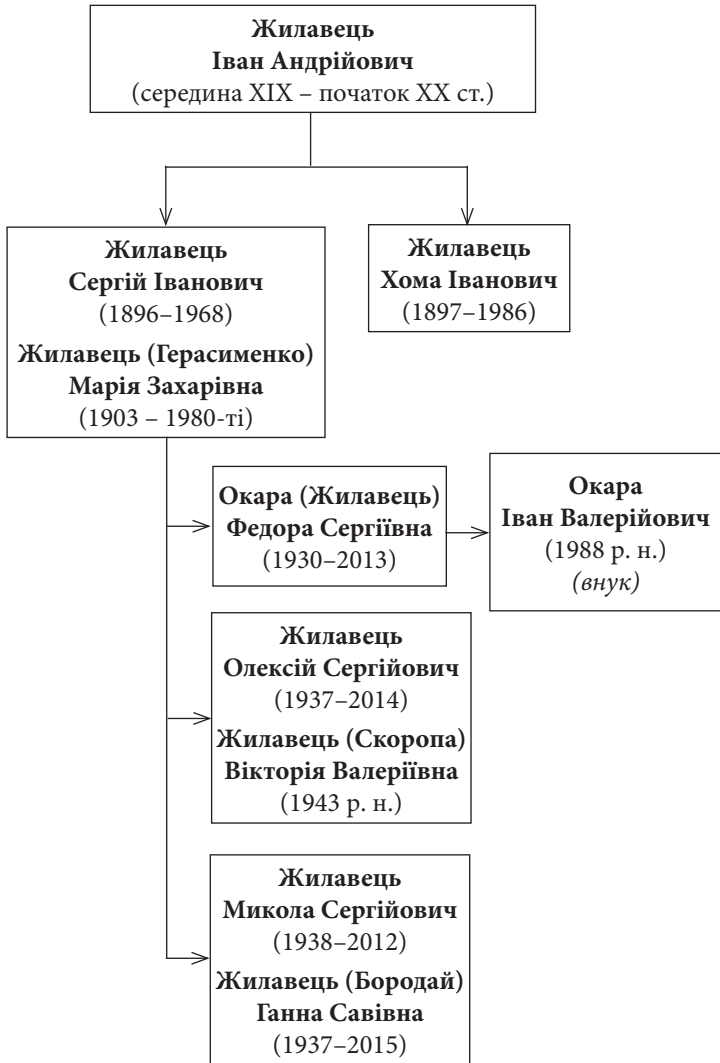
ВІКТОРІЯ ЖИЛАВЕЦЬ: СПАДКОЄМНІСТЬ ПОКОЛІНЬ

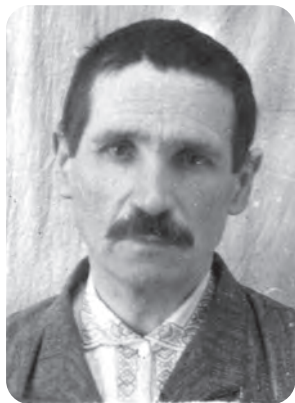
ГОНЧАРСЬКИЙ РІД ВІКТОРІЇ ЖИЛАВЕЦЬ

Бгато мешканців Опішного, які працювали в гончарних підприємствах «Червоний гончар», «Художній керамік» і «Керамік», жили неподалік цих артілей і заводів на кутках «Прогоня», «Марехівка», «Птухівка», «Гончарівка», «Яремівка», «Яри», «Калюжа». Поблизу цеху № 2 «Художнього кераміка» мешкала й гончарська родина Жилавців.

Відомо, що головою родини був цегельник Іван Андрійович Жилавець (середина XIX ст. – початок XX ст.). Його сини Сергій (1896–1968) і Хома (1897–1986) стали гончарями.

2015 року я мала нагоду розмовляти з Вікторією Валеріївною Жилавець (у дівоцтві – Скоропа). Жінка розповіла про родину свого чоловіка Олексія, батько Сергій, брат Микола й сестра Федора якого були пов'язані з гончарством. *«Я вийшла заміж у гончарську родину. Вони були кустарями, робили самі від себе й возили самі продавати. Отут, дома, на Прогоні у них було те гончарне виробництво»* [2; 4].

Сергій Жилавець.
Опішне, Полтавщина. 1940-ві.

Автор фото невідомий.
Приватний архів Вікторії Жилавець;
копія – Національний
музей-заповідник українського
гончарства в Опішному,
Національний архів
українського гончарства.
Публікується вперше

Сергій Іванович Жилавець, свекор Вікторії Жилавець, гончарював до початку 1960-х років. *«Дід Сергій робив дома, у нього й горно своє було, та я вже, як прийшла до них у сім'ю, у 1964-му, цього не застала. В артілях він не працював. Робив посуд простий і полив'яний (горщики, глечики, макітри, миски), а також ліпив іграшку. Його жінка Герасименко Марія Захарівна (1903 – 1980-ті) помагала доглядати й продавати посуду. Він і сам возив горшки по селах, але найчастіше баба Марія і їхня дочка Феня возили в Куземин, Грунь, Решетилівку, Лютенські Будища, Нехвороцу. У сім'ї в них було аж семеро дітей. Перша жінка діда Сергія вмерла й оставила йому трьох дочок – Дусю, Марусю й Настю, а потім він узяв Марію, і в них в 1930-му народилася Феня,*

Вікторія Жилавець.

Опішне, Полтавщина. 2015. Фото Людмили Меткої.
Національний музей-заповідник українського гончарства в Опішному,
Національний архів українського гончарства. Публікується вперше

**Вікторія Жилавець розповідає завідувачу
Національного архіву українського гончарства Наталі Стеблівській про свою гончарську родину.**

Опішне, Полтавщина. 2015. Фото Людмили Меткої.
Національний музей-заповідник українського гончарства в Опішному,
Національний архів українського гончарства. Публікується вперше

у 1937-му – Олексій, у 1938-му – Микола, ще Тоня була маленька, та вмерла у війну. Ще я чула що в діда був брат Хома Жилavecь, він цеглу робив», – розповіла жінка [2; 4].

Вікторія Жилavecь народилася 1943 року в сусідньому з Опішним селі Попівка. Її батько загинув на фронті під час німецько-радянської війни. Мама сама виховувала доньку, тому одразу після закінчення середньої школи дівчина пішла працювати. «Вчити мене далі, після школи, не було смислу й не було за що. Про те, щоб учитись, мови не йшло, а треба було десь робити. Спочатку робила в сирзаводі сепараторницею. Послали мене по селах, і я в тих селах була і по місяцю, і по два, поки люди були в отпусках. А тоді я зрозуміла, що то не по мені була робота і мамі непосильно, вона залишалась сама, а була вона немолода, народила мене в 42 роки. Я розщиталась і в 1963 році пішла на роботу в «Художній керамік». Мене взяли ученицею на другий цех, ліпницею. Леженін¹ тоді був директором, а інженером – Демченко², він мені й показував, що я мала робити. Мене посадили в цех, де робилася іграшка, я намисто керамічне ліпила. Головним художником у заводі тоді була Нонна Кисельова³, вона, мабуть, і задумала його ліпити. Ну воно чогось не пішло, і його прекратили робити. Тоді мене перевели формовщицею. Ми виливали у формах «перечниці», кубочки, баранчиків. А одно время я ще й плитку керамічну робила» [2; 4].

У заводі дівчина познайомилася зі своїм майбутнім чоловіком, родиною його брата й старшою сестрою. Молоді одружилися й стали жити з матір'ю Вікторії в Попівці. «Чоловік пішов жити до нас із мамою на Попівку, бо в них було тісно. Там жили його батьки й брат Микола зі своєю дружиною Галею. Ну Олексій сказав, що піде, поки не побудує свою хату. І ми стали строїтися тут, на Прогоні, недалеко від його батьківської хати. Він тут виріс,

¹ Леженін Іван Петрович – див. зноску на стор. 115.

² Демченко Трохим Назарович – див. зноску на стор. 116.

³ Кисельова Нонна Миколаївна (1939 р. н., Смоленськ, Росія) – художник декоративно-ужиткового мистецтва, дизайнер, член Національної спілки художників України. Упродовж 1960–1965 років працювала головним художником у артілі (згодом – заводі) «Художній керамік».

Вікторія Жилавець.

Намисто.

Глина, ангоби, полива, ліплення, проколювання.

Опішне, Полтавщина. Середина 1960-х.

Приватна збірка Вікторії Жилавець.

Фото Людмили Меткої. Публікується вперше

тут йому усе рідне було, миле. І ото ми перейшли сюди в кінці 1969 року» [2; 4]. Два роки пропрацювала Вікторія Жилавець у заводі «Художній керамік». Після декретної відпустки вже не поверталася в завод, а стала працювати в дитячому садку. Проте вона з приємністю згадує своїх колег по цеху, пам'ятає прізвища багатьох гончарів, малювальниць, майстрів іграшки та інших. Вона згадала майже всі прізвища працівників, зафіксованих на загальному фото цеху № 2 заводу «Художній керамік», зробленому 1964 року.

Жилавець Олексій Сергійович (1937–2014), чоловік Вікторії Жилавець, пропрацював у «Художньому кераміку» гончарем усе життя. З премудростями гончарства познайомився ще в дитинстві, адже гончарем був його батько. 1958 року прийшов на роботу в артіль «Художній керамік». Відслуживши 3 роки в армії, 1964 року повернувся на виробництво, яке на той час уже стало заводом. Олексій Жилавець не був творчим майстром. 4-й розряд отримав на посаді гончаря, виготовляючи всі різновиди вжиткового посуду. 1988 року був змушений розрахуватися із заводом. Його дружина пригадувала: *«Була халепа нам, що Оля, дочка наша, вчилася в інституті від колгоспу. І колгоспний голова заявив: щоб Оля вчилася далі, хай Олексій іде робити в колгосп. І ото тоді таке якесь чудне воно було. Розщитався, пішов у колгосп і зразу ж вернувся назад»,* – розповіла Вікторія Жилавець [2; 4]. 37 років пропрацював у «Художньому кераміку» Олексій Жилавець. Він міг би й далі працювати, але 1991 року після хвороби майже втратив

Олексій Жилavecь.
Опішне, Полтавщина. Кінець 1980-х.

Автор фото невідомий. Приватний архів Вікторії Жилavecь;
копія – Національний музей-заповідник
українського гончарства в Опішному,
Національний архів українського гончарства.
Публікується вперше

Олексій Жилavecь за роботою в цеху
№ 2 заводу «Художній керамік».

Опішне, Полтавщина.
Кінець 1970-х.

Автор фото невідомий.
Приватний архів Олени Клименко;
копія – Національний музей-заповідник
українського гончарства в Опішному,
Національний архів
українського гончарства

здатність рухатися й говорити. 13 років чоловік провів у такому стані, а 2014 року помер.

Жилavecь Микола Сергійович (1938–2012), молодший брат Олексія, теж розпочав свою трудову діяльність в артілі «Художній керамік», але на рік пізніше, 1959 року. Гончарювати він теж умів із дитинства, тож його поставили на роботу в цех декоративної скульптури. Кілька років він «робив баранів», а з 1964 – працював у заводі «пальщиком». *«Воно тоді строїлись, мабуть, він пішов на пальщика, щоб вдень більше часу було, бо пальщики часто вночі робили. Так він пальщиком і робив довго, а перед самою пенсією ще й на шпіндельному станку – цвітошники. У 1991 батько пішов на пенсію»,* – пригадував Володимир, син Миколи Жилавця [1; 3].

**Микола й Ганна Жилавці.
Опішне, Полтавщина. 1961.**

Автор фото невідомий.
Приватний архів Володимира Жилавця;
копія – Національний музей-заповідник
українського гончарства в Опішному,
Національний архів українського гончарства.
Публікується вперше

**Олексій Жилавець
з дружиною Вікторією (ліворуч)
і Микола Жилавець
з дружиною Ганною.
Опішне, Полтавщина. 1961.**

Автор фото невідомий.
Приватний архів
Володимира Жилавця;
копія – Національний
музей-заповідник
українського гончарства
в Опішному,
Національний архів українського
гончарства.
Публікується вперше

Працівниці цеху № 2 заводу «Художній керамік»: (зліва направо) Анастасія Кучеренко, Євдокія Мацко, Ніна Сакун, Марія Різник, Анастасія Різник, Катерина Сидоренко, Ганна Жилавець. Опішне, Полтавщина. Перша половина 1970-х.

Автор фото невідомий. Приватний архів Володимира Жилавця;
копія – Національний музей-заповідник українського гончарства в Опішному,
Національний архів українського гончарства. Публікується вперше

Ганна Савівна (у дівочтві – Бородай, 1937–2015), дружина Миколи Жилавця, теж певний час трудилася в «Художньому кераміку». Упродовж 1958–1960 років працювала в Промислово-кооперативній артілі імені Крупської, а після заміжжя, 1962 року, перейшла в «Художній керамік», де й трудилася до листопада 1976 року різноробочою, формувальницею, займалася відливанням у формах глиняної іграшки, літрових і півторалітрових баранчиків. Свою трудову діяльність Ганна Жилавець закінчила в Опішнянській філії виробничо-художнього об'єднання «Полтавчанка».

Федора (у заміжжі – Окара) (1930–2013), сестра Олексія й Миколи Жилавців, упродовж 1951–1986 років теж працювала в заводі «Художній керамік». Спочатку 20 років у цеху № 1 була

Працівники цеху № 2 заводу «Художній керамік»: (стоять зліва направо) Ганна Жилавець, Галина Перепелиця, Антоніна Гребенюк, Іван Хмелик, Любов Китриш, Валентина Дудник, Вікторія Жилавець; (сидять зліва направо) Людмила Куц, Людмила Огар, Ніна Демченко, Любов Коритченко. Опішне, Полтавщина. Перша половина 1960-х. Автор фото невідомий. Приватний архів Володимира Жилавця; копія – Національний музей-заповідник українського гончарства в Опішному, Національний архів українського гончарства. Публікується вперше

малювальницею і ангобувальницею. Розмальовувати гончарні вироби вчилася в Анастасії Канівець¹. Навчившись гончарювати у свого брата Олексія Жилавця, перейшла в цех № 2, де 7 років на гончарному крузі робила квітники. Перед виходом на пенсію на шпиндельному станку виготовляла невеликий посуд.

На жаль, мені не пощастило зустрітися з Федорою Окарою, проте її внук Іван поділився зі мною спогадами бабусі, які він записав кілька років тому. Мова жінки надзвичайно колоритна, а окремі

¹ *Канівець (у дівочтві – Ємець) Анастасія Степанівна (1930–2005) – майстриня глиняної іграшки, малювальниця. Працювала в заводі «Художній керамік». Донька Степана Ємця.*

слова типові для Опішного, тому подам запис інтерв'ю повністю. До того ж жінка зафіксувала окремі етапи технологічного процесу виготовлення глиняних виробів її батьком упродовж 1930-х – 1950-х років, а також пригадала певні моменти життя родини. *«До війни вони називалися гончарі-кустарі, єдинолічники. У тата був свій горен зроблений. Глину привозили, купували. По дрова на базар виходили, гарбою возили дрова. Ми були малі, а нас, було, посилають по глей, ми брали мішочки і ото: «Йдіт, копайте». А тоді, було, такий кружочок у землі для глини, і ото заливають ту глину водою,.. а тоді вносять такі «бабки» (шматки глини. – Л. М.) у хату, а тоді на круг. Воно ж не було механізації, отаку зроблять здорову баялбуху. А тоді круг крутиш, а дротом (інструмент для пересікання глини. – Л. М.) січуть. Оте все, що попало на дріт, – викидають, щоб чиста була. Тоді така в хаті лава здорова, починають качати ту глину. Качай, щоб мняка, як на вареники, ця глина була. А тоді вже ріжуть ту глину, вони вже знають, скільки треба на який горцюк. Угорі в хаті доски, такі «п'ятрини», як пороблять, тоді ставляють на ті п'ятрини, вони сохнуть. А підсохнут, тоді в нас друга хата була, виносили тоді в хату сухі. Потом ще свинець палили. Купували той свинець у шоферів, прямо слитки такі носили татові. Тато тоді сідають, беруть спеціальний казанок і палють той свинець цілий день, шо, помінаєш, воно робиться, як борошно. Густі ситечка такі були, сіяли тоді той свинець. По пісок їздили в Лазьки, тільки там був такий пісок, що годився. Його там якусь частину добавляли у свинець. Дьохоть купували в якогось дядька, він жив коло базару. Йому звідкись його привозили, а тоді всі гончарі в нього купували. А тоді ту посуду, яку наробили, склили мати, було, покійна. А як ми стали більші, то й ми брали*

Федора Окара.
Опішне, Полтавщина.
Перша половина 1960-х.
 Автор фото невідомий.
 Приватний архів
 Володимира Жилавця;
 копія – Національний
 музей-заповідник українського
 гончарства в Опішному,
 Національний архів
 українського гончарства

Федора Окара з чоловіком Іваном.

Опішне, Полтавщина. Перша половина 1950-х. Автор фото невідомий.
Приватний архів Володимира Жилавця; копія – Національний музей-заповідник
українського гончарства в Опішному, Національний архів українського гончарства.
Публікується вперше

стілці, сідали над рядниною, зробленою з валу, брали віхоть такий м'якенький і дьогтем в горицк. А тато беруть тоді свинець, той порошок, і насипають, і лишне струшують. А тоді вже носили в горен. Як палити, було, тато будять: «Ану вставляйте, сьогодні вже палитимем». Біля горна така пригребця була, спеціально зроблена, накрита, то туди влізали, як в убежище. А відтіль і палили, печка була відтіля. Потом отак «сльоси» (аркове склепіння топкової камери горна. – Л. М.) зроблені, туди складали макітерки прості. Вони як випаляються, так такі, наче як із граніту зроблені. Горен тато як закладають, так кладуть кругом, тіки залишається всередині місце, де вони стоять ногами, глечиків так, може, із сотню, горицків із сотню, а макітер як багато – під більшу меншу кладуть, а під ту – ще меншу, щоб не одна ж така халабуда занімала місце. Тоді тато вилізують з горна, їх держат за ноги, а вони перехиляються, щоб дістати, і кладуть тоді в ту дірку, де стояли ногами. Зверху

тоді накладають покришок, обкладають якимись черепками... А тоді почне огонь пробиватися. Тато горшки робив, макітерки всякі робив і цідильники для помідорів. А підходе отой сезон, шо корови пасуться, глечики найбільше робили. Так ото тато нагрузят (горно. – Л. М.), а тоді палят. Дрова, було, пиляємо, ми й малі були, а поставлят коло козлів, і пиляйте. А як випалять, приїжджають «агенти». Ще не вспіли випалити, а вже біжать ті агенти, составляють акта, переписують ту посуду... Поки робили, брали бумагу таку (ймовірно, йдеться про податкових агентів і патент. – Л. М.), шо там написано... Ну, а тоді як уже стало невиносімо, на Куземин самі тачкою возили. А ще раніше возили підводами. Були такі, називались «хурицики». Держали спеціально коня, віз такий глибокий, зверху отака завбільшки «куча» кругом (високий тинок по периметру воза, призначеного для перевезення посуду. – Л. М.). І ото, коли випалюють той горен, наймають хурицика. Тато ліз туди, брав соломи, а чи мати, чи діти подаємо. А тато кажну посудину перемоцають соломою і так рядками складають. Їздили скрізь: в Обиняковку, і в Надежду, куди хоч їздили з горшками, їздили міняти скрізь по хуторах. Як багатий хутір, двічі трьохлітровий горщик одсипали чи пшеницею, чи житом. А тоді приїжджають і діляться з тим хурициком – татові дві коробки, а хурицикові – третю сиплять за те, шо він звозив...

На війні були тато поранені, були в пліну... ми ще жили тоді унизу (у старій хаті. – Л. М.), дивлюсь – «О Боже, таточко ідут». Повискакували та довго плакали, обхватили його всі. Бо страшне було, воші були, пообкупували, а худий – страховище. Тоді трохи поправилися, стали горшки робити. Приходили баби самі... приносили за горшки хто яець, хто пшениці. Я й сама пішки ходила з горшками в Грунь, у Більськ. І так ми жили, мабуть, до 1951 року. Я пішла тоді на роботу. Наша вся сім'я (брати й невістки. – Л. М.) робила в заводі. Проробила я в заводі 35 год, на ангобіровці – 20, 7 год гончарювала і на пресові, зато руки, ноги болят, бо все время на цементі, у холоді. Це коли вже стало. А то було в краску руки, а вона замерзла. Так і жили, думаєш, весело? А тато, бува, коли нароблят втіхаря, а директор заводу казав,

щоб батько тожє приходив у завод, бо вже таким одиначкам, як він, не давали, щоб вони сущєствували. Усіх стали заганять... Ото на тому й кінчилося те гончарство» [5].

Діяльність Івана Окари, онука Федори Окари, теж пов'язана з гончарним виробництвом. «У нього видно гени дідівські», – згадувала про нього Вікторія Жилавець [2; 4].

Іван народився 1988 року, закінчив Державну спеціалізовану художню школу-інтернат «*Колегіум мистецтв у Опішному*» імені Василя Кричевського. Ще під час навчання брав уроки ліплення у відомого опішненського гончаря, майстра іграшки й декоративної скульптури Василя Омеляненка. Згодом вчився в нього виготовляти декоративну скульптуру. Пізніше навчався на історичному факультеті Київського національного університету імені Тараса Шевченка, водночас працював у гончарній майстерні приватного підприємства «*Гончарний круг*» в Опішному. Тут його вчителем із гончарювання був відомий опішненський гончар Михайло Острянин¹. Упродовж 2008–2011 років Іван Окара займав посаду старшого наукового співробітника й завідувача Відділу експозиції музею «*Поле Полтавської битви*» в Полтаві. Незабаром створив гончарну майстерню в м. Євпаторія (АР Крим). З кінця 2013 року має гончарню в орендованому приміщенні в Полтаві, де працює одноосібно. Виготовляє посуд у різних стилях, як сам їх називає, «*турецькому*», «*індійському*», «*грецькому*». Створює садово-паркову скульптуру, свічники, вази, люльки, посуд на замовлення ресторанів і навіть облицювальну плитку. Нещодавно виготовив піч для випікання піци для однієї з піцерій Полтави. Брав участь у різноманітних мистецьких виставках. З 2016 року член Національної спілки майстрів народного мистецтва України. Не беруся оцінювати якість робіт Івана Окари з мистецького погляду, адже молодий чоловік ще в пошуках власного стилю. Дозволю собі тішитися тим, що хоча він і не працює в традиційному опішненському стилі, утім є його носієм, оскільки виріс у гончарному середовищі й зберігає родинне вміння працювати з глиною.

¹ Острянин Михайло Максимович – див. зноску на стор. 80.

Іван Окара (ліворуч) з батьком і сином.
Вулиця Заярська, 35, Опішне, Полтавщина. 2016.
Фото Людмили Меткої.
Національний музей-заповідник українського гончарства в Опішному,
Національний архів українського гончарства.
Публікується вперше

Колишній будинок Федори Окари.
Вулиця Заярська, 35, Опішне, Полтавщина. 2016. Фото Людмили Меткої.
Національний музей-заповідник українського гончарства в Опішному,
Національний архів українського гончарства. Публікується вперше

1. Інформацію надано Жилавцем Володимиром (1962 р. н.). Опішне, Полтавщина. 2017.
2. Метка Людмила. Звіт про керамологічну експедицію (Опішне, Полтавщина. 21.10.2015) // Національний музей-заповідник українського гончарства в Опішному, Національний архів українського гончарства. – Ф. 1. – Оп. 7. – Од. зб. 203. – 8 арк.
3. Метка Людмила. Звіт про керамологічну експедицію (Опішне, Полтавщина. 29.03.2017) // Національний музей-заповідник українського гончарства в Опішному, Національний архів українського гончарства. – Ф. 1. – Оп. 7. – Од. зб. 203. – 8 арк.
4. Спогади Жилавець Вікторії (1943 р. н.). [Аудіододаток до: Метка Людмила. Звіт про керамологічну експедицію (Опішне, Полтавщина. 21.10.2015)] // Національний музей-заповідник українського гончарства в Опішному, Національний архів українського гончарства. – DVD фонд. – № 521.
5. Спогади Окари Федори (1930 р. н.). Опішне, Полтавщина. Початок 2010-х. [Аудіозапис] // Приватний архів Івана Окари.

РОЗДІЛ 14.

Катерина Чабан.
Опішне, Полтавщина.

Початок 1960-х.

Автор фото невідомий.

Приватний архів

Катерини Чабан;

копія – Національний музей-

заповідник українського

гончарства в Опішному,

Національний архів

українського гончарства

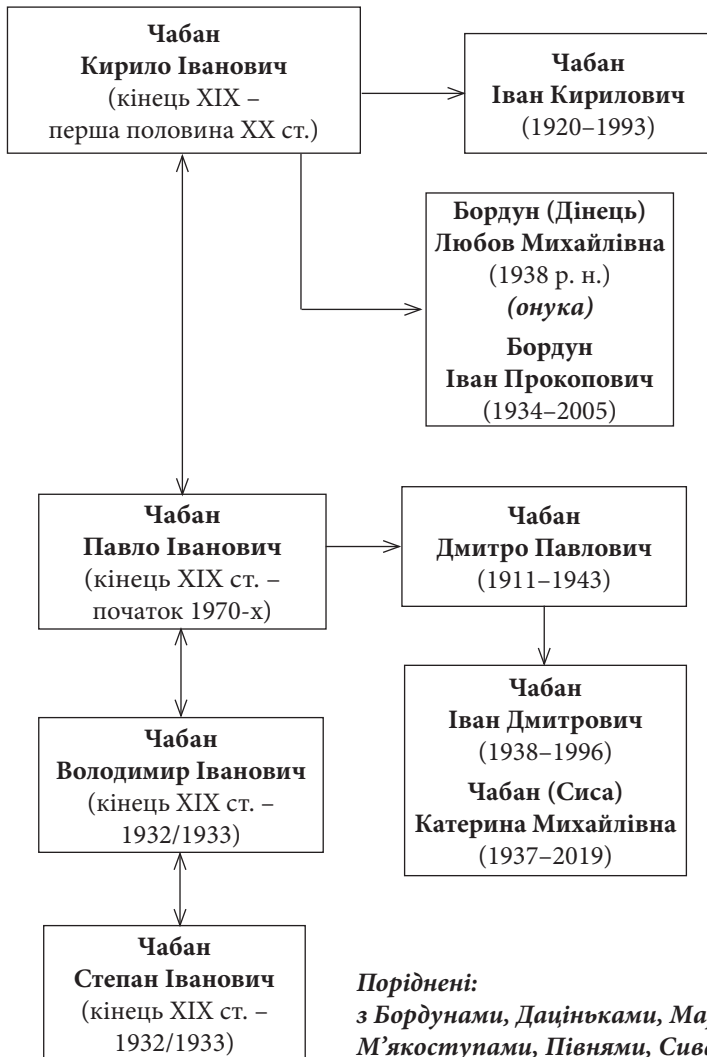

КАТЕРИНА
ЧАБАН:
«СПІВУХА»

ГОНЧАРСЬКА ЛІНІЯ КАТЕРИНИ ЧАБАН

Неподалік від Музею гончарства на «Прогоні» жила Катерина Михайлівна Чабан («Чабанка, Чабаниха»). Саме вона стала першою з великого гончарського роду Чабанів, з ким мені довелося поспілкуватися. Більшість її знали як жінку, точніше «бабку», яка співала в «півчій» (церковному хорі) Малобудищанської церкви Різдва Пресвятої Богородиці. Свого часу Катерина Чабан працювала в заводі «Художній керамік». Жінка здивувала мене своїм оптимізмом, природністю, життєстійкістю й водночас розкутістю та певним егоцентризмом.

Катерина Чабан.

Опішне, Полтавщина. Початок 2010-х.

Автор фото невідомий.

Національний музей-заповідник

українського гончарства в Опішному,

Національний архів українського гончарства.

Публікується вперше

Катерина Чабан.

Опішне, Полтавщина.

Перша половина 1950-х.

Автор фото невідомий.

Національний музей-заповідник

українського гончарства в Опішному,

Національний архів українського гончарства.

Публікується вперше

Щоразу під час спілкування з людьми я переймаюся їхніми долями, до того ж коли свої життєві історії вони розповідають так емоційно, як Катерина Чабан. Хвилювання, сльози і водночас сміх переповнювали мою співрозмовницю. Думки швидко змінювали одна одну, спогади й слова плуталися. Чимало проблем і негараздів, у тому

Іван Чабан.
Опішне, Полтавщина.
Перша половина 1950-х.
Автор фото невідомий.
Національний
музей-заповідник
українського гончарства
в Опішному,
Національний архів
українського гончарства.
Публікується вперше

Іван і Катерина Чабани
в день весілля.
Опішне, Полтавщина. 1956.
Автор фото невідомий.
Національний
музей-заповідник
українського гончарства
в Опішному,
Національний архів
українського гончарства.
Публікується вперше

числі й тяжких хвороб, випало на її долю, проте все це не зламало веселої й життєрадісної вдачі жінки.

Катерина Чабан народилася 27 квітня 1937 року в с. Яблучне (на той час Опішнянського району) у родині Михайла й Наталі Сиси. Окрім Катерини, батьки мали ще двох доньок – Антоніну (1934 р. н.) і Раїсу (1940 р. н.). Дівчата були ще малими, коли 1941 року розпочалася війна. Михайло Сиса пішов на фронт і 1943 року загинув під час форсування Дніпра. Раїса тяжко захворіла й залишилася інвалідом. Через кілька років після закінчення війни Наталя Сиса вийшла вдруге заміж і народила ще одну дівчинку – Тамару. Родина проживала в Яблучному. Катерина з 12 років доглядала за дітьми. Найімовірніше, вона з дитинства була непосидючою й норовливою. Якось, наглядаючи за хлопчиком у родині вчителів Касалів у Міських Млинах, дівчина, яка дуже любила читати, поцупила підручник з української літератури й утекла додому. Коли Катерині виповнилося 16 років, вона пішла навчатися в 5 клас Міськомлинської школи. 1956 року їй не вдалося вступити до Полтавського сільськогосподарського технікуму. Тоді ж й вона познайомилася з майбутнім чоловіком Іваном Чабаном з Опішного. *«Тоді, де взявся Іван, чоловік мій, тепер покойний. Ми познайомилися, коли проважали одного хлопця з Яблучного в армію. Був тоді вечерок, усі співали й танцювали на вигоні, Іван дуже гарно грав на гармошці, а я любила і зміла красиво співати. Я ще коли в Млинах вчилася, уже співала на сцені в клубі. Він не хотів грати, поки не познакомять його зі мною. Усі мене упрощували. Познайомилися і ото й усе, і вийшла я в жовтні 1956 за нього заміж»* [2; 3].

Молода родина з матір'ю чоловіка стала жити в Опішному на кутку «Прогоня». В 1957 року в них народився син Іван. Цього ж року Катерина пішла працювати в артіль «Художній керамік» різноробочою, *«носила п'ятрини з горшками від гончарів у сушильню»* [2; 3] Її чоловік теж почав працювати гончарем у «Художньому кераміку». Ще з юності він умів гончарювати, адже його батько Дмитро Павлович Чабан (1911–1943) і дід Павло Іванович Чабан (кінець XIX ст. – початок 1970-х) теж були гончарями. Проте довго він там не затримався, оскільки зловживав спиртним.

Дмитро Чабан.
Опішне, Полтавщина.
Друга половина 1930-х.

Автор фото невідомий.
Національний музей-заповідник
українського гончарства в Опішному,
Національний архів українського гончарства.
Публікується вперше

Павло (?) Чабан.
Опішне, Полтавщина. 1950-ті.

Автор фото невідомий.
Національний музей-заповідник
українського гончарства в Опішному,
Національний архів українського гончарства.
Публікується вперше

Через 2 роки Івана звільнили, разом з ним – і Катерину. Чоловік став працювати в колгоспі, а, згідно з тодішніми вимогами, членів родин колгоспників звільняли з промислових артілей.

1959 року Катерина Чабан стала вишивальницею Опішнянської фабрики художніх виробів імені Крупської. Брала вишивання й додому. *«Мені треба було робить, чоловік став пити, гроші мені зовсім не давав, жили ми з ним дуже погано. Він такий був,.. воно хто гарно стелить – то дуже падає»,* – згадувала

Катерина Чабан [2; 3]. Роки роботи в артілі пролетіли швидко. За цей час у родині народився ще один син Віталій. Втіхою для жінки була участь у художній самодіяльності. Разом з іншими членами колективу вона нерідко брала участь у концертах, оглядах художньої самодіяльності. Її часті від'їзди не задовольняли чоловіка. Сварки вдома, у тому числі й на роботі, різні життєві проблеми призвели до звільнення Катерини Чабан із фабрики. *«Воно дома з чоловіком весь час сорились, він випивав і ревнував. А я така була,.. не терпіла нічого, могла сказати усім все в глаза й виматюкаться могла, поскандалити. Мене пошти на кожних зборах у Крупській (Опішнянська фабрика художніх виробів імені Крупської. – Л. М.) клювали. От я й пішла звідти»* [2; 3].

Працівниці цеху № 2 заводу «Художній керамік»:
(зліва направо) **Марія Різник, Катерина Чабан, Євдокія Сень, Галина Міщанин.**
Опішне, Полтавщина. 1970-ті. Автор фото невідомий.
Національний музей-заповідник українського гончарства в Опішному,
Національний архів українського гончарства. Публікується вперше

Працівниці цеху № 2 заводу «Художній керамік»:
(зліва направо) Віра Міщанин, Марія Золотаренко, Катерина Чабан, Надія Мороховець.
Опішне, Полтавщина. Перша половина 1980-х. Автор фото невідомий.
Національний музей-заповідник українського гончарства в Опішному,
Національний архів українського гончарства. Публікується вперше

Катерина мала намір повернутися на роботу в «Художній керамік», та це виявилось непросто. «Я зразу після Крупської пішла до Леженіна проситися в завод, а Іра Федорівна – директорша Крупської, активістка була страшна, подзвонила йому й пригрозила, якщо прийме мене на роботу, то вона його зі стільця скине. Він дуже хороший дядько був і посовітував поробити де-небудь у другому місці. І я пішла каменщиком у стройбригаду. Ми їздили тоді робочою будкою в Стасі. Важко було, ну якимось я проробила місяць. А тоді мене взяли в завод», – згадувала жінка [2; 3]. З лютого 1969 року Катерина Чабан стала працювати в цеху № 3 заводу «Художній керамік» «доглядчицею посуду». Їй потрібно було пильнувати за посудом під час його висушування, але доводилося виконувати чимало інших поточних робіт, в основному переносити вироби від гончарів у сушильню, від сушильні на «обточування», до малювальниць, до горна і від нього, у склад тощо. Згодом Катерину Чабан перевели в цех № 2, де вона працювала «обточником», а потім

Катерина Чабан
у цеху № 2
заводу «Художній керамік» (1, 2).

Опішне, Полтавщина.
Перша половина 1980-х.

Автор фото невідомий.
Національний музей-заповідник
українського гончарства в Опішному,
Національний архів
українського гончарства.
Публікуються вперше

1

2

Учасниці художньої самодіяльності:
(зліва направо) Катерина Чабан, Галина Цюрюпа, Любов Ключниченко.
Опішне, Полтавщина. 1960-ті. Автор фото невідомий.
Національний музей-заповідник українського гончарства в Опішному,
Національний архів українського гончарства. Публікується вперше

шліфувальницею, тобто на гончарному крузі треба було спеціальним інструментом обробляти денця й стінки висушених виробів.

Так тривало понад 10 років. 1980 року Катерина Чабан почала працювати малювальницею. *«Я тоді операцію перенесла, і мені пішли на уступки, перевели на мальовицицю. Воно робота таки трохи легша, не треба було горшки скільки тягати. Я малювала узори на цвітошниках, горшочках, мисочках, макітерках. Зі мною ще багато дівчат робили. Ми малювали, а глазурувальниці обливали поливом. Робили тоді дуже багато посуду, казали, що в разні страни возили. Це вже пізніше, як я доробляла до пенсії, тоді стало трохи важче»* [2; 3].

Про життєрадісну вдачу Катерини Чабан писали навіть у газетах. *«Весела вдачею і руки має золоті, – нерідко можна почути між робітників другого цеху заводу «Художній керамік», коли йшлося про шліфувальницю керамічних виробів К. М. Чабан. Справді, у цих словах вся Катерина Михайлівна. Якщо стане до шліфувального станка, то просто горить в роботі. При високій якості ударниця комуністичної праці змінні завдання виконує на 110-115 процентів. А як вийде на самодіяльну сцену, то у вихорі танцю чи дзвінкоголосій пісні – Катерина Михайлівна теж неперевершена»* [1]. Під час роботи в заводі «Художній керамік» Катерина Чабан не припиняла брати участь у художній самодіяльності. У її домашніх альбомах зберігається велика кількість світлин під час її виступів у складі хору, ансамблю, дуєту заводу. Саме вони найбільше запам'яталися Катерині Чабан. Якби народилася вона в іншому місці, в інший час, можливо б, стала співачкою, адже співи були її найбільшою пристрастю. До останніх днів життя жінка продовжувала співати, але вже в церковному хорі Малобудищанської церкви Різдва Пресвятої Богородиці. У 80 років її голос був усе такий же дзвінкий і гучний, як колись. На моє прохання сфотографуватися жінка відмовилася, аргументуючи: *«Мені треба нарядитися, причепуритися, а то співусі, такий як я, так не годиться»*.

1. З вирізки газетної статті [Назву газети і час видання атрибутувати не вдалося] // Національний музей-заповідник українського гончарства в Опішному, Національний архів українського гончарства.
2. Метка Людмила. Звіт про керамологічну експедицію (Опішне, Полтавщина. 20.04.2015) // Національний музей-заповідник українського гончарства в Опішному, Національний архів українського гончарства. – Ф. 1. – Оп. 7. – Од. зб. 209. – 10 арк.
3. Спогади Чабан Катерини (1937 р. н.). [Аудіододаток до: Метка Людмила. Звіт про керамологічну експедицію (Опішне, Полтавщина. 20.04.2015)] // Національний музей-заповідник українського гончарства в Опішному, Національний архів українського гончарства. – DVD фонд. – № 512.

РОЗДІЛ 15

Любов Бордун.
Опішне, Полтавщина.

Кінець 1980-х.

Автор фото невідомий.

Приватний архів

Любові Бордун;

копія – Національний музей-

заповідник українського

гончарства в Опішному,

Національний архів

українського гончарства.

Публікується вперше

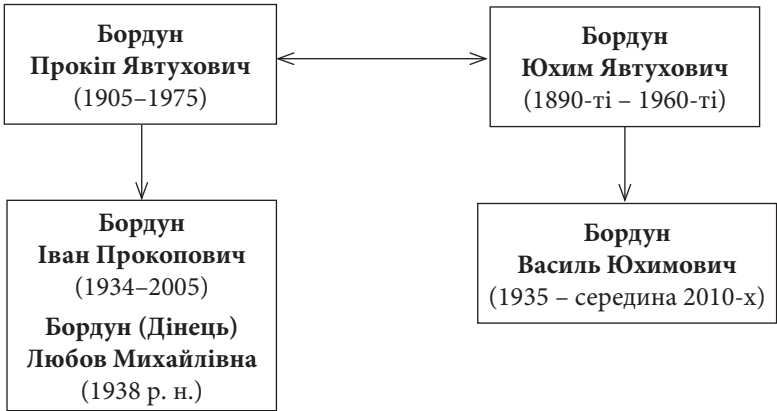

ЛЮБОВ БОРДУН: ГОНЧАРІ БОРДУНИ, ПОРІДНЕНІ З ЧАБАНАМИ

ГОНЧАРСЬКА ЛІНІЯ ЛЮБОВІ БОРДУН

Поріднені:

*з Даціньками, Козаками, Каленичами, Марехами,
Матвієнками, М'якоступами, Півнями, Радченками,
Сивашами, Чабанами, Шиянами*

По сусідству з Катериною Чабан на кутку «Прогоня» живе Любов Михайлівна Бордун. Сусідки певною мірою є родичками. Іван, чоловік Катерини Чабан, і Любов Бордун – троюрідні брат і сестра. Їхніми дідами були гончар Павло й горшковізі Кирило Чабани, а ті зі свого боку мали ще двох братів – Володимира й Степана, які теж гончарювали.

Любов Бордун передивляється родинні світлини. Опішне, Полтавщина. 2014.

Фото Людмили Меткої.
Національний музей-заповідник українського гончарства в Опішному, Національний архів українського гончарства.
Публікується вперше

Усі брати Чабани мешкали на кутку «Птухівка». Роки народження й смерті неточні. Найімовірніше, вони народилися на межі ХІХ–ХХ століть. Згідно з розрізненими відомостями, Володимир і Степан померли в 1932–1933 роках під час Голодомору, Павло – на початку 1970-х, найстарший Кирило – у першій половині ХХ століття. Чоловіки виготовляли теракотовий і полив'яний ужитковий посуд: горщики, глечики, макітри тощо. Кирило, дід Любові Бордун, був горшковозом і займався збутом виробів. Гончарями стали син Кирила – Іван¹,

¹ Чабан Іван Кирилович (1920–1993) – гончар. Гончарній справі вчився в Йосипа Чабана. Наприкінці 1930-х років навчався в Опішнянській школі майстрів художньої кераміки. Упродовж кількох років працював у артілі «Художній керамік», а також до кінця 1950-х – удома.

Любов Бордун.
Опішне, Полтавщина. Початок 1960-х.
Автор фото невідомий.
Національний музей-заповідник
українського гончарства в Опішному,
Національний архів українського гончарства.
Публікується вперше

Іван Бордун.
Опішне, Полтавщина.
Початок 1970-х.

Автор фото невідомий.
Національний музей-заповідник
українського гончарства
в Опішному,
Національний архів
українського гончарства.
Публікується вперше

Іван і Любов Бордуни.
Опішне, Полтавщина. Кінець 1950-х.

Автор фото невідомий.
Національний музей-заповідник
українського гончарства в Опішному,
Національний архів
українського гончарства.
Публікується вперше

а також син Павла – Дмитро¹ й онук Іван² (чоловік Катерини Чабан; див. розділ 14). Любов Бордун, про яку зазначалося вище, – онука Кирила Чабана. Гончарем був чоловік її тітки Ганни – Іван Демидович Дацінька³ [1, с. 120-124], а тітка по батьковій лінії – Параска Мареха – була матір'ю одного з провідних опішненських гончарів другої половини ХХ століття Олексія Тихоновича Марехи⁴.

Доля Любові Михайлівни Бордун (у дівочтві – Дінець, 1938 р. н.) теж була пов'язана з гончарним виробництвом Опішного. 20 років (1973–1993) жінка пропрацювала в заводі «Художній керамік». Разом з іншими робітницями вона близько 2 років була «заносчиком», потім «транспортирувщиком» посуду, займалася зачисткою денечь виробів після випалювання. З 1976 року й до виходу на пенсію працювала «маркировщиком» готових виробів.

1958 року Любов вийшла заміж за хлопця з гончарської родини – Івана Бордуна. Гончарями були його батько Прокіп (1905–1975), який жив на кутку «Прогоня», дядько Юхим (1890-ті – 1960-ті) і двоюрідний брат, син Юхима – Василь (1935 – середина 2010-х). Прокіп Бордун навчився гончарювати в майстерні Ничипора Пошивайла⁵, куди наймався на роботу. Після одруження він працював удома. Юхим Бордун був гончарем на «Птухівці». Василь в юності гончарював удома з батьком, потім – у артілі «Червоний гончар», гончарному цеху Опішнянського райпромкомбінату, а після переїзду до Полтави в комунальному підприємстві «Зеленбуд» робив квітники.

¹ Чабан Дмитро Павлович (1911–1943) – гончар. Гончарній справі вчився в батька. Гончарював удома й, вірогідно, недовго. Виготовляв ужитковий посуд. Син Павла Чабана.

² Чабан Іван Дмитрович (1938–1996) – гончар. Працював у заводі «Художній керамік». Онук Павла Чабана, син Дмитра Чабана, чоловік Катерини Чабан.

³ Дацінька Іван Демидович (1906–1992) – малобудищанський гончар. Гончарному ремеслу вчився в батька. Гончарював удома. Працював у артілі «Червоний гончар», заводі «Художній керамік». Син Деміда Даціньки, брат Атанаса, Якова й Василя Даціньок.

⁴ Мареха Олексій Тихонович (1930–1997) – гончар. Навчався гончарювати в Григорія Тягуна. Працював у артілі (згодом – заводі) «Художній керамік». До середини 1950-х років гончарював удома. Чоловік Параски Марехи.

⁵ Пошивайло Ничипір Тарасович (кінець 1880-х – 1936) – гончар. Гончарював удома. Виготовляв ужитковий посуд. Син Тараса Пошивайла, чоловік Ганни Пошивайло, батько Гаврила та Івана Пошивайлів.

Прокіп і Дарина Бордуни із сином Олексієм (стоїть) і племінником (сидить).
Опішне, Полтавщина. 1956–1957. Автор фото невідомий.

Національний музей-заповідник українського гончарства в Опішному,
Національний архів українського гончарства. Публікується вперше

Чоловік Любові Бордун – Іван Прокопович Бордун (1934–2005), вчився гончарювати в батька. 1949 року почав працювати в гончарному цеху Опішнянського райпромкомбінату, де був учнем Карпа Багрія¹. Робив у промкомбінаті й час від часу – в артлі «Червоний гончар» до вересня 1960. Згодом перейшов у іншу організацію й до виходу на пенсію, 1994 року, працював шофером [2; 4].

Як зазначалося вище, в одній опішненській родині перемішалася кров кількох гончарських родів: Чабанів, Бордунів, Даціньок, Марех, певною мірою – М'якоступів, Сивашів, Козаків, Півнів, Шиянів, Каленичів, Матвієнків, Радченків тощо.

Керамолог Олена Клименко зафіксувала прізвища декількох гончарів, малювальниць і майстрів глиняної іграшки, які мали прізвища

¹ Багрій Карпо Якович (1899–1979) – гончар. Працював у артлі «Червоний гончар», Опішнянському райпромкомбінаті, певний час – удома. Син Якова Багрія, брат Митрофана Багрія, чоловік Параски Багрій, батько Катерини Перерви й Ніни Малишко.

Проводи в армію Івана Бордуна (другий ряд, другий праворуч):
(сидять зліва направо) (?), мати Дарина, батько Прокіп, брат Олексій.
Опішне, Полтавщина. 1954. Автор фото невідомий.

Національний музей-заповідник українського гончарства в Опішному,
Національний архів українського гончарства. Публікується вперше

(Зліва направо) Іван Чабан, Іван Бордун, (?), (?).
Опішне, Полтавщина. Початок 1980-х.

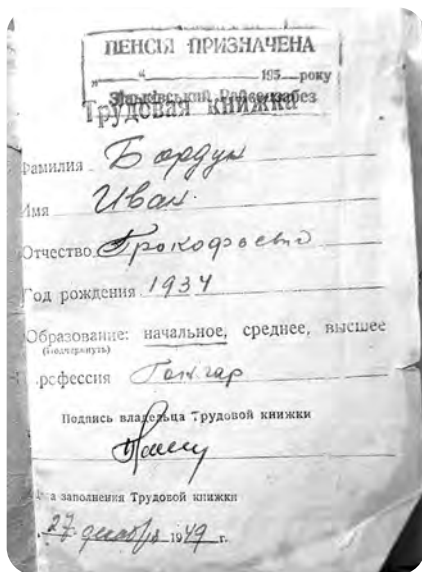
Автор фото невідомий.

Національний музей-заповідник
українського гончарства в Опішному,
Національний архів українського гончарства.
Публікується вперше

**Перша сторінка трудової книжки
Івана Бордуна.**

Опішне, Полтавщина. 1949.

Фото Людмили Меткої,
Приватний архів Любові Бордун;
копія – Національний музей-заповідник
українського гончарства в Опішному,
Національний архів українського гончарства

Любов Бордун
в цеху № 1 заводу «Художній керамік».
Опішне, Полтавщина. Кінець 1970-х.

Автор фото невідомий.
Національний музей-заповідник
українського гончарства в Опішному,
Національний архів українського гончарства

Працівниці цеху № 2 заводу «Художній керамік»:

(зліва направо) Алла Петько, Ганна Підгребельна, Галина Пшенична, Любов Бордун.

Опішне, Полтавщина. Початок 1980-х. Автор фото невідомий. Національний музей-заповідник
українського гончарства в Опішному, Національний архів українського гончарства

Працівники заводу «Художній керамік» біля горна:
(зліва направо) Ганна Підгребельна, Анастасія Різник, Софія Божко (?), Любов Чабан, Іван Хмелик.
Опішне, Полтавщина. 1975–1976.

Автор фото невідомий. Національний музей-заповідник українського гончарства в Опішному,
Національний архів українського гончарства

Працівниці цеху № 2 заводу «Художній керамік»:
(зліва направо) Любов Бордун, Тамара Скиба, Ніна Воротняк, Віра Шаповал.
Опішне, Полтавщина. 1985. Автор фото невідомий.

Національний музей-заповідник українського гончарства в Опішному,
Національний архів українського гончарства. Публікується вперше

Працівниці заводу «Художній кераміко»:
(стоять зліва направо) **Марія Бордун, Любов Чабан, Любов Гресько, Валентина Гриненко, Ніна Сакун, Євдокія Нікітченко, Євдокія Макуха, Галина Різник, Валентина Дульник, Євдокія Мацко;**
(сидять зліва направо) **Анастасія Кучеренко, Ганна Жилавець, Лідія Оначко, Олена Штанько, Катерина Сидоренко, Опішне, Полтавщина. Кінець 1970-х.** Автор фото невідомий.
Національний музей-заповідник українського гончарства в Опішному, Національний архів українського гончарства

Іван Чабан.
Опішне, Полтавщина. Середина 1950-х.
Автор фото невідомий.
Національний музей-заповідник
українського гончарства в Опішному,
Національний архів українського гончарства.
Публікується вперше

Петро Бордун.
Опішне, Полтавщина. Середина 1970-х.
Автор фото невідомий.
Національний музей-заповідник
українського гончарства в Опішному,
Національний архів українського
гончарства. Публікується вперше

Бордун і Чабан. Не всі вони мали родинні стосунки, нерідко були просто однофамільцями. Більшість із них жили на кутку Опішного «Птухівка» (до речі, за переказами місцевих жителів, куток носив таку назву від прізвиська лісника «Птуха», який там проживав [3]). Далі подано коротку інформацію про інших опішненців Бордунів і Чабанів [3], які були причетні до гончарства й *«чекають свого дослідника»*.

БОРДУН Іван (кінець ХІХ/початок ХХ ст. – 1930-ті) – гончар. Робив ужитковий посуд невеликих розмірів. Перший чоловік Єфросинії Марехи, батько Марії Іванівни Городничої.

БОРДУН Петро Федорович (1907–1985) – гончар. Гончарював удома, артлі «Художній керамік» й Опішнянському райпромкомбінаті. Робив ужитковий посуд.

ЧАБАНИ батько й син (роки народження й смерті невідомі) – гончарі. У 1910-х роках працювали в артлі (майстерні) на базі Опішнянського гончарного показового пункту Полтавського губернського земства. Вірогідно, створювали декоративно-ужитковий посуд, прикрашений підполив'яною мальовкою.

ЧАБАН (у дівочтві – Каленич) Валентина Іванівна (1940–1997) – малювальниця, майстриня іграшки. Ліпити іграшку й розмальовувати гончарні вироби навчилася в Трохима Демченка. Працювала в заводі «Художній керамік». Сестра Володимира й Дмитра Каленичів, Віри Нагірної й Любові Рєви, племінниця Варвари Матвієнко (Каленич).

ЧАБАН Галина Миколаївна (бл. 1930 – ?) – майстриня іграшки. Працювала в артілі (згодом – заводі) «Художній керамік».

ЧАБАН Іван Захарович (1880-ті – 1930-ті) – гончар. Гончарній справі вчився в батька. Робив ужитковий посуд. Батько Дмитра, Івана й Сергія Чабанів.

ЧАБАН Дмитро Іванович (1910-ті – 1945) – гончар. Гончарній справі вчився в батька. Робив ужитковий посуд. Син Івана Захаровича Чабана, брат Івана й Сергія Чабанів.

ЧАБАН Сергій Іванович (1910-ті – бл. 1970) – гончар. Гончарній справі вчився в батька. Робив ужитковий посуд. Син Івана Захаровича Чабана.

ЧАБАН Іван Іванович (1913–1943) – гончар. Гончарній справі вчився в батька. Робив ужитковий посуд. Син Івана Захаровича Чабана, брат Дмитра й Сергія Чабанів.

**Іван і Любов Чабани
на власному подвір'ї
на кутку «Птухівка».
Вулиця Скіфська, 15,
Опішне, Полтавщина. 2005.**

Автор фото невідомий.
Національний музей-заповідник
українського гончарства в Опішному,
Національний архів
українського гончарства.
Публікується вперше

ЧАБАН Іван Мусійович (1936–2011) – гончар. Мав патент на заняття гончарством у домашніх умовах із 17 років. Вчився гончарювати в дядька Петра Федоровича Бордуна. Після війни 1941–1945 років працював удома, робив ужитковий посуд. Працював у Опішнянському райпромкомбінаті. Виготовляв посуд невеликого розміру (*«ряжанку»*). Дружина Івана Мусійовича – Любов Тимофіївна Чабан (у дівоцтві – Хмелик, 1934 р. н.) – майже 30 років працювала в заводі *«Художній керамік»*: *«різноробочою, глазурувальницею, відливщицею, техніком з якості виробів»*.

ЧАБАН Тимофій (друга половина ХІХ ст. – 1920-ті). Робив ужитковий посуд. Гончарював удома. Батько Івана, Семена, Тимофія та Якова Чабанів і Варвари Головань, Анастасії Радченко та Ольги Шкурпели.

ЧАБАН Іван Тимофійович (кінець ХІХ ст. – 1932/1933) – гончар. Гончарній справі вчився в батька. Робив ужитковий посуд. Гончарював удома. На початку 1930-х років займався організацією гончарного промислу в Царичанці (Дніпропетровщина). Син Тимофія Чабана.

Іван Іванович Чабан. Тиква.
Глина, полива, гончарний круг, ліплення,
ритування, 32,1х26,3 см.
Опішне, Полтавщина. Початок 1930-х.
Національний музей-заповідник
українського гончарства в Опішному,
КН-13850/К-13386.
Фото Тараса Пошивайла

ЧАБАН Семен Тимофійович (1903–1943) – гончар. Гончарній справі вчився в батька. Робив ужитковий посуд. Гончарював удома. Син Тимофія Чабана.

ЧАБАН Тимофій Тимофійович (початок ХХ ст. – 1960-ті) – гончар. Гончарній справі вчився в батька. Працював гончарем в артілі «Червоний гончар», а також удома. Робив ужитковий посуд. Син Тимофія Чабана.

ЧАБАН Йосип Петрович (бл. 1880 – 1970). До початку 1950-х років гончарював удома. Робив ужитковий посуд. Збувати вироби допомагала донька: возила їх на продаж й обмін на харчі до Більська, Куземина й інших сіл і містечок Полтавщини. Батько Софії Мороховець, дід Марії Кизименко.

ЧАБАН (у дівочтві – Шиян) Марія Федорівна (1938–?) – майстриня іграшки, малювальниця. Ліпити іграшку вчилася в матері й сестер. З 13 років ліпила свистунці, які разом із родиною збувала скупникам, возила на продаж до Харкова, по селах для обміну на харчі, здавала в артіль «Червоний гончар» і Опішнянський райпромкомбінат. Працювала в заводі «Художній керамік». Перебуваючи на пенсії, іноді ліпила маленькі свистунці у вигляді пташок, які продавала на Сорочинському ярмарку. Донька Тетяни й Федора Шиянів, племінниця Ольги Шиян, сестра Анастасії Мацко та Антоніни Цигрик.

ЧАБАН Петро Кіндратович (1880-ті – 1934) – гончар. Робив ужитковий посуд. Працював удома. Дід Ганни Підгребельної.

ЧАБАН Яків (роки народження та смерті невідомі) – гончар. Мешкав у Опішному на межі ХІХ–ХХ століть. Представник інноваційного напрямку опішненської кераміки. Працював під впливом модерну й українського стилю.

-
1. Дацінька Іван Демидович // Міщанин Віктор. Словник гончарів Глинського, Малих Будищ, Старих Млинів, Хижняківки : матеріали до національного словника «Українські гончарі». – Опішне : Українське Народознавство, 1999. – Кн. 1. – С. 120-124.

2. Метка Людмила. Звіт про керамологічну експедицію (Опішне, Полтавщина. 17.04.2015) // Національний музей-заповідник українського гончарства в Опішному, Національний архів українського гончарства. – Ф. 1. – Оп. 7. – Од. зб. 208. – 8 арк.
3. Польові матеріали Клименко Олени. Опішне, Полтавщина. 1987–2005 // Приватний архів Клименко Олени.
4. Спогади Бордун Любові (1932 р. н.). [Аудіододаток до: Метка Людмила. Звіт про керамологічну експедицію (Опішне, Полтавщина. 17.04.2015)] // Національний музей-заповідник українського гончарства в Опішному, Національний архів українського гончарства. – DVD фонд. – № 511.

РОЗДІЛ 16

Іван Задорожний.
Опішне, Полтавщина.
1960.

Автор фото невідомий.
Національний музей-заповідник українського гончарства в Опішному,
Національний архів українського гончарства

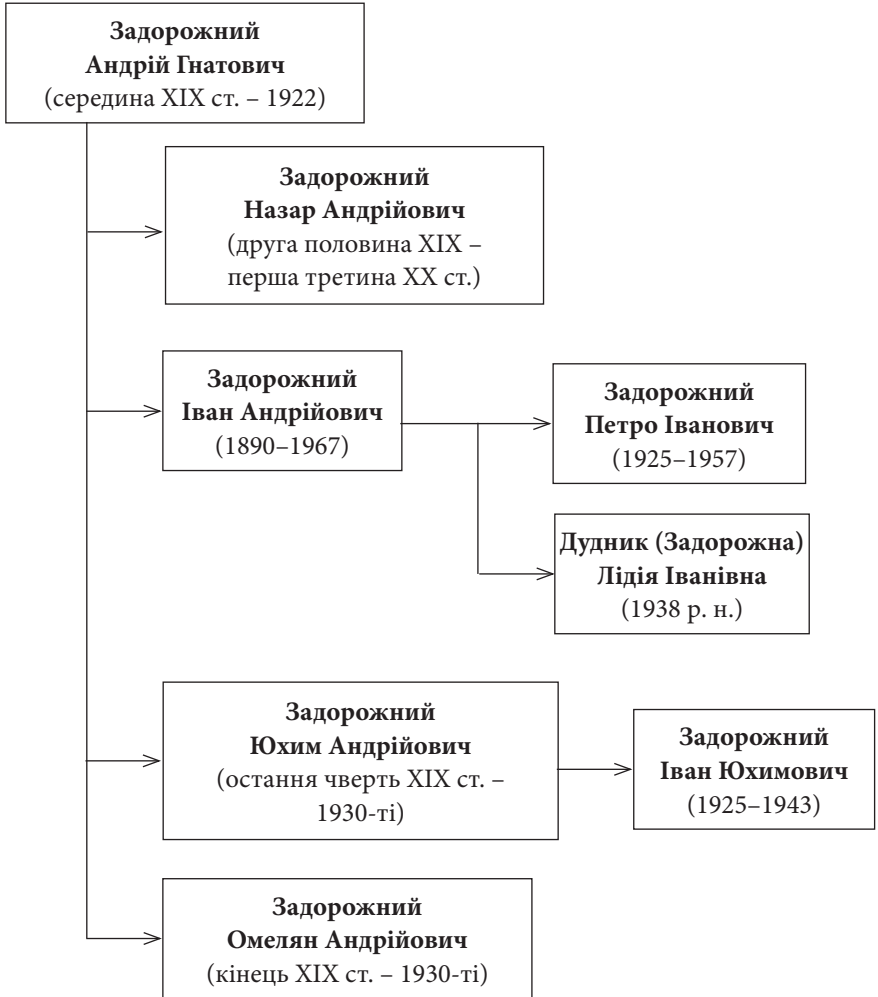

ІВАН
ЗАДОРЖНИЙ:
«КОПІЄЧКА»

ГОНЧАРСЬКА ЛІНІЯ ІВАНА ЗАДОРЖНОГО

Фіксуючи інформацію про гончарство Опішного від своїх співрозмовників, неодноразово доводилося чути про гончаря «Копієчку». Про нього згадувала й Галина Тарасівна Андренко, коли розповідала про свого брата Анатолія: «Мого братика Толіка в «Червоному гончарі» вчив гончарству «Копієчка», а як його звали, я не знаю» [1; 4]. Від Лідії Іванівни Дудник, яка працювала малювальницею в «Художньому кераміку», дізналася,

Іван Задорожний (сидить праворуч) під час служби в армії.
1915–1917. Місце зйомки та автор фото невідомі. Приватний архів Лідії Дудник;
копія – Національний музей-заповідник українського гончарства в Опішному,
Національний архів українського гончарства

Будинок Андрія Задорожного на кутку «Яри».
Опішне, Полтавщина. 1920-ті. Автор фото невідомий. Приватний архів Лідії Дудник;
копія – Національний музей-заповідник українського гончарства в Опішному,
Національний архів українського гончарства

Іван Задорожний (посередині) з товаришами Михайлом (ліворуч) і Петром Остапенками.
Опішне, Полтавщина. Кінець 1930-х. Фото ? Дубовика. Приватний архів Лідії Дудник;
копія – Національний музей-заповідник українського гончарства в Опішному,
Національний архів українського гончарства

що гончар «Копієчка» – це її батько Задорожний Іван Андрійович (1890–1967), який жив і працював в Опішному на кутку «Яри». Його батько Андрій Гнатович (середина ХІХ ст. – 1922) теж був гончарем. Він працював удома, виготовляв ужитковий посуд невеликого розміру. За родинними переказами, у родині Задорожних було 11 дітей. «Сім'я жила на «Ярах», куток «Задорожнівка». Там жили й брати батька – Назар, Юхим, Омелько, а також інші Задорожні, однофамільці. Захарко Задорожний¹ жив», – пригадувала Лідія Дудник [2; 5]. Уміння гончарювати перейняли Назар, Омелян, Юхим та Іван. Про перших трьох братів Задорожних відомостей, на жаль, обмаль. Померли вони рано, ще під час Голодомору. Іван став гончарем. Він змалку спостерігав за роботою батька, але гончарювати навчився в сусідського гончаря Бородавки². Задорожні мали вуличне прізвисько «Копієчки». Лідія Дудник повідала історію його появи: «Прізвисько «Копієчка» ще було в діда Андрія. Одного разу до нього по посуду приїхали скупники. Забрали вироби, розрахувалися й поїхали. Дід не дорахував копійки за товар і побачив, що скупники забули батіг. Він погнався за ними вслід, довго біг, весь час гукав, що забули батіг і винні копієчку. З того часу й стали нас прозивати «Копієчки» [2; 5].

1911 року Іван Задорожний пішов служити в армію, де його застала Перша світова війна. Воював, був контужений, тож повернувся додому лише 1917 року. 1918 року одружився з Мотроною Микитівною із заможного роду Микити Бородіна, який був вправним чоботарем. «Копієчка» побудував дома власне горно, робив ужитковий посуд, займався його реалізацією, дружина допомагала чоловікові. У процесі розгортання промислової кооперації гончарів, як і кустарів інших спеціальностей, примусово залучали в артілі. Найімовірніше, Іван не надто прагнув іти в артіль, проте не мав іншого виходу. Близько 1932 року він став працювати в артілі «Червоний гончар», удома вже не робив. 1933 року родина Івана Задорожного зазнала чимало горя. Ось як згадувала ті роки Лідія Дудник: «У батьків

¹ Задорожний Захар Петрович (1883–1932/1933) – гончар. Працював у артілі «Художній керамік», де створював фігурний посуд. Брат Явдохи Селюченко, чоловік Параски Задорожної.

² Інформації про такого гончаря віднайти не вдалося.

тоді було троє дітей, два хлопці (з 1921 і 1925 років) і дівчинка (з 1919), то в голодовку вже всі пухлі були від голоду, а мама вже й ходити не могла. Так спасло те, що в артілі щось виділяли, а батькові дали пуховку в дом отдыха, а там давали буряк і картоплю, то благодаря тому вижили батько, мама і брат Петро, а двоє діток таки померли. Я вже народилася впослі, у 1938» [2; 5].

Петро, син Івана Задорожного, разом із двоюрідним братом Іваном Юхимовичем Задорожним до німецько-радянської війни теж навчався гончарству в артілі, щоправда, невідомо в «Червоному гончарі» чи «Художньому кераміку». 1943 року їх мобілізували на фронт Другої світової війни, де Іван загинув, а Петро після перемоги ще 5 років проходив військову службу в Миргороді й Гадячі, до гончарства вже не повертався. 1957 року Петро помер, оскільки «хворів усе життя жолудком» [2; 5].

Після війни 1941–1945 років Іван Задорожний працював у артілі «Художній керамік» і вдома. Дружина перепалювала свинець для приготування поливи, «склила» вироби, продавала їх на базарі в Полтаві й розносила по селах, обмінюючи на продовольство. Гончар мав патент підприємця, регулярно сплачуючи податки, проте не мав спокою за свою кустарну діяльність. «Після війни батько робив дома, палив сам горшки, продавав і в артілі робив само собою. Він і патент тримав, і податки платив, а заздрість людська... А потім батька визвали у фіноотдел приблизно в 1949–1950 і не видали патент, бо сусід написав жалобу, що, мол, він не викладається на роботі й багато «гребе собі». Демченко в заводі тоді був завпродовством і підтримав теж, щоб батько не робив горшки дома. То тоді він і перестав, а робив тільки в заводі» [2; 5].

Зі спогадів мешканців Опішного, Іван Андрійович Задорожний у 1930–1950 роках був одним із кращих опішненських гончарів на кутку «Яри». Він майстерно володів гончарним кругом, створюючи різноманітні види посуду – теракотового й полив'яного: горшки, макітри, глечики, зокрема глечики з хрестиками, тикви, банки, ринки, друшляки, пасківники, у тому числі й великих розмірів. Згідно з інформацією, записаною керамологом Оленою Клименко, вироби Івана Задорожного експонувалися на республіканській виставці

Іван Задорожний з дружиною Мотроною й донькою Лідією.
Опішне, Полтавщина. Близько 1946. Автор фото невідомий. Приватний архів Лідії Дудник;
копія – Національний музей-заповідник українського гончарства в Опішному,
Національний архів українського гончарства

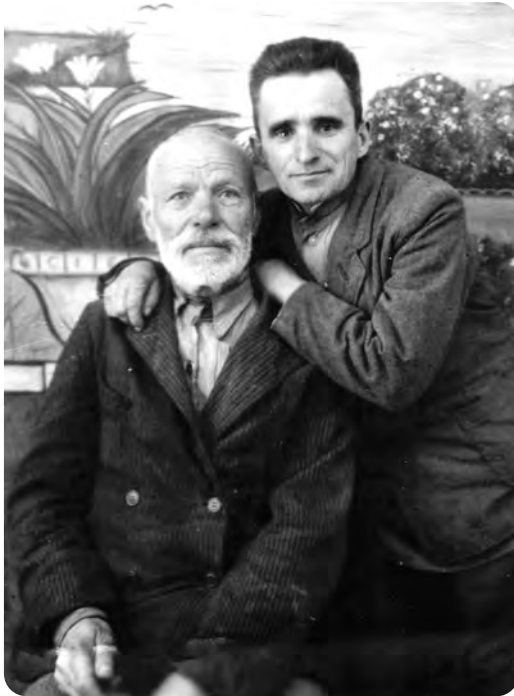

Іван Задорожний (сидить посередині) з членами родини:
(стоять зліва направо) **племінник Данило Задорожний, сестра з чоловіком;**
(сидять зліва направо) **сестра Лукерія, донька Лідія, дружина Мотрона.**
Опішне, Полтавщина. 1946–1947. Автор фото невідомий. Приватний архів Лідії Дудник;
копія – Національний музей-заповідник українського гончарства в Опішному,
Національний архів українського гончарства

Іван Задорожний за гончарним кругом, Мотрона Назарчук (посередині) і Параска Біляк розмальовують посуд в артілі «Художній керамік».

Опішне, Полтавщина. 1956. Автор фото невідомий. Приватний архів Лідії Дудник;
копія – Національний музей-заповідник українського гончарства в Опішному,
Національний архів українського гончарства

Іван Задорожний (ліворуч) і Федір Хлонь.
Опішне, Полтавщина. Кінець 1960-х. Автор фото невідомий. Приватний архів Лідії Дудник;
копія – Національний музей-заповідник українського гончарства в Опішному,
Національний архів українського гончарства

(1949) та на виставці, присвяченій декаді української культури в Москві (1951). Нині твори зберігаються в Національному музеї-заповіднику українського гончарства в Опішному, Національному музеї українського народного декоративного мистецтва. Лідія Дудник пригадувала: *«Батько був дуже роботязким, не те що дід лінивий, який любив полежати, поспати. Він дуже багато сидів за кругом, любив гончарити. Примітивним помазком з кінського волосу батько робив кривульки по шийці глечиків і хрестики писав. А ще в хаті склили посуду, дьогтем мазали й порошком обсипали, як у горен носили, то батько (мама йому помагала) так тихенько, мовчки старався»* [2; 5].

Петро й Лідія Задорожні.
Опішне, Полтавщина. Середина 1950-х.
Автор фото невідомий.
Приватний архів Лідії Дудник;
копія – Національний музей-заповідник
українського гончарства в Опішному,
Національний архів українського гончарства

Лідія Дудник (1938 р. н.), донька Івана Задорожного, прийшла працювати в артіль «Художній керамік» у березні 1955 року. Розпочинала з різноробочої, вчилася малювати в Тетяни Гриб¹. Через пів року місце малювальниці звільнилося й дівчина пішла працювати «рисовальщицею» у цех № 2, а пізніше – у цех № 4, де трудилася до 1991 року. «Ми малювали виноград, сояшник, ромашки. Червону глину «червіньку» копали тут недалеко, де я живу, на «Маськівці», під бугром, а ще копали на «Самсоновій кручі», біленьке «побіл» брали туди ближче до Кардашевого, перед другим цехом управо вуличка, а чорне брали клубками в річці. Раніше були тільки чорний, червоний і білий кольори, було й зелене «хром», синє «кобальт», ну то дефіцит, його економили», – розповідала жінка

¹ Гриб Тетяна Митрофанівна (1924–1959) – малювальниця. Працювала в артілі «Художній керамік».

**Лідія Дудник під час роботи
в артілі «Художній керамік».**

Опішне, Полтавщина.

Друга половина 1950-х.

Автор фото невідомий.

Приватний архів Лідії Дудник;
копія – Національний музей-заповідник
українського гончарства в Опішному,
Національний архів українського гончарства

(Зліва направо) **Віра Лихопій, Галина Куцій, Ганна Міщенко, Лідія Дудник
на подвір'ї цеху № 4 заводу «Художній керамік».**

Опішне, Полтавщина. Середина 1970-х. Автор фото невідомий. Приватний архів Лідії Дудник;

копія – Національний музей-заповідник українського гончарства в Опішному,

Національний архів українського гончарства

Малювальниці цеху № 4 заводу «Художній керамік»:
(зліва направо) **Валентина Канівець, Лідія Слободська, Лідія Дудник.**
Опішне, Полтавщина. Початок 1970-х. Автор фото невідомий. Приватний архів Лідії Дудник;
копія – Національний музей-заповідник українського гончарства в Опішному,
Національний архів українського гончарства

Лідія Дудник.
Опішне, Полтавщина. Початок 1980-х.
Автор фото невідомий.
Приватний архів Лідії Дудник;
копія – Національний музей-заповідник
українського гончарства в Опішному,
Національний архів
українського гончарства

1

2

Іван Задорожний. Банка (1).

Глина, полива, гончарний круг, ритування, штамп, 26,9х18 см; відтиск на нижній частині тулуба: «Опошн артель Червоный Гончар» (2).

Опішне, Полтавщина. Середина ХХ століття.

Національний музей-заповідник українського гончарства в Опішному, НД-430. Фото Тараса Пошивайла

Іван Задорожний. Ринка.

Глина, ангоби, гончарний круг, 14,9х19,5 см.

Опішне, Полтавщина. 1920-ті – 1930-ті.

Національний музей-заповідник українського гончарства в Опішному, НД-449.

Фото Тараса Пошивайла

Іван Задорожний. Глечик.

Глина, ангоби, гончарний круг, 24х14,3 см.

Опішне, Полтавщина. 1920-ті – 1930-ті.

Національний музей-заповідник українського гончарства в Опішному, НД-447.

Фото Тараса Пошивайла

[2; 5]. 35 років проробила Лідія Дудник у заводі «Художній керамік». Енергійна, моторна, оптимістична жінка під час нашої розмови не говорила про труднощі роботи, згадувала лише найкращі моменти. Зберегла чимало сімейних світлин і, головне, пам'ять і повагу до свого батька Задорожного Івана Андрійовича («Копієчки»).

-
1. Метка Людмила. Звіт про керамологічну експедицію (Опішне, Полтавщина. 11.06.2013) // Національний музей-заповідник українського гончарства в Опішному, Національний архів українського гончарства. – Ф. 1. – Оп. 7. – Од. зб. 170. – 16 арк.
  2. Метка Людмила. Звіт про керамологічну експедицію (Опішне, Полтавщина. 24.04.2014) // Національний музей-заповідник українського гончарства в Опішному, Національний архів українського гончарства. – Ф. 1. – Оп. 7. – Од. зб. 189. – 19 арк.
  3. Польові матеріали Клименко Олени. Опішне, Полтавщина. 1985 // Приватний архів Клименко Олени.
  4. Спогади Андренко Галини (1930 р. н.). [Аудіододаток до: Метка Людмила. Звіт про керамологічну експедицію (Опішне, Полтавщина. 11.06.2013)] // Національний музей-заповідник українського гончарства в Опішному, Національний архів українського гончарства. – DVD фонд. – № 476.
  5. Спогади Дудник Лідії (1938 р. н.). [Аудіододаток до: Метка Людмила. Звіт про керамологічну експедицію (Опішне, Полтавщина. 24.04.2014)] // Національний музей-заповідник українського гончарства в Опішному, Національний архів українського гончарства. – DVD фонд. – № 489.

РОЗДІЛ 17

Лідія Мацко.
Опішне, Полтавщина. 2001.

Автор фото невідомий.
Національний музей-
заповідник українського
гончарства в Опішному,
Національний архів
українського гончарства.
Публікується вперше

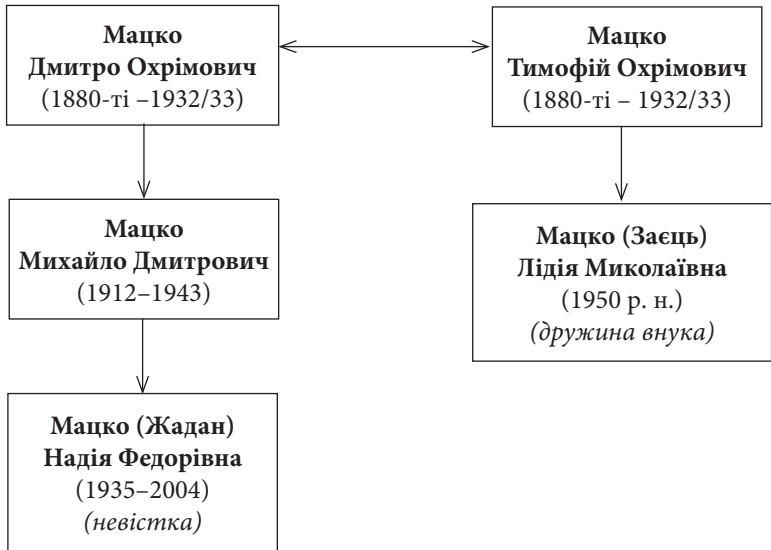

ЛІДІЯ МАЦКО:
«ГОЛОВИХА»

ГОНЧАРСЬКА ЛІНІЯ ЛІДІЇ МАЦКО

Традиційно гончарювання, принаймні в гончарних підприємствах Опішного, було чоловічою справою. Це непросте заняття, хоча й не складніше за багато інших процесів гончарного виробництва, які виконували жінки: наглядання за посудом в процесі сушіння, перенесення його, ангобування, відливання у формах, завантаження до горна чи машини тощо. Утім в Опішному були й жінки-гончарі. Серед них – Лідія Миколаївна Мацко. Вона народилася 23 жовтня 1950 року в селянській родині

Микола Заєць.
Буди, Харківщина. 1945.
Автор фото невідомий.
Приватний архів Олени Клименко;
копія – Національний
музей-заповідник
українського гончарства
в Опішному,
Національний архів
українського гончарства

Микола Заєць. Пасківники.
Глина, полива, гончарний круг,
ритування, 16,3x16,5 (1);
19,2x19,5 (2) см.
Вільхове, Полтавщина.
Друга чверть ХХ століття.
Національний музей-заповідник
українського гончарства
в Опішному, КН-2870/К-2837 (1);
КН-2869/К-2836 (2).
Фото Тараса Пошивайла

**Микола Заєць
з дружиною Оленою.
Опішне, Полтавщина. 1948.**

Автор фото невідомий.
Приватний архів Олени Клименко;
копія – Національний музей-заповідник
українського гончарства в Опішному,
Національний архів
українського гончарства

в Міських Млинах. Її батько – Микола Васильович Заєць (1920–1968) – був родом зі Шкідинівки (нині – с. Вільхове). 1940 року закінчив Опішнянську школу майстрів художньої кераміки, потім служив у армії, воював, коли повернувся, близько 5 років працював гончарем в артілі «Червоний гончар» (друга половина 1940-х), де робив ужитковий посуд – теракотовий і полив'яний: горщики, глечики, макітри, тазки для пасок тощо. Водночас виготовляв посуд і вдома. Коли одружився (1948), перестав гончарювати, оскільки плата за патент на приватне виробництво була для нього непосильною. Тож коли в родині народилася Лідія, її батько вже працював бригадиром у колгоспі.

Після закінчення восьмирічної школи Лідія вступила на навчання до Полтавського сільськогосподарського технікуму, адже батько

Учителі та учні Опішнянської школи майстрів художньої кераміки:
(стоять зліва направо) Іван Федоша, Могрона Назарчук, Галина Рівник, Раїса Шиян, Григорій Рівник, Любов Острианин, Іван Марежа, Наталя Дзюбка,
Микола Заєць, Федір Моргун; (сидять зліва направо) Федот Рівник, Петро Хоменко, директор Артем Каша, Семен Литовченко, Олександр Москаленко,
Марія Лютик, Опішне, Полтавщина, 1940. Автор фото невідомий. Національний музей-заповідник українського гончарства в Опішному,
Національний архів українського гончарства, № 1010

мріяв, щоб донька стала агрономом, та й дівчині подобалося працювати на землі. 1968 року вона розпочала свою трудову діяльність у радгоспі «Жовтень». Наприкінці 1970-х вийшла заміж за вільхівського юнака Володимира Мацка. Спочатку молода сім'я жила з батьками у Вільховому, згодом перебралася в Опішне й побудувала власний будинок, де мешкає й нині.

Як же так сталося, що Лідія Мацко прийшла працювати в завод «Художній керамік», та ще й гончарем, хоча до того часу ніколи не мала справу з глиною? За словами жінки, це збіг життєвих обставин. Раніше, як і нині, на роботу, точніше на гарну роботу, в Опішному влаштуватися було складно. Хоча той, хто хотів працювати, завжди міг знайти собі заняття до душі. Тож коли перед Лідією Мацко постало питання пошуку роботи в Опішному, серед усіх можливих варіантів

Лідія Мацко з чоловіком Володимиром на власному подвір'ї.

Опішне, Полтавщина. 2013. Фото Людмили Меткої.

Національний музей-заповідник українського гончарства в Опішному,
Національний архів українського гончарства. Публікується вперше

**Автор форми невідомий,
Лідія Мацко (декор).
Козел.**

Глина, полива, гончарний
круг, ліплення, риткування.

Опішне, Полтавщина. 1970-ті.

Приватна збірка Лідії Мацко.
Фото Людмили Меткої.

вона обрала завод «Художній керамік». Усі робочі «жіночі» місця на той час (1972 року вона прийшла влаштовуватися в завод) були вже зайняті, тому їй і запропонували гончарювати. Жінка не відмовилася, про що нині не жалкує. *«Тоді трудно було десь стати на роботу, – пригадувала Лідія Мацко. – Як я прийшла в завод, то зразу до Павла Івановича Білика¹ обратилась – він був старшим майстром. Це був ізумітельний мужчина, сам стройний, строгий, але добрий душею. У нього в крові було це гончарство, він усе знав, як положено його робити... Я прийшла, він так мене виглядом зміряв (я невисока була, фігура в мене непогана), у нього очі – не треба мікроскопа, подивився і послав мене в третій цех до Василя Федоровича² (Василя Хлоня. – Л. М.), який там був майстром. А там заходили в двері через отливочний цех, де сиділо п'ятнадцять жінок. Тоді треба було пройти через горновий, а тоді аж у кабінет до Федоровича. Він старався завжди пропустити через отливочний тебе, потім погомонить, а тоді йде в отливочний цех і розпитує тих жінок, що там робили.*

¹ Білик Павло Іванович – див. зноску на стор. 124.

² Хлонь Василь Федорович – див. зноску на стор. 116.

Микола Заєць (сидить) із членами своєї родини:
(перший ряд, стоїть біля батька) **донька Галина**; (другий ряд, зліва направо) **сестра дружини Марія з донькою, невістка Лідія, дружина Олена, мати Орина, донька Лідія** (позаду).
Опішне, Полтавщина. Середина 1960-х. Автор фото невідомий. Приватний архів Лідії Мацко;
копія – Національний музей-заповідник українського гончарства в Опішному,
Національний архів українського гончарства

(Стоять зліва направо) **Микола та Олена Зайці, Катерина Журавель** (племінниця Олени Заєць), **Марія та Євдокія Журавель** (сестри Олени Заєць), **Євдокія та Микола Журавлі** (брат Олени Заєць); (сидять зліва направо) **Ганна та Василь Журавлі** (батьки Олени Заєць), **(?)**, **Лідія** (донька Миколи та Олени Зайців), **(?)**; (сидять на землі) **діти сестер Деревки, Полтавщина. 1954–1955.** Автор фото невідомий. Приватний архів Лідії Мацко; копія – Національний музей-заповідник українського гончарства в Опішному, Національний архів українського гончарства

А вони знають багато, і тобі є характеристика. Тоді Федорович оприділяв, куди тебе поставить. Мене він оприділив ганчарувати. Помню, як я перший раз зайшла в гончарний цех, там були тільки чоловіки, потім трошки пізніше прийшла ще Надя Кальна¹. Яценко Микола² робив у гончарському цеху, помню, як січас, ляпнув отак грудку на круг, подивився на мене та й каже: «Головиха». Я показалася йому похожа на Мотрону Федоровну, голову колгоспу «Маяк». Так мене й стали називати «Головихою». Хлопці гарно мене прийняли в цеху. Мені всі показували, що і як краще зробити, а найбільше Микола Корнійович³ (Підгребельний. – Л. М.) і Микола Гаврилович⁴ (Пошивайло. – Л. М.) учили. Казали: «Не переживай, все буде в порядку, вчися, ляпай грудку». Я зразу два дні ходила, дивилася, а тоді сіла на круг, начали підходити хлопці, показувати. І отак я вивчилась. Робила я літровий, дволітровий квітничок, пізніше – літрові й дволітрові глечички. Норма літрових квітників була тоді 145 штук, а потім дійшло й до 160-ти, а глечиків літрових було 90 штук (норма), а потім – 110. Норма ця стоїла 62 рублі. У нас гончарі дуже не перевиконували норму, через те що, як тільки норму перевиконаєш – добавляли, а плата оставалася та сама. Важко було. Треба було прийти на роботу на вісім годин, так летіти, щоб застало вже в дверях заводу, якщо у вісім годин застало мене на порозі або у дворі – це вже рахувалось запізнення. Кожен привозив собі тачкою

¹ Кальна (у дівоцтві – Рябокiнь) Надія Іванівна – див. розділ 18.

² Яценко Микола Лукич (1936–2010) – гончар. Гончарній справі вчився в Захара Коломійця. Працював у артілі (згодом – заводі) «Художній керамік», заводі «Керамік». Виготовляв декоративну скульптуру й ужитковий посуд. Син Луки й Марії Яценків, чоловік Параски Єлисеївни Яценко.

³ Підгребельний Микола Корнійович – див. розділ 2.

⁴ Пошивайло Микола Гаврилович (1930–2017) – гончар, заслужений майстер народної творчості України, член Національної спілки художників України й Національної спілки майстрів народного мистецтва України, лауреат Всеукраїнської літературно-мистецької премії імені Івана Нечуя-Левицького. Гончарній справі вчився в батька. Працював у артілі (згодом – заводі) «Художній керамік», викладачем гончарства в «Колегіумі мистецтв у Опішному», творчим майстром у Національному музеї-заповіднику українського гончарства в Опішному. Син Гаврила та Явдохи Пошивайлів, батько Юрка Пошивайла.

до свого станка готову глину, порізану. Поки викладеш глину на столик рядом з кругом, накриєш, це пройде пів години. Мужчини, наприклад, приходили на роботу в сім, а у вісім уже сів і перву грудку ляп, і він міг щось зробити. А я і, наприклад, Надя Кальна, нам треба було дітей відвести: кого в школу, кого в садік. Було, як прилечу на роботу вже заморена, наберу грудок, сяду на станок і посиджу хоть хвилин 20, поки віддихну трішки» [1; 3].

Ось що Лідія Мацко розповіла про «стосунки» гончаря зі своїм ремеслом: *«Не кожна людина зможе ганчарувать – це я знаю по собі. Єслі ти гончарство не понимаєш і єслі в душі нема в тебе пристрасті до нього, то ти гончарувать не будеш. Коли немає пристрасті, коли ти не відчуваєш глини, то в тебе не вийде нічого. Треба не тільки знати теорію, а й чувствувать, як її ляпнути на круг, як руками здавити грудку, як стінку рівенько потягти, як денце зробити. Я, як стала гончарувать, відчула глину й робила, а некторі пробують і кидають – не йде і все»* [2; 4].

До 1975-го року жінка гончарювала, а перед декретною відпусткою, кілька місяців, працювала ангобувальницею. 1978 року повернулася в цех, де стала працювати вже «на відливці» – виготовляла у формах фігурний посуд, зокрема «баранів». Тут навчилася й оздоблювати їх. *«Я з ангобіровки пішла в декрет. І коли я вийшла з декрету, то пішла барани робити. Василь Онуфрійович Омеляненко¹ мене вчив барани робити. Нікітченко Володимир² – це ж друзяка, дуже хороши́й чоловік був. Він також мене учив, все показував, ніколи не одказував. Василь Федорович Хлонь частенько посилав нас, робочих, і до горна. Коли хтось заболів чи коли немає людини, чи в отпуск пішов – ми по черзі*

¹ Омеляненко Василь Онуфрійович (1925 р. н.) – гончар, майстер глиняної іграшки й декоративної скульптури, заслужений майстер народної творчості України, член Національної спілки художників України й Національної спілки майстрів народного мистецтва України, лауреат Державної премії України імені Тараса Шевченка, лауреат Премії імені Данила Щербаківського. Працював у артілі (згодом – заводі) «Художній керамік», після виходу на пенсію – удома. Брат Петра Омеляненка, чоловік Марії Омеляненко, батько Наталі Городниченко.

² Нікітченко Володимир Васильович – див. зноску на стор. 183.

Експурсія в Меморіальному музеї-садибі гончарської родини Пошивайлів:
(перший ряд, зліва направо) **Марія Кульбака, Лідія Мацко, керамолог Людмила Метка;**
(другий ряд, зліва направо) **Раїса Ширай, завідувач Музею-садиби Наталя Гринь і Лідія Омеляненко.**
Опішне, Полтавщина. 12.03.2015. Фото Людмили Пошивайло. Національний музей-заповідник українського гончарства в Опішному, Національний архів українського гончарства

ходили до горна, посуду переносили, горно розгружали, у склад носили, складали на машини» [2; 4].

З кінця 1970-х до 1984 року в заводі «Художній керамік» відбувалася технічна реконструкція. Через кілька років усіх працівників цеху № 3 поступово перевели на роботу в цех № 2. Лідія Мацко теж потрапила в той цех, тільки вже до горна. Ймовірно, вона б і далі із задоволенням гончарювала чи працювала на відливці, проте життєві обставини змусили її перейти на іншу роботу в «Художньому кераміку». І хоча робота біля горна була не з легких, проте зручна, бо позмінна. *«Там харашо, смену одробиш (день, ніч) – і сутки дома.*

Екскурсія в Музей мистецької родини Кричевських: (зліва направо) Марія Кульбака, провідний методист Сектору культурно-масової роботи Валентина Матвєєва та Лідія Мацко. Опішне, Полтавщина. 12.03.2015. Фото Людмили Меткої. Національний музей-заповідник українського гончарства в Опішному, Національний архів українського гончарства

Екскурсія в Меморіальному музеї-садибі гончарки Олександри Селюченко: (зліва направо) Марія Кульбака, Лідія Омеляненко, Лідія Мацко, Раїса Ширай й завідувач Музею-садиби Наталя Ібрагімова. Опішне, Полтавщина. 12.03.2015. Фото Людмили Меткої. Національний музей-заповідник українського гончарства в Опішному, Національний архів українського гончарства

Це було для дому харашо, бо діти, школа, хазяйство, чоловік робив шофером, йому ніколи було, – згадувала жінка. – Я там ото працювала 10 років до 2001-го, а тоді в 51 рік пішла на пенсію» [2; 4].

Лідія Мацко виявилася надзвичайно цікавою співрозмовницею. У її пам'яті збереглося чимало інформації, а здатність розповідати про все захоплює і з жартами дала змогу яскраво уявити життя заводян. Ось, наприклад, що розповіла жінка про головного художника заводу Петра Ганжу¹: *«Він такий чудний був, якийсь дивакуватий. Помню, як я його перший раз побачила. Він прийшов же сюди на третій цех, такий якийсь маленький, швидкий, босий, отакі штани обірвані й щось на ньому за халадраечка така. Пробіг по цеху, чую, кажуть Ганжа, Ганжа. На нього в нас казали «босоногий Ганжа», да, він босий ото набіжить і круг крутить, крутить там. Ну, такий він інтересний був. І ото як прийде, то це сміх цілий – усіх розворуше й хоч суматоху в цеху зробить, а настрій зразу крацає» [2; 4]. Пригадувала Лідія Мацко і своїх колег по роботі: *«Наш гончарський цех на третьому номері був найсильніший, тому що тут працювали всі молоді. А працювала я з Галаганом Іваном Харлампійовичем², Вонярхою Василем³. Хлонь Андрій⁴ сидів, тоді Микола Яценко, Михайло Хлонь⁵, Вітя Коляда⁶, Максим Євдокимович Острянин⁷, Микола Гаврилович Пошивайло, Микола Корнійович Підгребельний. Усі були хороші ганчарі, нічого не скажу. Харлампійович робив макітри на 10-15 літрів. Та таких**

¹ Ганжа Петро Олександрович – див. зноску на стор. 117.

² Галаган Іван Харлампійович (1930–1997) – гончар. Гончарній справі вчився в батька. Працював у артлі «Червоний гончар», заводі «Художній керамік». До кінця 1950-х років гончарював удома. Виготовляв ужитковий посуд. Син Харлампія Галагана, брат Дмитра Галагана.

³ Вонярха Василь Федорович (1940 – ≈2008) – гончар. Упродовж 1970-х – 1980-х років працював у заводі «Художній керамік».

⁴ Хлонь Андрій Федорович (1936–2018) – гончар. Гончарній справі вчився в батька, разом з яким у дитячі й молоді роки гончарював удома. Працював у артлі «Червоний гончар», заводі «Художній керамік». Виготовляв ужитковий посуд. Син Наталі й Федора Хлонів, брат Василя Хлоня, чоловік Надії Хлонь.

⁵ Хлонь Михайло Семенович – див. зноску на стор. 92.

⁶ Коляда Віктор – інформації про такого гончаря віднайти не вдалося.

⁷ Острянин Максим Євдокимович – див. зноску на стор. 80.

макітер, як у Острянина, ніде ніхто не міг робити. Він робив велич і двадцятилітрові. Це все руки, руками все чувствуєш. Треба щоб знизу витягти глину, щоб стінка була однакова, як розрізав проволокою, що вверху, що внизу. Коли внизу буде товсто, вона устойчива буде, але буде важка, коли вверху буде тонка, то вона від ваги сяде. Чувствувать це нада, а Острянин гарно чувстував. Карасірів харашо помню. Це Пошивайли. Так прізвисько їхне вуличне було. А чого, не знаю. Їх ніяк більше не називали як Карасір Микола (Микола Гаврилович Пошивайло. – Л. М.), Карасір Старий¹ (Гаврило Ничипорович Пошивайло. – Л. М.), Карасіриха баба Явдоха² (Явдоха Гаврилівна Пошивайло. – Л. М.). Це так її називали, так воно по-вуличному. Микола Гаврилович мене вчив ганчарувать. Оці Карасіри вони були предані гончарству люди.

Помню, як Комаревцев³ у нас появився. Він такий артист. Він там ходив-ходив кругом, і з нього все время сміялися, а, як кажуть, «з посміхів люди бувають». Раньше в нас був стандарт, якщо цвітник чи баран, чи ігрушка, то воно должно бути іменно таке, не можна щоб було десь якесь відхилення від стандарту. А коли Комаревцев прийшов, то він стандарт цей переробив і начав робити відхилення всякі. І подивіться, він тепер, пожалуста, он який Комарь!

¹ Пошивайло Гаврило Ничипорович (1909–1991) – гончар, заслужений майстер народної творчості УРСР, член Національної спілки художників України. Гончарній справі вчився в батька. До початку 1930-х років разом із родиною гончарював удома, від середини 1930-х – у артілі (згодом – заводі) «Художній керамік», заводі «Керамік», після виходу на пенсію – удома. Син Ганни й Ничипора Пошивайлів, брат Івана Пошивайла, чоловік Явдохи Пошивайло, батько Миколи Пошивайла, дід Юрка Пошивайла.

² Пошивайло (у дівоцтві – Бородавка) Явдоха Данилівна (1910–1994) – малювальниця. Розмальовувати гончарні вироби вчилася в майстернях Сергія Горілея й Макара Пругла, Марії Кришталь, Варвари Каленич, Марії Городничої, Марії Пругло. Працювала в артілі (згодом – заводі) «Художній керамік», заводі «Керамік», після виходу на пенсію – удома. Сестра Луки й Наталі Бородавок, дружина Гаврила Пошивайла, мати Миколи Пошивайла, бабуся Юрка Пошивайла.

³ Комаревцев Віктор Федорович (1943 р. н.) – гончар, майстер глиняної іграшки, член Національної спілки майстрів народного мистецтва України. Вчився гончарювати в Трохима Демченка, Івана Білика, Михайла Китриша. Працював інженером з обладнання в заводі «Художній керамік», керував гуртком «Гончарик». Після виходу на пенсію гончарює вдома. Батько Валерія Комаревцева.

Хлонь Василь Федорович був у нас на третьому цеху майстром. Він був дуже хороший майстер і дуже хороший хазяїн. Федорович дуже відданий був цій роботі й дуже вболівав за цю роботу. Він дуже-дуже хотів, щоб цей цех працював. Ну, так получилось, що не послушали його, розвалили, розтягнули, бо всі пішли в новий цех, туди на другий номер. Третій цех – це серце Василя Федоровича, він так боровся за нього, що даже заболів. Якби в ті роки, це я кажу так, як воно є, та послушали були Василя Федоровича, не розвалили б той цех, не перевели б на другий, то оце б такого не було. А так дивишся на те зданіє, аж серце кров'ю обливається, що така розвалюха осталася» [2; 4].

Лідія Мацко, як і багато мешканців Опішного, які працювали в заводі «Художній керамік», дуже журилася, що завод закрився, а люди втратили роботу. Проте вона розважливо констатувала, що в нинішній ситуації завод уже не міг би функціонувати, як раніше. «І люди не ті стали, і время не те. Тепер кожен старається сам собі робить. Раніше думали, як підуть ці старі майстри, то зовсім не буде гончарства в Опішньому. А дивись, Сашко Шкурпела¹ робить, Микола Варвинський². Славик Білик³ мені розказував, що на Їсіпівці є чоловік, який гончарює, там у нього і горно, і все. Значить, не занепало в нас гончарство. Да, жалко заводу, особливо жалко свого третього цеху. Та я ж знаю, що то все в минулому, не вернеш його. Добре, що Музей є, що зберігає він наше гончарство» [2; 4].

Моя співрозмовниця ще довго згадувала багато цікавих епізодів зі свого життя, особливо «дівчат і хлопців», з якими працювала, радила, до кого треба звернутися, щоб розповіли «про завод і опішнянське гончарство». До нашої розмови приєднався і її чоловік – Володимир Семенович Мацко. Як виявилось, гончарем був його дід Тимофій Охримович Мацко (1880-ті – 1932/1933) і його брат Дмитро

¹ Шкурпела Олександр Петрович – див. зноску на стор 184.

² Варвинський Микола Петрович – див. зноску на стор. 184.

³ Білик В'ячеслав Іванович (1940 р. н.) – гончар, член Національної спілки художників України. Гончарній справі вчився в батька. Закінчив Миргородський керамічний технікум імені Миколи Гоголя. Працював у артілі (згодом – заводі) «Художній керамік». Син Івана Білика, брат Валентина й Павла Біликів.

Михайло Мацко.
Вільхове, Полтавщина. Середина 1930-х.
Автор фото невідомий.
Приватний архів Лідії Мацко;
копія – Національний музей-заповідник
українського гончарства в Опішному,
Національний архів українського гончарства.
Публікується вперше

Надія Мацко.
Опішне, Полтавщина. Початок 1960-х.
Автор фото невідомий.
Приватний архів Лідії Мацко;
копія – Національний музей-заповідник
українського гончарства в Опішному,
Національний архів українського гончарства.
Публікується вперше

Охрімович Мацко (1880-ті – 1932/1933). Обоє вони мешкали на хуторі Мацки (нині – с. Вільхове), гончарювали на початку ХХ століття. Робили простий ужитковий посуд: горщики, глечики, макітри, тазки, барила тощо. Володимир Мацко пригадав, як він у 5 років, граючись у піджмурки з іншими дітлахами, з головою заховався в дідову макітру, та так, що ніхто й не здогадався його там шукати.

Гончарем був і син Дмитра Мацка – Михайло (1912–1943). Навчившись у батька гончарній справі, він після його смерті й до початку війни працював у родинній майстерні. Робив ужитковий посуд: глечики, макітри, горщики. Син Михайла – Іван Мацко – живе неподалік від моїх співрозмовників. Він і повідомив, що батько дійсно гончарював, мав власне горно і ще малим хлопцем разом із товаришами

допомагав батькові переносити посуд від горна. Михайло Мацко, будучи надзвичайно «відчайдушним», загинув на фронті в Черкащині: 1944 року під час виконання чергового завдання його поціливі снайпер.

З розмови з Іваном Михайловичем стало відомо, що його дружина Надія Федорівна (у дівочтві – Жадан, 1935–2004) теж близько 10 років, наприкінці 1950-х – на початку 1960-х років, працювала

1 2

Автор форми невідомий, Надія Мацко (мальовка).

Глечик (1). Глина, ангоби, полива, гончарний круг, ритування, мальовка, 33,3x22,2x22 см; на шийі напис білим ангобом «МАЦКО Н.» (2).

Опішне, Полтавщина. Перша половина ХХ століття.

Національний музей-заповідник українського гончарства в Опішному, КН-24447/К-21716.

Фото Юрка Пошивайла. Публікується вперше

в заводі «Художній керамік». Вона робила іграшку-свистунець, а також працювала «доглядчицею» й малювальницею. Принаймні, у родині зберігся глечик із написом ангобом «Мацко Н.» [див. фото на стор. 292].

Завдяки дослідженням керамолога Олени Клименко, відомо, що родом із Вільхового було ще чимало гончарів, які працювали як удома, так і в гончарних підприємствах Опішного.

1. Метка Людмила. Звіт про керамологічну експедицію (Опішне, Полтавщина. 23.05.2013) // Національний музей-заповідник українського гончарства в Опішному, Національний архів українського гончарства. – Ф. 1. – Оп. 7. – Од. зб. 174. – 22 арк.
2. Метка Людмила. Звіт про керамологічну експедицію (Опішне, Полтавщина. 01.08.2013) // Національний музей-заповідник українського гончарства в Опішному, Національний архів українського гончарства. – Ф. 1. – Оп. 7. – Од. зб. 176. – 27 арк.
3. Спогади Мацко Лідії (1950 р. н.). [Аудіододаток до: Метка Людмила. Звіт про керамологічну експедицію (Опішне, Полтавщина. 23.05.2013)] // Національний музей-заповідник українського гончарства в Опішному, Національний архів українського гончарства. – Аудіофонд. – № 389.
4. Спогади Мацко Лідії (1950 р. н.). [Аудіододаток до: Метка Людмила. Звіт про керамологічну експедицію (Опішне, Полтавщина. 01.08.2013)] // Національний музей-заповідник українського гончарства в Опішному, Національний архів українського гончарства. – DVD фонд. – № 447.

Виготовлення посуду на шпindelних верстатах.
Опішне, Полтавщина. 1985. Фото Олесея Пошивайла. Приватний архів Олесея Пошивайла;
копія – Національний музей-заповідник українського гончарства в Опішному,
Національний архів українського гончарства

Продукція заводу «Художній керамік», Опішне, Полтавщина. 1985.
Фото Олесея Пошивайла. Приватний архів Олесея Пошивайла;
копія – Національний музей-заповідник українського гончарства в Опішному,
Національний архів українського гончарства

РОЗДІЛ 18

Надія Кальна.
Опішне, Полтавщина.

Початок 1980-х.

Автор фото невідомий.
Приватний архів Надії Кальної;
копія – Національний музей-
заповідник українського
гончарства в Опішному,
Національний архів
українського гончарства.
Публікується вперше

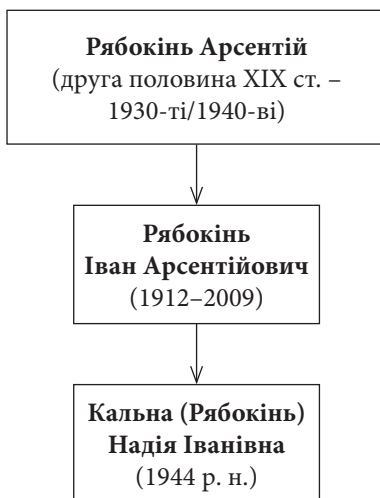
НАДІЯ КАЛЬНА:
ГОНЧАРКА
З РОДИНИ
РЯБОКОНІВ

ГОНЧАРСЬКА ЛІНІЯ НАДІЇ КАЛЬНОЇ

За час своїх експедиційних пошуків ще не вдалося зустріти жінку, яка б працювала гончарем упродовж усієї своєї трудової діяльності, скажімо 20-40 років. Гончарювала не одна з жінок-заводян, проте здебільшого недовго, доки не з'являлася чи звільнялася *«жіноча посада»*.

Ті, хто працював у гончарних підприємствах, знають, що робота гончаря, малювальниці, майстрині іграшки чи декоративної скульптури вважалася більш престижною, ніж *«ангобировищиц»*, *«глазуровищиц»*, *«транспортровищиц»* і *«заборищиц готовых изделий»* тощо. Вони відповідали за конкретний процес гончарного виробництва, знали свою норму виробітку, отримували *«бонуси»* за перевиконання плану чи за участь у виставках та й оплата їхньої праці була значно вищою. Звісно, іноді вони виконували й інші процеси: переносили посуд до горна, завантажували його в машини для перевезення в місця продажу, готували ангоби й поливи, заготовляли глину й паливо, однак основне їхнє заняття було більш вигідним. Жінки-малювальниці чи іграшкарки були на вищому *«щаблі поваги»*, ніж *«доглядчицы»*, *«шлифовищицы»*, *«отливищицы»*, *«формовищицы»*. Проте, все ж це була робота, тому жінки погоджувалися й на неї, особливо, коли вона виявлялася позмінною. Це було зручно, оскільки більшість жінок мали дітей і несли відповідальність за благополуччя родин. Окрім того, значна кількість *«підсобних професій»*, як ангобувальниць, випалювальниць (а біля печей під час випалювання працювали часто жінки) у заводі вважалися шкідливими. Тож такі професії давали змогу жінкам раніше йти на пенсію – не в 55, а в 50 років, про що мріяли більшість жінок-заводян.

Кальна (у дівочтві – Рябокони́в) Надія Іванівна, одна з жінок, які в заводі *«Художній керамік»* починали з роботи гончаря. Народилася вона 1944 року в Міських Млинах, у сім'ї гончаря Рябокони́я Івана Арсентійовича (1912–2009), тож пам'ятає, як батько працював у власній майстерні, як мама допомагала йому, пам'ятає, як сама не раз ходила чи їздила з батьком міняти вироби на провізію. *«Батько робив глечики, горшки, макітерки, заминачки. У 1947, коли йому було вже 35 років, він купив хату в Яблучному й зробив собі горно. У нього й круг був свій. Батько попервах корову запрягав*

Іван Рябокін з онуком.
Міські Млини, Полтавщина. 1970-ті. Автор фото невідомий. Приватний архів Надії Кальної;
копія – Національний музей-заповідник українського гончарства в Опішному,
Національний архів українського гончарства

Іван Рябокін.
Карпівка, Полтавщина. 2003.
Фото Олени Щербань.
Національний музей-заповідник
українського гончарства в Опішному,
Національний архів
українського гончарства

Іван Рябокони́в.
Підставка під газову лампу.
Глина, полива, гончарний круг,
ліплення, 15,6х19,6х16,1 см.
Опішне, Полтавщина. 1930-ті.
Національний музей-заповідник
українського гончарства в Опішному,
КН-13685/К-13239.
Фото Тараса Пошивайла.
Публікується вперше

у воза, щоб повезти горшки, а потім наймав у колгоспі гарбу. Взимку й саночками в сторону Рублівки возив», – пригадувала Надія Кальна [2; 3]. 1939 року Іван Рябокони́в закінчив Опішнянську школу майстрів художньої кераміки, вчився гончарювати в Петра Біляка¹, гончаря з Міських Млинів. У 1947–1948 роках працював гончарем у Ростові-на-Дону, Дніпропетровську, а потім деякий час – у Опішному в артілі «Червоний гончар» й гончарному цеху Опішнянського райпромкомбінату.

Відомо, що в Міських Млинах у другій половині XIX століття мешкав гончар-мисочник Олександр Рябокони́в, ім'я якого згадував керамолог Іван Зарецький, дослідник гончарства Опішного та його околиць. «В М. Млинах у гончара Рябокони́я над горном устроєн большой деревянний сарай, которий даєть возможность защищать горн во всякое время от дождя и ветра» [1, с. 27]. Вірогідно, Олександр Рябокони́в – прадід Надії Кальної.

У завод «Художній керамік», цех № 3, Надія Кальна прийшла в серпні 1972 й проробила там 9 років. Гончарювання не здавалося їй надважкою працею, адже свого часу її батько гончарював, полишивши це заняття, коли дівчині було близько 10 років, у 1953-му.

¹ Біляк Петро Васильович (1885–1970) – гончар-мисочник. Працював у Опішнянському гончарному показовому пункті Полтавського губерньського земства, до початку 1930-х років – удома. Працював у артілі «Художній керамік» (1931–1941). Син Василя Біляка, брат Пилипа Біляка, батько Параски Біляк.

Арсентій Рябокінь.
01.12.1935.

Місце зйомки та автор фото невідомі.
Приватний архів Надії Кальної;
копія – Національний
музей-заповідник українського
гончарства в Опішному,
Національний архів
українського гончарства.
Публікується вперше

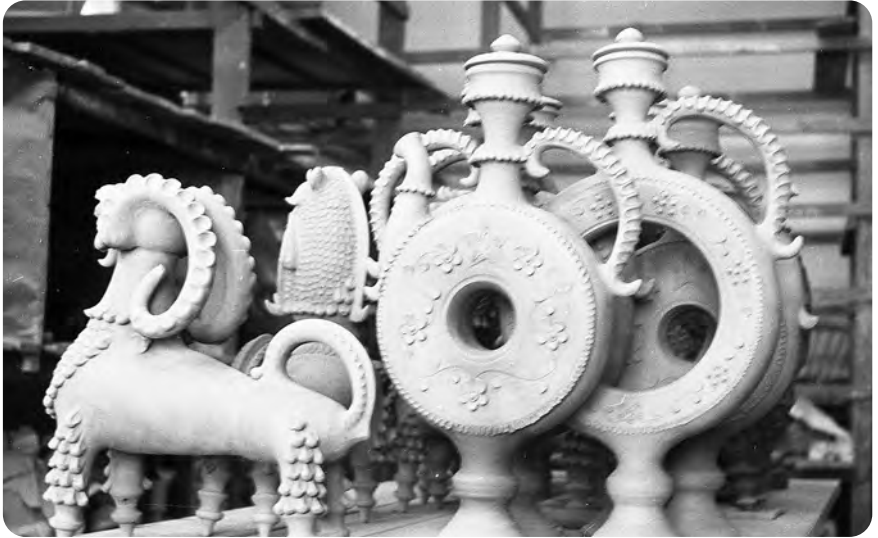
Дитиною вона вважала гончарство більш «романтичним», аніж дізналася про нього в дорослому віці. Надія пам'ятала «подорожі» з батьком, коли вони «їздили по селах» міняти посуд на провіант: «І я з батьком, помню, їздила, мені тоді років 10 було. Туди веземо горшки, а назад наміняємо зерна. Люди неохотно йшли в колгосп, бо тоді й грошей там не платили, а хто дома чим займався, як батько, наприклад, горшки робили, то на них наложи великі накладали. От і батько не видержав, сім'ю ж кормити нада, нас семеро в батьків було, десь у 1953 пішов на роботу в колгосп, тоді ж і перестав дома посуду робити» [2; 3]. Розпочала жінка гончарювати вже у 28 років, а до цього встигла вивчитися у ветеринарному технікумі в Писаревщині,

попрацювати в Опішному ветеринаром у радгоспі «Жовтень», нянею в яслах-садку, а також народити двох дітей. Вона любила свою роботу, тому й ставилася до неї відповідально. Навчившись гончарювати в Михайла Хлоня¹, робила невеликий ужитковий посуд, переважно квітники (1-2 л) й глечики (1 л) з вухами для ряжанки. Надія Іванівна та її чоловік Григорій, який шоферував у заводі «Художній керамік», працювали, не покладаючи рук, бо поставили собі за мету швидше зібрати кошти на будівництво власного будинку. І їм це вдалося. 1982 року Надія Кальна пішла працювати в Опішнянський маслосирзавод. Жінка з теплою в голосі пригадує своїх колег по роботі в «Художньому кераміку»: «Помню майже всіх і хлопців, і дівчат, позабувала, може, як усіх звати, а так вони наче всі переді мною...» [2; 3].

¹ Хлонь Михайло Семенович – див. зноску на стор 92.

1. Зарецкий И. А. Гончарный промысел в Полтавской губернии / И. А. Зарецкий. – Полтава : Типо-литография Л. Фришберга, 1894. – 3 нн., II, 126, XXXIII, VI, II с.
2. Метка Людмила. Звіт про керамологічну експедицію (Опішне, Полтавщина. 13-15.07.2015) // Національний музей-заповідник українського гончарства в Опішному, Національний архів українського гончарства. – Ф. 1. – Оп. 7. – Од. зб. 213. – 8 арк.
3. Спогади Кальної Надії (1944 р. н.). [Аудіододаток до: Метка Людмила. Звіт про керамологічну експедицію (Опішне, Полтавщина. 13-15.07.2015)] // Національний музей-заповідник українського гончарства в Опішному, Національний архів українського гончарства. – DVD фонд. – № 517.

Вироби працівників творчої майстерні заводу «Художній керамік». Опішне, Полтавщина. 1985.

Фото Олесь Пошивайла. Приватний архів Олесь Пошивайла;
копія – Національний музей-заповідник українського гончарства в Опішному,
Національний архів українського гончарства

Гончарні вироби (вази) в цеху № 3 заводу «Художній керамік». Опішне, Полтавщина. 1985.

Фото Олесь Пошивайла. Приватний архів Олесь Пошивайла;
копія – Національний музей-заповідник українського гончарства в Опішному,
Національний архів українського гончарства

РОЗДІЛ 19

Ольга Звагольська.
Опішне, Полтавщина.
Перша половина 1960-х.
Автор фото невідомий.
Приватний архів
Ольги Звагольської;
копія – Національний музей-
заповідник українського
гончарства в Опішному,
Національний архів
українського гончарства.
Публікується вперше

ОЛЬГА ЗВАГОЛЬСЬКА: «ЯКІ МИ МОЛОДІ БУЛИ, ДЕ ВОНО ВСЕ ПОДІВАЛОСЬ?»

ГОНЧАРСЬКА ЛІНІЯ ОЛЬГИ ЗВАГОЛЬСЬКОЇ

На кутку «Гончарівка» в Опішному є будинок, у двох половинах якого проживають різні господарі: в одній – мешкає Софія Кушнір, майстриня іграшки, про яку йтиметься в одному з розділів книги (див. розділ 31), в іншій – Лідія Рашевська, жінка, яка розповіла мені історію своєї родини. Колись у цій половині будинку мешкала мама Лідії – опішненська малювальниця Ольга Андріївна Звагольська. З-поміж великої родини, де майже всі певною мірою були причетні до гончарства, вона працювала в цій галузі.

Ольга Звагольська.
Опішне, Полтавщина. 2015.

Фото Людмили Меткої.
Національний музей-заповідник
українського гончарства в Опішному,
Національний архів українського гончарства.
Публікується вперше

Народилася Ольга Звагольська 1938 року в родині Ганни Семенівни (у дівочтві – Квашик) й Андрія Семеновича Маслаків, була четвертою дитиною в родині. Її донька – Лідія Рашевська – розповідала: *«У тій хаті бабуся з дідусем, мама із сестрами жили ще до війни. Тітка Люба серед них найстарша була, вона з 1924 року, то вона найбільше пам'ятала все. Так от, та хата досталася їм від якихось родичів. Там раніше жив один дядько і в нього було багато дітей. Він десь заробляв гроші, але нічого в сім'ю не давав, і діти*

Гончарі, керівник і викладачі Опішнянської керамічної промислової школи:
(зліва направо) **Наталія Боцьва, Марія Кришталь, Ольга Бойченко, Микола Бойченко,**
Овксентій Китриш, Андрій Маслак, Петро Хоменко, Олексій Ріпка, Іван Бойченко, ? Сітко, ? Куц, (?).
Опішне, Полтавщина. 1927–1928. Автор фото невідомий.

Національний музей-заповідник українського гончарства в Опішному,
Національний архів українського гончарства

з голоду попухли, а він усе в стріху ховав. Пізніше, як перекривали цю хату, ми ще тоді невеликими були дітьми, знайшли ті гроші, ще дореволюційні, ми ними гралися, а ще знайшли монету з Гітлером. Там у війну, кажуть, був німецький штаб» [1; 4].

Ганна й Андрій були однолітками, народилися 1900 року. Наприкінці 1920-х років Андрій Маслак був службовцем, працював бухгалтером в Опішнянській керамічній промисловій школі. Чим займалася Ганна в молодості, у родині, на жаль, не пам'ятають. За роки сумісного життя (1924–1938) у них народилося 4 доньки: Любов, Надія, Лідія та Ольга. Родина благополучно пережила Голодомор, сподівалися на подальше щасливе життя, та 15 травня 1941 року несподівано помер батько Андрій Маслак, він хворів туберкульозом. «Дедушка ж якраз перед війною вмер, у нас ще й фотографія

Похорон Андрія Маслака:

Ганна Маслак із донькою Лідією на руках, поряд донька Надія (у профіль), донька Любов (у картатій хустці), донька Ольга (на руках у хрещеного батька).

Опішне, Полтавщина. 1941. Автор фото невідомий.

Національний музей-заповідник українського гончарства в Опішному,
Національний архів українського гончарства. Публікується вперше

Ганна Маслак.
Опішне, Полтавщина. 1971–1972.
Автор фото невідомий.
Приватний архів Ольги Звагольської;
копія – Національний музей-заповідник
українського гончарства в Опішному,
Національний архів українського гончарства.
Публікується вперше

осталась з похорону. Як війна почалась, бабушка, щоб уберегти дітей, переховувалась у лісі біля Діброви, а як німців вигнали, тоді вони сюди вернулись. То хата ціла осталась, тільки вікон не було. Бабуся оту фотографію всю війну за пазухою носила, бо в неї не було других. Пізніше бабушка половину тієї хати продала своїй сестрі, а та – Кушнірці Софії», – розповідала Лідія Рашевська [1; 4].

Після смерті чоловіка Ганні Маслак довелося самотужки «піднімати дітей». Сім'я виживала, передовсім, завдяки врожаю, власноруч вирощеному. Неабияк пригодилося жінці й уміння ліпити глиняні свистунці. Інформація про те, хто навчив її цьому заняттю, не збереглася, але багато мешканців Опішного, особливо жінок і дітей, у 1930-х – 1950-х роках займалися виготовленням глиняних іграшок удома. Ганна Маслак навчила цьому заняттю й доньок. Разом вони ліпили свистунці невеликого розміру у вигляді пташок, зайчиків, півників, білочок, рибок тощо й здавали їх в артіль «Червоний гончар».

Найстаршою із сестер була Люба (1924–1995). Вона ж рано навчилася ліпити свистунці. У роки війни на неї чекала доля остарбайтера – упродовж 1943–1945 років вона перебувала на підневільних роботах у Німеччині. Повернувшись в Опішне, певний час працювала в заготконторі, а потім, аж до виходу на пенсію, ангобувальницею в заводі «Художній керамік». Ще одна донька Надія (у заміжжі – Поспелова, 1928–2015) ліпила свистунці тільки в дитинстві й ранній юності, згодом вийшла заміж і виїхала з чоловіком до Москви, де працювала фармацевтом. Лідія (у заміжжі

Любов Маслак (ліворуч) із сестрою Надією й племінницею Лідією.
Опішне, Полтавщина. 1969. Автор фото невідомий. Приватний архів Ольги Звагольської;
копія – Національний музей-заповідник українського гончарства в Опішному,
Національний архів українського гончарства. Публікується вперше

Ганна Маслак (посередині) з доньками Надією та Ольгою (праворуч) й онуками Лідією і Тетяною.
Опішне, Полтавщина. 1971–1972. Автор фото невідомий. Приватний архів Ольги Звагольської;
копія – Національний музей-заповідник українського гончарства в Опішному,
Національний архів українського гончарства. Публікується вперше

– Клименко, 1934–2014), третя донька Ганни, як і сестри, у дитинстві ліпила глиняну іграшку. Свою трудову діяльність розпочинала як малювальниця в артілі «Червоний гончар». На початку 1960-х років поїхала в Запоріжжя, де до початку 1980-х працювала малювальницею в цеху місцевого гончарного підприємства.

Наймолодша із сестер Ольга (у заміжжі – Звагольська) з 1957 року працювала майстром глиняної іграшки в Опішнянському райпромкомбінаті, а після об'єднання артілей – у цеху № 3 заводу «Художній керамік». *«Комбінат став уже після війни. Я пішла туди*

**Весілля Івана
та Ольги Звагольських.
Опішне, Полтавщина. 1966.**

Автор фото невідомий.
Приватний архів
Ольги Звагольської;
копія – Національний
музей-заповідник
українського гончарства
в Опішному,
Національний архів
українського гончарства.
Публікується вперше

Малювальниці цеху № 3 заводу «Художній керамік»:
(зліва направо) Віра Багрій, Ольга Звагольська, Валентина Канівець. Опішне, Полтавщина. 1985.
Фото Олеса Пошивайла. Національний музей-заповідник українського гончарства в Опішному,
Національний архів українського гончарства

(Зліва направо) Ольга Звагольська, Марія Бондаренко, Ольга Яценко.
Опішне, Полтавщина. Початок 1970-х. Автор фото невідомий [2, с. 46]

Працівниці Опішнянського райпромкомбінату:
(зліва направо) **Лідія ?, Ольга Звагольська, Ганна Діденко, Раїса Ширай, Марія Шиян.**
Опішне, Полтавщина. Перша половина 1960-х. Автор фото невідомий. Приватний архів Ольги Звагольської;
копія – Національний музей-заповідник українського гончарства в Опішному,
Національний архів українського гончарства. Публікується вперше

робити осінню 1957-го. Там таке велике зданіє ще строїлось, і ми в хаті в людській робили свистуни, а тоді вже, як оборудували цехи, стали там робить. Важко було: і глину мололи, і воду носили, та все в сирості: й руки, й ноги. Весною 1959 мене уволили з комбінату, бо тоді таке було, якщо колгоспна сім'я, а мама в мене всю жизнь у колгоспі робила, то членів сімей увільняли із заводу. І я пішла. А зімою 1959-го мене знову прийняли назад різноробочою. Потом я стала рисувати, учила мене бабка Явдоха Пошивайло¹, ну як учила, ми всі рядом сиділи, наблюдали. А Поліна

¹ Пошивайло (у дівоцтві – Бородавка) Явдоха Данилівна – див. зноску на стор 289.

Ольга Звагольська з макітрою, розмальованою Явдохою Пошивайло. Опішне, Полтавщина. 2015. Фото Людмили Меткої.

Національний музей-заповідник українського гончарства в Опішному, Національний архів українського гончарства. Публікується вперше

Перша сторінка трудової книжки Ольги Звагольської.

Опішне, Полтавщина. 1961.

Фото Людмили Меткої.

Національний музей-заповідник українського гончарства в Опішному, Національний архів українського гончарства. Публікується вперше

Сиса¹ тоді була найстарша між нами, то й вона підказувала. Тоді, як заводи соединили, ми перейшли в цех № 3, там я й робила рисувальницею до пенсії, до начала 1991-го году», – згадувала Ольга Звагольська [1; 3].

¹ Сиса (у заміжжі – Коєка) Поліна Мусіївна (1913–1990) – малювальниця. Навчалася в Опішнянській керамічній промисловій школі. Працювала в Опішнянському райпромкомбінаті. Донька Мусія Сиси, мати Лідії Коєки.

1987 року старша донька Ольги Звагольської – Лідія (у заміжжі – Рашевська, 1967 р. н.), прийшла працювати в завод «Художній керамік», відливищею і робила майже до закриття заводу (1993). Хто знає, як би склалася її подальша доля, якби завод продовжував функціонувати. Лідія Рашевська, як і багато працівників заводу «Художній керамік», була змушена шукати іншого працевлаштування. Нині вона працює продавцем глиняної продукції на базарі кераміки в Опішному.

-
1. Метка Людмила. Звіт про керамологічну експедицію (Опішне, Полтавщина. 28.05.2015) // Національний музей-заповідник українського гончарства в Опішному, Національний архів українського гончарства. – Ф. 1. – Оп. 7. – Од. зб. 211. – 12 арк.
  2. Опішня. Решетилівка : фотоальбом / автор тексту І. Ю. Горобець. – К. : Мистецтво, 1972. – 96 с. : іл.
  3. Спогади Звагольської Ольги (1938 р. н.). [Аудіододаток до: Метка Людмила. Звіт про керамологічну експедицію (Опішне, Полтавщина. 28.05.2015)] // Національний музей-заповідник українського гончарства в Опішному, Національний архів українського гончарства. – DVD фонд. – № 514.
  4. Спогади Рашевської Лідії (1967 р. н.). [Аудіододаток до: Метка Людмила. Звіт про керамологічну експедицію (Опішне, Полтавщина. 28.05.2015)] // Національний музей-заповідник українського гончарства в Опішному, Національний архів українського гончарства. – DVD фонд. – № 514.

РОЗДІЛ 20

Марія Кизименко.
Опішне, Полтавщина.

Середина 1970-х.

Автор фото невідомий.

Приватний архів

Марії Кизименко;

копія – Національний музей-

заповідник українського

гончарства в Опішному,

Національний архів

українського гончарства.

Публікується вперше

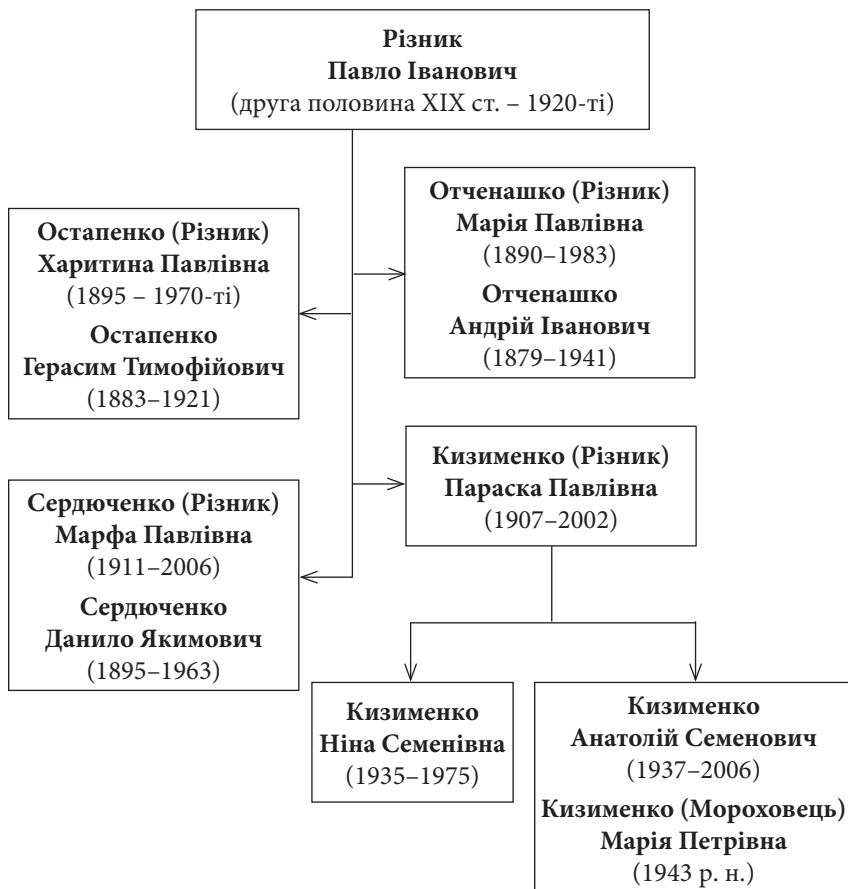

МАРІЯ КИЗИМЕНКО: МАЛЮВАЛЬНИЦЯ З РОДУ РІЗНИКІВ

ГОНЧАРСЬКА ЛІНІЯ МАРІЇ КИЗИМЕНКО

В одному з розділів книги згадано гончарську родину Кизименків, зокрема майстриню глиняної іграшки Параску Кизименко, її батька-гончаря Павла Різника й дітей Анатолія та Ніну (див. розділ 32).

Параска Кизименко (1907–2002) – рідна сестра Марфи Сердюченко, матері Ганни Міщенко¹. Ліпити іграшку вона вчилася в родині, у гончарських артілях і заводах не працювала. У 1950-х роках виготовляла глиняні іграшки-свистунці, оздоблюючи їх плямами анілінової фарби, і, здебільшого ще невипаленими, здавала в артіль «Червоний гончар». Параска – єдина з-поміж чотирьох доньок Павла Різника, яка вийшла заміж не за гончаря.

**Параска Кизименко .
Опішне, Полтавщина. Кінець 1970-х.**

Автор фото невідомий.
Національний музей-заповідник
українського гончарства в Опішному,
Національний архів українського гончарства.
Публікується вперше

Семен і Параска Кизименки мали сина й доньку, які ще змалку разом з матір'ю ліпили глиняних свистунців. Син Анатолій Кизименко (1937–2006) після закінчення школи пішов працювати в артіль «Художній керамік», а гончарювати навчився у свого дядька Василя Різника², який жив неподалік. Після служби в армії ще рік виготовляв ужитковий посуд у заводі «Художній керамік», а потім працював майстром дільниці з обслуговування високовольтних ліній. Донька Ніна

¹ Міщенко (у дівочстві – Сердюченко) Ганна Данілівна – див. розділ 32.

² Різник Василь Якович (1896/1900 – 1973/1975) – гончар. Працював удома, а також в артілі «Художній керамік». Виготовляв ужитковий посуд.

Параска Кизименко (праворуч) з онукою **Світланою** й сусідкою **Євдокією Горілею**. Опішне, Полтавщина. Близько 1967. Автор фото невідомий. Приватний архів Марії Кизименко; копія – Національний музей-заповідник українського гончарства в Опішному, Національний архів українського гончарства. Публікується вперше

(1935–1975) близько 20 років працювала малювальницею в заводі «Художній керамік». На жаль, поговорити з родичами Ніни Кизименко мені не вдалося, оскільки її син живе не в Опішному, а невістка небагато знає про її особисте життя. Жила самотньо, померла молодою.

1962 року Анатолій Кизименко одружився з Марією Мороховець (1943 р. н.), дівчиною з гончарського роду. Гончарем у неї був дід – Йосип Петрович Чабан (1880–1970), який жив на «Птухівці». Він працював удома й до початку 1950-х років виготовляв ужитковий посуд. Донька Йосипа Чабана, мама Марії – Софія (1918–1998) – рано залишилася вдовою. Вони з чоловіком Петром Мороховцем жили зі свекрами на «Зубанівці». *«Батька мого застрелили німці, мама тоді мною вагітна була. Він воював і попав у плен, а потім утік з плену і вернувся додому. Це в лютому 43 року було. Тоді якраз німці були в Опішні, а наші наступали із-за городища, і батько вийшов подивитися, де вони. Батько був під низом у воєнній формі,*

а зверху вдів гражданське, і, як вийшов у двір, його німці побачили, і хоч він і втік у хату, вони прийшли й приказали всім виходити, шукали його. І получилось так, що його сама мати видала, сказала, що то, мабуть, Петра шукають. Німці його забрали й повели, і ніхто не знав, куди. А вони його розстріляли недалеко від дому, метрів за 100, і він лежав там у снігу, найшли вже тиждень через два», – розповідала Марія Кизименко [1; 2]. До заміжжя Софія жила з батьками, ліпила свистунці, а також допомагала батькові збувати посуд, який він робив, возила його на продаж й обмін на харчі до Більська, Куземина та інших сіл і містечок Полтавщини. Рано залишившись вдовою, полишила це заняття й «ходила по людям мазати хати», виховуючи самотужки доньку. Після трагічної загибелі чоловіка Софія залишилася жити в будинку зі свекрами, а коли доньці Марії було близько 10 років з громадянським чоловіком Михайлом Демченком перебралася жити в батьковий будинок на «Птухівку». Її донька Марія залишилася жити з бабусею Катериною та її другим чоловіком Гаврилом Різником.

Анатолій і Ніна Кизименки.

Опішне, Полтавщина. Кінець 1950-х. Автор фото невідомий. Приватний архів Марії Кизименко; копія – Національний музей-заповідник українського гончарства в Опішному, Національний архів українського гончарства. Публікується вперше

(Перший ряд, зліва направо) **Софія Мороховець, Ніна Кизименко, Марія Кизименко;**
(другий ряд, зліва направо) **(?)** (двоюрідний брат Марії Кизименко), **Йосип Чабан, Анатолій Кизименко.**
Опішне, Полтавщина. Середина 1960-х. Автор фото невідомий. Приватний архів Марії Кизименко;
копія – Національний музей-заповідник українського гончарства в Опішному,
Національний архів українського гончарства. Публікується вперше

**Дружина Йосипа Чабана
Варвара** (сидить)
з доньками Софією (праворуч)
й Анастасією.
Опішне, Полтавщина.
Середина 1930-х.
Автор фото невідомий.
Приватний архів Марії Кизименко;
копія – Національний
музей-заповідник
українського гончарства
в Опішному,
Національний архів
українського гончарства.
Публікується вперше

Закінчивши 8 класів, дівчина пішла працювати в Промислово-кооперативній артілі імені Крупської, водночас навчалася у вечірній школі. Анатолій Кизименко теж навчався у вечірній школі. Проте познайомилися молоді люди на весіллі двоюрідного брата Анатолія – Дмитра Сердюченка¹. 1962 року вони одружилися й стали жити з матір'ю Анатолія на «Ярах». Збудували там новий будинок, в якому залишилася жити Ніна Кизименко із сином. Згодом Анатолій і Марія побудували власний будинок уже на «Гончарівці».

¹ Сердюченко Дмитро Данилович (1936 р. н.) – гончар. Гончарній справі вчився у Івана Білика в артілі «Художній керамік». Закінчив Миргородський керамічний технікум імені Миколи Гоголя. Працював гончарем, майстром фігурного посуду, технологом і майстром цеху в артілі (згодом – заводі) «Художній керамік» і «Керамік». Син Данила й Марфи Сердюченків, брат Ганни Міщенко та Івана Сердюченка, брат по батькові Онисії Лісяної, чоловік Валентини Сердюченко.

У заводі «Художній керамік» Марія Кизименко почала працювати 1965 року. Ось як вона згадувала події тих років: «Я 1964 народила Свету, а коли вийшла з декрету, нас стали заставляти брати участь у художній самодіяльності. А воно мені тоді не до того було. Жили зі свекрухою, дитина маленька,.. то я й пішла проситись у «Художній керамік». Леженін пообіщав мене взяти, а поки я розщиталась, він пішов у отпуск. Коли я прийшла в завод, Демченко мене не взяв, то я ще три місяці сиділа без роботи. А потом мене таки взяли на другий цех, на складі я робила. Одна моя подруга – Пошивайло Галина Андріївна – робила на складі на першому цеху, і ми з нею помінялися місцями. Вона

**Анатолій і Марія Кизименки
з дітьми Володимиром і Світланю.
Опішне, Полтавщина. 1989.**

Автор фото невідомий.
Приватний архів Марії Кизименко;
копія – Національний
музей-заповідник українського
гончарства в Опішному,
Національний архів
українського гончарства.
Публікується вперше

Вироби заводу «Художній керамік».
Опішне, Полтавщина. 2015.

Приватна збірка Марії Кизименко. Фото Людмили Меткої

пішла на другий цех, а я – на перший. Робила на ангобіровці» [1; 2]. Через 5 років Марія Кизименко перейшла на посаду малювальниці в завод «Керамік», навчала її мальовці Явдоха Пошивайло¹. Там жінка й пропрацювала до 1990-го. Упродовж 1990–1993 років трудилася в заводі «Художній керамік» «глазурувальницею», «ставильщицею» в гончарну піч. 1993 року, у зв'язку з хворобою свекрухи, Марія пішла на пенсію, маючи 34,5 роки загального трудового стажу.

Цю історію розповіла мені Марія Кизименко. Утім, як і в житті кожної опішненської гончарської родини, за нею чимало подій: прекрасні миті молодості, зріле життя, проведене на виробництві, одруження, народження сина й доньки, будівництво власного будинку на «Гончарівці», виховання дітей, смерть чоловіка, приїзд дітей та онуків, а також турботливі дні віри й довгі вечори спогадів і сподівань.

¹ Пошивайло (у дівочтві – Бородавка) Явдоха Данилівна – див. зноски на стор. 289.

1. Метка Людмила. Звіт про керамологічну експедицію (Опішне, Полтавщина. 28.05.2015) // Національний музей-заповідник українського гончарства в Опішному, Національний архів українського гончарства. – Ф. 1. – Оп. 7. – Од. зб. 211. – 12 арк.
2. Спогади Кизименко Марії (1943 р. н.). [Аудіододаток до: Метка Людмила. Звіт про керамологічну експедицію (Опішне, Полтавщина. 28.05.2015)] // Національний музей-заповідник українського гончарства в Опішному, Національний архів українського гончарства. – DVD фонд. – № 514.

РОЗДІЛ 21

Варвара Вишневецька.
Опішне, Полтавщина.
1950-1951.

Автор фото невідомий.
Приватний архів
Ніни Канівець;
копія – Національний музей-
заповідник українського
гончарства в Опішному,
Національний архів
українського гончарства.
Публікується вперше

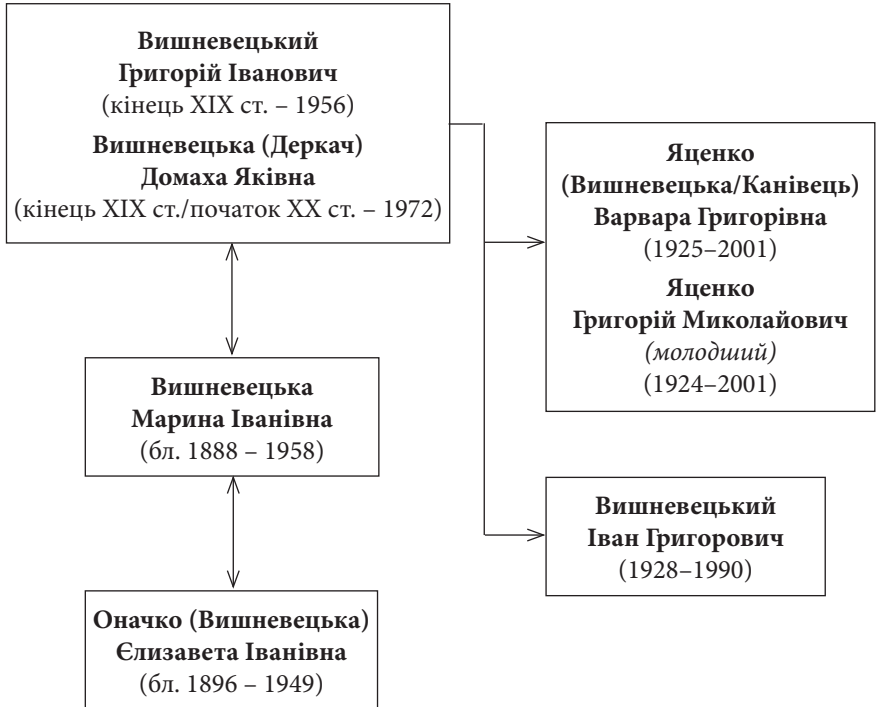
ВАРВАРА
ЯЦЕНКО:
ГОНЧАРІ
«ВІШНИКИ»

ГОНЧАРСЬКИЙ РІД ВАРВАРИ ЯЦЕНКО

Поріднені:

з Біликами, Оначками, Прокопенками, Яценками

Працюючи над розділом про гончарів, малювальниць і майстрів глиняної іграшки з родини Яценків, знайшла інформацію про ще одну гончарську родину з Опішного – Вишневецьких: Григорія Івановича й Домаху Яківну та їхніх дітей – Варвару й Івана.

Гончар Митрофан Артемович Яценко, про якого йтиметься в наступному розділі, мав дружину Єфросинію з гончарського роду Прокопенків. Її батько Яків¹ і брат Іван² були гончарями, а сестра Параска³ – майстринею іграшки. Вона вийшла заміж за Григорія Миколайовича Яценка (старшого)⁴. Його молодший брат Григорій одружився з Варварою Вишневецькою.

Історію родини Варвари й Григорія Вишневецьких мені розповіла їхня донька – Ніна Дмитрівна Канівець (1951 р. н.). Її дід – Григорій Вишневецький (кінець XIX ст. – 1956) – мав власну гончарню майстерню, горно, жив із родиною на кутку «Гончарівка». Окрім мисок, робив інший ужитковий посуд – теракотовий і полив'яний. Дружина гончаря – Домаха (кінець XIX ст. – 1972) – в усьому допомагала чоловікові: палила свинець, носила посуд до горна, возила його на продаж. «Бабушка була дуже ділова, уміла все дістати й про все договориться будь з ким. Вона свою дочку – мою маму Варвару, одкупила в 1942 році, коли її хотіли вивезти в Германію. Добралася

¹ Прокопенко Яків Миколайович (друга половина XIX ст. – 1920) – гончар. Працював удома. Виготовляв ужитковий посуд. Батько Івана Прокопенка й Параски Яценко.

² Прокопенко Іван Якович (бл. 1916 – 1941/1945) – гончар. Гончарній справі вчився в гончарів-односельців, яких наймала мати після смерті батька. Працював удома, а також наймався гончарювати до Трохима Яценка. Виготовляв ужитковий посуд. Син Якова Прокопенка, брат Параски Яценко, дядько Варвари Шкребели.

³ Яценко (у дівочтві – Прокопенко) Параска Яківна (1920–2008) – майстриня глиняної іграшки. У 1950-х роках разом з чоловіком ліпила невеликі свистунці у вигляді пташок, які здавала в артіль «Червоний гончар». Донька Якова Прокопенка, сестра Івана Прокопенка, дружина Григорія Яценка (старшого).

⁴ Яценко Григорій Миколайович (старший) (1914–1987) – гончар, майстер глиняної іграшки. Ліпити іграшку вчився в дитинстві в односельців. У 1950-х роках разом з дружиною виготовляв невеликі свистунці, які здавав у артіль «Червоний гончар». Працював у гончарному цеху в Харківському заводі метласької плитки під керівництвом Андрія Сидоренка, Опішнянському райпромкомбінаті й заводі «Керамік». Брат Марії Микитенко й Григорія Яценка (молодшого), чоловік Параски Яценко.

за нею аж у Харків і там одкупила за золоті хрести. Вона возила продавати посуду в Полтаву, там у діда була невістка Войт, то бабушка, було, й тиждень жила в неї, поки все не продасть. А продавати вона вміла гарно, було, й припрошує і зазиває. Люди казали: «Як Вишничка приїде на базар, то там нічого робити, поки вона не розпродась». Вишники – то було їхнє прозвище», – пригадувала Ніна Канівець [2; 3].

Григорій і Домаха мали, окрім доньки Варвари, двох синів – Михайла й Івана. Ще з ними жила сестра Григорія – Марина (удома її називали Маренюю) (бл. 1888 – 1958). Григорій Вишневецький гончарював до війни 1941–1945 років, проте згодом заслаб. Домаха

Проводи в армію Івана Вишневецького (сидить другий праворуч):
(стоять зліва направо) **Марина Вишневецька, Ніна Канівець, Варвара Яценко,**
Дмитро Канівець, Марія Канівець; (сидять зліва направо) **Михайло Вишневецький, Григорій Вишневецький,**
Галина ?, Домаха Вишневецька.
Опішне, Полтавщина. 1948. Автор фото невідомий. Приватний архів Ніни Канівець;
копія – Національний музей-заповідник українського гончарства в Опішному,
Національний архів українського гончарства. Публікується вперше

(Стоять зліва направо) Павло Оначко, Петро Деркач;
(сидять зліва направо) Парасковія Деркач, Марія Оначко, ? Войт.
Опішне, Полтавщина. Кінець 1940-х. Автор фото невідомий. Приватний архів Ніни Канівець;
копія – Національний музей-заповідник українського гончарства в Опішному,
Національний архів українського гончарства. Публікується вперше

здебільшого займалася своїми «діловими справами», тому саме на Марині трималося все господарство. *«Вона була кривенька, кульгала на одну ножку. Вона заміж не ходила й жила з нами, все в домі держалося на бабі Марені. Вона в заводі не робила, а ліпила свистунці дома і маму з братом навчила. Ото вони малими й трішки старшими ліпили з нею великі свистунці у вигляді білочок, свинок, рибок, півників, козликів й здавали в «Художній керамік», – розповідала Ніна Канівець [3].*

Іван Вишневецький.

Опішне, Полтавщина. Кінець 1970-х. Автор фото невідомий. Приватний архів Олени Клименко; копія – Національний музей-заповідник українського гончарства в Опішному, Національний архів українського гончарства. Публікується вперше

Діти Григорія й Домахи Вишневецьких призвичаїлися ліпити глиняну іграшку ще в дитинстві. Згодом Іван (1928–1990) навчався гончарювати в дядька Павла Оначка¹ й відомого опішненського гончаря Івана Задорожного². У 1940-х роках працював гончарем в артілі «Художній керамік». Відслуживши в армії (1948–1952), повернувся працювати в завод, а також продовжував гончарювати вдома. На той час його батько Григорій уже не робив посуд. До початку 1970-х років мати Домаха возила продавати на базар у Полтаву вже не чоловікові, а синові вироби. Після смерті матері Іван перестав гончарювати.

Донька Григорія й Домахи Вишневецьких – Варвара (1925–2001) – ліпила глиняну іграшку з братом і тіткою ще в дитинстві й ранній юності. У 1940–1941 роках навчалася в Опішнянській

¹ Оначко Павло Корнійович (кінець XIX/початок XX ст. – 1975) – гончар. Гончарній справі вчився в батька. Працював у артілі «Художній керамік». У повоєнний час гончарював удома. Виготовляв ужитковий посуд. Син Корнія Оначка, брат Дениса, Микити, Павла, Степана Оначків, чоловік Єлизавети Оначко й Марії Романенко.

² Задорожний Іван Андрійович – див. розділ 16.

**Іван і Варвара Вишневецькі.
Опішне, Полтавщина. 1948.**

Автор фото невідомий.
Приватний архів Ніни Канівець;
копія – Національний музей-заповідник
українського гончарства в Опішному,
Національний архів українського гончарства.
Публікується вперше

**Іван Вишневецький
та Анастасія Білик-Пошивайло.
Опішне, Полтавщина. Початок 1950-х.**

Автор фото невідомий.
Приватний архів Ніни Канівець;
копія – Національний музей-заповідник
українського гончарства в Опішному,
Національний архів
українського гончарства.
Публікується вперше

школі майстрів художньої кераміки. Проте свою трудову діяльність почала не в гончарному підприємстві, а в районному фінвідділі, де й познайомилася з Дмитром Костянтиновичем Канівцем. 1950 року вони одружилися, через рік у них народилася донька Ніна. На Попівці подружжя збудувало будинок. 1956 року Дмитро раптово помер. Наступного року Варвара з маленькою донькою перебралася жити до батьків, які допомогли побудувати їм будинок на кутку «Гончарівка». 1957 року жінка пішла працювати малювальницею в артіль «Червоний гончар».

Удруге Варвара вийшла заміж за Григорія Яценка (молодшого) (1924–2001). Вони знали одне одного ще з дитинства, були майже однолітками. Їхні родини жили на гончарському кутку «Гончарівка»,

Варвара Яценко (стоїть праворуч) і **Дмитро Канівець** (сидить праворуч) серед працівників фінвідділу Опішнянського райвиконкому. Опішне, Полтавщина. Початок 1950-х. Автор фото невідомий. Приватний архів Ніни Канівець; копія – Національний музей-заповідник українського гончарства в Опішному, Національний архів українського гончарства. Публікується вперше

(Зліва направо) Варвара й Григорій Яценки, Іван Вишневецький.
Опішне, Полтавщина. Перша половина 1960-х.

Автор фото невідомий. Приватний архів Ніни Канівець;
копія – Національний музей-заповідник українського гончарства в Опішному,
Національний архів українського гончарства. Публікується вперше

проте доля звела молодих людей лише 1960 року. Діти з багатьох опішненських родин, які жили на «Гончарівці», ліпили свистунці з глини, до чого залучали їх старші члени родини. Григорій теж навчився гончарювати й ліпив свистунці разом зі своїм старшим братом Григорієм і сестрою Марією (у заміжжі – Микитенко)¹. Після закінчення

¹ Микитенко (у дівочтві – Яценко) Марія Миколаївна (1928–2003) – майстриня глиняної іграшки. У дитинстві та юності разом з братами ліпила свистунці. Сестра Григорія Яценка (старшого) і Григорія Яценка (молодшого).

Григорій і Варвара Яценки із сином Сергієм.

Опішне, Полтавщина. 1970. Автор фото невідомий. Приватний архів Ніни Канівець;
копія – Національний музей-заповідник українського гончарства в Опішному,
Національний архів українського гончарства. Публікується вперше

школи він поїхав на Донбас, де кілька років працював на шахті. 1959 року, повернувшись в Опішне, пішов на роботу в артіль «Художній керамік», майже рік працював «обточчиком». На початку 1960-х Григорій і Варвара стали жити разом, 1961 року в них народився син Сергій. Жінка продовжувала працювати в заводі «Художній керамік», чоловік – у Опішнянській експедиції глибокого буріння помічником бурильника. Так тривало до 1968 року, потім родина на рік виїхала в Українськ, щоб Григорій міг раніше отримати пенсію. Повернувшись в Опішне, Варвара продовжила трудову діяльність у заводі до виходу на пенсію (1980). 1987 року Григорій і Варвара Яценки знову почали ліпити глиняні свистунці великого розміру у вигляді пташок, коників, птахокоників, птахобаранців, рибок, білочок, зайчиків, свинок тощо, оздоблювали їх ритуванням, плямами аніліну й олійної фарби. Вироби продавали на ярмарках, днях ремесел, здавали на реалізацію до Національної спілки майстрів народного мистецтва України, членом якої Варвара Яценко стала 1992 року. Брала участь у Першому республіканському симпозіумі українського гончарства (Опішне, 1989).

Розповім ще про кількох членів родин Вишневецьких і Яценків, причетних до гончарства. Григорій Іванович і Марина Іванівна Вишневецькі мали сестру Єлизавету (бл. 1896 – 1949). Вона була першою дружиною гончаря Павла Оначка. У дитинстві та юності разом із братом і сестрою ліпила глиняні свистунці. Після смерті Єлизавети Павло взяв за дружину Марію Романенко (у дівочтві – Півень, 1911–1988), яка походила ще з одного гончарського роду Опішного – Півнів. Її батько – Никифор Півень (роки народження й смерті – невідомі) – і брат – Іван (початок ХХ – середина ХХ ст.) – були гончарями, Марія

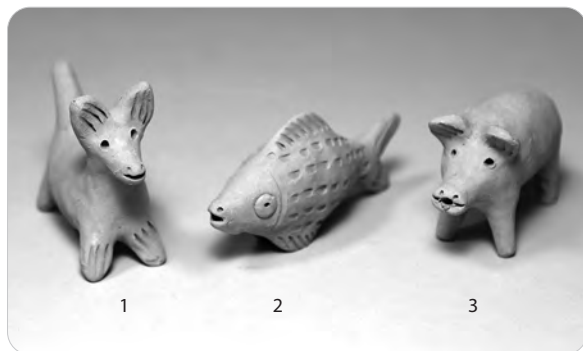

Варвара Яценко.
Іграшки-свистунці.

Глина, ліплення, риткування, проколювання, 6,9х6,9х3,4 (1); 6,6х6,5х3,5 (2); 6,6х5,2х2,7 (3) см.

Опішне, Полтавщина, 1989.

Національний музей-заповідник українського гончарства в Опішному, КН-2458/К-2389; КН-2488/К-2419; КН-2494/К-2425.
Фото Тараса Пошивайла

Григорій Яценко.
Іграшки-свистунці.

Глина, ліплення, риткування, проколювання, 7,7х10х3,5 (1); 5,5х11,4х3,3 (2); 6х9,3х3,7 (3) см.

Опішне, Полтавщина, 1989.

Національний музей-заповідник українського гончарства в Опішному, КН-2439/К-2370; КН-2445/К-2376; КН-2468/К-2399.
Фото Тараса Пошивайла

та її сестра Олена (у заміжжі – Шулик, 1897–1936) – малювальницями. Чоловік Олени – малобудищанський гончар Федір Шулик (1897–1932/1933) [4]. Їхня донька – відома малювальниця Марія Бондаренко – упродовж 1948–1985 років працювала в артілі (згодом – заводі) «Художній керамік» [1, с. 76-79].

Цей перелік гончарних родів Опішного можна ще довго продовжувати. Їх велика кількість. Вони так чи інакше поріднені між собою, тобто були двоюрідними, троюрідними братами й сестрами, дядьками, тітками, племінниками чи, наприклад, сватами, кумами, хрещеними батьками, товаришами, знайомими, сусідами. І це не дивно. У цьому пересвідчуюся кожного разу, працюючи над тим чи іншим розділом книги. Особливо це стосується старших поколінь гончарів, майстрів іграшки чи малювальниць, які навчалися працювати з глиною, передовсім, у своїх родинах чи родинах родичів. Половина, ймовірно навіть переважна більшість, молодших представників опішненського гончарства, які народилися після 1960-х років, приходила працювати в завод, отримавши ази ремесла вже не від батьків, а хіба що, буваючи разом з ними в гончарних підприємствах, мимохідь спостерігаючи за різними процесами гончарного виробництва. Більшість вчилися малювці чи гончарству під час уроків виробничого навчання в старших класах опішненських середньої й восьмирічної шкіл, відвідуючи мистецький клуб «Сонячний круг», навчаючись в Опішнянському СПТУ № 28 чи заводі.

-
1. Бондаренко Марія Федорівна // Міцанин Віктор. Словник гончарів Глинського, Малих Будищ, Старих Млинів, Хижняківки : матеріали до національного словника «Українські гончарі». – Опішне : Українське Народознавство, 1999. – К. 1. – С. 76-79.
  2. Метка Людмила. Звіт про керамологічну експедицію (Опішне, Полтавщина. 17.03.2015) // Національний музей-заповідник українського гончарства в Опішному, Національний архів українського гончарства. – Ф. 1. – Оп. 7. – Од. зб. 207. – 12 арк.

3. Спогади Канівець Ніни (1951 р. н.). [Аудіододаток до: Метка Людмила. Звіт про керамологічну експедицію (Опішне, Полтавщина. 17.04.2015)] // Національний музей-заповідник українського гончарства в Опішному, Національний архів українського гончарства. – DVD фонд. – № 510.
4. Шулик Федір Семенович // Міщанин Віктор. Словник гончарів Глинського, Малих Будищ, Старих Млинів, Хижняківки : матеріали до національного словника «Українські гончарі». – Опішне : Українське Народознавство, 1999. – Кн. 1. – С. 242-243.

Малювання гончарних виробів у цеху № 3 заводу «Художній керамік». Опішне, Полтавщина. 1985.

Фото Олесь Пошивайла. Приватний архів Олесь Пошивайла;
копія – Національний музей-заповідник українського гончарства в Опішному,
Національний архів українського гончарства

Гончарні вироби в цеху № 3 заводу «Художній керамік». Опішне, Полтавщина. 1985.

Фото Олесь Пошивайла. Приватний архів Олесь Пошивайла;
копія – Національний музей-заповідник українського гончарства в Опішному,
Національний архів українського гончарства

РОЗДІЛ 22

1. Митрофан Яценко.
Опішне, Полтавщина.
1930-ті.

Приватний архів
Парасковії Середи.

2-3. Фрагменти фото
[див. на стор. 348].

4. Анастасія Бабич.
Харків. 1955.

5. Ганна Мартиненко.
Харків. 1955.

Автори фото невідомі.

Приватний архів
Варвари Шкрібелі;
копія – Національний музей-
заповідник українського
гончарства в Опішному,

Національний архів
українського гончарства.

Публікуються вперше

1

2

3

4

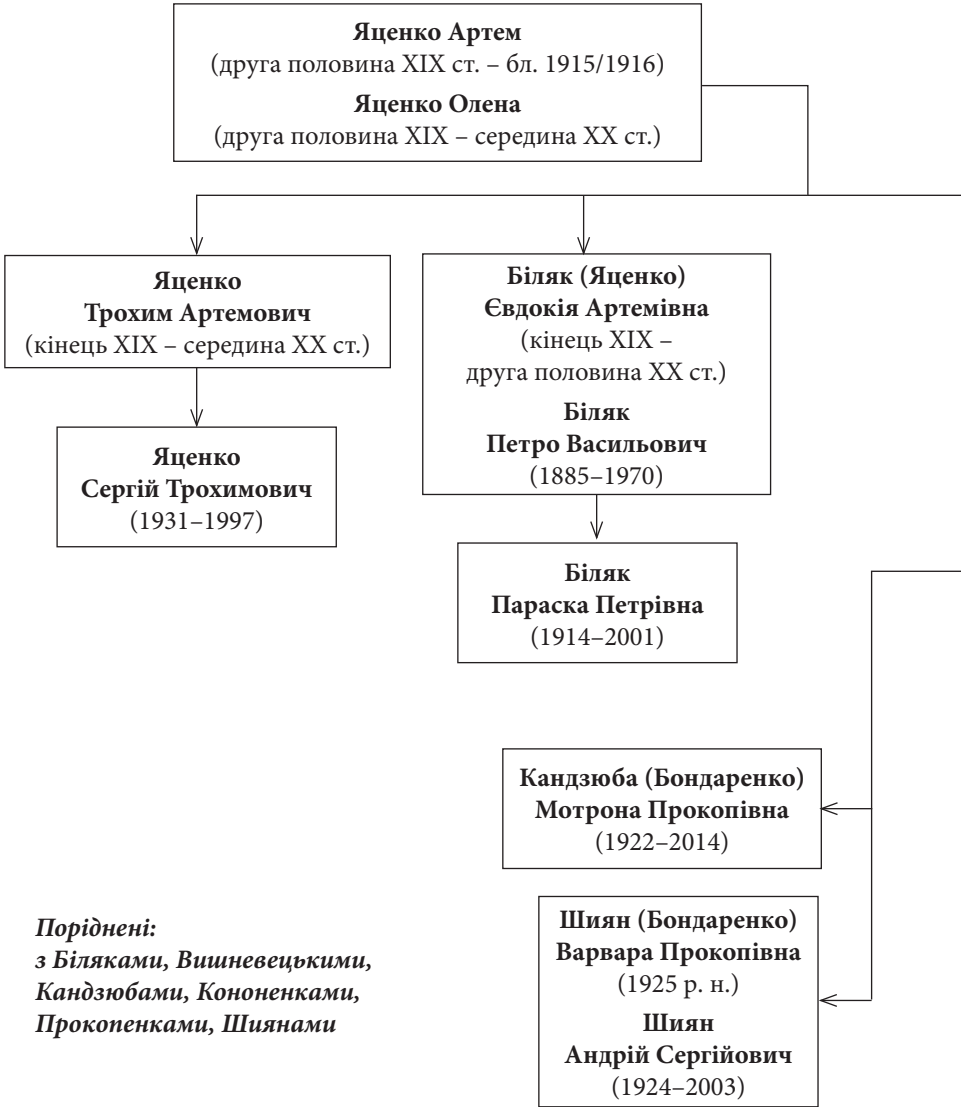
5

МИТРОФАН ЯЦЕНКО: ДОНЬКИ – ВАРВАРА ШКРЕБЕЛА, ПАРАСКА СЕРЕДА, АНАСТАСІЯ БАБИЧ, ГАННА МАРТИНЕНКО

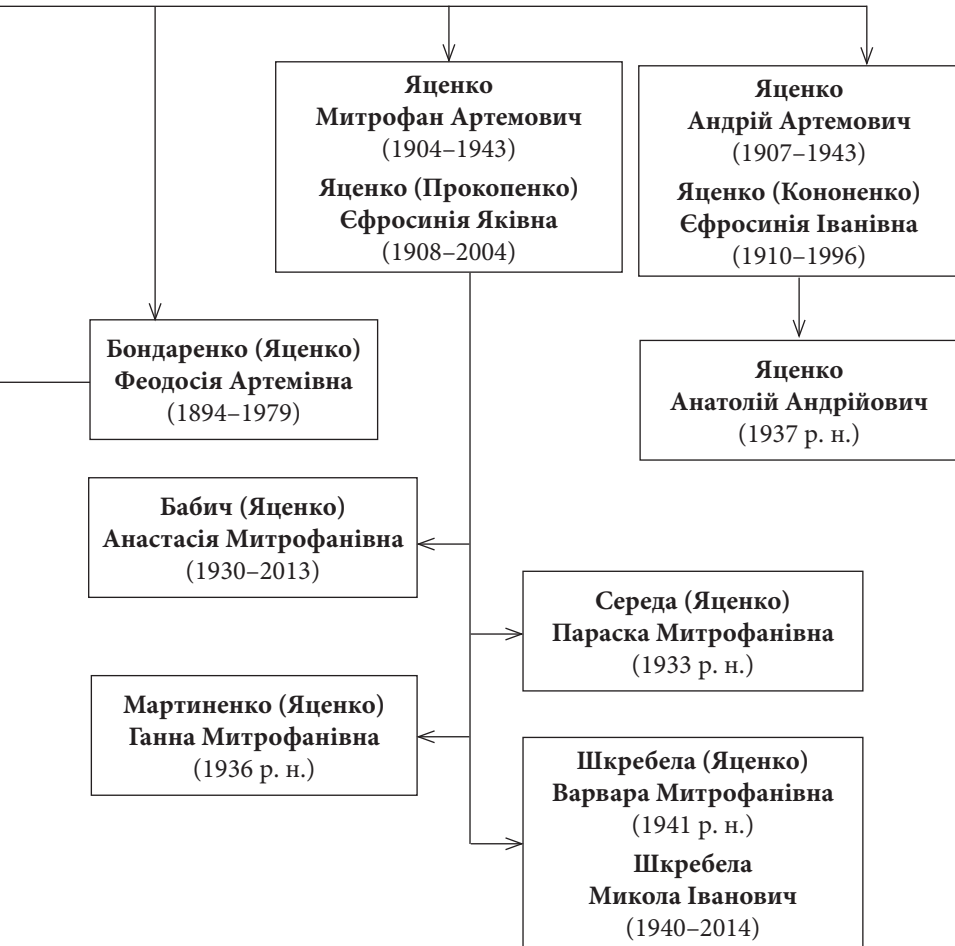

ГОНЧАРСЬКИЙ РІД ЯЦЕНКІВ (МИТРОФАН)

*Поріднені:
з Біляками, Вишневецькими,
Кандзюбами, Кононенками,
Прокопенками, Шиянами*

Умало гончарських родин Опішного проживали на цуктку «Яри». Звідти походять Винники, Задорожні, Коломійці, Отченашки, Півні, Сердюченки, Шияни. На «Ярах» мешкала й багатодітна родина гончаря Артема Яценка. Дати його народження й смерті достовірно невідомі. Згідно з родинними переказами, народився Артем Яценко в другій половині XIX століття, помер близько 1915/1916 року. У родині Артема й Олени Яценків було десятеро дітей: четверо синів, троє з яких – Андрій, Митрофан і Трохим – стали гончарями, і шість доньок, про яких обмаль інформації. Відомо, що одна з них – Євдокія (кінець XIX – друга половина XX ст.), була в заміжжі за гончарем-мисочником із Міських Млинів Петром Біляком¹. Їхня донька Параска Біляк² – відома в Опішному малювальниця.

Ще одна донька Артема Яценка – Феодосія (у заміжжі – Бондаренко, 1894–1979), у 1930-х роках ліпила півників-свистунців і здавала їх в артіль «Червоний гончар», а також навчила цьому ремеслу своїх доньок – Мотрону Кандзюбу³ й Варвару Шиян⁴, які вже в дорослому віці працювали в заводі «Художній керамік». Окрім цього, Феодосія була гарною ткалею, виготовляла чудові килими. Інформації про дружину Артема Яценка та деяких членів родини майстра, на жаль, обмаль.

Про Трохима Артемовича Яценка (кінець XIX – середина XX ст.) збереглося небагато інформації. У родині існують перекази, що цей гончар, як і батько, працював удома. Він мав вісімнадцятеро дітей. Лише про одного із синів Трохима Яценка – Сергія (1931–1997) – відомо, що він упродовж 1948–1992 років гончарював і виготовляв «баранів» у заводі «Художній керамік» і певний час у заводі «Керамік»,

¹ Біляк Петро Васильович – див. зноску на стор 299.

² Біляк Параска Петрівна – див. зноску на стор. 68.

³ Кандзюба (у дівочтві – Бондаренко) Мотрона Прокопівна (1922–2014) – майстриня глиняної іграшки, малювальниця. Навчалася в Опішнянській школі майстрів художньої кераміки. Її наставниками були Мотрона Назарчук і Петро Хоменко. Працювала в колгоспі, удома ліпила свистунці, які здавала в артіль «Червоний гончар». Донька Феодосії Бондаренко, сестра Варвари Шиян.

⁴ Шиян (у дівочтві – Бондаренко) Варвара Прокопівна – див. розділ 25.

а після виходу на пенсію п'ять років працював у Національному музеї-заповіднику українського гончарства Опішному, де очолював Відділ роботи з народними майстрами, був заступником директора з адміністративно-господарчої роботи й головним інженером. Доля інших дітей Трохима Яценка невідома.

Наймолодший син Артема Яценка – Андрій (1907–1943) – теж гончарював, отримавши ази цього ремесла від батька. У другій половині 1930-х років він навчався в Опішнянській школі майстрів художньої кераміки й до початку 1940-х років працював у артілі «Художній керамік», а також гончарював удома. 1943 року під час німецько-радянської війни загинув [5]. У гончарному виробництві були задіяні дружина – Єфросинія Іванівна (у дівоцтві – Кононенко, 1910–1996), і син Анатолій (див. розділ 23).

Син Митрофан (1904–1943), успадкувавши гончарську майстерність від батька, працював у артілі «Художній керамік», а також гончарював удома. Займався виготовленням ужиткового

Митрофан Яценко з дружиною Єфросинією.
Опішне, Полтавщина. 1930-ті. Автор фото невідомий. Приватний архів Варвари Шкребели;
копія – Національний музей-заповідник українського гончарства в Опішному,
Національний архів українського гончарства. Публікується вперше

посуду, умів робити «велич» – великі за розміром вироби. Восени 1943 року загинув під час німецько-радянської війни. Похований у Світловодському районі Полтавської області [6].

У січні 2015 року, маючи намір уточнити вже відому інформацію й відшукати нову про родину Яценків, зокрема про одного із синів Артема Яценка – Митрофана, я здійснила експедицію до Варвари Митрофанівни Шкребели (1941 р. н.) – доньки гончаря, яка працювала в заводах «Художній керамік» і «Керамік». Спочатку вона ліпила свистунці у вигляді пташечок, коників, баранців тощо, потім розмальовувала посуд, а ще оздоблювала вази рельєфним декором. Ліпити іграшку

Працівниці цеху № 3 заводу «Художній керамік»:
(зліва направо) Ніна Мацко, Уляна Гаврільєва, Марія Ангулова, Варвара Шкребела.
Опішне, Полтавщина. Кінець 1970-х – початок 1980-х . Автор фото невідомий.
Національний музей-заповідник українського гончарства в Опішному,
Національний архів українського гончарства. Публікується вперше

**Варвара Шкребела
за роботою в цеху № 3
заводу «Художній керамік».
Опішне, Полтавщина. 1985.**
Фото Олеся Пошивайла.
Національний
музей-заповідник
українського гончарства
в Опішному,
Національний архів
українського гончарства.
Публікується вперше

вона вчилася в Ганни Діденко¹, а розмальовувати гончарні вироби – у Марії Бондаренко². Цю інформацію зафіксувала ще на початку 1990-х років керамолог Олена Клименко [3].

Ось що розповіла мені Варвара Шкребела про роки свого дитинства та юності: *«Батька я не помню, ну а мама розказувала, що він був гончар, в артілі робив і дома. Мама в заводі не робила, вона в колгоспі була, а батькові дома все помагала. Як він погиб на війні, мама наймала людей горшки робити, бо й круг остався й глина. А вона все помагала: сушила, доглядала посуду, носила клунками міняти його в Калантаїв, Скороходове. У батьків було*

¹ Діденко (у дівоцтві – Каленич) Ганна Павлівна – див. зноску на стор. 133.

² Бондаренко (у дівоцтві – Шулик) Марія Федорівна (1930–2014) – малювальниця. Розмальовувати гончарні вироби вчилася в Мотрони Назарчук. Працювала в артілі (згодом – заводі) «Художній керамік» й Опішнянському райпромкомбінаті. Донька Федора та Олени Шуликів.

Будинок Олександри Яценко.

Опішне, Полтавщина. Перша половина 1960-х. Автор фото невідомий.
Національний музей-заповідник українського гончарства в Опішному,
Національний архів українського гончарства. Публікується вперше

п'ятеро дітей, ще й шоста була дівочка, та вмерла. У нас один брат, а остальні – дівчата. Усі ми, сестри, більше чи менше зв'язані з гончарством. Настя була найстарша, вона з 1930-го року, Галя – з 1936, Параска – з 1933, а я – з 1941. Ми всі біля батьків лазили, мабуть, сестри вчилися ліпити дома, а я вже як піросла, то ми дома не робили нічого. У войну в нас хата згоріла, батька вбито, то його сестра (тітка Санька) забрала нас до себе жити. У мене тітка була Паша, мамина сестра, жила також на «Ярах», і разом з чоловіком – дядьком Грицьком Яценком – вони ліпили свищики й здавали у «Червоний гончар». То вона казала мені: «Учися, Варочко, воно пригодиться». А я не хотіла тоді вчитися. Пішла робити в стройкантору, як закінчила сім класів, у 1958-му. Була три года підсобником у штукатурів, штукатурила по селах: у Батьках, у Будищах клуб ремонтірували, по колгоспах корівники, свинарники штукатурили» [1; 4]. Для молоді дівчини

ця робота була нелегкою, тож вона вирішила спробувати себе в заводі «Художній керамік».

Упродовж 1950-х – 1960-х років у колишньому Радянському Союзі членів колгоспних сімей (мама Варвари працювала в колгоспі) не відпускали із села на інші роботи. Тож *«люди тоді вихитрялися, хто як міг»*, – згадувала Варвара Шкрібела. – *«Мені поміг устроїтись в завод сусід Іван Шкрібела (ймовірно, йдеться про гончаря Івана Устиновича Шкрібелу (1870 – перша половина 1960-х), який гончарював удома, а також наймався до матері Варвари Шкрібели, коли її чоловік загинув на фронті під час війни. – Л. М.). Це в 1962-му. Тоді Леженін там керував. Мене взяли кирпич робити тоненький, у горнах ним перекладали. Ще тоді я незаміжня була. У 1963-му мене перевели іграшку ліпити. Коники мене вчила робити Галя Діденко. Довго я їх робила, а тоді перейшла на відливку. Малювала ще одно время, мене Маруся Бондаренчиха вчила. Я ще й у «Кераміку» ангобувальщицею була перед пенсією»* [1; 4].

У гончарних підприємствах Варвара Шкрібела пропрацювала 33 роки (1962–1995). Наприкінці 1950-х років її чоловік Микола Іванович Шкрібела (1940–2014) також прийшов учитися гончарювати в артіль «Червоний гончар». Пропрацював він два роки (1959–1961). Жінка згадувала: *«Микола гарячий був по характеру й одного*

Микола Шкрібела.
Опішне, Полтавщина. 1961–1963.

Автор фото невідомий.
Національний музей-заповідник
українського гончарства в Опішному,
Національний архів
українського гончарства.
Публікується вперше

Фросинія Яценко (посередині) з доньками Варварою (ліворуч) і Парасковією. Опішне, Полтавщина. 1956. Автор фото невідомий.

Національний музей-заповідник українського гончарства в Опішному,
Національний архів українського гончарства. Публікується вперше

разу погрязя з Василем Хлонем¹. Тоді їх заставляли робити горщички з вушками, а він не встигав їх робити, та й наробив чавунчиків. А Хлонь поляяв його і потикав пальцями ті чавунчики. Так Микола як ухватив та й поляпав їх усі. Тоді прийшов на другий день, відробив те, що спортив, і розщитався. Пішов спочатку по колгоспах, потом – в армію, а тоді вивчився на шофера й у завод вже більше не вернувся» [1; 4].

З польових матеріалів керамолога Олени Клименко відомо, що три сестри Варвари Шкребели – Анастасія (1930–1913), Параска (1933 р. н.) і Ганна (1936 р. н.) – також були зайняті в гончарному виробництві. У дитинстві та юності разом вони вдома ліпили з глини іграшки-свистунці у вигляді пташечок, зайчиків, півників, білочок, рибок [3].

¹ Хлонь Василь Федорович – див. зноску на стор. 116.

Відомий в Опішному кераміст, педагог, технолог Андрій Сидоренко¹ в 1950-х роках організував при Харківському заводі метласької плитки керамічний цех. Кілька опішненців переїхали в Харків і стали там працювати. З-поміж них – Анастасія й Ганна Яценко. Там вони ліпили глиняні іграшки й робили плитку. Ось як згадує ті часи Варвара Шкробела: *«Настя, старша сестра, зразу в «Червоному гончарі» стала робити на доглядці, потім перейшла в радгосп, бо їй мама в колгоспі робила. Це десь у 1948–1950 роках було. Я ще помню у радгосп по хліб бігала, тим, хто робив тоді, по хлібині продавали. А тоді Андрій Сидоренко забрав Настю в Харків і сестричку нашу Галю, вона була кривенька на ножку, тоже в Харків забрав. Вони там плитку ліпили й свистики, не помню, скільки, ну довгенько там були. Потім Галі зробили операцію на ножці, і вона перейшла робити в бухгалтерію, а Настя ще робила. А потім із заводу вона їздила по колгоспах й у с. Сніги Золочівського району вийшла заміж, потім з чоловіком вони получили й купили квартиру в с. Рогань. Там Настя й жила, там і померла в 2013-му, там і похована»* [1; 4].

Параска Середа (1933 р. н.), ще одна сестра Варвари Шкробели, залишилася жити в Опішному. 37 років (1951–1988) вона пропрацювала в артілі (згодом – заводі) *«Художній керамік»*, спочатку переносила посуд від горна, упродовж кількох років ліпила свистунці, потім малювала посуд, використовуючи традиційну для Опішного мальовку, а також оздоблювала вироби фляндрівкою. Перед виходом на пенсію кілька років *«обкладала»* наліпленим декором вази. Так запам'яталися жінці роки життя й роботи в заводі: *«Нас у батьків було шестеро. Брат Андрій уже давненько вмер, після війни померла сестра Дуся, вона була невелика, ходила щедрувати зимою й застудила голову. Найстарша із сестер – Настя, з 1930 году, вона і ще одна наша сестра Галочка, вона менша мене на три роки, з 1936-го, робили в заводі в Харкові, їх туди забрав наш сусід Андрій Сидоренко. Вони там ліпили іграшку й плитку робили.*

¹ Сидоренко Андрій Єлисейович (1891–1967) – інженер, художник-кераміст, керівник гончарної майстерні Опішнянського гончарного показового пункту Полтавського губерньського земства.

Ганна Мартиненко.
Опішне, Полтавщина.
Перша половина 1950-х.

Автор фото невідомий.
Національний музей-заповідник
українського гончарства в Опішному,
Національний архів українського гончарства.
Публікується вперше

Сестри Параска Середа (ліворуч),
Анастасія Бабич
та їхній двоюрідний брат
Сергій Яценко (позаду).
Опішне, Полтавщина.
Середина 1950-х.

Автор фото невідомий.
Національний музей-заповідник
українського гончарства в Опішному,
Національний архів українського гончарства.
Публікується вперше

Анастасія Бабич.
Опішне, Полтавщина.
Перша половина 1950-х.

Автор фото невідомий.
Національний музей-заповідник
українського гончарства в Опішному,
Національний архів українського гончарства.
Публікується вперше

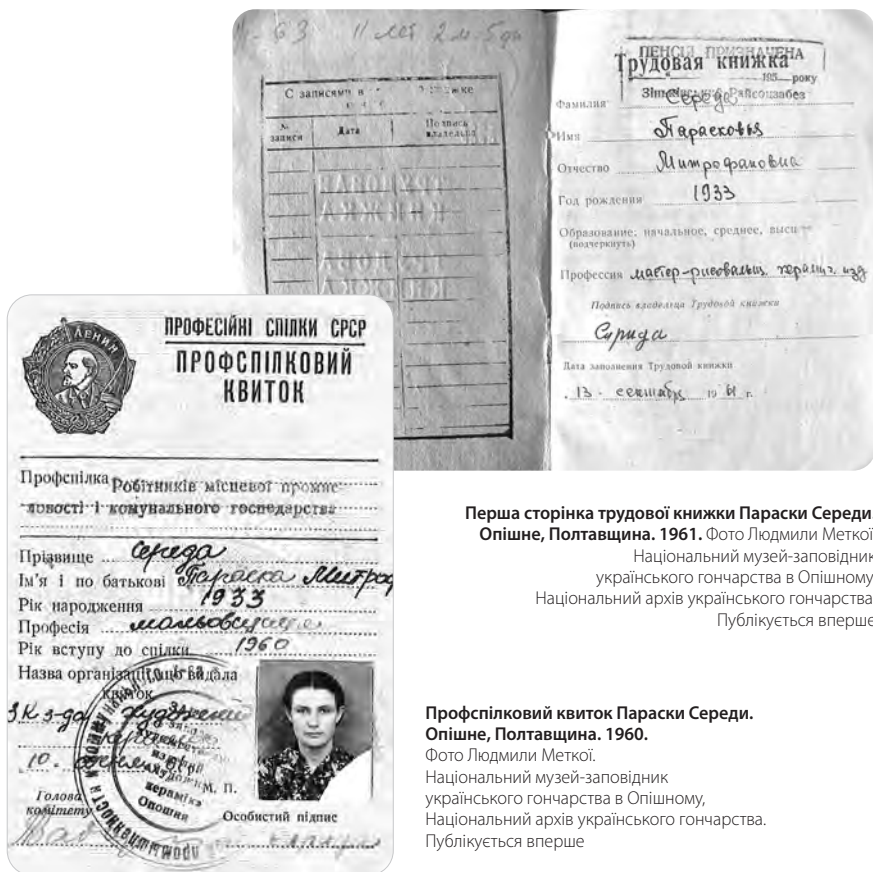
**Сестри Яценко: (зліва направо) Параска, Анастасія й Варвара.
Опішне, Полтавщина. Перша половина 1960-х.**

Автор фото невідомий. Національний музей-заповідник українського гончарства в Опішному, Національний архів українського гончарства. Публікується вперше

Настя 2013 вмерла, Галя довго жила в Харкові, а трохи менше году переїхала до дочки в Ленінград. Мені моя дочка Наташа привезла планшет, то я по ньому балакаю з Галочкою часто. А Варочка, наша менша сестра, тут, в Опішньому, живе, ми кожен день по телефону балакаємо. Ми, вобщє, всігда дуже дружно жили, не було між нами ніяких сор.

Наш батько Митрофан був гончарем. Я ще помню, як він до війни робив у «Художньому кераміку», і дома в нас круг був і горно. Було, батьки підуть на базар, а ми малі посідаємо на той круг і крутимосся, що аж голови позакручуються. Я не помню, щоб мама щось йому помагала, та й ми, малі, не ліпили в децтві іграшки. Як батько пішов на войну й погиб, уже тоді ми з мамою зайнялися... Воно ж дома остався круг, горно, глина. Ми наймали дядьків, і вони робили горшки, а ми носили їх міняти, на зерно в основном. І мама ходила, і ми з такими дівчатами, і я тожє з клуночками ходили на села, на Милорадове. Ми ще самі ходили

по глину і мочили її, і сікли, і мняли. Нам після війни було дуже трудно, хату німці спалили. Помню, що мама посадила тоді хліб пекти, то коли хата згоріла, то в печі хліб остався випечений, мама його тоді витягла. А ще у війну ми ховалися в пригребиці, як німці хати палили. Раз сидимо, а менший брат Андруша не послухався і засвистів, німець почув, заглянув, а нас там скільки сидить. То він нічого не зробив, подивився й пішов. А ми після війни жили в тітки Саньки, батькової сестри. Я всього рік походила в школу, а тоді пішла дітей глядіти. В 1951-му мені

Перша сторінка трудової книжки Параски Середи. Опішне, Полтавщина. 1961. Фото Людмили Меткої. Національний музей-заповідник українського гончарства в Опішному, Національний архів українського гончарства. Публікується вперше

Профспілковий квиток Параски Середи. Опішне, Полтавщина. 1960. Фото Людмили Меткої. Національний музей-заповідник українського гончарства в Опішному, Національний архів українського гончарства. Публікується вперше

Параска Середа.
Опішне, Полтавщина. 24.07.2017.
Фото Людмили Меткої.
Національний музей-заповідник
українського гончарства в Опішному,
Національний архів
українського гончарства.
Публікується вперше

було сімнадцять год і я пішла робити в «Художній керамік». Воно тоді непросто було стрітись, дітей, у кого батьки в колгоспі робили, а у нас мама в колгоспі була, не пускали десь на іншу роботу. А в нас дядько знакомий у правлінні робив, то якось мене одпустили. Я прийшла в завод, тоді наче Трохим Демченко¹ там керував, а Іван Герасимович Остапенко² був начальником цеху, то мене оприділили посуду від горна носити, потом десь через рік я стала іграшку робити, ніхто мене дуже не вчив, ото дивилася, як роблять, і робила. А потом я стала рисувати й робила аж до пенсії тут, на першому цеху, а потом на другому. Уже перед пенсією я кілька років «обкладала» вази» [2].

¹ Демченко Трохим Назарович – див. зноску на стор. 116.

² Остапенко Іван Герасимович (1920–2004) – гончар. Гончарній справі вчився в Захара Коломійця. Працював гончарем і майстром цеху в артілі (згодом – заводі) «Художній керамік», упродовж кількох років очолював завод «Керамік». Син Герасима й Харитини Остапенків, брат Ганни Остапенко.

(Зліва направо) Варвара Шкробела, Андрій Яценко, Параска Середа, Ганна Мартиненко, Анастасія Бабич.
Опішне, Полтавщина. 2004. Автор фото невідомий.

Національний музей-заповідник українського гончарства в Опішному,
Національний архів українського гончарства. Публікується вперше

Під час розмови з Варварою Шкробелою й Параскою Середою вдалося з'ясувати, що рід їхнього батька Митрофана Яценка пов'язаний з іншими гончарськими родами Опішного: Шиянами, Вишневецькими, Кононенками, Кандзюбами, Біляками, Прокопенками. Анастасія Бабич, Ганна Мартиненко, Параска Середа й Варвара Шкробела, про яких ішлося, були двоюрідними сестрами малювальниці Параски Біляк, Мотрони Кандзюби й Варвари Шиян. Їхній дід по матері Яків Прокопенко¹ й дядько Іван Прокопенко² були гончарями. Тітка по матері – Параска Яценко³ – ліпила глиняні іграшки, а її чоловік – Григорій Яценко⁴ (старший) – гончарював. Гончарем був і його брат

¹ Прокопенко Яків Миколайович – див. зноску на стор. 327.

² Прокопенко Іван Якович – див. зноску на стор. 327.

³ Яценко (у дівоцтві – Прокопенко) Параска Яківна – див. зноску на стор. 327.

⁴ Яценко Григорій Миколайович (старший) – див. зноску на стор. 327.

Григорій Яценко¹ (молодший), а сестра Марія Яценко² – майстринею іграшки. Цей перелік можна продовжувати й далі, але це зовсім інші історії. Зрозуміло, що в Опішному люди родичалися здебільшого за родом занять. Спільні робота й відпочинок також сприяли тому, що гончарі, майстрині іграшки, малювальниці одружувалися, кумалися, браталися.

1. Метка Людмила. Звіт про керамологічну експедицію (Опішне, Полтавщина. 27.01.2015) // Національний музей-заповідник українського гончарства в Опішному, Національний архів українського гончарства. – Ф. 1. – Оп. 7. – Од. зб. 204. – 6 арк.
2. Метка Людмила. Звіт про керамологічну експедицію (Опішне, Полтавщина. 24.07.2017) // Національний музей-заповідник українського гончарства в Опішному, Національний архів українського гончарства. – Ф. 1. – Оп. 7. – Од. зб. 241. – 8 арк.
3. Польові матеріали Клименко Олени. Опішне, Полтавщина. 1991 // Приватний архів Клименко Олени.
4. Спогади Шкребели Варвари (1941 р. н.). [Аудіододаток до: Метка Людмила. Звіт про керамологічну експедицію (Опішне, Полтавщина. 27.01.2015)] // Національний музей-заповідник українського гончарства в Опішному, Національний архів українського гончарства. – DVD фонд. – № 506.
5. Яценко Андрій Артемович, 1907 р. н. // Книга пам'яті України. Полтавська область. – Полтава : Полтавський літератор, 1996. – Т. 4 : Диканський район, Зіньківський район, Карлівський район. – С. 353.
6. Яценко Митрофан Артемович, 1904 р. н. // Книга пам'яті України. Полтавська область. – Полтава : Полтавський літератор, 1996. – Т. 4 : Диканський район, Зіньківський район, Карлівський район. – С. 353.

---

¹ Яценко Григорій Миколайович (молодший) (1924–2001) – гончар, майстер глиняної іграшки. Ліпити іграшку вчився в дитинстві в односельців. 1987 року розпочав удома ліпити свистунці. Брат Марії Микитенко й Григорія Яценка (старшого), чоловік Варвари Яценко.

² Микитенко (у дівоцтві – Яценко) Марія Миколаївна – див. зноску на стор. 333.

1

2

Гончарні вироби заводу «Художній керамік» (1-2). Опішне, Полтавщина. 1985.

Фото Олеса Пошивайла. Приватний архів Олеса Пошивайла;
копія – Національний музей-заповідник українського гончарства в Опішному,
Національний архів українського гончарства

РОЗДІЛ 23

Анатолій Яценко.
Опішне, Полтавщина. 2014.

Фото Людмили Меткої.
Національний музей-
заповідник українського
гончарства в Опішному,
Національний архів
українського гончарства.
Публікується вперше

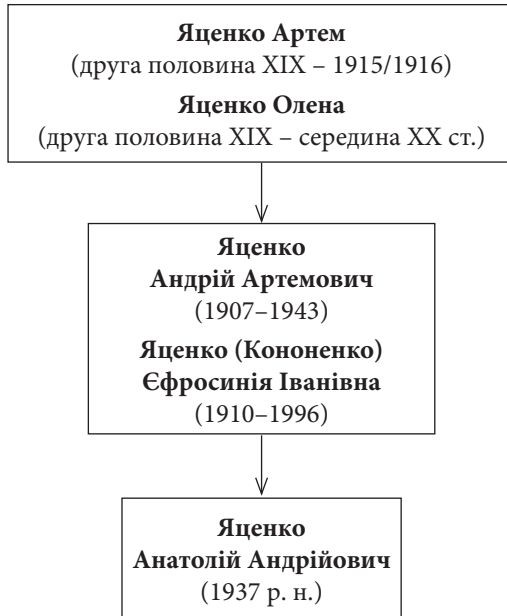

**АНАТОЛІЙ
ЯЦЕНКО:
«СНИТЬСЯ Й ДОСІ
ТЕ ГОНЧАРСТВО...»**

ГОНЧАРСЬКА ЛІНІЯ АНАТОЛІЯ ЯЦЕНКА

Неподалік від Меморіального музею-садиби гончарки Олександри Селюченко мешкають привітна й доброзичлива родина Анатолія й Зінаїди Яценків. З ними я неодноразово зустрічалася, розмовляла про Олександрю Селюченко, її життя... Працюючи над розділом про майстринь іграшки й малювальниць – сестер Яценків (див. розділ 22), знайшла інформацію про їхнього двоюрідного брата Анатолія Яценка. Його батько Андрій був наймолодшим сином опішненського гончаря Артема Яценка.

Андрій Артемович Яценко (1907–1943) ази гончарного ремесла отримав від батька й спочатку займався промислом у родині.

Андрій Яценко.
Опішне, Полтавщина. Середина 1930-х.

Автор фото невідомий.
Приватний архів Анатолія Яценка;
копія – Національний музей-заповідник
українського гончарства в Опішному,
Національний архів українського гончарства.
Публікується вперше

Андрій Яценко.
Опішне, Полтавщина.
Кінець 1930-х.

Автор фото невідомий.
Приватний архів Анатолія Яценка;
копія – Національний
музей-заповідник
українського гончарства
в Опішному,
Національний архів
українського гончарства.
Публікується вперше

Андрій Яценко.
Опішне, Полтавщина.
Перша половина 1930-х.

Автор фото невідомий.
Приватний архів Анатолія Яценка;
копія – Національний музей-заповідник
українського гончарства в Опішному,
Національний архів
українського гончарства.
Публікується вперше

Андрій Яценко
з дружиною Єфросинією
і сином Анатолієм.
Опішне, Полтавщина. 1939–1940.

Автор фото невідомий.
Приватний архів Анатолія Яценка;
копія – Національний музей-заповідник
українського гончарства в Опішному,
Національний архів
українського гончарства.
Публікується вперше

Працівники заводу «Художній керамік»:
(зліва направо) Параска Біляк, Наталя Дзюбка, Устина Боцьва, Зінаїда Линник, Параска Шиян, Олександра Дугельна,
Іван Козак, Єфросинія Яценко, Наталя Яценко.

Опішне, Полтавщина, 1930–1940. Автор фото невідомий. Приватний архів Анатолія Яценка;
копія – Національний музей-заповідник українського гончарства в Опішному, Національний архів українського гончарства

Єфросинія Яценко (ліворуч) із сестрою. Опішне, Полтавщина. Середина 1930-х.

Автор фото невідомий.

Приватний архів Анатолія Яценка;
копія – Національний музей-заповідник українського гончарства в Опішному, Національний архів українського гончарства. Публікується вперше

Наприкінці 1920-х років, найімовірніше в 1928–1930 роках, навчався в Опішнянській керамічній промисловій школі. Зі спогадів рідних, його товаришем із навчання був Трохим Назарович Демченко¹. У середині 1930-х Андрій Яценко взяв за дружину дівчину з Міських Млинів Єфросинію Кононенко (1910–1996). У молоді роки вона вчилася розмальовувати вироби в місцевого гончаря Пилипа Біляка², двоюрідного дядька свого майбутнього чоловіка. Після одруження Андрій та Єфросинія жили разом із матір'ю Андрія на кутку «Яри», в Опішному. 1936 року Єфросинія Яценко пішла працювати в артіль «Художній керамік», цех № 2, малювальницею. Зі спогадів Анатолія Яценка: *«Батько походив-походив і собі пішов у завод... Воно сім'ї ті (сини Артема Яценка. – Л. М.) розбіглися. Трохимова сім'я окремо стала, Митрофанова – окремо. Кожен сам собі дома робили, гончарували. Я Трохима не помню, а дядька Митрофана пам'ятаю... Батько був хорош гончар і кінчав художню школу (Опішнянську керамічну промислову школу. – Л. М.). Я бачив його*

¹ Демченко Трохим Назарович – див. зноску на стор. 116.

² Біляк Пилип Васильович (бл. 1880 – 1932/1933) – гончар, майстер зооморфної скульптури. Працював удома. Виготовляв декоративний посуд, зооморфну скульптуру, для його оздоблення наймав малювальниць. Брат Петра Біляка.

Єфросинія Яценко із сином Анатолієм.

Опішне, Полтавщина. Близько 1946. Автор фото невідомий. Приватний архів Анатолія Яценка; копія – Національний музей-заповідник українського гончарства в Опішному, Національний архів українського гончарства. Публікується вперше

Єфросинія Яценко (ліворуч) із сестрою і сином Анатолієм.

Опішне, Полтавщина. Середина 1950-х. Автор фото невідомий. Приватний архів Анатолія Яценка; копія – Національний музей-заповідник українського гончарства в Опішному, Національний архів українського гончарства. Публікується вперше

свідоцтво, так там вони багато всього вчили, знання їм давали обширні, не тільки кераміку... Мамка розказувала, що тоді закони там дикі були за запізнення. Ми жили на «Ярах», а мамка робила на другому цеху, а я ще малий був, то вона бігала мене годувати. Свекруха на пів дороги винесе, мати набіжить, погодує на дорозі й назад», – пригадував Анатолій Яценко [2; 3].

Анатолій Яценко, який народився 1937-го року, погано пам'ятає свого батька Андрія Яценка, адже той загинув під час німецько-радянської війни. «Люди казали, що батько був веселий, компанійський. Я його помню, як його на війну виряжали в 1941. Він ще місяць приймав коней для фронту, а потім його тоже взяли. Помню, як він купив мені сопілку і ніс на руках, і як уже сидів на возі їхати на фронт. Казав наш земляк млинянський, що батько прикривав відступ наших військ під Києвом і був пулімьотчик. Туди попав чи снаряд, чи міна, і нічого там не осталося. Мати його шукала, писала, де він, щоб пенсію платили, а в 1943 прийшла похоронка» [3]. У Книзі пам'яті України є запис, що Андрій Артемович Яценко був мобілізований 1943 року і в грудні цього ж року загинув [1].

Дружина Андрія Яценка – Єфросинія – певний час продовжувала трудитися в артілі «Художній керамік», а в 1953–1954 роках працювала малювальницею й ліпила глиняні свистунці в с. Терпіння Запорізької області, проте, на жаль, невідомо, в якому підприємстві.

1956 року Анатолій Яценко закінчив школу й пішов працювати в артіль «Художній керамік». «У 1956-му я закінчив десять класів, тоді з роботою було дуже туго. Я ще після школи ГЕС будував у Млинах. А мамка малювала в заводі. Кумою, моєю хрещеною, ще в неї була Зіна Линник¹. І от мамка упросила Івана Петровича (Леженіна. – Л. М.), щоб мене прийняли учнем гончара. Воно мені не дуже й нужне було, ну робить десь треба. Я прийшов у завод 1 лютого 1957 року і робив до 1 вересня 1960-го. Тоді учневі платили 27 рублів, а мамка получала 40 рублів, то це була підмога ощутіма.

¹ Линник (у дівочстві – Кононенко) Зінаїда Петрівна – див. зноску на стор. 157.

Учив мене Степан Якович Радченко¹. Іван Іванович Хмелик² тоді був начальником цеху, а нас було чотири чоловіки учнів: Олександр Цюрюпа³, Дмитро Зубань⁴, Олександр Макуха⁵ і я. Ми з Миколою Пошивайлом⁶ в одному цеху робили, а Гаврило⁷ робив на цій заводі на першому (цеху. – Л. М.), ми з Миколою – на тім заводі на другому (цеху. – Л. М.). Зразу робили більше глечиків, бо молоко парили в печах. А тоді корови як позабирали в людей, може, ї не забрали, а заставили, щоб вони здали їх, то цей глечик оказався не нужен, і в заводі начало багато ганчарів розбігаться. У мене любов моя перва тоді завербувалася на Донбас, і я хотів поїхати, а мене не пускали у воєнкоматі, казали: «Підеш ти в армію». Я в 1960-му поступив у кооперативний технікум у Полтаву. Діденко Володя робив у «Художньому кераміку», і він мене познайомив з директором технікуму. Вобщє, мене туди утягли, дали кінчити, дали стипендію і закінчив я технікум у 1963» [2; 3]. Про свій понад трирічний стаж роботи гончарем Анатолій Яценко розповів: «Я б, може, не пішов із заводу в житті, я б гончарував, а дуже не хотів у армію їти, і мене чуть не судили. Мені сниться ї досі те гончарство. Як накрутишся на кругу, ляжеш спати, а ногами дригаєш, соваєш. Тоді норма літровки була – 95, а дволітрові – 65. А ми з хлопцями, було, наввипередки сядемо, до обіду – сотня. Лаяли нас ганчарі, щоб не робили більше норми, бо норміровщики усім норму добавлять» [2; 3]. Після

¹ Радченко Степан Якович (1922–1992) – гончар. Гончарній справі вчився в Опішнянській керамічній промисловій школі. У повоєнний час працював у артілі (згодом – заводі) «Художній керамік». Чоловік Ірини Радченко.

² Хмелик Іван Іванович – див. зноску на стор. 169.

³ Цюрюпа Олександр Андрійович (1939 р. н.) – гончар. Гончарній справі вчився в Григорія Тягуна. Працював у артілі (згодом – заводі) «Художній керамік». Син Андрія та Олександри Цюрюпи, чоловік Галини Цюрюпи.

⁴ Зубань Дмитро Іванович (1941–2006) – гончар. Гончарній справі вчився в Йосипа Марехи. Працював у заводі «Художній керамік». Чоловік Любові Зубань.

⁵ Макуха Олександр Олексійович (1939 р. н.) – гончар, майстер глиняної іграшки. Ліпити іграшки вчився в матері, гончарній справі – у Йосипа Марехи. У дитинстві та юності разом із матір'ю ліпив свистунці. Працював гончарем у артілі (згодом – заводі) «Художній керамік». Син Векли Макухи.

⁶ Пошивайло Микола Гаврилович – див. зноску на стор. 284.

⁷ Пошивайло Гаврило Ничипорович – див. зноску на стор. 289.

закінчення кооперативного технікуму Анатолія Яценка направили на роботу в м. Кременець Тернопільської області, однак за тиждень до від'їзду, наприкінці серпня 1963 року, на весіллі друзів він познайомився зі своєю майбутньою дружиною Зінаїдою. «Вона мені давно нравилась, ну, тоді на тій свадьбі я вперше побачив, що Зіна до мене неравнодушна. А тут на роботу їхати, тоді ж було таке, що три годи одстукай, йолкін-палкін. Я поїхав на ту западну, воно й городок непоганий,.. а там же Зіна... Вобщем, я покинув там роботу. І приїхав сюди, а приписка ж у мене осталась тернопільська, ніде на роботу не приймали. Пішов я до Леженіна, ми з його Генкою в один клас ходили і з дочкою Людою дружили, а він мені й каже: «Я тебе візьму ганчарувати, та куди воно годиться? Ти ж технікум кінчав і як ти будеш себе почувувать?». У мене на хлібзаводі товариш директором був, то він мене і взяв без документів механіком. А тоді ще в Полтаві хлопці, з ким разом учився, один в обкомі партії робив, а один – головою райпотребсоюза. Ставили мене й директором «Кераміка», того що на млинянській горі, і головою сільпо в Шишаки, а Леженін знову каже: «Анатолій, ти не годишся, ти психічно неврівноважений. Як спеціаліст – хороший, як механік тебе цінять на роботі, нашо воно тобі нужне те керівництво... І так я механіком і одстукав 37 років на «Хлібзаводі»...» [2; 3].

1. Книга пам'яті України. Полтавська область. – Полтава: Полтавський літератор, 1996. – Т. 4 : Диканський район, Зіньківський район, Карлівський район. – С. 353.
2. Метка Людмила. Звіт про керамологічну експедицію (Опішне, Полтавщина. 30.10.2014) // Національний музей-заповідник українського гончарства в Опішному, Національний архів українського гончарства. – Ф. 1. – Оп. 7. – Од. зб. 201. – 14 арк.
3. Спогади Яценка Анатолія (1937 р. н.). [Аудіододаток до: Метка Людмила. Звіт про керамологічну експедицію (Опішне, Полтавщина. 30.10.2014)] // Національний музей-заповідник українського гончарства в Опішному, Національний архів українського гончарства. – DVD фонд. – № 492.

РОЗДІЛ 24

Лідія Слободська.
Опішне, Полтавщина.

Кінець 1950-х –
початок 1960-х.

Автор фото невідомий.

Приватний архів

Лідії Слободської;

копія – Національний музей-

заповідник українського

гончарства в Опішному,

Національний архів

українського гончарства.

Публікується вперше

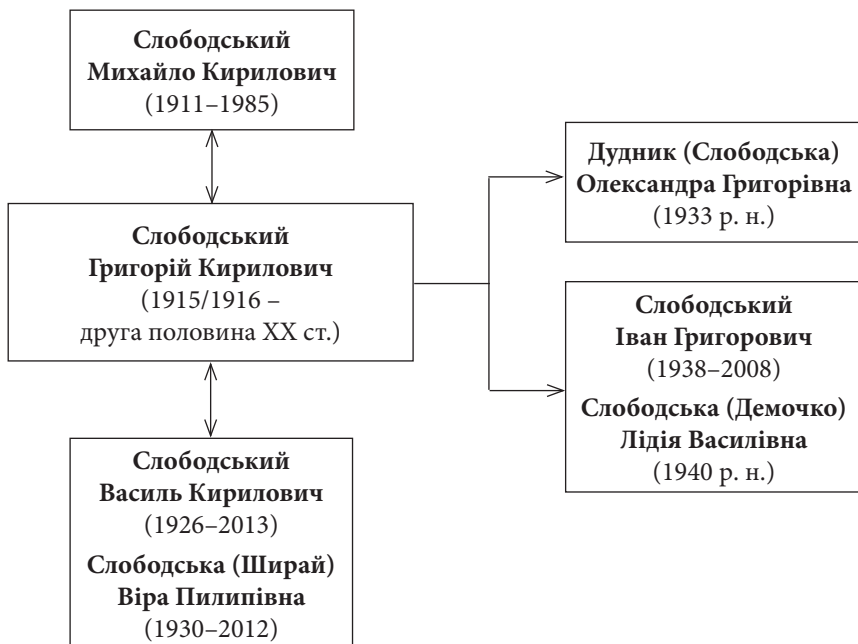
ЛІДІЯ СЛОБОДСЬКА: НЕВІСТКА З ГОНЧАРСЬКОЇ РОДИНИ

ГОНЧАРСЬКА ЛІНІЯ ЛІДІЇ СЛОБОДСЬКОЇ

Гончарями, малювальницями, майстрами іграшки чи працівниками будь-яких спеціальностей у гончарних підприємствах Опішного були не лише корінні жителі, а й новоприбулі, здебільшого жінки, які, дізнавшись про функціонування заводу, переїздили з навколишніх сіл чи виходили заміж в Опішне. Завод «Художній керамік» був великим підприємством, тому працівники там були потрібні майже завжди. Під час своїх експедицій я познайомила з кількома такими жінками.

Якось, переглядаючи альбом «Художні промисли України» [6], я помітила в розділі «Кераміка» світлини глиняних виробів заводу «Художній керамік», де автором мальовки деяких виробів є Лідія Василівна Слободська. Тож і вирішила ближче познайомитися з малювальницею.

Лідія Василівна Слободська (у дівочтві – Демочко, 1940 р. н.) народилася в Полтаві. Її родина невдовзі переїхала жити в Опішне й батько пішов працювати столяром в артіль «Художній керамік».

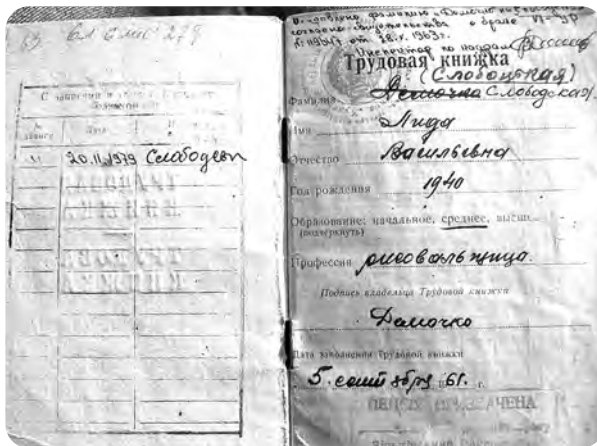

Василь Біляк, Трохим Демченко (форма), Лідія Слободська (мальовка).
Куманці й баклага.
Опішне, Полтавщина. 1970 [6]

Лідія Слободська (сидить праворуч), Галина Котлік, Ніна Бордюг (стоїть)
у цеху № 2 заводу «Художній керамік».

Опішне, Полтавщина. Кінець 1960-х. Автор фото невідомий. Приватний архів Лідії Слободської;
копія – Національний музей-заповідник українського гончарства в Опішному,
Національний архів українського гончарства. Публікується вперше

Перша сторінка трудової книжки Лідії Слободської.

Опішне, Полтавщина. 1961. Фото Людмили Меткої.

Національний музей-заповідник українського гончарства в Опішному,
Національний архів українського гончарства. Публікується вперше

Малювальниці Лідія Слободська (ліворуч) і Любов Зубань за роботою в цеху № 2 заводу «Художній керамік».

Опішне, Полтавщина. Перша половина 1970-х. Автор фото невідомий. Приватний архів Лідії Слободської; копія – Національний музей-заповідник українського гончарства в Опішному, Національний архів українського гончарства. Публікується вперше

Коли для дівчини постало питання вибору професії, вона вирішила спробувати себе в гончарстві. 1956 року, у віці 15 років, Лідія теж прийшла в артіль. Їй поталанило бути ученицею Зінаїди Линник¹, однієї з кращих на той час малювальниць артілі «Художній керамік». Лідія була здібною, спостережливою ученицею, швидко переймала основні прийоми малювання, уже наступного року стала бригадиром малювальниць цеху № 2.

Про свою роботу в заводі жінка розповідала: *«Ми робили рядом із Мотроною Назарчук² і дуже часто ходили разом на роботу. Я жила по вулиці Леніна (нині – вул. Соборна. – Л. М.) біля першої школи, а вона на квартирі – по вулиці Першотравневій, майже*

¹ Линник (у дівочтві – Кононенко) Зінаїда Петрівна – див. зноску на стор. 157.

² Назарчук (у дівочтві – Каша) Мотрона Савівна (1911–2008) – малювальниця. Розмальовувати гончарні вироби вчилася в Наталі Оночко й Марії Кришталь та Опішнянській керамічній промисловій школі. Працювала в артілі (згодом – заводі) «Художній керамік», Васильківському майоліковому й Будянському фаянсовому заводах, а також керамічному заводі в Тбілісі. Сестра Артема Каши.

Працівниці цеху № 2 заводу «Художній керамік»:
(зліва направо) Марія Мелашенко, Анастасія Канівець, Віра Міщанин, Наталя Омеляненко,
Галина Котлік, Параска Мареха, Лідія Лихопій, Лідія Слободська, Лідія Запорожець.
Опішне, Полтавщина. Перша половина 1970-х.

Автор фото невідомий. Національний музей-заповідник українського гончарства в Опішному,
Національний архів українського гончарства. Публікується вперше

на вузлу з вулицею Гагаріна, то я заходила до неї, і ми разом ішли в завод. Вона років на тридцять старша мене була, ну, приємна жінчина. А дружили ми з Щурою Селюченко¹. Щура не була вредна, а може, трішки неакуратна, а так дуже хороша жінка. Вона заміж не виходила, казала, що хотілось любові з якимись преградами... Я застала і Ганжу² Петра Олександровича. Він як пішов із заводу, Селюченчиху в Київ забрав, бо в неї роботи відрізнялися від усіх. Директором тоді був Леженін Іван Петрович. До Ганжі головним художником була Нонна Кисельова³, а потім Марічка

¹ Селюченко Олександра Федорівна – див. зноску на стор. 215.

² Ганжа Петро Олександрович – див. зноску на стор. 117.

³ Кисельова Нонна Миколаївна – див. зноску на стор. 221.

Кульбака¹. Я робила з Гальєю Котлік², Пашою Марехою³, Верою Міщанин⁴, Лідою Запорожець⁵ із Малих Будищ, із Любою Зубань⁶ рядом сиділи одно время» [1; 4].

Загалом, у артілі (згодом – заводі) «Художній керамік» жінка працювала 23 роки, майже до кінця 1979 року. Розмальовувала куманці, боклаги, банки, макітри, барила, супники.

Слободський Іван Григорович (1938–2008), чоловік Лідії Слободської, гончарювати умів ще з юності, вчився, найімовірніше, у батька Григорія Кириловича Слободського (бл. 1915/1916 – середина ХХ ст.). У першій половині 1950-х років працював копачем глини в артілі «Художній керамік». 1960 року, після служби в армії, знову прийшов на роботу в «Художній керамік», де став працювати «лепщиком декоративних изделий», у 1963–1965

Іван Слободський.
Опішне, Полтавщина.
Друга половина 1970-х.

Автор фото невідомий.
Приватний архів Лідії Слободської;
копія – Національний
музей-заповідник
українського гончарства
в Опішному,
Національний архів
українського гончарства.
Публікується вперше

¹ Кульбака (у дівоцтві – Свіда) Марія Андріївна – див. розділ 7.

² Котлік (у дівоцтві – Федоша) Галина Антонівна (1926 р. н.) – малювальниця. Розмальовувати гончарні вироби вчилася в артілі «Художній керамік», де працювала. Дружина Олексія Котліка.

³ Мареха (у дівоцтві – М'якоступ) Параска Макарівна (1935–2018) – майстриня глиняної іграшки, малювальниця. Ліпити іграшку вчилася в матері, розмальовувати гончарні вироби – у Марії Боярчук. Працювала в артілі (згодом – заводі) «Художній керамік». Донька Макара й Марії М'якоступів, сестра Дмитра М'якоступа, дружина Олексія Марехи.

⁴ Міщанин (у дівоцтві – Безрук) Віра Іванівна (1939–2009) – малювальниця. Розмальовувати гончарні вироби вчилася в Галини Котлік. Працювала в заводі «Художній керамік».

⁵ Запорожець (у дівоцтві – Підгірна) Лідія Василівна (1937 р. н.) – малювальниця. Розмальовувати гончарні вироби вчилася в Галини Пацули. Працювала в заводі «Художній керамік», приватних підприємствах «Гончарний круг», «Задорожний». Донька Василя Підгірного.

⁶ Зубань (у дівоцтві – Білик) Любов Яківна (1949–2005) – малювальниця. Розмальовувати гончарні вироби вчилася в Наталі Тараненко. Працювала в заводі «Художній керамік». Дружина Дмитра Зубаня.

роках – бульдозеристом, а згодом перейшов на роботу в іншу організацію. 1963 року Іван і Лідія одружилися й стали жити на кутку «Зубанівка» (нині – вул. Івана Білика).

Неподалік, на кутку «Птухівка», проживала родина Слободських – Василя Кириловича (1926–2013) й Віри Пилипівни (1930–2012), рідного дядька й тітки Івана Слободського. Мені не пощастило поспілкуватися з ними, оскільки на час мого дослідження вони вже відійшли в інший світ. Проте моїй колезі Олені Клименко це вдалося. Дослідниця розповіла, що Василь і Віра були дуже привітними й приємними людьми. Упродовж 1950-х – 1960-х років Василь Слободський гончарював у райпромкомбінаті й заводі «Художній керамік», а також удома. Віра Пилипівна (у дівочтві – Ширай) в усьому допомагала чоловікові, а також ліпила невеликі глиняні свистунці. Ось що розповідав Василь Слободський про технологію гончарного виробництва: *«Привіз тачкою глину, залив водою, збив «довбнею» у «кулю» («кобилу»). Потім «стружком» перестружували й збивали в маленькі «кулі» для переробки на крузі дротом («струною» від балалайки). Розмір таких куль – 50х30. Потому качали на лаві, «плескали грудки» за розміром майбутньої посудини. Свинець розтоплювали в казанку. Щоб краще розтоплювався, кидали «присядку» – решітка з акумулятора. Розміщували кочергою. Зверху робиться порошок, який збирали, змішували з дуже дрібним піском. Для зеленого кольору кидали мідний п'ятак. Сіяли через сито. Пропорції свинцю і піску: 1х1. Писали пером – зв'язували два пера. «Описка» – коричнева фарба з крупинок, які знаходили на болоті» [5].*

Василь Слободський пригадував: *«Мій батько був сапожником, мама домогосподаркою, вони мали шестеро дітей. 17 червня 1941-го я закінчив сім класів і до 2 липня 1943 року був дома. Потім оголосили, що сорок чоловік набирають вчитися в завод «Художній керамік» (даже в Германію їх не брали). Повчився я пів року, німці стали одступати, і я пішов на Германію, там робив на шахті. Після війни пішов гончарювати й робив до перестройки. Робив і дома, глину додому брали з кар'єру, носили в мішках, возили самокаткою. Своє горно збудував у 1955 чи 1956 році. Продавати*

Василь Слободський (надмогильна дошка).

Цвинтар, куток «Птухівка», Опішне, Полтавщина. 2014.

Фото Людмили Меткої.

Національний музей-заповідник українського гончарства в Опішному,
Національний архів українського гончарства. Публікується вперше

Віра Слободська (надмогильна дошка).

**Цвинтар, куток «Птухівка»,
Опішне, Полтавщина. 2014.**

Фото Людмили Меткої.

Національний музей-заповідник
українського гончарства в Опішному,
Національний архів українського гончарства.
Публікується вперше

возив у Дніпропетровську область, Лютеньку, Веприк, Котельву, Карлівку, Полтаву. Робив я на першому й другому цехах. У 1932 году не було чого їсти, брат Михайло служив у армії, робив миски. Виїхав він у Грузію, там гончарював, помер у 1985 році. На заводі я глечик робив за 2 копійки, а той, що робив дома, продавав по 60-70 копійок. А глини – купи, дров – купи, то він мені виходив 20-25 копійок. Був случай: я на роботі, баба дома, прийшли, стали випитувати: «Скільки він зробить?». Тридцятилітровок – 10 штук у день, то по 80 копійок – пощитали 1200 рублів налогу... І в Москву я писав, у «Ізвестія», і куди тільки не писав. Розібралися, менше впаляли, а самокатку забрали» [5]. З-поміж шістьох дітей Кирила Слободського трое синів – Василь, Григорій і Михайло – були гончарями. Слободський Іван Петрович, їхній племінник, розповів,

Михайло Слободський із родиною.

Початок 1950-х. Місце зйомки й автор фото невідомі. Приватний архів Олександри Дудник; копія – Національний музей-заповідник українського гончарства в Опішному, Національний архів українського гончарства. Публікується вперше

що Михайло (1911–1985), який виїхав у Грузію, до війни навчався в одній із гончарних шкіл Опішного, найімовірніше Опішнянській школі майстрів художньої кераміки. У 1939–1940 роках під час служби в армії гончарював у військовій частині. Після служби жив у Грузії, на залізничній станції Ріоні, де працював у гончарних цехах до кінця 1940-х років [2; 3].

Про Григорія Слободського, тестя Лідії Слободської, відомостей, на жаль, обмаль. Відомо, що з 1942 року він перебував на підневільних роботах у Німеччині, а після закінчення війни, упродовж 1946–1948 років, він із братом Михайлом гончарював у Грузії.

Це неповний перелік причетних до гончарства осіб у родині Слободських. Малювальницею була донька Григорія Слободського, сестра Івана Слободського – Олександра Дудник (1933 р. н.). Вона працювала в заводі «Художній керамік», де навчалася мальовці

Григорій Слободський (?).

Опішне, Полтавщина. Середина 1930-х.

Автор фото невідомий. Приватний архів Олександри Дудник;
копія – Національний музей-заповідник
українського гончарства в Опішному,
Національний архів українського гончарства.
Публікується вперше

**Олександра Дудник
з братом Іваном Слободським.
Опішне, Полтавщина. Середина 1950-х.**

Автор фото невідомий.
Приватний архів Олександри Дудник;
копія – Національний музей-заповідник
українського гончарства в Опішному,
Національний архів українського гончарства.
Публікується вперше

**Олександра Дудник (ліворуч)
з матір'ю Федорю.
Опішне, Полтавщина.
Кінець 1950-х – початок 1960-х.**

Автор фото невідомий.
Приватний архів Олександри Дудник;
копія – Національний музей-заповідник
українського гончарства в Опішному,
Національний архів українського гончарства.
Публікується вперше

**Малювальниці артлі
«Художній керамік»:**
(зліва направо) **Надія Хлонь,**
Лідія Дудник,
Олександра Дудник.
Опішне, Полтавщина.
Друга половина 1950-х.

Автор фото невідомий.
Приватний архів Олександри Дудник;
копія – Національний музей-заповідник
українського гончарства в Опішному,
Національний архів
українського гончарства.
Публікується вперше

Олександра Дудник (ліворуч)
з Андрієм і Надією Хлонями.
Опішне, Полтавщина.
Кінець 1950-х.

Автор фото невідомий.
Приватний архів
Олександри Дудник;
копія – Національний
музей-заповідник
українського гончарства
в Опішному,
Національний архів
українського гончарства.
Публікується вперше

Олександра Дудник (праворуч)
й Анастасія Радченко в цеху № 2
заводу «Художній керамік».

Опішне, Полтавщина.

Друга половина 1950-х.

Автор фото невідомий.

Приватний архів

Олександри Дудник;

копія – Національний

музей-заповідник

українського гончарства

в Опішному,

Національний архів

українського гончарства.

Публікується вперше

Олександра Дудник (ліворуч) **й Анастасія Радченко на подвір'ї цеху № 2** **заводу «Художній керамік».**

Опішне, Полтавщина. Кінець 1950-х. Автор фото невідомий. Приватний архів Олександри Дудник;

копія – Національний музей-заповідник українського гончарства в Опішному,

Національний архів українського гончарства. Публікується вперше

Надія Хлонь, Яків Пошивайло та Олександра Дудник (праворуч)
на подвір'ї цеху № 2 заводу «Художній керамік».
Опішне, Полтавщина. Друга половина 1950-х.

Автор фото невідомий. Приватний архів Олександри Дудник;
копія – Національний музей-заповідник українського гончарства в Опішному,
Національний архів українського гончарства. Публікується вперше

Олександра Дудник і гончар Олексій Мареха в цеху № 2 заводу «Художній керамік».
Опішне, Полтавщина. Кінець 1950-х. Автор фото невідомий. Приватний архів Олександри Дудник;
копія – Національний музей-заповідник українського гончарства в Опішному,
Національний архів українського гончарства. Публікується вперше

Олександра Дудник (ліворуч) та Явдоха Варвинська в цеху № 2 заводу «Художній керамік».
Опішне, Полтавщина. Друга половина 1980-х. Автор фото невідомий. Приватний архів Олександри Дудник;
копія – Національний музей-заповідник українського гончарства в Опішному,
Національний архів українського гончарства. Публікується вперше

Іван Мирний під час служби.

Друга половина 1930-х. Місце зйомки та автор фото невідомі.

Приватний архів Олександри Дудник;
копія – Національний музей-заповідник
українського гончарства в Опішному,
Національний архів українського гончарства.

Публікується вперше

Михайло Мирний (стоїть посередині) під час служби.

Близько 1916. Місце зйомки та автор фото невідомі.

Приватний архів Олександри Дудник;
копія – Національний музей-заповідник
українського гончарства в Опішному,
Національний архів українського гончарства.

Публікується вперше

в Лідії Дудник¹. Мама Олександри Дудник й Івана Слободського – Федора Михайлівна Слободська (у дівочтві – Мирна) – походить із гончарського роду Мирних. Гончарями були її батько Михайло Пантелеймонович Мирний (остання чверть ХІХ ст. – 1920/1930-ті) і брат Іван Мирний (1914 (?) – 1941/1945).

Інформації про цих осіб надзвичайно мало, збереглися лише світлини, опубліковані за сприяння Олени Клименко.

-
1. Метка Людмила. Звіт про керамологічну експедицію (Опішне, Полтавщина. 19.09.2014) // Національний музей-заповідник українського гончарства в Опішному, Національний архів українського гончарства. – Ф. 1. – Оп. 7. – Од. зб. 190. – 2 арк.
  2. Метка Людмила. Звіт про керамологічну експедицію (Опішне, Полтавщина. 30.10.2014) // Національний музей-заповідник українського гончарства в Опішному, Національний архів українського гончарства. – Ф. 1. – Оп. 7. – Од. зб. 201. – 14 арк.
  3. Спогади Слободського Івана (1938 р. н.). [Аудіододаток до: Метка Людмила. Звіт про керамологічну експедицію (Опішне, Полтавщина. 19.09.2014)] // Національний музей-заповідник українського гончарства в Опішному, Національний архів українського гончарства. – DVD фонд. – № 488.
  4. Спогади Слободської Лідії (1940 р. н.). [Аудіододаток до: Метка Людмила. Звіт про керамологічну експедицію (Опішне, Полтавщина. 30.10.2014)] // Національний музей-заповідник українського гончарства в Опішному, Національний архів українського гончарства. – DVD фонд. – № 492.
  5. Польові матеріали Клименко Олени. Опішне, Полтавщина. 1987 // Приватний архів Клименко Олени.
  6. Художні промисли України : альбом / уклад. Нонна Кисельова, Наталя Потапенко. – К. : Мистецтво, 1979. – 256 с. : іл.

---

¹ Дудник (у дівочтві – Задорожна) Лідія Іванівна (1938 р. н.) – малювальниця. Розмальовувати гончарні вироби вчилася в Тетяни Гриб. Працювала в артілі (згодом – заводі) «Художній керамік». Донька Івана Задорожного, сестра Петра Задорожного.

Гончарні вироби, сформовані в гіпсових формах, у заводі «Художній керамік». Опішне, Полтавщина. 1985.

Фото Олесь Пошивайла. Приватний архів Олесь Пошивайла;
копія – Національний музей-заповідник українського гончарства в Опішному,
Національний архів українського гончарства

Одне з виробничих приміщень заводу «Художній керамік». Опішне, Полтавщина. 1985.

Фото Олесь Пошивайла. Приватний архів Олесь Пошивайла;
копія – Національний музей-заповідник українського гончарства в Опішному,
Національний архів українського гончарства

РОЗДІЛ 25

Варвара Шиян.
Опішне, Полтавщина.
1960-ті.

Автор фото невідомий.
Приватний архів
Олени Клименко;
копія – Національний музей-
заповідник українського
гончарства в Опішному,
Національний архів
українського гончарства.
Публікується вперше

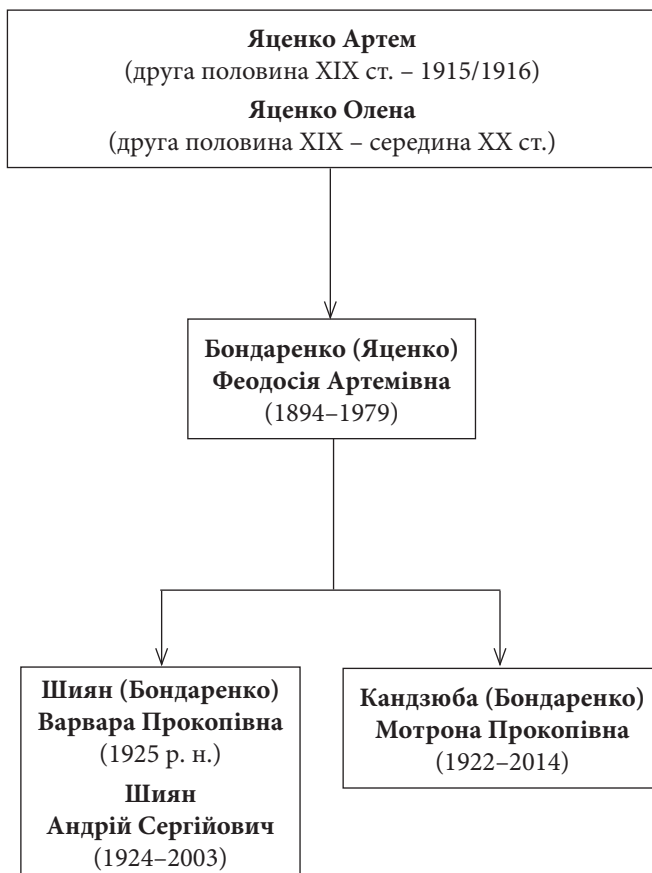
ВАРВАРА
ШИЯН:
ПАМ'ЯТЬ
РУК І СЕРЦЯ

ГОНЧАРСЬКА ЛІНІЯ ВАРВАРИ ШИЯН

В Опішному залишилося мало старожилів, які пам'ятають місцеве гончарство середини – другої половини ХХ століття, а тих, хто береже більш ранні спогади, ще менше. Варвара Прокопівна Шиян (у дівочтві – Бондаренко, 1925 р. н.) *«погано згадує, що було вчора»*, проте чудово пам'ятає куток *«Гончарівку»*, де вона народилася, своє навчання в Опішнянській школі майстрів художньої кераміки, роботу в гончарній артілі (згодом – заводі) *«Художній керамік»*. Чимало членів її родини пов'язали своє життя з гончарством: мати Феодосія Бондаренко¹ – майстриня глиняної іграшки, дід Артем Яценко² – гончар, дядьки Андрій³, Митрофан⁴ і Трохим⁵ Яценки – теж гончарі, сестра Мотрона Кандзюба⁶ – майстриня глиняної іграшки, малювальниця. Гончарем був і свекор Варвари Шиян – Сергій Шиян⁷, чоловік Андрій⁸ в юності також гончарював разом із батьком.

¹ Бондаренко (у дівочтві – Яценко) Феодосія Артемівна (1894–1979) – майстриня глиняної іграшки. Ліпила свистунці, які здавала в артіль *«Червоний гончар»*. Також займалася ткацьким і килимарським ремеслами. Донька Артема Яценка, сестра Євдокії Біляк, Андрія, Митрофана й Трохима Яценків, мати Мотрони Кандзюби й Варвари Шиян.

² Яценко Артем (друга половина ХІХ ст. – 1915/1916) – гончар. Працював удома. Виготовляв ужитковий посуд. Батько Феодосії Бондаренко, Євдокії Біляк, Андрія, Митрофана й Трохима Яценків, дід Анастасії Бабич, Параски Біляк, Ганни Мартиненко, Параски Середи, Варвари Шиян, Варвари Шкрібели, Анатолія й Сергія Яценків.

³ Яценко Андрій Артемович (1907–1943) – гончар. Наприкінці 1920-х років навчався в Опішнянській керамічній промисловій школі. Гончарювати вчився в батька. Працював у артілі *«Художній керамік»*. Син Артема Яценка, брат Феодосії Бондаренко, Євдокії Біляк, Митрофана й Трохима Яценків, чоловік Єфросинії Яценко, батько Анатолія Яценка.

⁴ Яценко Митрофан Артемович – див. розділ 22.

⁵ Яценко Трохим Артемович (кінець ХІХ – середина ХХ ст.) – гончар. Син Артема Яценка, брат Євдокії Біляк, Феодосії Бондаренко, Андрія й Митрофана Яценків, батько Сергія Яценка.

⁶ Кандзюба (у дівочтві – Бондаренко) Мотрона Прокопівна – див. зноску на стор. 342.

⁷ Шиян Сергій Трохимович (1877– 1953) – гончар. Працював у артілі *«Червоний гончар»*, а також гончарював удома. Виготовляв ужитковий посуд. Брат Кирила Шияна. Батько Андрія Шияна.

⁸ Шиян Андрій Сергійович (1924–2003) – гончар. У юності разом із батьком працював удома. Син Сергія Шияна, чоловік Варвари Шиян.

Варвара й Андрій Шияни.

Опішне, Полтавщина. 1947. Автор фото невідомий. Приватний архів Варвари Шиян.
Національний музей-заповідник українського гончарства в Опішному,
Національний архів українського гончарства. Публікується вперше

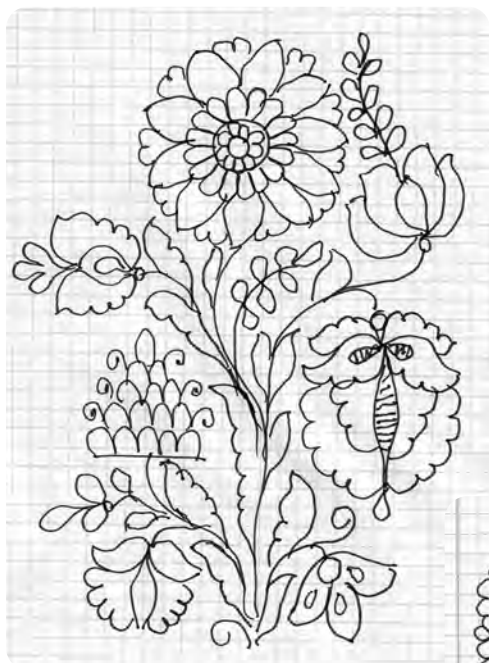
1940 року Варвара Шиян вступила на навчання до Опішнянської школи майстрів художньої кераміки, проте не встигла її закінчити – почалася війна. Уже 6 жовтня 1941 року селище було під владою німецьких окупантів. Згодом розпочалося масове вивезення людей (переважно молоді 1922–1925 років народження) на примусові роботи до Німеччини. До списку осіб, придатних для фізичних робіт, потрапили й сестри Бондаренко. 1943 року Варвара й Мотрона разом із багатьма мешканцями Опішного потрапили в Німеччину (м. Дюссельдорф), де й перебували до кінця 1945 року. Спогади жінки про ті часи дуже болючі, зі сльозами на очах вона розповідала: *«Я поступила в керамшколу в сороковому році, у мене й сестра Мотя, старша на три годи, там вчилася. Наша мама іграшки сама ліпила й нас навчила. А в 1943 годі нас обох із сестрою забрали в Германію. Мені тоді було вісімнадцять, а Моті – 21. Коли нас забрали, ми ночували в розваленому клубі, а утрім уже повинні були відправляти. Батьки спішили нас провести, пряники мама спекла на дорогу. Вони не встигли, як нас уже погнали пішки*

Варвара Шиян.
Опішне, Полтавщина. 2015. Фото Людмили Меткої.
Національний музей-заповідник українського гончарства в Опішному,
Національний архів українського гончарства

Варвара Шиян розглядає світлини працівників заводу «Художній керамік».
Опішне, Полтавщина. 2015. Фото Людмили Меткої.
Національний музей-заповідник українського гончарства в Опішному,
Національний архів українського гончарства

1

2

Ескізи опішненської мальовки, виконані Варварою Шиян.
Опішне, Полтавщина. 2009.

Національний музей-заповідник українського гончарства в Опішному,
Національний архів українського гончарства. – Ф. 25. – Оп. 1. – Од. зб. 1. – Арк. 11 (1), 12 (2)

на Полтаву. Вони доганяли нашу колону, босі бігли по дорозі. Ми плакали усі і даже не змогли нормально попрощатися» [1; 2].

Повернувшись додому, дівчата разом з матір'ю почали ліпити іграшки-свистунці, які здавали в артіль «Червоний гончар». Працювали спочатку в колгоспі, а 1947 року Варвара вийшла заміж і почала трудитися в артілі «Червоний гончар», де виконувала різні допоміжні роботи й училася малювати у відомої опішненської малювальниці Мотрони Назарчук¹. У 1947–1962 роках працювала малювальницею в артілі «Червоний гончар», у 1960–1962 роках – у гончарному цеху Опішнянського райпромкомбінату, а після об'єднання гончарних підприємств, упродовж 1962–1980 років, – у цеху № 3 заводу «Художній керамік».

Бог послав Варварі Шиян довге життя. Понад 80 років вона жила на «Гончарівці». Діти й онуки часто провідували, допомагали, просили перебратися до них. Проте жінка не хотіла полишати власну домівку. Лише в останні роки переселилася до доньки. Жінка часто згадує своїх колег по заводу й керамшколі: «Може, того, що ми молоді були, а харашо тоді було. І люди добріші. Я любила свою роботу, любила придумувати щось нове. А які мальовиці були в нас гарні – Бондаренко Марія², Дудник Ліда³, Ширай Рая⁴, Басенко Галя⁵, Радченко Настя⁶!» [1; 2]. Заблукало в пам'яті бабусі Варвари багато спогадів, проте й до цього часу її рука пам'ятає і вміло виводить на папері квіти, листки, виноград, завитки та багато інших елементів традиційної опішненської мальовки.

¹ Назарчук (у дівочтві – Каша) Мотрона Савівна – див. зноску на стор. 371.

² Бондаренко (у дівочтві – Шулик) Марія Федорівна – див. зноску на стор. 345.

³ Дудник (у дівочтві – Задорожна) Лідія Іванівна – див. зноску на стор. 383.

⁴ Ширай (у дівочтві – Шиян) Раїса Степанівна – див. розділ 38.

⁵ Басенко (у дівочтві – Демченко) Галина Іванівна – див. зноску на стор. 172.

⁶ Радченко (у дівочтві – Фесенко) Анастасія Пилипівна (1934 р. н.) – майстриня глиняної іграшки, малювальниця. Ліпити іграшку вчилася в Антоніни Хлонь, розмальовувати гончарні вироби – у Ганни Канівець. Працювала в артілі (згодом – заводі) «Художній керамік». Після виходу на пенсію ліпила свистунці вдома.

1. Метка Людмила. Звіт про керамологічну експедицію (Опішне, Полтавщина. 12.06.2015) // Національний музей-заповідник українського гончарства в Опішному, Національний архів українського гончарства. – Ф. 1. – Оп. 7. – Од. зб. 212. – 4 арк.
2. Спогади Шиян Варвари (1925 р. н.). [Аудіододаток до: Метка Людмила. Звіт про керамологічну експедицію (Опішне, Полтавщина. 12.06.2015)] // Національний музей-заповідник українського гончарства в Опішному, Національний архів українського гончарства. – DVD фонд. – № 515.

РОЗДІЛ 26

ПОШИВАЙЛИ:

«КАРАСІРИ»,

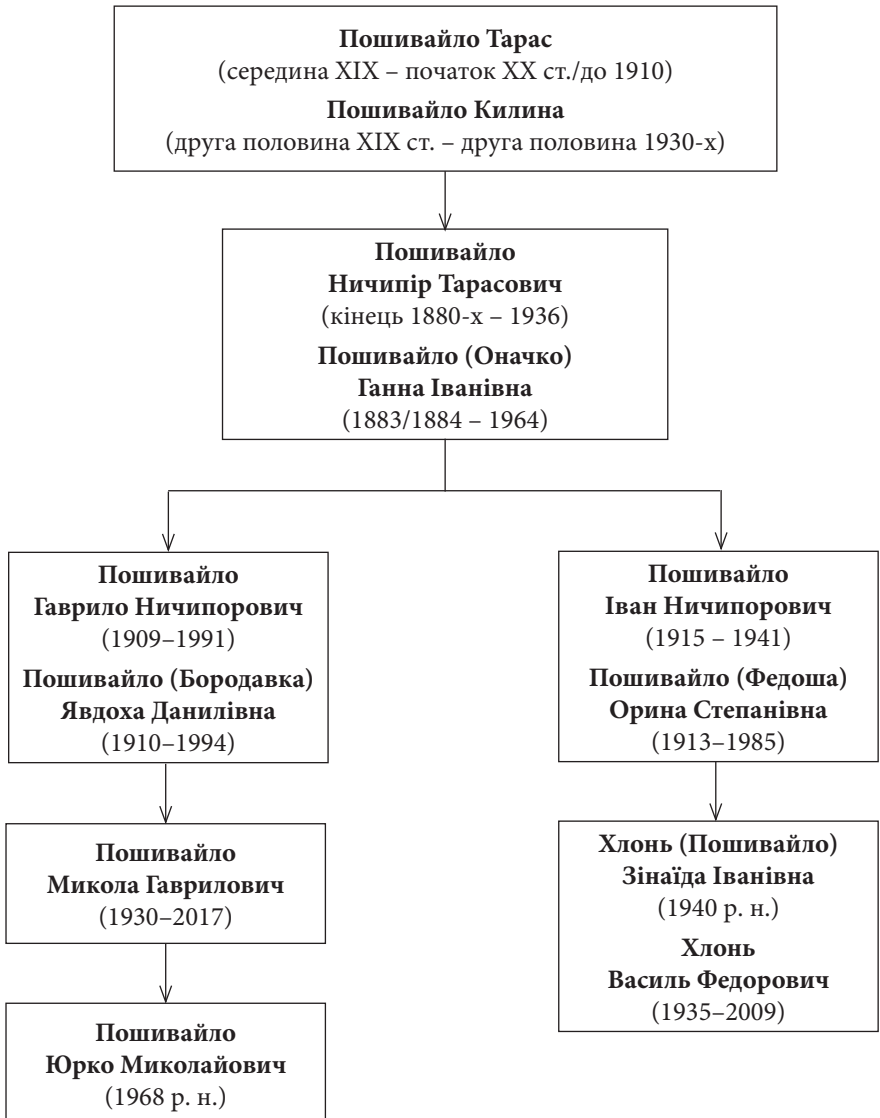
«ФАРДАБАШІ»,

«КІБАЛЬНИКИ»

ГОНЧАРСЬКИЙ РІД ПОШИВАЙЛІВ («КАРАСІРІВ»)

Пошивайло – одне з прізвищ, яке носили кілька родин гончарів з Опішного. Дехто з представників цих родин займався гончарством принаймні з XVIII століття.

Нині найбільш відоме гончарське подружжя Гаврила та Явдохи Пошивайлів (по-вуличному «Карасіри»). Вони працювали в місцевих заводах «Художній керамік» і «Керамік». Гаврило Ничипорович¹

**Гаврило Пошивайло
виготовляє «бариню»
на I Республіканському
симпозіумі гончарства.
Опішне, Полтавщина. 1989.**

Фото Володимира Редчука.
Національний музей-заповідник
українського гончарства в Опішному,
Національний архів
українського гончарства

виготовляв побутовий, декоративно-ужитковий і декоративний посуд, «барині», «монетку», іграшки-свистунці. Явдоха Данилівна² розмальовувала гончарні вироби свого чоловіка в техніці контурної мальовки з використанням рослинних мотивів. На початку 1970-х років вони створили перший в Україні приватний музей гончарства, а 1999 року в їхньому будинку було відкрито Меморіальний музей-садибу.

¹ Пошивайло Гаврило Ничипорович – див. зноску на стор. 289.

² Пошивайло (у дівоцтві – Бородавка) Явдоха Данилівна – див. зноску на стор. 289.

**Родина гончаря-посудника Ничипора Пошивайла (сидить ліворуч):
син Гаврило, дружина Ганна тримає сина Івана; (стоять позаду) (?), (?).
Опішне. 1916. Автор фото невідомий.**

Національний музей-заповідник українського гончарства в Опішному,
Національний архів українського гончарства

Похорон гончаря Ничипора Пошивайла:

(стоять зліва направо) **Явдоха Данилівна Пошивайло, Марфа Пошивайло, Ганна Пошивайло, Іван Пошивайло, Явдоха Федорівна Пошивайло, Іван Оначко (батько Ганни Пошивайло), Галина Зелиб (сусідка).** Опішне. 1936.

Автор фото невідомий. Національний музей-заповідник українського гончарства в Опішному, Національний архів українського гончарства

Працівники артілі «Художній керамік»: (стоять зліва направо) **Гаврило Сиваш, Йосип Мареха, Трохим Дяченко, Пилип Багрій;** (сидять зліва направо) **Явдоха Пошивайло, Михайло Демченко, Зінаїда Линник.** Опішне, Полтавщина. Кінець 1930-х. Автор фото невідомий. Національний музей-заповідник українського гончарства в Опішному, Національний архів українського гончарства

Гончар Гаврило Пошивайло (стоїть другий праворуч) **серед працівників артілі «Художній керамік»:**
(навприкядки) **Сава Ярош**, (сидять зліва направо) **Тетяна Гриб, Наталя Оначко, Трохим Демченко, Параска Біляк, Мотрона Назарчук, Катерина Герман, Захарко Коломієць**; (стоять зліва направо) **Пилип Вагрий, Мефодій Сердюченко, Григорій Ягун, Омелян Герасименко, Терентій Наливайко, Опішне. 1946–1948.** Автор фото невідомий. Національний музей-заповідник українського гончарства в Опішному, Національний архів українського гончарства

Тавро для цегли гончаря Івана Оначка.
Опішне, Полтавщина.
Глина, формування,
відтискування; 6,3х12х6,7 см.
Кінець XIX – початок XX століття.
Національний музей-заповідник
українського гончарства
в Опішному, КН-7386/К-6834.
Фото Тараса Пошивайла

Мал. 2

Цегла з текстовим відтиском
«ІВАНЪ ОНАЧКО».

Глина, формування,
відтискування;
4,3х18,5х10,8 см.

Опішне, Полтавщина.
Кінець XIX –
початок XX століття.

Національний музей-заповідник
українського гончарства
в Опішному, НД-7603.
Фото Тараса Пошивайла

Найстаршими відомими нині представниками цього роду були гончар Тарас Пошивайло¹ та його дружина – Килина Пошивайло², майстриня глиняної іграшки. Їхній син Ничипір³, гончар-посудник, кустар-середняк, разом із дружиною Ганною⁴, донькою опішненського цегельника Івана Оначка⁵, у першій чверті XX століття працювали

¹ Пошивайло Тарас (середина XIX – початок XX ст./до 1910) – гончар. Працював індивідуально. Батько Ничипора Пошивайла.

² Пошивайло Килина (друга половина XIX ст. – друга половина 1930-х) – майстриня глиняної іграшки. Разом з родиною займалася гончарним ремеслом. Дружина Тараса Пошивайла, мати Ничипора Пошивайла.

³ Пошивайло Ничипір Тарасович – див. зноску на стор. 249.

⁴ Пошивайло Ганна Іванівна (1883/1884 – 1964) – майстриня глиняної іграшки. Ліпила свистунці й допомагала чоловікові в гончарному виробництві. Працювала вдома. Донька Івана Оначка, дружина Ничипора Пошивайла, мати Гаврила та Івана Пошивайлів.

⁵ Оначко Іван (середина XIX ст. – початок 1930-х) – гончар-цегельник. Батько Ганни Пошивайло.

Явдоха Пошивайло.

Опішне, Полтавщина. Кінець 1980-х. Фото Олени Клименко.

Національний музей-заповідник українського гончарства в Опішному, Національний архів українського гончарства

**Явдоха Пошивайло
розмальовує глиняний посуд.
Пирогово, Київщина. 1983.**

Автор фото невідомий.

Національний музей-заповідник
українського гончарства в Опішному,
Національний архів українського
гончарства

Гончарське подружжя Гаврило та Явдоха Пошивайли у власному будинку.

Опішне, Полтавщина. Лютий 1985. Фото Олеса Пошивайла.

Національний музей-заповідник українського гончарства в Опішному, Національний архів українського гончарства

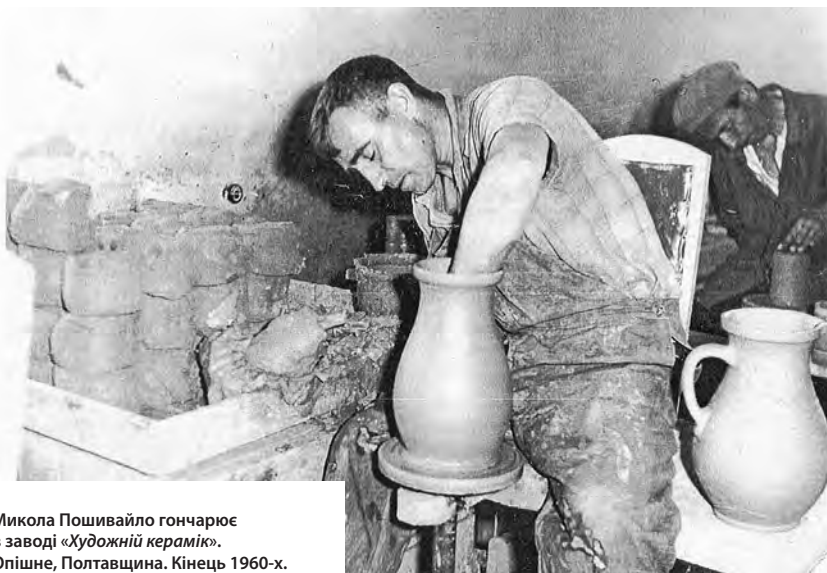

Меморіальний музей-садиба гончарської родини Пошивайлів.

Опішне, Полтавщина. 2019. Фото Тараса Пошивайла.

Національний музей-заповідник українського гончарства в Опішному, Національний архів українського гончарства

Микола Пошивайло гончарює в заводі «Художній керамік», Опішне, Полтавщина. Кінець 1960-х.

Автор фото невідомий.

Національний музей-заповідник українського гончарства в Опішному, Національний архів українського гончарства

одноосібно. Сини Ничипора й Ганни Пошивайлів – Гаврило та Іван¹ – разом з дружинами – Явдохою та Ориною² – були задіяні в гончарстві. Гаврило і Явдоха Пошивайли працювали в артілі (згодом – заводі) «Художній керамік» і заводі «Керамік», а також займалися гончарним ремеслом удома. Іван Пошивайло працював у артілі «Художній керамік», а Орина Пошивайло ліпила свистунці вдома.

Син Гаврила та Явдохи Пошивайлів – Микола³, а також донька Івана та Орини Пошивайлів – Зінаїда⁴ – теж пов'язали свої

¹ Пошивайло Іван Ничипорович (1915–1941) – гончар. Гончарював разом з батьком удома й у артілі «Художній керамік». Син Ничипора й Ганни Пошивайлів, брат Гаврила Пошивайла.

² Пошивайло (у дівоцтві – Федоша) Орина Степанівна (1913–1985) – майстриня глиняної іграшки. Ліпити іграшку вчилася у свекрухи Ганни Пошивайло. Дружина Івана Пошивайла, мати Зінаїди Хлонь.

³ Пошивайло Микола Гаврилович – див. зноску на стор. 284.

⁴ Хлонь (у дівоцтві – Пошивайло) Зінаїда Іванівна – див. розділ 34.

**Микола Пошивайло
зі щойно випаленими
у власному горні мисками.
Опішне, Полтавщина. 2002.**

Фото Олеса Пошивайла.
Національний музей-заповідник
українського гончарства в Опішному,
Національний архів
українського гончарства

долі з гончарством, з другої половини ХХ – на початку ХХІ століття працювали в цій галузі.

Наразі родинне вміння гончарювати перейняв молодший син Миколи Пошивайла – Юрко Пошивайло (1968 р. н.) – гончар, скульптор, фотохудожник, заслужений працівник культури України, член Національної спілки фотохудожників України, головний художник Національного музею-заповідника українського гончарства в Опішному. У вільний час Юрко гончарює у власній майстерні. Його вироби розмальовує дружина Світлана Пошивайло (у дівочтві – Шкурпела, 1971 р. н.). Окрім того, Юрко Пошивайло вправно створює глиняні бюсти видатних особистостей України: поета Тараса Шевченка (сміт Абазівка, Полтавщина), філософа й колекціонера

Леоніда Смержа (с. Міські Млини, Полтавщина), гончарки, майстрині глиняної іграшки Олександри Селюченко та архітектора-академіка Василя Кричевського (Опішне, Полтавщина).

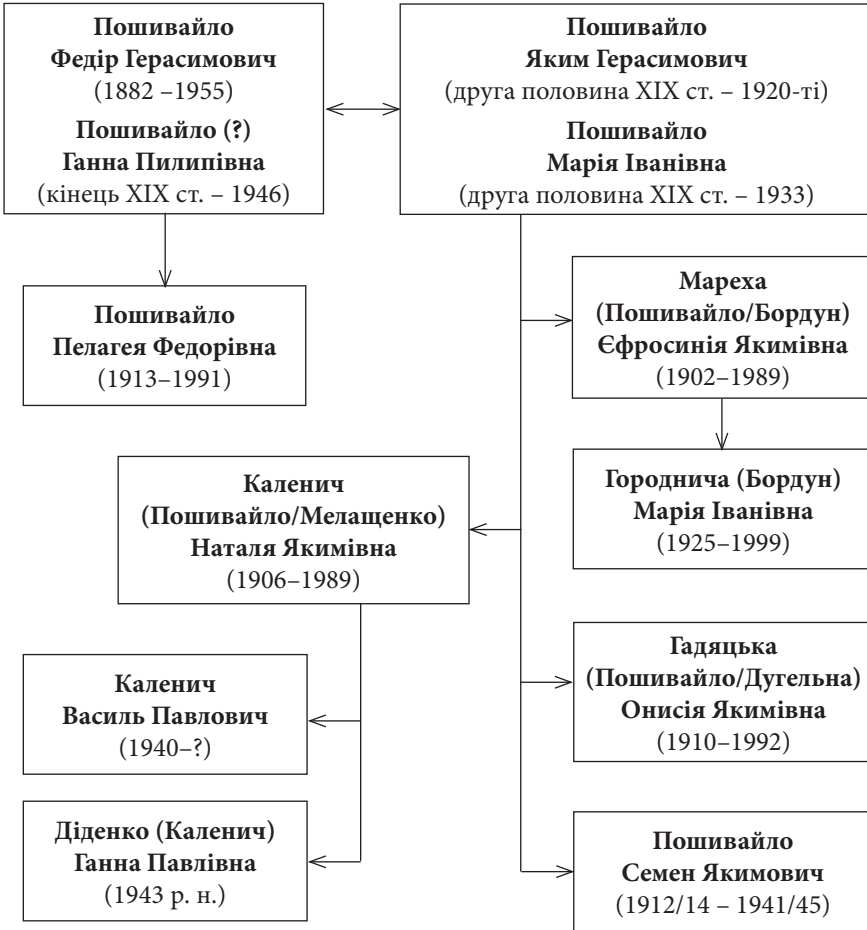
**Юрко та Світлана Пошивайли.
Опішне, Полтавщина. 2019.**

Фото Тараса Пошивайла.

Національний музей-заповідник українського гончарства в Опішному,
Національний архів українського гончарства. Публікується вперше

ГОНЧАРСЬКИЙ РІД ПОШИВАЙЛІВ («ФАРДАБАШІВ»)

Федір Пошивайло.
Опішне, Полтавщина. Кінець 1940-х.
Автор фото невідомий.
Національний музей-заповідник
українського гончарства в Опішному,
Національний архів
українського гончарства

Прізвище Пошивайло – не рідкість в Опішному. Тут здавна проживають нащадки кількох представників гончарських родин із таким прізвищем. Наприклад, у другій половині ХІХ – першій половині ХХ століття в Опішному, на кутку «Гончарівка», жили брати Федір¹ і Яким² Пошивайли (по-вуличному «Фардабаші»). Згідно з дослідженнями керамолога Олени Клименко, вони були потомственими гончарями, однак інформації про їхніх предків не вдалося віднайти. Федір Пошивайло з дружиною Ганною Пилипівною виховували доньку Пелагею Пошивайло³ – малювальницю. Яким

¹ Пошивайло Федір Герасимович (1882-1955) – гончар. Працював у гончарні при Опішнянському гончарному показовому пункті Полтавського губернського земства, артлі «Червоний гончар». Удома виготовляв посуд, який розмальовувала донька разом із найманими малювальницями. Брат Якіма Пошивайла, чоловік Ганни Пошивайло, батько Пелагеї Пошивайло.

² Пошивайло Яким Герасимович (друга половина ХІХ ст. – 1920-ті) – гончар. Працював удома. Брат Федора Пошивайла, чоловік Марії Пошивайло, батько Єфросинії Марехи, Наталі Каленич, Онисії Гадяцької, Семена Пошивайла.

³ Пошивайло Пелагея Федорівна (1913-1991) – малювальниця. У майстерні батька розмальовувала вироби, працювала в артлі «Червоний гончар». Донька Федора Пошивайла.

Федір Пошивайло (стоїть другий праворуч), **серед викладачів**
Опішнянського гончарного показового пункту Полтавського губернського земства:
(стоять зліва направо) **батько й син Чабани, Федосій М'якоступ, Семен Горілей, Сергій Хлонь, Юхим Мотренко, Феодосій Грив;**
(сидять зліва направо) **Олексій Оздоба, Омелян Ковтук, Андрій Сидоренко, Іван Задорожний, Гнат Гладиревський.**
Опішнє, Полтавщина. Середина 1910-х. Автор фото невідомий.

Національний музей-заповідник українського гончарства в Опішному, Національний архів українського гончарства

Федір Пошивайло (форма), **Анастасія Кизименко** (мальовка). **Вази.**

Глина, ангоби, гончарний круг, ліплення, риткування,
мальовка, 25,8x11,3x10,2 (1); 18,5x10,6 (2); 26,2x14,8x11,5 (3) см.

Опішне, Полтавщина, 1920–1930.

Національний музей-заповідник українського гончарства в Опішному,
КН-13153/К-12726 (1); НД-9145 (2); КН-13140/К-12696 (3). Фото Тараса Пошивайла

Пошивайло та його дружина Марія Іванівна мали трьох доньок Єфросинію¹, Наталю², Онисію³ та сина Семена⁴.

¹ Мареха (у дівоцтві – Пошивайло, за першим чоловіком – Бордун) Єфросинія Якимівна (1902–1989) – майстриня глиняної іграшки. Ліпити іграшку вчилася в батьків. Донька Якіма й Марії Пошивайлів, сестра Наталі Каленич, Онисії Гадяцької та Семена Пошивайла, мати Марії Городничої.

² Каленич (у дівоцтві – Пошивайло, за першим чоловіком – Мелащенко) Наталія Якимівна (1906–1989) – майстриня глиняної іграшки. Ліпити іграшку вчилася в батьків. Працювала в артілі «Художній керамік». Донька Якіма та Марії Пошивайлів, сестра Єфросинії Марехи, Онисії Гадяцької й Семена Пошивайла.

³ Гадяцька (у дівоцтві – Пошивайло, за першим чоловіком – Дугельна) Онисія Якимівна (1910–1992) – майстриня глиняної іграшки. Ліпити іграшку вчилася в родині. Донька Якіма й Марії Пошивайлів, сестра Єфросинії Марехи, Наталі Каленич і Семена Пошивайла.

⁴ Пошивайло Семен Якимович (1912/14 – 1941/45) – гончар. Гончарній справі вчився в батька. Працював із батьком удома. Після переїзду до Новомосковська продовжував займатися гончарним ремеслом. Син Якіма й Марії Пошивайлів, брат Єфросинії Марехи, Наталі Каленич та Онисії Гадяцької.

Пелагея Пошивайло.

Опішне, Полтавщина. Друга половина 1930-х. Автор фото невідомий.

Національний музей-заповідник українського гончарства в Опішному,
Національний архів українського гончарства. Публікується вперше

**Федір Пошивайло з дружиною Ганною і донькою Пелагеєю.
Опішне, Полтавщина. Друга половина 1930-х.**

Автор фото невідомий. Приватний архів Олени Клименко;
копія – Національний музей-заповідник українського гончарства в Опішному,
Національний архів українського гончарства. Публікується вперше

Анатолій Збаранський
(правнук Федора Пошивайла)
на порозі дідового будинку.
Опішне, Полтавщина. 2009.
Фото Світлани Конюшенко.
Національний музей-заповідник
українського гончарства
в Опішному,
Національний архів
українського гончарства.
Публікується вперше

Ганна Діденко
і Василь Омеляненко
в Державній
спеціалізованій
художній школі-інтернаті
«Колегіум мистецтв
у Опішному».
Опішне, Полтавщина.
2010.
Фото Олени Щербань.
Національний музей-
заповідник українського
гончарства в Опішному,
Національний архів
українського гончарства.
Публікується вперше

Семен вчився гончарювати в батька. Загинув під час німецько-радянської війни. Доньки в заміжжі змінили свої прізвища, тому цей гончарський рід не має продовження за прізвищем.

Син Наталі – Василь¹ – разом із матір'ю ліпив іграшку вдома, її донька Ганна², яка до цього часу мешкає в Опішному, працювала в заводі «Художній керамік». Вона стала відомою майстринею глиняної іграшки й дрібної пластики.

Першим чоловіком Єфросинії Марехи був гончар Іван Бордун³ (кінець ХІХ/початок ХХ ст. – 1930-ті), а їхня донька Марія Городнича⁴ (1925–1999) теж у дитинстві та юності виготовляла глиняні свистунці.

---

¹ Каленич Василь Павлович (1940 р. н.) – майстер глиняної іграшки. Ліпити іграшку вчився в матері. Працював удома. Син Наталі Каленич, брат Ганни Діденко.

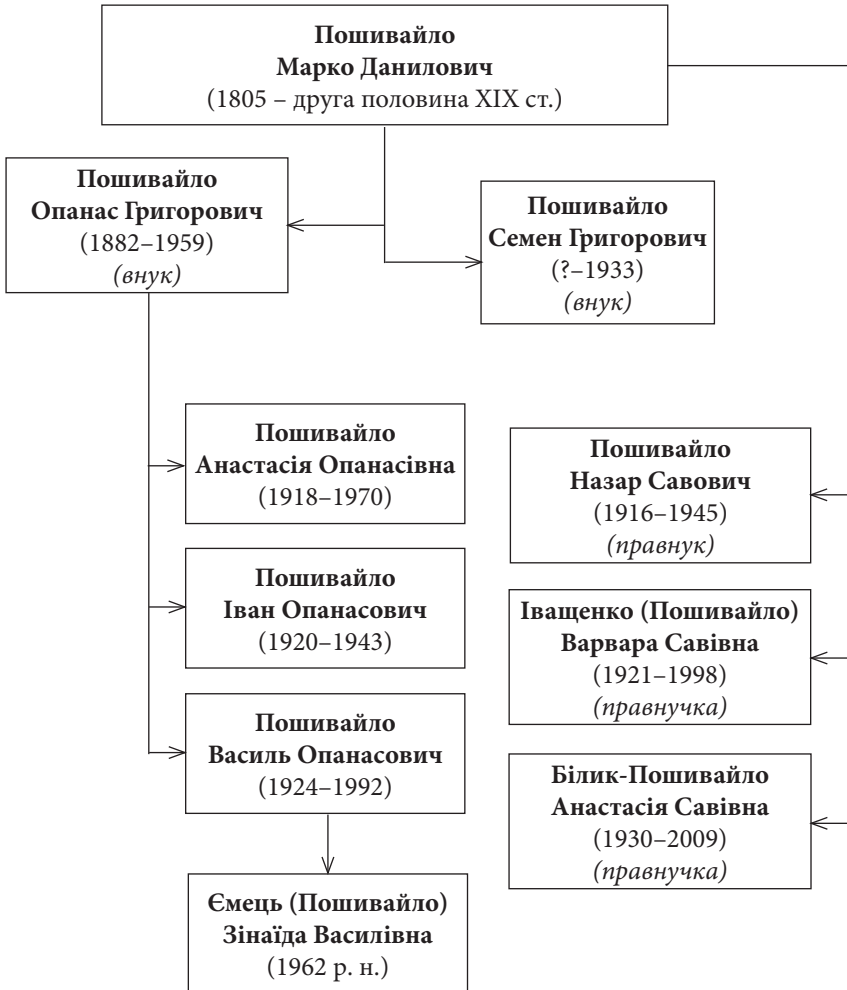
² Діденко (у дівоцтві – Каленич) Ганна Павлівна – див. зноску на стор. 133.

³ Бордун Іван (кінець ХІХ/початок ХХ ст. – 1930-ті) – гончар. Працював удома. Перший чоловік Єфросинії Марехи, батько Марії Городничої.

⁴ Городнича (у дівоцтві – Бордун) Марія Іванівна (1925–1999) – майстриня глиняної іграшки. Ліпила іграшку в родині. Донька Івана Бордуна та Єфросинії Марехи.

ГОНЧАРСЬКИЙ РІД ПОШИВАЙЛІВ («КІБАЛЬНИКІВ»)

Відомий ще один гончарський рід Пошивайлів (по-вуличному «Кібальників»), які також проживали на «Гончарівці». Їхній нащадок – Богдан Пошивайло (1984 р. н.) – зібрав відомості про свій рід до початку ХІХ століття. Найдавніша інформація про гончаря цього роду – Пошивайла Марка Даниловича (1805 – друга половина ХІХ ст.) – сягає початку ХІХ століття. Один із його внуків – Пошивайло¹ Опанас Григорович – теж став гончарем.

Василь Пошивайло.
Опішне, Полтавщина. Кінець 1980-х.
Автор фото невідомий.
Національний музей-заповідник
українського гончарства в Опішному,
Національний архів
українського гончарства.
Публікується вперше

Ще один внук – Пошивайло Семен Григорович – був горшковозом. Брати Опанаса й Семена – Олексій і Сава – померли молодими, про їхню сферу діяльності інформації немає. Діти Опанаса Пошивайла теж були зайняті в гончарстві: Василь² працював удома, Іван³ у молоді роки теж гончарював удома, Анастасія⁴ була малювальницею.

¹ Пошивайло Опанас Григорович (1882–1959) – гончар. Виготовляв ужитковий посуд, працював удома. Батько Василя, Івана та Анастасії Пошивайлів.

² Пошивайло Василь Опанасович (1924–1992) – гончар, майстер глиняної іграшки. Вчився гончарювати в родині. До середини 1960-х років гончарював удома. Син Опанаса Пошивайла.

³ Пошивайло Іван Опанасович (1920–1943) – гончар. Учився гончарювати в родині. Виготовляв іграшковий посуд («монетку»). Син Опанаса Пошивайла, брат Василя та Анастасії Пошивайлів.

⁴ Пошивайло Анастасія Опанасівна (1918–1970) – малювальниця. У молоді роки гончарювала в родині. Донька Опанаса Пошивайла, сестра Івана й Василя Пошивайлів.

Фрагменти глиняних свистунців і «монетки», знайдені на садибі Василя Пошивайла.

Опішне, Полтавщина. 2019.

Фото Богдана Пошивайла.
Національний музей-заповідник українського гончарства в Опішному, Національний архів українського гончарства.
Публікується вперше

Надмогильна дошка Назара Пошивайла.

Цвинтар, куток «Гончарівка», Опішне, Полтавщина. 2019.

Фото Богдана Пошивайла.
Національний музей-заповідник українського гончарства в Опішному, Національний архів українського гончарства.
Публікується вперше

Анастасія Білик-Пошивайло.

Опішне, Полтавщина. 1970-ті. Автор фото невідомий.

Національний музей-заповідник українського гончарства в Опішному,
Національний архів українського гончарства. Публікується вперше

Донька Василя Пошивайла – Зінаїда Ємець¹ – працювала малювальницею в заводі «Художній керамік», а невістка Валентина² – формувальницею. Син Марка Пошивайла – Сава – трагічно загинув молодим, залишивши після себе трьох дітей: Назара, Варвару

¹ Ємець (у дівочтві – Пошивайло) Зінаїда Василівна (1962 р. н.) – малювальниця. Розмальовувати гончарні вироби вчилася в Галини Китриш. Працювала в заводі «Художній керамік». Донька Василя Пошивайла.

² Пошивайло (у дівочтві – Пічка) Валентина Прокопівна (1957 р. н.) – гончарка. Працювала в заводі «Художній керамік».

й Анастасію. Назар Пошивайло¹ ліпив глиняну іграшку лише в дитячі роки, Варвара (у заміжжі – Іващенко)² стала малювальницею, Анастасія Білик-Пошивайло³ – відомою майстринею глиняної іграшки й дрібної пластики.

---

¹ Пошивайло Назар Савович (1916–1945) – майстер глиняної іграшки. Працював у дитячі й молоді роки вдома. Брат Анастасії Білик-Пошивайло й Варвари Іващенко.

² Іващенко (у дівочтві – Пошивайло) Варвара Савівна (1921–1998) – майстриня глиняної іграшки. Працювала в дитячі й молоді роки вдома. Сестра Анастасії Білик-Пошивайло й Назара Пошивайла.

³ Білик-Пошивайло Анастасія Савівна (1930–2009) – майстриня глиняної іграшки й дрібної пластики, заслужений майстер народної творчості України, член Національної спілки художників України. Ліпити іграшку вчилася в сестри Варвари, а також у Трохима Демченка. Працювала в артілі (згодом – заводі) «Художній керамік». Сестра Варвари Іващенко й Назара Пошивайла.

1

2

Вироби майстрині глиняної іграшки Анастасії Білик-Пошивайло (1-2). Опішне, Полтавщина. 1985.

Фото Олеса Пошивайла. Приватний архів Олеса Пошивайла;
копія – Національний музей-заповідник українського гончарства в Опішному,
Національний архів українського гончарства

РОЗДІЛ 27

Яків Пошивайло.
Малі Будища, Полтавщина.

**Кінець 1950-х –
початок 1960-х.**

Автор фото невідомий.

Приватний архів

Варвари Матвієнко;

копія – Національний музей-

заповідник українського

гончарства в Опішному,

Національний архів

українського гончарства.

Публікується вперше

ЯКІВ ПОШИВАЙЛО: НАЩАДОК МАЛО- БУДИЩАНСЬКОГО ГОНЧАРЯ

ГОНЧАРСЬКА ЛІНІЯ ЯКОВА ПОШИВАЙЛА

Гончарі Пошивайли проживали не лише в Опішному, але й у сусідніх осередках, зокрема в Малих Будищах. Інформацію про них зібрав і подав у «Словнику гончарів Глинського, Малих Будищ, Старих Млинів, Хижняківки» керамолог Віктор Міщанин [3, с. 193-195]. Серед десятих малобудищанських гончарів Пошивайлів дослідник згадав Івана Олександровича Пошивайла (1903–1990), який працював у місцевому колгоспі, а вдома гончарював, виготовляючи вжитковий посуд. «У 1926 році родина його мала такий склад: теща Красій Христя Мусіївна, 1878 р. н.; дружина Вустя Хомівна, 1901 р. н.; син Яків Іванович, 1925 р. н.; дочка Білоножка Олександра Іванівна, 1922 р. н.; дочка Білоножка Уляна Іванівна 1923 р. н.» [3, с. 193-195].

Під час однієї з моїх експедицій на предмет дослідження гончарства Опішного від мешканки селища Матвієнко Варвари Яківни (1949 р. н.) вдалося дізнатися про її батька-гончаря Якова Івановича

Іван Пошивайло (посередині) із синами **Петром** і **Яковом** (праворуч).

Малі Будища, Полтавщина. Кінець 1950-х – початок 1960-х. Автор фото невідомий.

Приватний архів Варвари Матвієнко; копія – Національний музей-заповідник українського гончарства в Опішному, Національний архів українського гончарства. Публікується вперше

Пошивайла (1925–2004). Він виявився сином малобудищанського майстра Івана Пошивайла. Варвара Матвієнко розповіла: «Баба Устя осталась після імперіалістичної війни з двома дівчатами – Уляною і Шурою, а потім на ній женився Іван Пошивайло. У них родилися чотири сини Гриша, Петро, Іван і мій батько Яків, він з 1925-го, серед хлопців був найстарший. У діда круг був, він ганчарував дома, а робив у колгоспі. Чи ліпила баба Устя іграшки – я не чула. Дід Іван і його батько Олександр були великі хазяїни. У них був садок, крупорушки, вівці були, дід сам солів м'ясо, овочі. 1933 і 1937 роки були дуже важкі, ну, ніхто з їхньої сім'ї не вмер у голодовку. Батько не довго був гончарем, не знаю, мабуть же, він у діда ще до війни навчився. Він був на війні, призваний 1943 року, брав участь у форсуванні Дніпра і там був ранений. А додому прийшла похоронка, і на обеліску написано, що він погиб. А він оказується був у госпіталі, прийшов додому десь у 1944-му. У нього в ногах

Родина Івана Пошивайла (сидить праворуч):
(стоять зліва направо) сини **Іван та Яків**; (сидять зліва направо) **дружина Устина, син Григорій.**
Опішне, Полтавщина. 1965. Автор фото невідомий. Приватний архів Варвари Матвієнко;
копія – Національний музей-заповідник українського гончарства в Опішному,
Національний архів українського гончарства. Публікується вперше

Яків Пошивайло (сидить перший ліворуч) у госпіталі.
Магнітогорськ (нині – Челябінська область, Росія). Лютий 1944.

Автор фото невідомий. Приватний архів Варвари Матвієнко;
копія – Національний музей-заповідник українського гончарства в Опішному,
Національний архів українського гончарства. Публікується вперше

Яків Гресько.
Опішне, Полтавщина. Друга половина 1930-х.

Автор фото невідомий.
Приватний архів Варвари Матвієнко;
копія – Національний музей-заповідник
українського гончарства в Опішному,
Національний архів українського гончарства.
Публікується вперше

Векла Гресько (дружина Якова Греська).
Опішне, Полтавщина. Друга половина 1930-х.

Автор фото невідомий.
Приватний архів Варвари Матвієнко;
копія – Національний музей-заповідник
українського гончарства в Опішному,
Національний архів українського гончарства.
Публікується вперше

Векла Гресько (сидить) з донькою Харитиною Яківною.
Опішне, Полтавщина. Середина 1950-х. Автор фото невідомий. Приватний архів Варвари Матвієнко;
копія – Національний музей-заповідник українського гончарства в Опішному,
Національний архів українського гончарства. Публікується вперше

осталися осколки, був інвалідом, був нагороджений «Орденom за мужність», «Орденom Вітчизняної війни». Після війни пішов робити на завод «Художній керамік». Потом вони поженилися з мамою Лідою. У неї дід був – гончар Гресько Яків¹, він умер в 1943-му, не на війні погіб, а баба Векла осталася з дочкою Харитиною.

¹ Гресько Яків Григорович (1883–1943) – гончар. Працював удома. Виготовляв ужитковий посуд.

Яків Пошивайло.
Опішне, Полтавщина. 2003.
Фото Олени Щербань.
Національний музей-заповідник
українського гончарства в Опішному,
Національний архів українського гончарства

Харитина народила Ліду, Івана і Олексія. Ліда – це моя мама, вона з 1930-го. Вони з батьком поженилися в 1947 і стали жити в бабушки Харитини, на вулиці Глинській, в Опішні. Батько тоді в «Художньому кераміку» робив. Мені було років три, я помню, як він приносив мені з роботи маленьку глиняну посудку, і я гралася. Ну, він недовго в заводі робив, десь до 1953-го чи 1954-го, бо пішов у заготконтору. Батьки стали строїтися на вул. Першотравневій і перейшли туди десь у 1967 році. Батько помер у 2004 році, а мама – 2006-го» [2; 4].

Керамолог Олена Клименко 2002 року зафіксувала спогади Якова Івановича Пошивайла, згідно з якими він учився гончарній справі в батька, а під час німецької окупації – в артілі «Художній керамік» під керівництвом Андрія Сидоренка¹, який зібрав у артілі молодь для навчання, щоб врятувати їх від вивезення до Німеччини. 1943 року був мобілізований на фронт, воював, став інвалідом. Після війни, за дорученням Андрія Сидоренка, який працював у Полтавській облхудожспілці, займався організацією гончарних цехів у Сенчі й Лубнах Полтавської області (1946–1947). Наприкінці 1947 року повернувся в Опішне й був призначений начальником цеху № 1 артілі «Художній керамік». Робив посуд, зокрема зооморфний.

¹ Сидоренко Андрій Єлисейович – див. зноску на стор. 349.

З 1949 року брав участь у виставках. Своїм наставником його вважав Володимир Нікітченко¹ [5]. Отож, завдячуючи тому, що інформацію було зафіксовано від самого Якова Пошивайла, вдалося створити певне уявлення ще про одного представника великого гончарського роду.

На думку Олени Клименко, згаданий мистецтвознавцем Марією Долінською в довіднику «*Майстри народного мистецтва Української РСР*» майстер декоративної кераміки та іграшки Іван Пошивайло – це, вірогідно, саме Яків Пошивайло [1].

-
1. Долінська М. *Майстри народного мистецтва Української РСР : довідник* / М. Долінська. – К. : Мистецтво, 1966. – 159 с.
  2. Метка Людмила. *Звіт про керамологічну експедицію (Опішне, Полтавщина. 07.12.2015)* // Національний музей-заповідник українського гончарства в Опішному, Національний архів українського гончарства. – Ф. 1. – Оп. 7. – Од. зб. 216. – 9 арк.
  3. Міщанин Віктор. *Словник гончарів Глинського, Малих Будищ, Старих Млинів, Хижняківки* / Віктор Міщанин. – Опішне : Українське Народознавство, 1999. – 368 с. : іл.
  4. Спогади Матвієнко Варвари (1949 р. н.). [Аудіододаток до: Метка Людмила. *Звіт про керамологічну експедицію (Опішне, Полтавщина. 07.12.2015)*] // Національний музей-заповідник українського гончарства в Опішному, Національний архів українського гончарства. – DVD фонд. – № 522.
  5. Спогади Пошивайла Якова (1925 р. н.). Опішне, Полтавщина. 2002 // Польові матеріали Клименко Олени. Приватний архів Клименко Олени.

---

¹ Нікітченко Володимир Васильович – див. зноску на стор. 183.

РОЗДІЛ 28

Тетяна Пошивайло.
Опішне, Полтавщина. 2014.

Фото Людмили Меткої.
Національний музей-
заповідник українського
гончарства в Опішному,
Національний архів
українського гончарства.
Публікується вперше

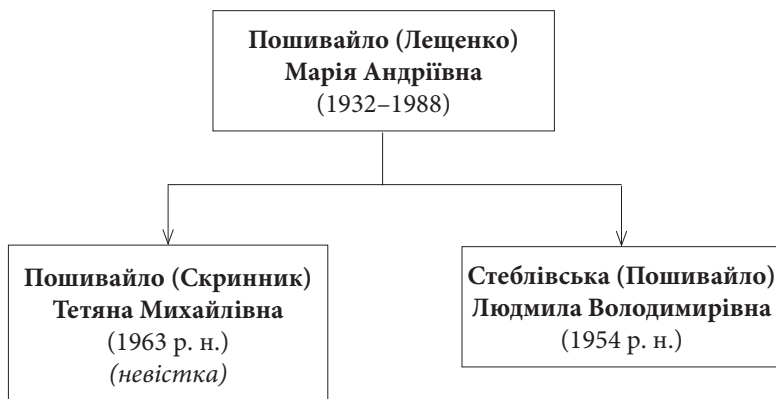
ТЕТЯНА ПОШИВАЙЛО: НЕЗАБУТНІ РОКИ

ГОНЧАРСЬКА ЛІНІЯ ТЕТЯНИ ПОШИВАЙЛО

Поряд із Меморіальним музеєм-садибою гончарської родини Пошивайлів проживає Тетяна Михайлівна Пошивайло (у дівочтві – Скринник) . Вона не є родичкою Гаврила Ничипоровича та Явдохи Данилівни Пошивайлів, але їх пов'язують сусідські взаємини й, передовсім, гончарство. Гаврило та Явдоха Пошивайли присвятили цьому ремеслу все життя, Тетяна Пошивайло – тільки частину, проте вона виявилася доволі насиченою.

Народилася Тетяна Пошивайло 1963 року в с. Міські Млини, навчалася в місцевій школі, а 9 і 10 класи закінчувала в Опішному. У період її навчання в старших класах одним із шкільних предметів колишньої середньої школи було виробниче навчання, на той час – гончарство. Уроки проходили на базі заводу «Художній керамік». Учні знайомилися з виробничим процесом: хлопці вчилися гончарювати,

Тетяна Пошивайло під час екзамену з виробничого навчання в заводі «Художній керамік»:
(за столом ліворуч) **Тамара Мотрій і Галина Дубинка.**

Опішне, Полтавщина. 1980. Автор фото невідомий. Приватний архів Тетяни Пошивайло;
копія – Національний музей-заповідник українського гончарства в Опішному,
Національний архів українського гончарства. Публікується вперше

дівчата – малювати. Чимало мешканців селища можуть похвалитися цим етапом свого життя, багатьом ці уроки пригодилися в майбутньому. Тетяна разом зі своїми однолітками проходила виробниче навчання впродовж 1978–1980 років. Її наставницею була Олександра Острянин¹.

Проте дівчина не планувала присвятити роботі в гончарному підприємстві все життя. Після закінчення школи, упродовж 1982–1984 років, навчалася на заочному відділенні Сімферопольського кооперативного технікуму, де здобула спеціальність *«Товарознавець продовольчих товарів»*. 1984 року вийшла заміж за опішненця Миколу Володимировича Пошивайла і в червні цього ж року прийшла на роботу в завод *«Художній керамік»*, де стала працювати малювальницею в цеху № 1, а через пів року – у цеху № 2. Розмальовувала простий ужитковий посуд: квітники, горщики для печені, макітри. Через 2 роки й кілька місяців жінка працювала нормувальницею. *«Головним художником тоді була Марія Кульбака², головним економістом – Мороховець Надія Павлівна, у бухгалтерії працювали Овчаренко Надія Максимівна й Макуха Тамара Іванівна, нормувальницями були я і Павловська Валя. Нормувальниці розписували норму виготовлення продукції: скільки гончар повинен виготовити за один день, наприклад, літрових глечиків, скільки дволітрових, скільки макітерок, скільки малювальниця повинна розмалювати того чи іншого посуду, скільки глиноміс повинен перемолоти глини, ангобу. І так для кожного робітника»*, – розповідала Тетяна Пошивайло [1; 2]. Наприкінці 1980-х років у заводі посаду *«малювальниця»* було перейменовано на *«ангобувальниця»*, її відносили до категорії шкідливих робіт. Певний час Тетяна Пошивайло працювала ангобувальницею, а 1992 року перейшла в завод *«Керамік»* Зіньківської райспоживспілки, де займала посаду бухгалтера. *«Робила не довго, бо «Керамік» перетворився на дочірнє підприємство «Керамік», а бухгалтерію було переведено в Опішнянське споживче товариство. Після перериву в роботі два роки, з 1995 по 1997,*

¹ Острянин (у дівочтві – Радченко) Олександра Григорівна (1937 р. н.) – малювальниця. Розмальовувати вироби вчилася в Мотрони Назарчук. Працювала в артілі (згодом – заводі) *«Художній керамік»*. Дружина Михайла Острянина.

² Кульбака (у дівочтві – Свида) Марія Андріївна – див. розділ 7.

робила знову в бухгалтерії дочірнього підприємства «Керамік», яким тоді керувала Матвійко Надія Наумівна. У той час представники керамічного заводу зі Слов'янська хотіли купити «Керамік», щоб із нашої глини робити вироби за своїми зразками, але вони не хотіли брати опішнян у долю, тому й не зійшлися на цьому ділі з керівництвом» [1; 2].

Інтер'єр будинку Тетяни Пошивайло, як і більшості мешканців Опішного середнього й старшого віку, прикрашає кераміка: посуд, сувеніри, баранці, свічники, вазочки. На горіщі зберігається чимало глиняних виробів. З-поміж розмаїття глиняних виробів, що показала співрозмовниця, мою увагу привернула велика ваза, оздоблена наліпленим декором і покрита зеленою поливою. Ваза, вочевидь, була виготовлена Трохимом Назаровичом Демченком.

Тетяна Пошивайло розповіла історію цієї вази: «Раніше на цьому місці жив дід мого чоловіка Пошивайло Леонід Григорович, який працював на мельниці й був ковалем. Його жінка Параска Котляревська була вільною козачкою, а сестра Наталка колись

Тетяна Пошивайло тримає вазу з портретом Леоніда Пошивайла роботи Трохима Демченка. Опішне, Полтавщина. 2014.

Фото Людмили Меткої.

Національний музей-заповідник українського гончарства в Опішному, Національний архів українського гончарства.

Публікується вперше

**Марія Пошивайло
в заводі «Художній керамік».
Опішне, Полтавщина.
Середина 1985.**

Фото Олеса Пошивайла.
Національний
музей-заповідник
українського гончарства
в Опішному,
Національний архів
українського гончарства.
Публікується вперше

Марія Пошивайло на подвір'ї цеху № 1 заводу «Художній керамік».

Опішне, Полтавщина. Середина 1970-х. Автор фото невідомий.
Національний музей-заповідник українського гончарства в Опішному,
Національний архів українського гончарства. Публікується вперше

Марія Пошивайло оглядає вироби в складі готової продукції цеху № 1 заводу «Художній керамік». Опішне, Полтавщина. Середина 1970-х.

Автор фото невідомий. Національний музей-заповідник українського гончарства в Опішному, Національний архів українського гончарства. Публікується вперше

куховарила в поміщика Рубінштейна в Міських Млинах. У дворі така кузня велика була, що пароконка заїжджала з однієї сторони і виїжджала з другої. Хату у войну бомба рознесла. Дід під час війни був членом підпільної організації, і його по чиемусь доносу німці розстріляли. Потім його син, мій свекор, поставив меншу хату, і там вони жили з мамою. Уже в 1975 році вони зі свекрухою побудували нову хату, тут і ми живем. Свекор хотів увіковічнити ім'я батька, а свекруха робила в заводі,

то він заказав Демченку цю вазу. Там написано, що зроблена вона 4.10.1976, а діда вбили 11 квітня 1942» [1; 2].

У заводі «Художній керамік» працювала й свекруха Тетяни Пошивайло – Марія Андріївна Пошивайло (у дівочтві – Лещенко, 1932–1988). Робила вона впродовж 1960–1987 років, займала різноманітні посади: обточчицею, ангобувальницею, маркувальницею, комірником, контролером-приймальником.

У заводі трудилася й донька Марії Пошивайло – Людмила Володимирівна Стеблівська (у дівочтві – Пошивайло, 1954 р. н.). Вона пригадувала: «Моє дитинство пройшло в заводі. Я в уяві колись і книжку писала про те: за Пошивайлів, за сусідів. Почалося все з того, що я була дуже мала, заболів тяжко папа, робив

Людмила Стеблівська (праворуч) показує племінниці Вікторії Короткевич «грушу» – глиняний виріб, власноруч виготовлений під час виробничого навчання на екзамен із гончарства. Опішне, Полтавщина. 2014. Фото Людмили Меткої.

Національний музей-заповідник українського гончарства в Опішному,
Національний архів українського гончарства. Публікується вперше

на буровій, і аварія случилася. А мама ж робила в заводі, підточувала вироби. Це був десь 1959 чи 1960 рік. Мама вдень їздила до папи в лікарню, а вночі ходила в завод, план конала. Бабусю Пашу, свекруху, брала із собою і мене. Сиділа вона й обточувала, й підточувала. Обточка – це коли обточується сирець і гладилкою вигладжується, а потім у кінці вже підточка. Я мамі помагала приймати і подавати на круг, все ж таки швидше зробить. Як заморюся, бо ще маленька була, постелять мені в куточку, перележу. А тоді вже й літо настало і папа, спасибі Богу, поправився. Ну, я й потім з удовольством бігала в завод, мамі помагала. Вона робила там, де був Промкомбінат, там раніше і шкури овечі чинили, швейний цех був, мама зразу й починала робити швеєю. А тоді з Промкомбінату зробили четвертий цех заводу «Художній керамік». Дружні люди тоді в цеху були, не ділилися – хто ангобувальниця, хто доглядчиця, все разом по черзі робили. Празники відмічали. Помню, мама розказувала, як було колись 8 березня, там у цеху робив Микола Гаврилович Пошивайло¹, а мама моя сиділа за станком якось посередині між жінками і чоловіками. А він підійшов і каже: «Маріє, вас багато, підкажи, що на 8 березня придумати?». І вони рішили, що він набере ситцю в магазині, там на території був, робила тьотя Надя Романенко, такий білий у якихось салатних фігурках. Мама зробила косинки, обстрочила, достали ярлики, я підписала «Made in GDR». Я віддавала фотографії у ваш Музей, то вони є там у тих косинках на фотографії [див. фото на стор. 437 – Л. М.], саме перебирають посуду» [1; 3].

Людмила Стеблівська, як і Тетяна Пошивайло, навчаючись у старших класах Опішнянської середньої школи (1971–1972), проходила виробниче навчання в заводі «Художній керамік», де ліплення викладав Трохим Назарович Демченко², а малювати вчила Тамара Павлівна Мотрій³. «Я після школи зразу пішла працювати. Робила малювальницею в заводі «Керамік», він тоді був Зіньківської

¹ Пошивайло Микола Гаврилович – див. зноску на стор. 284.

² Демченко Трохим Назарович – див. зноску на стор. 116.

³ Мотрій (у дівочстві – Богдан) Тамара Павлівна – див. зноску на стор. 166.

райспоживспілки. Нас тоді троє з класу пішло в малювальниці: Віра Підгребельна¹, Тая Походун² і я. Віра в скорості пішла із заводу, я робила, загалом, 12 років, а Тая вийшла заміж за гончаря Хмелика Мишка³, і вони робили в заводі довго. Це я в 1972 році стала працювати, а в 1973 поступила в Миргородський керамічний технікум, вчилася на технолога. Мальовщицею робила до 1979 року, потім – технологом, кладовициком. А в 1984-му роцїталась за станом здоров'я» [1; 3].

Людмила Стеблівська з теплою в голосі згадувала свою роботу в заводі, розповідала про трудові будні працівників цеху № 4: «Раніше на нашу продукцію був великий спрос. І глечики робили багато: на ряжанку – літрові, робили і дволітрові, і трілітрові. Цвітошники попитом користувалися, макітри, щоб тісто містити, заминачки – це трілітрові макітерки, такі мак терли і сало заминали з часником. Попит посуду по всій Україні був великий, приїжджали і з других областей. На ярмарок дуже багато нашої продукції йшло. У нас на четвертому цеху більш проста була посуда, а на першому ж і творчі майстри сиділи, там більш художнє, набагато більший асортимент.

Було, у цеху мальовщиці руками працюють чи доглядчиці, та й, помню, співають «Розпрягайте, хлопці, коней», «Ой, у вишневому саду»... Були такі процеси, як обточка й підточка. Обточка – це коли підсушена посуда ставилася на станок, на головку круга кулька глиняна була приліплена, щоб до неї посудина причіплялася. Був такий інструмент, називався «кљюшка», він схожий на бритовку. Ним обточували біля денця. Тоді гладили «гладилкою», брали на баянній фабриці одходи й обгладжували посуду. Потім виріб ішов на ангобіровку. Потім ставлять вироби на доску і вже сушаться до того моменту,

¹ Біленко (у дівочтві – Підгребельна) Віра Миколаївна (1955 р. н.) – малювальниця. Рік працювала в заводі «Художній керамік». Донька Миколи Підгребельного.

² Хмелик (у дівочтві – Походун) Таїсія Михайлівна (1955 р. н.) – малювальниця. Працювала в заводі «Художній керамік». Дружина Михайла Хмелика, мати Віктора Хмелика.

³ Хмелик Михайло Семенович (1950 р. н.) – гончар. Гончарній справі вчився в Миколи Пошивайла та Івана Даціньки. Працював у заводі «Художній керамік». Чоловік Таїсії Хмелик, батько Віктора Хмелика.

поки вже ангоб не береться до рук. Тоді мальовщиці брали підсушений виріб і рисували. Потім, коли помалювали, воно знову відправлялося на підточку, бо коли поангобірували, іноді ангоб затікав на денце, тоді його підточували «кльушкою», ще й штамп ставили на вироби у формі куманця. Він був у формі бочоночка, невеличкий, дерев'яний, і з однієї сторони із проволочи зроблена форма куманця. І оце ж як підточив – ставили заводський штамп» [1; 3]. У кімнаті Людмили Стеблівської, де ми розмовляли, теж було чимало глиняних виробів. Це здебільшого була продукція заводів «Керамік» і «Художній керамік». Жінка показала мені й свою «екзаменаційну роботу» – скарбничку у вигляді груші, яку вона створила після закінчення курсу виробничого навчання [1; 3].

Працівниці цеху № 4 заводу «Художній керамік»:
(зліва направо) Марія Пошивайло, Любов Маслак, Марія Гребіняк, Майя Гонтар.
Опішне, Полтавщина. 1968. Фото Леоніда Сморжа.

Національний музей-заповідник українського гончарства в Опішному, Національний архів українського гончарства

Впевнена, що ті Пошивайли, про яких згадано в розділі, це, вочевидь, неповний перелік осіб із цим прізвищем, які були задіяні в гончарному виробництві Опішного. Принаймні, керамолог Олена Клименко, яка, досліджуючи гончарство Опішного, неодноразово була в заводі «Художній керамік», у своїх записах згадувала Галину Андріївну Пошивайло (у дівочтві – Мацко, 1943 р. н.), доньку гончаря Андрія Мацка¹, яка виготовляла зооморфну глиняну скульптуру, та Ганну Пилипівну Пошивайло², дружину Федора Пошивайла, яка, зі слів знайомих, розмальовувала вироби свого чоловіка.

-
1. Метка Людмила. Звіт про керамологічну експедицію (Опішне, Полтавщина. 24.04.2014) // Національний музей-заповідник українського гончарства в Опішному, Національний архів українського гончарства. – Ф. 1. – Оп. 7. – Од. зб. 189. – 19 арк.
  2. Спогади Пошивайло Тетяни (1963 р. н.). [Аудіододаток до: Метка Людмила. Звіт про керамологічну експедицію (Опішне, Полтавщина. 24.04.2014)] // Національний музей-заповідник українського гончарства в Опішному, Національний архів українського гончарства. – DVD фонд. – № 489.
  3. Спогади Стеблівської Людмили (1954 р. н.). [Аудіододаток до: Метка Людмила. Звіт про керамологічну експедицію (Опішне, Полтавщина. 24.04.2014)] // Національний музей-заповідник українського гончарства в Опішному, Національний архів українського гончарства. – DVD фонд. – № 489.

---

¹ Мацко Андрій Дмитрович (1904–1943) – гончар. Гончарній справі вчився в батька. Гончарював разом з братом і батьком удома. Виготовляв ужитковий посуд. Син Дмитра Мацка, брат Антона, Івана, Олександра, Петра Мацків, батько Ганни Пошивайло.

² Пошивайло Ганна Пилипівна (кінець XIX ст. – 1946) – малювальниця. Розмальовувала вироби чоловіка. Дружина Федора Пошивайла, мати Пелагеї Пошивайло.

РОЗДІЛ 29

Антоніна Жидкова
(у заміжжі – Деркач).
Білорусь. 1939.

Автор фото невідомий.
Приватний архів
Наталі Олійник;
копія – Національний музей-
заповідник українського
гончарства в Опішному,
Національний архів
українського гончарства

АНТОНІНА ДЕРКАЧ: ГУСИ-ЛЕБЕДІ

Однією з майстринь іграшки, яка працювала в артілі «Червоний гончар», а згодом заводі «Художній керамік» була Антоніна Павлівна Деркач. Про неї я дізналася від її доньки Наталі Олійник.

Деркач (у дівочтві – Жидкова) Антоніна Павлівна народилася 1920 року в родині незаможних селян у с. Ледешня Дрибинського району Могильовської області (Білорусь). При народженні Антоніна мала прізвище Жидкова, а Житковою стала в роки окупації Білорусі

Антоніна Жидкова (у заміжжі – Деркач).

Білорусь. 1937. Автор фото невідомий.

Приватний архів Наталі Олійник;
копія – Національний музей-заповідник українського гончарства в Опішному,
Національний архів українського гончарства

ПРОВЕРЯЛ ВСЕ СЕРЬЕЗНО, СОБЛЮДАЮ
ПРАВИЛА УСИХ КРАЙ, ЗЛУЧИЛОСЬ

АРОДНЫЙ КОМИССАРИАТ ВНУТРЕННИХ ДЕЛ СССР
НАРОДНЫ КАМИСАРЬЯТ УНУТРАНЫХ СПРАУ СССР
ОТДЕЛ АКТАВ ГРАЖДАНСКОГО СОСТОЯНИЯ
АДМ. ДЕЛ. АКТАУ ГРАЖДЯНСКАГА СТАНУ

ПАСВЕДЧАННЕ АБ НАРАДЖЭННІ
СВИДЕТЕЛЬСТВО О РОЖДЕНИИ № 120800

Жидкова
Антоніна Павлівна
10 жовтня 1920 року

Місце народження: с. Ледешня, Дрибинський район, Могильовська область, Білорусь

Батько: Федор Федорович
Мати: Катерина Іванівна

Свідчить: [підписи]

Зав. бюро ЗАГС
Завед. бюро ЗАГС

Справовод
Дисловпроізводител.

Свідцтво про народження Антоніни Жидкової (Деркач). 1920.

Фото Людмили Меткої.
Приватний архів Наталі Олійник;
копія – Національний музей-заповідник українського гончарства в Опішному,
Національний архів українського гончарства.
Публікується вперше

Антоніна Жидкова (ліворуч) з подругою Оленою Курчевською.
Білорусь. 25.01.1938. Автор фото невідомий. Приватний архів Наталі Олійник;
копія – Національний музей-заповідник українського гончарства в Опішному,
Національний архів українського гончарства. Публікується вперше

Наталія Жидкова (мати Антоніни Деркач) із сином Василем.
Білорусь. Друга половина 1960-х. Автор фото невідомий. Приватний архів Наталі Олійник;
копія – Національний музей-заповідник українського гончарства в Опішному,
Національний архів українського гончарства. Публікується вперше

німецькими військами. У родині не пам'ятають, як саме і чому це сталося. Донька Антоніни – Наталя Деркач – повідомила, що мама змінила букву у своєму прізвищі («д» на «т»), бо їй не подобалося, що воно акцентувало увагу на єврейському походженні. Чи справді її родина має єврейські корені, Наталя не знає. З огляду на це, найімовірніше, що Антоніна, зважаючи на ненависне ставлення окупантів до євреїв, через заміну літери в прізвищі, уникла

Антоніна Деркач з чоловіком Олександром, матір'ю Наталею й дітьми Галею та Валентином. 1952–1953. Місце зйомки та автор фото невідомі. Приватний архів Наталі Олійник; копія – Національний музей-заповідник українського гончарства в Опішному, Національний архів українського гончарства. Публікується вперше

Антоніна Деркач зі свекрухою Галиною та дітьми – Галею і Валентином. Теплівка, Полтавщина. 08.10.1957. Автор фото невідомий. Приватний архів Наталі Олійник; копія – Національний музей-заповідник українського гончарства в Олішному, Національний архів українського гончарства. Публікується вперше

репресій і зберегла своє життя. Її батьки ще 1928 року вступили до новоорганізованого колективного господарства «Зарево». Після 8 класу, 1938 року, Антоніна поїхала в м. Могильов (Білорусь), де *«по окончаннии курсов – при областном управлении связи г. Могилева работала в центральном телеграфе до его эвакуации»* [1]. Згодом вона познайомилася з хорошим парубком Олександром Крепишем. Їхнє кохання було взаємним. Вони зустрічалися, ходили

на вечорниці, мріяли про щасливе життя, друзі прозивали їх «Тоньчик» і «Шурчик» [1; 2].

Однак усі плани молодих людей на майбутнє зруйнувала війна. Наприкінці червня 1941 року німецькі війська були вже неподалік Могильова. Антоніна *«во время немецкой оккупации работала дома в с/г хозяйстве»* [1]. У червні 1941-го вона була змушена повернутися в рідне село. Коли німецькі війська вступили на територію Ледешні, вона, боячись, щоб фашисти не поглумилися над нею, вирішила обвінчатися з Олександром, після чого молоді втекли до партизанського загону. *«Мама часто згадувала ті часи, розповідала, як він (Олександр. – Л. М.) піде з партизанами на завдання, а вона, ждучи, сидить біля костра в лісі. А ліси білоруські темні, густі. Сидить вона й переживає за свою маму, яку покинула разом з братом-інвалідом у селі»*, – згадувала Наталя [1; 2]. Незабаром дівчина повернулася в село до матері й брата,

Будинок Антоніни Деркач.

Вулиця Шевченка, 9, Опішне, Полтавщина. 2015. Фото Людмили Меткої.

Приватний архів Наталі Олійник; копія – Національний музей-заповідник українського гончарства в Опішному, Національний архів українського гончарства. Публікується вперше

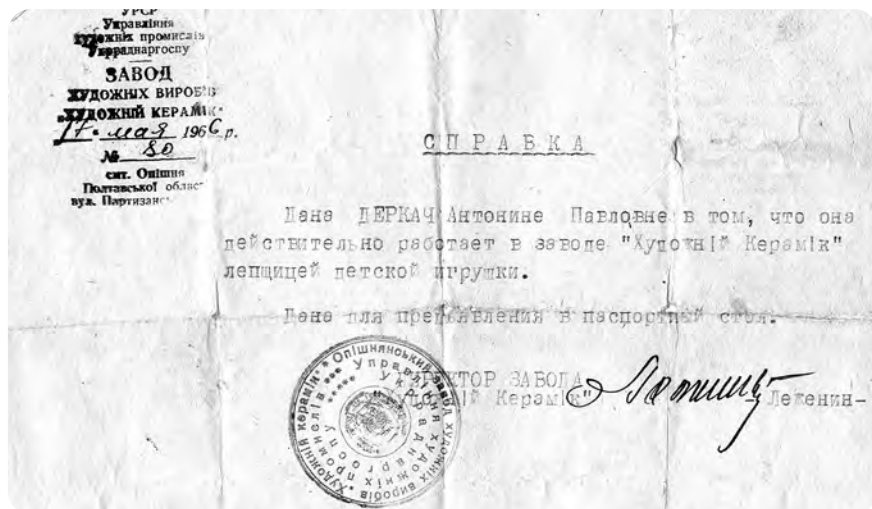

а її коханий продовжував воювати. Антоніна тривалий час не отримувала звісток від Олександра й вирішила, що той загинув. *«От і рішила вона вернутись. Він з отрядом пішов далі, а вона – додому, стала робити в колгоспі. А коли кончилась війна, то від нього не було ні слуху, ні духу, жодного пісьма чи ізвещенія не приходило. То мама й подумала, що він погиб»*, – розповідала Наталя [1; 2].

1944 року, коли радянські війська звільняли територію Білорусі від фашистів, Антоніна працювала телефоністкою в м. Рясно (Білорусь), де познайомилася з одним із військових радянської армії Олександром Деркачем, який був родом з України. Чоловік мав жорсткий характер, у роки війни був у лавах НКВС. Він був старшим від Антоніни на 6 років, активним, завзятим, наполегливим і, як кажуть, *«стріляним горобцем»*. Того ж, 1944 року, вони одружилися й чоловік повіз білоруску Тоню до себе на батьківщину в с.Теплівка Пирятинського району Полтавської області. Там вона працювала касиром. 1946 року її чоловіка Олександра Деркача було направлено

Довідка про роботу в заводі «Художній керамік», видана Антоніні Деркач.
Опішне, Полтавщина. 1966. Приватний архів Наталі Олійник;
копія – Національний музей-заповідник українського гончарства в Опішному,
Національний архів українського гончарства. Публікується вперше

Майстрині глиняної іграшки в заводі «Художній керамік»:
(зліва направо) Віра Зайка, Антоніна Деркач, Катерина Короткевич, Варвара Овчаренко.
Опішне, Полтавщина. 1964. Автор фото невідомий. Приватний архів Наталі Олійник;
копія – Національний музей-заповідник українського гончарства в Опішному,
Національний архів українського гончарства. Публікується вперше

до Опішного Полтавської області, яке тоді було районним центром, де він зайняв посаду начальника паспортного столу. Родина почала освоюватися на новому місці, мешкала у виділеному керівництвом району будинку на перехресті вулиць Шевченка й Гетьмана Дорошенка. 1947 року в подружжя народилася донька Галя, 1949 – син Валентин, 1959 – ще одна донька Наталя, яка й розповіла мені історію своєї родини.

В Опішному Антоніна спочатку працювала в районній конторі телефоністкою, потім – обліковцем Опішнянського відділу соцзабезпечення. У червні 1955 року вона влаштувалася на роботу в гончарну артіль «Червоний гончар», де ліпила іграшки-свистунці. Проте через 4 місяці її було звільнено, у зв'язку зі скороченням штату. Запис із трудової книжки свідчить: «Уволена с занимаемой

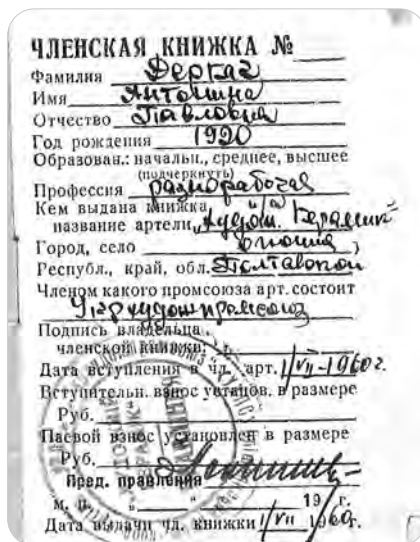

Антоніна Деркач.
Опішне, Полтавщина. Кінець 1980-х – початок 1990-х.

Автор фото невідомий. Приватний архів Наталі Олійник;
копія – Національний музей-заповідник
українського гончарства в Опішному,
Національний архів українського гончарства.
Публікується вперше

**Членська книжка майстрині глиняної іграшки
артелі «Художній керамік» Антоніни Деркач.**
Опішне, Полтавщина. 1960.

Приватний архів Наталі Олійник;
копія – Національний музей-заповідник
українського гончарства в Опішному,
Національний архів українського гончарства.
Публікується вперше

должности в связи с превышением здоровой наемной силы». У липні 1960 року Антоніна Деркач, маючи трьох дітей, стала працювати в заводі «Художній керамік». Спочатку працювала різноробочою, а з 1963 року – майстринею глиняної іграшки. Її донька Наталя, яка неодноразово була в матері на роботі, згадувала: «Я бачила, як мама з іншими жінками ліпили іграшки, любила бувати разом з нею в цеху. Ну, тоді я мало звертала увагу на те, як вони це роблять, бачила, що були там різні коники, козлики, а мама, кажеться, більше півників робила. Яка була норма – також я не помню, але знаю, що мама часто брала глину додому й дома робила свистунці, щоб норму виконати. Я любила маму, вона в мене гарно співала, любила пошутити й балакала по-разному: і білоруські

Антоніна Деркач (друга праворуч) з дітьми: (зліва направо) Галиною, Валентином і Наталею. Опішне, Полтавщина. 1989. Автор фото невідомий. Приватний архів Наталі Олійник; копія – Національний музей-заповідник українського гончарства в Опішному, Національний архів українського гончарства. Публікується вперше

слова казала, російські, та й українських багато. І в неї це так гарно виходило» [1; 2]. У заводі Антоніна Деркач працювала до 1970 року, згодом розраховалася, оскільки доглядала хворого чоловіка. Коли той помер (1978), працювала прибиральницею в Опішнянському райпобуткомбінаті, а потім – на автостанції.

Можливо, жінка сумувала за рідним краєм, за молодими безпечними роками. Вона читала Тараса Шевченка «Кобзар», перекладений білоруською мовою, співала білоруські пісні. Особисте життя Антоніни Деркач могло б бути значно кращим. Чоловік часто

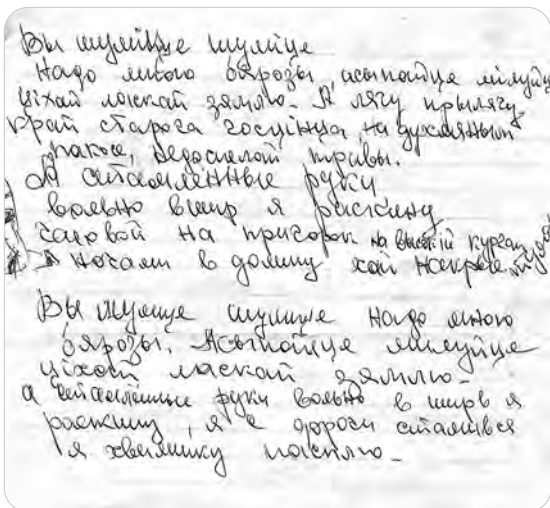
Наталія Олійник читає «Кобзар» Тараса Шевченка білоруською мовою. Опішне, Полтавщина. 2015.

Фото Людмили Меткої.
Національний музей-заповідник українського гончарства в Опішному, Національний архів українського гончарства.
Публікується вперше

Наталія Олійник з дарунками для матері від Крепиша. Опішне, Полтавщина. 2015.

Фото Людмили Меткої.
Національний музей-заповідник українського гончарства в Опішному, Національний архів українського гончарства.
Публікується вперше

Текст пісні білоруською мовою, написаний Антоніною Деркач. Опішне, Полтавщина. 1980-ті.

Приватний архів Наталі Олійник; копія – Національний музей-заповідник українського гончарства в Опішному, Національний архів українського гончарства.
Публікується вперше

сварив її й нерідко розпускав руки, на думку доньки, через ревності: *«Я мала була тоді і не дуже все розуміла, часто чула, як батько кричав на маму і все казав – цей твій Крепиш, ти його досі любиш! А хто такий той Крепиш?»* [2].

Ця історія про кохання довга й красива. Хтось скаже, що вона немає ніякого стосунку до теми гончарства... Проте я намагаюся подати не лише інформацію з трудової книжки людини, але й описати хоча б коротко її життєвий шлях, характер, стосунки в колективі й родині. У заводі *«Художній керамік»* за всі роки його діяльності працювали тисячі людей, через його цехи пройшли кілька поколінь гончарів, малювальниць, майстрів іграшки, величезна кількість осіб, діяльність яких були пов'язана з гончарством. Хтось працював десятки років, а дехто кілька місяців чи навіть днів. Щоразу, спілкуючись з людьми, я отримую чимало інформації й здебільшого не стільки про роботу, скільки про особисте життя. Наталя так душевно розповідала про історію життя й кохання своєї матері, що я не втрималася, щоб хоча б коротко не переповісти її.

Як виявилось, перший чоловік Антоніни, з яким вона обвінчалася й утекла до партизанського загону, не загинув. Через кілька років після війни він повернувся в село, де колись жила кохана, й дізнався від її матері, що Антоніна вийшла заміж і виїхала в Україну. Нині ніхто не дізнається, що тоді було в чоловіка на душі, які думки й куди він поїхав. Довгий час він не давав про себе знати, однак не забув свою Тоню. Коли в середині 1960-х років Олександрові випала нагода побувати в Україні, він навмисно заїхав у Опішне, щоб побачити кохану й поговорити. Хотів, ймовірно, дізнатися, чи не тому жінка не дочекалася, що розлюбила?

Наталя Олійник з трепетом у голосі розповідала: *«Помню ще з дитинства одну картину. Мені років п'ять було, помню вже ніч надворі, місяць світе. Мама з якимсь дядьком сидять на піддашках хати, щось балакають, і я з ними. А потім уже, як я в школу ходила, прийшла откритка з 8 березня і підпись «Крепиш». Я злякалася і батькові її не показала, а дала мамі. Та откритка і досі в мене. Уже як батька не стало і я повзросліла, мені мама розказала цю історію. Він, отой дядько, і був Крепиш, так його фамілія була. Уже через двадцять п'ять років він приїхав, прийшов*

у «Червоний гончар» і знайшов там маму, бо дома ж не застав. Вона жінкам на роботі все розказала, то вони його раньше замітили. «Дивись, Тоню, – кажуть, – твій Крепиш». А вона, як глянула у вікно, чуть не вмерла, баче каштан, і він під каштаном стоїть! Вони тоді забрали мене із садіка і прийшли додому. Він і каже батькові: «Може, ти знаєш, я такий-то й такий-то. Я тут проїздом, рішив узнати, як склалася Тоніна судьба. Дозволиш – поріг переступлю, не дозволиш – з тим і поїду». Батько дав йому время до утра, і ото тоді вони разом сиділи ночью, балакали, і я з ними. А шо за гуси-лебеді? Він тоді подарив мамі чашечку з написом і такий шарик, де його фотографія була всередині, і колбочку скляну, де плавали лебеді... Батько ту колбочку розбив, а шарик і чашечка досі в мене. А той Крепиш, він родом чи з Целінограда був, чи що, він тоже женився і в нього троє дітей. А першу дочку він назвав Антоніною. Уже як батько помер, я предлагала мамі написати, запросити того в гості, а мама не дала. Сказала, що не нада ворошити прошле, бо вона ж тоді не призналася йому, як важко прожила з батьком, а сказала, що в неї все харашо. Отака історія. Тоді я й поняла, що то за Крепиш і що за гуси-лебеді» [1; 2].

-
1. Метка Людмила. Звіт про керамологічну експедицію (Опішне, Полтавщина. 07.12.2015) // Національний музей-заповідник українського гончарства в Опішному, Національний архів українського гончарства. – Ф. 1. – Оп. 7. – Од. зб. 215. – 8 арк.
  2. Спогади Олійник Наталі (1959 р. н.). [Аудіододаток до: Метка Людмила. Звіт про керамологічну експедицію (Опішне, Полтавщина. 07.12.2015)] // Національний музей-заповідник українського гончарства в Опішному, Національний архів українського гончарства. – DVD фонд. – № 523.

РОЗДІЛ 30

Параска Яценко.
Опішне, Полтавщина.
Середина 1970-х.

Автор фото невідомий.
Приватний архів
Олени Клименко;
копія – Національний музей-
заповідник українського
гончарства в Опішному,
Національний архів
українського гончарства.
Публікується вперше

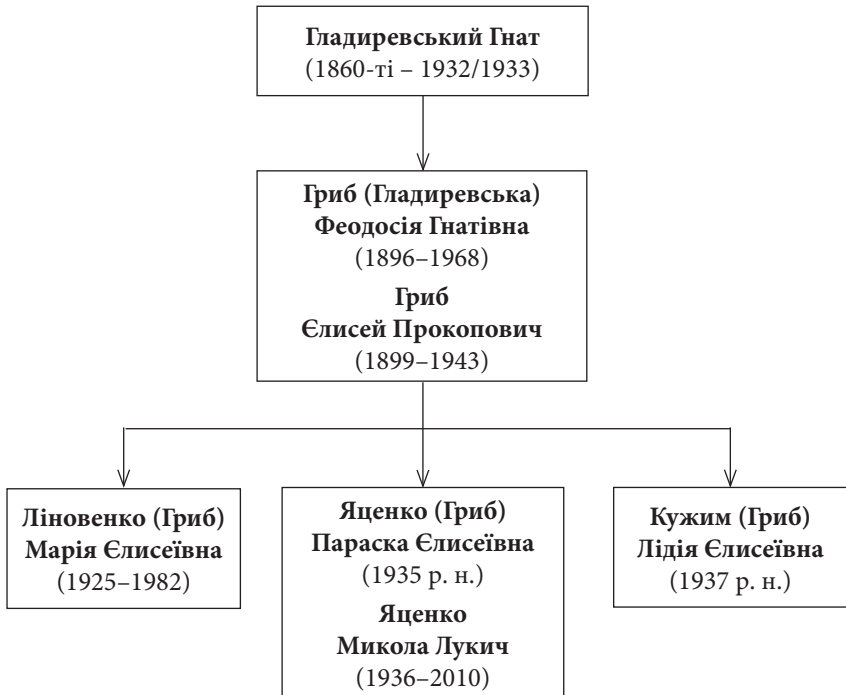

**ПАРАСКА
ЯЦЕНКО:
«У НАС МАЙЖЕ
ВСЯ СІМ'Я
ПОВ'ЯЗАНА
З ГОНЧАРСТВОМ»**

ГОНЧАРСЬКА ЛІНІЯ ПАРАСКИ ЯЦЕНКО

На кутку «Гончарівка» в Опішному мешкала значна кількість гончарських родин. Серед них і подружжя – Параска й Микола Яценки. У їхній родині було чимало тих, кого доля пов'язала з гончарством. Дід Параски Яценко – Гнат Гладиревський, батько Єлисей Гриб, свекор Лука Яценко – були гончарями [див. фото на стор. 407], мати Феодосія – майстринею іграшки й малювальницею, свекруха Марія в юності теж малювала. Сестри – Марія й Лідія – виготовляли глиняну іграшку. Багато знайомих, друзів, кумів, сусідів родини Яценків теж були гончарями,

**Сестри Параска (ліворуч) і Лідія (праворуч) Гриб із Вірою Булавою.
Опішне, Полтавщина. 1947.** Автор фото невідомий.

Національний музей-заповідник українського гончарства в Опішному,
Національний архів українського гончарства

малювальницями, майстрами глиняної іграшки і декоративної скульптури. Упродовж 1951–1990 років Параска Яценко працювала в артлі (згодом – заводі) «Художній керамік». Моя з нею розмова виявилася надзвичайно цікавою. Тому я й вирішила подати розповідь Параски Єлисеївни. «У нас майже вся сім'я пов'язана з гончарством. Та воно ж, взагалі, в Опішні багато гончарів було, мабуть, чи не в кожній сім'ї хтось чи дома робив, чи в заводі. Я в гончарстві робила сорок років, іграшку ліпила в дитвті з мамою і сестрами, відливищицею була. Батька мого звали Єлисей¹, мені казали, що він був гончарем, та я не помню такого й мама не розказувала. Може, він і помагав щось дідові. Та я ж зовсім мала була, як він умер, мені сім год було. Мама нас, трьох дочок, сама, щитай, виростила. Моя мама, Феодосія², родом із заможної сім'ї. Її батько, Гнат Гладиревський³, був хороший гончар. Я його не помню зовсім, бо він умер ще до голодовки. Це все мама розказувала, а ще вона казала, що в батьків харащо жила, нарядно вбрана ходила. Я ще, як мала була, помню, що в неї стояв сундук і були там платки красиві, парки (комплект спідниці й кофти. – Л. М.). Дідусь Гнат жив там, де зараз «Старий Хутір», трошки нижче від того місця. Це його правнук Саша Куденець на «Гончарівці», на тому місці, де була хата його бабушки, моєї сестри Марусі, пострів той хутір.

Вийшла мама заміж за Гриба Єлисея в 1924 році. Він був родом з «Прогоні», там усі Гриби жили. У 1925-му в них народилася

¹ Гриб Єлисей Прокопович (1899–1943) – гончар. Працював удома. Виготовляв ужитковий посуд. Чоловік Феодосії Гриб, батько Марії Ліновенко, Параски Яценко, Лідії Кужим.

² Гриб (у дівочтві – Гладиревська) Феодосія Гнатівна (1896–1968) – майстриня глиняної іграшки, малювальниця. Розмальовувати гончарні вироби й ліпити іграшку вчила в родині, а також, вірогідно, Опішнянському гончарному показовому пункті Полтавського губернського земства. Працювала в майстерні при Опішнянському гончарному показовому пункті Полтавського губернського земства, до 1960-х років ліпила з доньками свистунці вдома й здавала в Опішнянський райпромкомбінат. Донька Гната Гладиревського, дружина Єлисея Гриба, мати Марії Ліновенко, Параски Яценко, Лідії Кужим.

³ Гладиревський Гнат (1860-ті – 1932/1933) – гончар. У 1910-х роках працював у майстерні при Опішнянському гончарному показовому пункті Полтавського губернського земства. Батько Феодосії Гриб.

Маруся¹, потом у 1935-му – я, а в 1937-му – Ліда². Наскільки я помню, батько був сапожник. Отож ми жили на «Прогоні», а воно важкі часи були, то вони мінjali на хліб, на зерно оте все мамине «багатство» – якось треба було виживати. Ми ж так якось і голодовку 1933-го пережили.

У 1941-му, коли почалася війна, батька забрали, і він в скорості, у 43-му, вернувся ранений. Помню, що його голова була й живіт перев'язані. Як наші звільняли Опішню, влада виселяла усіх людей з нашого кутка в Діброву, у ліс, бо думали, як будуть іти німці, то все спалять. Батько ранений лежав, ми малі, мама з нами, мабуть, настрадалася. Сусід наш – Радченко Михайло – узяв до себе батька на воза, а ми рядом пішки йшли. Це мені дуже в помку, як ми йшли, а все поле горіло. Тоді був кінець літа, полукіпки стояли на полях, снопи. Воно так страшно горіло те поле. То ми там, у Діброві, були до зими, а може, й зиму тоже. Батько весь час лежав, мама його доглядала. Чи ходила мама кудись робити, де в неї сили хватало – не знаю. У тих людей, де ми жили, була корова, і нам іноді жінка давала в глечику молока – так і вижили, воно ж літо було і осінь. Зімою стало важче, та ми вже вернулись додому. Батька й назад везли на возі, бо йому погано було. Ми думали, що наша хата на «Прогоні» згоріла, а як вернулись, то побачили, що вона нетронута була, таки вціліла. У хаті було повно соломи nanoшено, то якось одіяло найшли і батько там знову лежав. Йому стало хуже, він весь час кричав, а мама сиділа плакала і нічим не могла йому допомогти. Наутро він умер. Я помню, як його ховали і мене якось баба підвела до ями, так мені досі та яма бездонна оставила впечатленіє.

¹ Ліновенко (у дівоцтві – Гриб) Марія Єлисеївна (1925–1982) – майстриня глиняної іграшки. Ліпити іграшку вчилася із сестрами в матері вдома. Працювала майстринею іграшки в Опішнянському райпромкомбінаті й заводі «Художній керамік». Донька Феодосії та Єлисея Грибів, онука Гната Гладиревського, сестра Параски Яценко й Лідії Кужим.

² Кужим (у дівоцтві – Гриб) Лідія Єлисеївна (1937 р. н.) – майстриня глиняної іграшки. До одруження 1959 року ліпити іграшку вчилася із сестрами в матері вдома. До 1959 року мешкала в Опішному, нині – у Луганську. Внучка Гната Гладиревського, донька Феодосії Гриб, сестра Марії Ліновенко й Параски Яценко.

Майстрині глиняної іграшки в артілі «Художній керамік»:
(зліва направо) (?), Галина Винник, (?), Ніна Кизименко, (?), Параска Яценко, Параска М'якоступ, (?).
Опішне, Полтавщина. Початок 1950-х. Автор фото невідомий.
Національний музей-заповідник українського гончарства в Опішному,
Національний архів українського гончарства. Публікується вперше

Як батька не стало, нам дуже важко було. Марусю, старшу сестру, забрали в Германію, і ми не знали, куди. Помню, тоді мама щодня плакала, як від когось звідти приходило яке пісьмо, вона все бігала питати, чи не чули нічого про її дочку. Слава Богу, Маруся вернулася в 1945-му.

Хата в нас на «Прогоні» непогана була, ну, як настав 47-й год, мама подумала, що ми не виживем, і поміняла її на меншу тут, на «Гончарівці». Гончар Бордун Прокіп¹ предложив їй за те козу і два мішки зерна. Переселилися ми в 47-му годі й тоді вже тут стали ліпити іграшки і свистуни. Мама ж і раніше вмiла ліпити коників усяких, козликів, баранчиків, вона їх на паличку робила з бузини. Ми всі з мамою ліпили – на свистики тоді був спрос. Ото ми так і виживали, свистики робили, здавали в Промкомбінат, і люди, ті, що возили кудись продавати, тоже

¹ Бордун Прокіп (середина XIX – перша половина XX ст.) – гончар. Наймався гончарювати до Ничипора Пошивайла. Працював удома.

**Микола й Параска Яценки.
Опішне, Полтавщина. 1959.**

Автор фото невідомий.
Приватний архів Параски Яценко;
копія – Національний музей-заповідник
українського гончарства в Опішному,
Національний архів
українського гончарства.
Публікується вперше

**Микола й Параска Яценки
з дітьми Михайлом і Людмилою.
Опішне, Полтавщина. 1968.**

Автор фото невідомий.
Національний музей-заповідник
українського гончарства в Опішному,
Національний архів українського гончарства.
Публікується вперше

**Микола Яценко
за роботою в цеху № 3
заводу «Художній керамік».
Опішне, Полтавщина.
Середина 1985.**

Фото Олеса Пошивайла.

Приватний архів Параски Яценко;
копія – Національний музей-заповідник
українського гончарства в Опішному,
Національний архів
українського гончарства.
Публікується вперше

в нас їх брали. Маруся, наша старша сестра, їздила ще й по заробітках. А я з чотирнадцяти год в няньках була, по людях дітей гляділа: у Леженіна – дівчинку Люду, у Булавів – Верочку, у Млинах в учительки гляділа дитину. У няньках я за харчі робила та за якусь одяжину.

У 1951-му годі я пішла на роботу в артіль «Художній керамік», мені ще й шістнадцяти тоді не було, ну, Леженін (тодішній директор артілі. – Л. М.) все одно мене взяв, знав, що я вмю іграшку ліпити, знав, як скрутно ми з мамою жили. Ми тоді разом з подружкою Пашею М'якоступ¹ пішли робити. Ми сначала

¹ Мареха (у дівоцтві – М'якоступ) Параска Макарівна – див. зноску на стор. 373.

Параска Яценко.
Опішне, Полтавщина. 12.08.2015.
Фото Людмили Меткої.
Національний музей-заповідник
українського гончарства в Опішному,
Національний архів українського гончарства

Параска Яценко переглядає світлини.
Опішне, Полтавщина. 2015.
Фото Людмили Меткої.
Національний музей-заповідник
українського гончарства в Опішному,
Національний архів українського гончарства.
Публікується вперше

просто робили, а оформилися тоді, коли паспорти получили. Помню, як заробила першу зарплату – 17 рублів. Тоді я все мамі віддала. А коли приходила додому після роботи, ще й дома ліпила. Мама не пускала гуляти, поки не зроблю 300 штук за вечір. Я ліпила іграшку в заводі, а пізніше, коли мене в третій цех перевели, – на доглядці, видливищицею. Це важка робота.

Услід за мною в завод пішли й сестри. Маруся – в 1955-му, а Ліда тож в Комбінаті іграшку ліпила, поки не вийшла заміж. У 1959-му вони виїхали з чоловіком на Донбас і зараз там живуть, там і їхні дві дочки. Ми з Марусею жили в Опішні й весь час робили в заводі, Маруся – до 1980-го, а я – аж до 1990-го року.

У 1959-му я тож вийшла заміж. Ми на цьому місці, де я зараз живу, почали стріти хату, мама моя з нами жила й ліпила помаленьку іграшку, а вже як у мене синок родився, то прекратила, гляділа мені дитину. Чоловік мій – Микола Яценко¹ – був родом із «Ярів», у нього батьки були гончарі. Свекра – Луку Яценка² – я не помню, бо він погіб на війні, а свекруха Марія³ жила в Опішні довго, а послідне время – у Харькові. Чоловік розказував, що вони дома до війни робили. Дед гончарював, а жінка помагала йому, розмальовувала посуду, доглядала її, поливою обливала.

Микола мій тож з 1951 року в заводі робив усе життя. Спочатку він баранів ліпив, а потом гончарював. Яценків багато гончарів було, вони на «Ярах» жили, на «Гончарівці», ну, я не знаю, чи всі вони були кровні родичі. Та й Гладиревські в гончарстві були ще, крім мого діда. Коли молоді були, то воно не доходило, щоб якось більше про рід розпитати. Усе спішили кудись, бігли, а тепер і жалієш, та що вдієш. Нема нікого: батьків, дідів, чоловіка, ще й сина доля забрала. Одна дочка осталася. Сиджу тільки, задую. Ось дівчата тільки приходять, то хоч погомонимо» [1; 2].

¹ Яценко Микола Лукич – див. зноску на стор. 284.

² Яценко Лука Прокопович (1902–1943) – гончар. Гончарював удома. Виготовляв ужитковий посуд, який розмальовувала дружина. Чоловік Марії Яценко, батько Миколи Яценка.

³ Яценко Марія Миколаївна (1903 – бл. 1985, Харків) – малювальниця. Розмальовувала посуд чоловіка. Дружина Луки Яценка, мати Миколи Яценка.

1. Метка Людмила. Звіт про керамологічну експедицію (Опішне, Полтавщина. 19.02.2015) // Національний музей-заповідник українського гончарства в Опішному, Національний архів українського гончарства. – Ф. 1. – Оп. 7. – Од. зб. 205. – 6 арк.
2. Спогади Яценко Марії (1935 р. н.). [Аудіододаток до: Метка Людмила. Звіт про керамологічну експедицію (Опішне, Полтавщина. 19.02.2015)] // Національний музей-заповідник українського гончарства в Опішному, Національний архів українського гончарства. – DVD фонд. – № 507.

1

2

Гончарні вироби заводу «Художній керамік» (1-2). Опішне, Полтавщина. 1985.

Фото Олеса Пошивайла. Приватний архів Олеса Пошивайла;
копія – Національний музей-заповідник українського гончарства в Опішному,
Національний архів українського гончарства

РОЗДІЛ 31

Софія Кушнір.
Опішне, Полтавщина. 1981.

Автор фото невідомий.
Приватний архів
Софії Кушнір;
копія – Національний музей-
заповідник українського
гончарства в Опішному,
Національний архів
українського гончарства

**СОФІЯ КУШНІР:
СВИСТУНЦІ
ДЛЯ ВІДВІДУВАЧІВ
МУЗЕЮ
ГОНЧАРСТВА**

З давня глиняні свистунці були для дітей одними з найкращих іграшок. Нині ними вже не бавляться. Проте в Національному музеї-заповіднику українського гончарства в Опішному відвідувачі мають нагоду не тільки переглянути колекцію глиняної іграшки в експозиції, а й отримати її в дарунок.

Після кожної екскурсії на подвір'ї музею лунає музика своєрідного оркестру глиняної іграшки: не лише діти, але й дорослі охоче висвистують глиняними півниками. «Розлітаються» опішненські свистунці зі своїми новими господарями в усі куточки світу! Для них не існує кордонів, адже, зазвичай, ці маленькі глиняні забавлянки не становлять надзвичайної мистецької цінності. Вони набувають вартості як пам'ять про відвідини унікального в Європі Національного музею гончарства, колекція якого складається з кількох десятків тисяч глиняних експонатів (посуду, скульптур,

Софія Кушнір.
Опішне, Полтавщина. 2013.
Фото Людмили Меткої.
Національний музей-заповідник
українського гончарства
в Опішному,
Національний архів
українського гончарства

Софія Кушнір.
Опішне, Полтавщина. Кінець 1950-х.

Автор фото невідомий.
Національний музей-заповідник
українського гончарства в Опішному,
Національний архів українського гончарства

Петро Омеляненко,
перший чоловік Софії Кушнір.
Опішне, Полтавщина. Середина 1960-х.

Автор фото невідомий.
Національний музей-заповідник
українського гончарства в Опішному,
Національний архів українського гончарства

панно, іграшки); музею, де можна гончарювати, ліпити й малювати з майстром-гончарем; музею, де все налаштоване на те, щоб кожен відвідувач міг поринути в атмосферу гончаротворення.

Завжди приємно привезти додому з подорожі чи екскурсії щось на згадку. Здебільшого, відвідувачі Національного музею гончарства хочуть не лише отримати дарунки; їх цікавить, хто ж є автор цих глиняних диво-свистунів? А це звичайнісінькі прості опішненки. Свого часу вони працювали майстринями іграшки в найбільшому в Україні гончарному підприємстві – заводі «Художній керамік».

Софія Кушнір (у дівочтві – Бурцайло, за першим чоловіком – Омеляненко), яка виготовляє свистунці для відвідувачів музею, народилася 1936 року в с. Василе-Устимівка, неподалік від Опішного. Там її батьки-переселенці оселилися в 1920-х роках. «Вони жили десь за Уралом, на севері, приїхали сюди сімнадцять чоловік у сім'ї десь у 1920-х роках. Там тоді голодовка була» [1; 2]. Софія

вийшла заміж за опішненського художника-аматора, гончаря, майстра глиняної іграшки й декоративної скульптури Петра Омеляненка¹ й стала працювати в Опішному. *«Ми зустрілися з Петром у 1958. Я приїхала в Опішню на базар і ночувала у своєї невістки, а він туди прийшов, учив мого племінника малювати, бо й сам був художником. Дуже гарно малював. Тоді й поженилися, хоч я й досі не знаю, чого я за нього пішла, бо він був нижчий мене, а мені тоді хлопець змінив, якого я з армії ждала, став ходити до молодиці, то я й, не довго думаючи, вийшла за Петра. Уже тоді після свадьби поняла, плакала й просила забрати мене додому. Та вже, що зробиш»,* – згадувала жінка [1; 2].

На той час Петро Омеляненко вже кілька років працював майстром декоративної скульптури в заводі «Художній керамік». Там трудилися і його брат Василь Омеляненко² з дружиною Марією³. Тож коли в Софії виникло питання пошуку роботи, вона також подалася в завод, хоча й зовсім не уявляла її специфіки. Жінку прийняли, поставили виготовляти глиняну іграшку, проте в Софії вийшло не одразу. Тому й вирішили з чоловіком, що він спочатку навчить її ліпити вдома, а тоді вже вона піде працювати в завод. Так і зробили. Через певний час Софія Омеляненко стала ліпити глиняні півники-свистунці в заводі «Художній керамік». Згодом навчилася в Анастасії Білик-Пошивайло⁴ робити «коників». У заводі жінка працювала понад 30 років формувальницею, ангобувальницею, шліфувальницею виробів, а найбільше – ліпила глиняну іграшку. 1992 року вона вийшла

¹ Омеляненко Петро Онуфрійович (1930–2010) – гончар, майстер глиняної іграшки й декоративної скульптури; художник-аматор. Гончарювати навчився в дитинстві самотужки. Працював у заводах «Художній керамік» і «Керамік», після виходу на пенсію – удома. Брат Василя Омеляненка, чоловік Софії Кушнір.

² Омеляненко Василь Онуфрійович – див. зноску на стор. 285.

³ Омеляненко (у дівочтві – Багрій, за першим чоловіком – Лукало) Марія Юхимівна (1921–2004) – майстриня глиняної іграшки, малювальниця. Ліпити іграшки вчилася в дитинстві в брата, розмальовувати гончарні вироби – у Хоми Сакуну в Опішнянській школі майстрів художньої кераміки. Працювала в артілі (згодом – заводі) «Художній керамік», а також викладачем гончарної мальовки при будівельному заводі в м. Єреван (Вірменія). Донька Юхима Багрія, сестра Івана Багрія та Варвари Овчаренко, дружина Василя Омеляненка, мати Наталі Городниченко.

⁴ Білик-Пошивайло Анастасія Савівна – див. зноску на стор. 417.

Василь Омеляненко з дружиною Марією.
Опішне, Полтавщина. Друга половина 1950-х. Автор фото невідомий.
Національний музей-заповідник українського гончарства в Опішному,
Національний архів українського гончарства

Будинок Софії Кушнір.
Вулиця Гончарівська, 20а, Опішне, Полтавщина. 2013. Фото Людмили Меткої.
Національний музей-заповідник українського гончарства в Опішному,
Національний архів українського гончарства

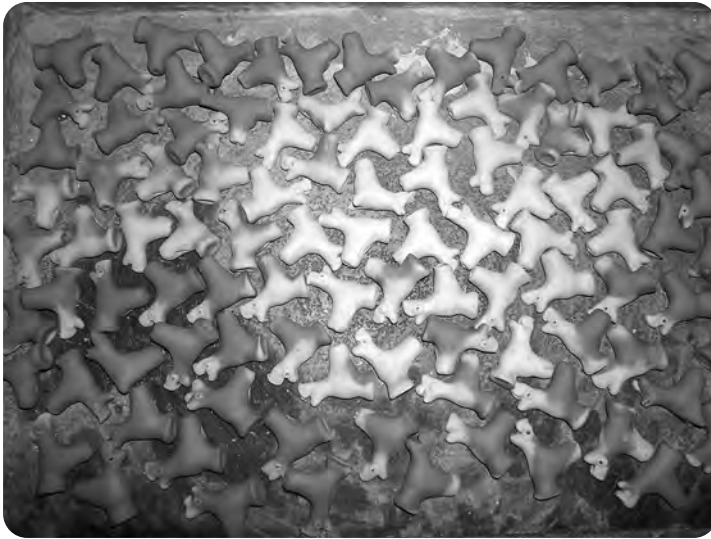

Софія Кушнір (праворуч) з Антонією Хлонь (посередині) та Валентиною Сердюченко
виготовляють іграшку-свистунець у цеху № 3 заводу «Художній керамік»,
Опішне, Полтавщина. Перша половина 1970-х. Автор фото невідомий. Національний музей-заповідник
українського гончарства в Опішному, Національний архів українського гончарства

Софія Кушнір та Іван Пругло в заводі «Художній керамік». Опішне, Полтавщина. Середина 1980-х.
Автор фото невідомий. Національний музей-заповідник українського гончарства в Опішному,
Національний архів українського гончарства

Півники, які Софія Кушнір виготовляла для відвідувачів Національного музею гончарства.
Опішне, Полтавщина. 2013. Фото Людмили Меткої.
Національний музей-заповідник українського гончарства в Опішному,
Національний архів українського гончарства

на заслужений відпочинок, але вдома не полишала займатися ліпленням дитячої іграшки.

У першій половині 1970-х років вона розлучилася з Петром Омеляненком. Не склалися стосунки зі свекрухою, не ладилося й життя з чоловіком. Одного разу Софія забрала сина й *«вибралася від Омеляненків»*. Спочатку винаймала житло, згодом купила половину будинку, сама відбудувала й відремонтувала його, тому й погоджувалася працювати в заводі різноробочою. У 1980-х роках пробувала влаштувати особисте життя, вийшла заміж, змінила прізвище на Кушнір, однак і друге заміжжя виявилось невдалим. Тож після отримання мізерної пенсії вирішила, що зможе ліпити іграшку вдома. Підросли внуки, треба було допомагати синові, тож Софія як вольова жінка, що звикла до випробувань долі, зайнялася ліпленням свистунців удома. Іноді купувала готову глину в колишньому заводі, власноруч готувала її до роботи. *«Замішую глину, ото в мене чавун*

**Відвідувачі Національного музею гончарства з дарунками – глиняними свистунцями.
Опішне, Полтавщина. 2015. Фото Оксани Донець.**

Національний музей-заповідник українського гончарства в Опішному,
Національний архів українського гончарства. Публікуються вперше

Дарунки для відвідувачів Національного музею гончарства.
Опішне, Полтавщина. 2015. Фото Людмили Меткої.
Національний музей-заповідник українського гончарства в Опішному,
Національний архів українського гончарства

здоровий є, туди глину насиплю, а тоді гарячою водою заллю, вона розбухне, а тоді грудку ложу на досточку, такою пружиною посічу й мішу. Ну, вже руки не годяться» [1; 2]. Понад 15 років, майже до 70-ти, Софія Кушнір ліпила глиняних півників, розмальовувала їх фарбами, призначеними для фарбування яєць, і возила здебільшого на Сорочинський ярмарок. Внуки, які дуже жаліли бабусю, наполягали полишити цю нелегку справу, та вона продовжувала працювати. Лише з часом перестала «тягати ті свистуни по ярмарках». Кілька років тому Національний музей гончарства став замовляти, зокрема й Софії Кушнір, свистунці-дарунки для своїх відвідувачів. Загалом, майстриня прожила довге й непросте життя, проте вона вдячна долі, що може ще працювати і таким чином допомогати внукам.

1. Метка Людмила. Звіт про керамологічну експедицію (Опішне, Полтавщина. 29.08.2013) // Національний музей-заповідник українського гончарства в Опішному, Національний архів українського гончарства. – Ф. 1. – Оп. 7. – Од. зб. 165. – 10 арк.
2. Спогади Кушнір Софії (1947 р. н.). [Аудіододаток до: Метка Людмила. Звіт про керамологічну експедицію (Опішне, Полтавщина. 29.08.2013)] // Національний музей-заповідник українського гончарства в Опішному, Національний архів українського гончарства. – DVD фонд. – № 480.

РОЗДІЛ 32

Ганна Міщенко.
Опішне, Полтавщина.

Початок 1960-х.

Автор фото невідомий.
Приватний архів
Олени Клименко;
копія – Національний музей-
заповідник українського
гончарства в Опішному,
Національний архів
українського гончарства.
Публікується вперше

ГАННА МІЩЕНКО: МАЙСТРИНЯ ІГРАШКИ З РОДУ СЕРДЮЧЕНКІВ

ГОНЧАРСЬКА ЛІНІЯ ГАННИ МІЩЕНКО

Поріднені:

*з Кизименками, Коломійцями, Отченашками, Остапенками,
Різниками, Чабанами*

Це одна майстриня іграшки, свистунці якої Національний музей гончарства дарує своїм відвідувачам, – Ганна Міщенко. Народилася вона 1945 року в Опішному, на кутку «Яри». Була наймолодшою в гончарській родині Данила й Марфи Сердюченків, де вже було троє дітей: сини Іван і Дмитро та донька Онися. Усі в родині – і дорослі, й діти – займалися гончарним ремеслом. Батьки працювали удома, діти, коли виросли, – у гончарному виробництві. Проте іграшку в родині ліпила лише Ганна.

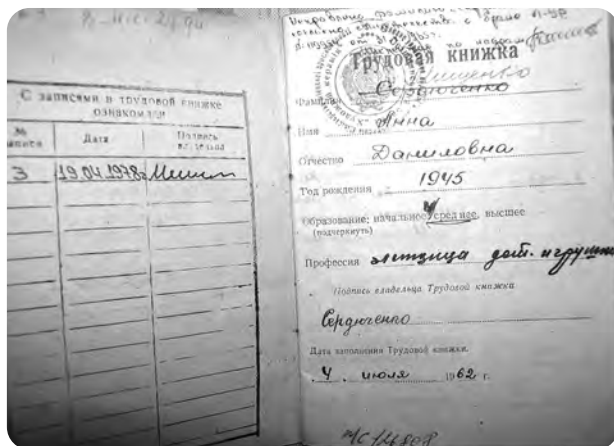
От, здавалося б, і все, у кілька рядків помістилася інформація про опішненську майстриню іграшки, малювальницю Ганну Міщенко, яка 33 роки пропрацювала в заводі «Художній керамік». Проте, не можу не розповісти життєву історію її гончарської родини, де переплелися долі не одного покоління гончарів, малювальниць, майстрів іграшки (Сердюченків, Різників, Коломійців, Кизименків, Остапенків, Отченашків, Чабанів).

Ганна Міщенко вдома переглядає родинні світлини.

Опішне, Полтавщина. 2015. Фото Людмили Меткої.

Національний музей-заповідник українського гончарства в Опішному,
Національний архів українського гончарства. Публікується вперше

**Сторінки
трудої книжки
Ганни Міщенко.
Опішне, Полтавщина.
1962.**

Фото Людмили Меткої.
Національний
музей-заповідник
українського гончарства
в Опішному,
Національний архів
українського гончарства.
Публікується вперше

Наприкінці XIX століття в Опішному, на кутку «Яри», жила родина гончаря Данила Якимовича Сердюченка (1895–1963). Разом з дружиною Данило мав трьох доньок: Катерину, Ніну й Онисю. 1933 року, коли в Україні лютував голод, дружина й дві доньки гончаря – Катерина і Ніна – померли. Данило залишився вдівцем. Через два роки чоловік одружився вдруге, взявши за дружину молодшу за себе на 16 років дівчину Марфу Різник (1911–2006) із гончарської родини Павла Різника¹.

Історія багатьох родин першої третини XX століття багато в чому схожі. Марфа та її сестри – Харитина, Марія і Параска – zostалися напівсиротами, коли 1914 року померла від тифу їхня мама. Батько Павло взяв за дружину іншу жінку родом із села Карабазівка. Вона жаліла дівчат, троє з яких були вже дорослі, хотіла мати й своїх. 1920 року Павла не стало, жінкам жилося дуже важко. Поки Павло гончарював, родина мала який-неякий статок, а коли голова родини помер, діти з мачухою виживали, як могли, брали в гончарів посуд і носили його

¹ Різник Павло Іванович (друга половина XIX ст. – 1920-ті) – гончар. Працював удома. Виготовляв ужитковий посуд. Дід Анатолія й Ніни Кизименків, Ганни Міщенко, Івана Остапенка, Дмитра та Івана Сердюченків, батько Параски Кизименко, Харитини Остапенко і Марії Отченашко, Марфи Сердюченко.

міняти по навколишніх селах на провізію. Згодом дівчата повиходили заміж: Харитина¹ – за гончаря Герасима Остапенка² (їхні діти Іван³ і Ганна⁴ займалися гончарним ремеслом), Марія⁵ – за гончаря Андрія Отченашка⁶, Параска⁷ – за Семена Кизименка (їхній син Анатолій⁸ став гончарем, донька Ніна⁹ – малювальницею). 1935 року Марфа вийшла заміж за гончаря-вдівця Данила Сердюченка.

Данило займався гончарством удома, мав власне горно, а Марфа в усьому стала допомагати чоловікові, а також ходила з молодшою за себе на 9 років падчіркою Онисею по селах міняти «горшки на харчі».

¹ Остапенко (у дівоцтві – Різник) Харитина Павлівна (1895 – 1970-ті) – майстриня глиняної іграшки. Ліпити іграшку вчилася в родині батьків. Працювала в дитячі та юнацькі роки вдома. Донька Павла Різника, сестра Параски Кизименко, Марії Отченашко й Марфи Сердюченко, дружина Герасима Остапенка, мати Івана й Ганни Остапенків.

² Остапенко Герасим Тимофійович (1883–1921) – гончар. Гончарній справі вчився в батька. Працював удома. Виготовляв ужитковий посуд. Син Тимофія Остапенка, чоловік Харитини Остапенко, батько Ганни та Івана Остапенків.

³ Остапенко Іван Герасимович – див. зноску на стор. 353.

⁴ Остапенко Ганна Герасимівна (1918–1936) – майстриня глиняної іграшки. Ліпити іграшку вчилася в матері. Виготовляла невеликі свистунці. Донька Герасима й Харитини Остапенків, сестра Івана Остапенка.

⁵ Отченашко (у дівоцтві – Різник) Марія Павлівна (1897–1983) – майстриня глиняної іграшки. Ліпити іграшку вчилася в родині батьків. Гончарним ремеслом займалася до початку 1940-х років. Виготовляла невеликі свистунці. Донька Павла Різника, сестра Параски Кизименко, Харитини Остапенко, Марфи Сердюченко, дружина Андрія Отченашка.

⁶ Отченашко Андрій Іванович (1879–1941) – гончар. Гончарній справі вчився в батька. Гончарював до кінця 1930-х років удома. Виготовляв ужитковий посуд. Син Івана Отченашка, чоловік Марії Отченашко.

⁷ Кизименко (у дівоцтві – Різник) Параска Павлівна (1907–2002) – майстриня глиняної іграшки. Ліпити іграшку вчилася в родині батьків. Працювала в дитячі та юнацькі роки. У середині 1950-х років ліпила свистунці, які здавала в артілі «Червоний гончар». Донька Павла Різника, сестра Харитини Остапенко, Марії Отченашко, Марфи Сердюченко, дружина Семена Кизименка, мати Анатолія й Ніни Кизименків.

⁸ Кизименко Анатолій Семенович (1937–2006) – гончар, майстер глиняної іграшки. Гончарній справі вчився в дядька Василя Різника. Кілька років працював у артілі «Художній керамік». Онук Павла Різника, син Параски Кизименко, брат Ніни Кизименко, чоловік Марії Кизименко.

⁹ Кизименко Ніна Семенівна (1935–1975) – малювальниця, майстриня глиняної іграшки. У 1950-х роках разом із матір'ю ліпила свистунці, які здавали в артілі «Червоний гончар». Працювала в заводі «Художній керамік». Внучка Павла Різника, донька Параски Кизименко, сестра Анатолія Кизименка.

**Данило й Марфа Сердюченки.
Опішне, Полтавщина. 1953.**

Автор фото невідомий.
Приватний архів Ганни Міщенко;
копія – Національний музей-заповідник
українського гончарства в Опішному,
Національний архів
українського гончарства.
Публікується вперше

**Данило й Марфа Сердюченки
з донькою Ганною.
Опішне, Полтавщина. 1961.**

Автор фото невідомий.
Приватний архів Ганни Міщенко;
копія – Національний музей-заповідник
українського гончарства в Опішному,
Національний архів
українського гончарства.
Публікується вперше

Родина Данила Сердюченка (сидить):
(стоять зліва направо) **син Дмитро, донька Онісія з чоловіком Павлом Лісяним, син Іван;**
(сидять зліва направо) **дружина Марфа з онуком Анатолієм, донька Ганна.**
Опішне, Полтавщина. Кінець 1950-х. Автор фото невідомий. Приватний архів Ганни Міщенко;
копія – Національний музей-заповідник українського гончарства в Опішному,
Національний архів українського гончарства. Публікується вперше

1936 року в родині народився син Дмитро, 1939 – син Іван. З часом хлопці стали допомагати батькам. Іван згадував, як ходили з батьком копати глину, приносили її додому, заготовляючи на всю зиму, а після вилежування вносили в хату й стругали стругом або дротом, щоб вибрати з неї все непотрібне; як вимішували глину на лаві. Батько працював у артілі «Червоний гончар», а у вільний від роботи час – удома. Не малював, а оздоблював посуд кольоровими глинами («чорнухою», «червінькою» та «побілом»), користуючись при цьому «пір'янкою». Робив і полив'яний посуд. Перед випалюванням посуд змазував дьогтем, а потім посипав свинцем, змішаним із піском.

Дмитро Сердюченко з дружиною Валентиною (угорі), синами Сергієм і Сашком, сестрою Онисею (ліворуч) і племінницею Катериною.
Опішне, Полтавщина. Друга половина 1960-х. Автор фото невідомий. Приватний архів Ганни Міщенко; копія – Національний музей-заповідник українського гончарства в Опішному, Національний архів українського гончарства. Публікується вперше

Горно завантажував сам, дружина й діти допомагали носити посуд. Щоб випалити більше виробів, їх ставили в горно «стовпчиками», менші в більші, на верх посуду вкладали покритишки. Перед кожною «загрузкою» горно зсередини змазували глиною, щоб частинки цегли з його стін не осипалися й не приставали до поливи. Готові вироби продавали на ярмарках і базарах у Котельві, Полтаві, Зінькові, Решетилівці [3, арк. 29].

Війна 1941–1945 років змінила життя родини. 1943 року гончар Данило Сердюченко пішов на фронт, а 1944 повернувся додому інвалідом. 9 травня 1945 року, у день Перемоги, у родині 50-річного Данила й 34-річної Марфи народилася донька Ганна. Ось що вона пригадувала: *«Я помню: сидів батько за кругом і дригав однією ногою, та його ні руки, ні ноги не слухалися. Посуд у нас не*

Родина Сердюченків (зліва направо): (перший ряд, знизу) **Сергій Сердюченко, Валентина Сердюченко, Наталя Різник,**
Олександр Сердюченко, Марфа Сердюченко з правнукою Наталею, Дмитро Сердюченко, Іван Різник;
(другий ряд) **Світлана Кизименко, Михайло Міщенко, Євдокія Сердюченко, Катерина Лісня, Ганна Міщенко, Іван Сердюченко, Павло Лісняий;**
(третій ряд) **Алла Міщенко, Володимир Кизименко, Людмила Міщенко, Віктор Сердюченко, Лариса Сердюченко.**
Опішне, Полтавщина. Друга половина 1970-х. Автор фото невідомий. Приватний архів Ганни Міщенко;
копія – Національний музей-заповідник українського гончарства в Опішному, Національний архів українського гончарства. Публікується вперше

Проводи в армію сина Онисії Лісяної – Олександра (перший ряд, праворуч); Дмитро Сердюченко (другий ряд, посередині), Іван Сердюченко (перший ряд, ліворуч). Опішне, Полтавщина. Середина 1950-х. Автор фото невідомий. Приватний архів Ганни Міщенко; копія – Національний музей-заповідник українського гончарства в Опішному, Національний архів українського гончарства. Публікується вперше

малювали, а склили, мазали дьогтем і посипали свинцем. У батька руки були покручені, він мене й на руки не міг взяти, а я думала, що, як виросту, буду батька на руках носити, так мені хотілося, щоб він мене на руки взяв, а він не міг» [1; 2].

Донька Данила Сердюченка – Онися (1920–1995), навчалася в Опішнянській школі майстрів художньої кераміки. Ймовірно, там вона й зустріла свого майбутнього чоловіка Павла Захаровича Лісяного (1921–2006), який також навчався в цій школі. У 1930-х – першій половині 1940-х років Онися працювала малювальницею в артілі «Червоний гончар», а 1948 року разом із чоловіком Павлом поїхала на його батьківщину в Черкащину. Після переїзду гончарством подружжя вже не займалося.

Працівники заводу «Художній керамік»: (зліва направо)
Марія Мареха, Марфа Сердюченко, Дмитро Сердюченко, Валентина Сердюченко, Ганна Міщенко.
Опішне, Полтавщина. Друга половина 1970-х. Автор фото невідомий. Приватний архів Ганни Міщенко;
копія – Національний музей-заповідник українського гончарства в Опішному,
Національний архів українського гончарства. Публікується вперше

Старший син Данила й Марфи Сердюченків – Дмитро (1936–2006), став гончарем-скульптором. Він працював майстром фігурного посуду, технологом і майстром цеху в артілі (згодом – заводі) «Художній керамік» (1952–1995). Гончарній справі вчився у Івана Білика¹. 1966 року закінчив Миргородський керамічний технікум імені Миколи Гоголя. Нагороджений медаллю «За трудову доблесть» і багатьма похвальними грамотами. Його дружина Валентина (у дівоцтві – Різник, 1937–2011) була донькою потомственного гончаря Ісака Різника².

¹ Білик Іван Архипович – див. зноски на стор. 42.

² Різник Ісак Терентійович (1905–1942) – гончар. Гончарній справі вчився в батька. Працював удома й артілі «Художній керамік». Виготворяв ужитковий посуд. Син Терентія Різника, брат Михайла, Пилипа, Семена й Федора Різників, батько Валентини Сердюченко.

**Іван Сердюченко.
Опішне, Полтавщина.**

Початок 1950-х.

Автор фото невідомий.
Приватний архів Ганни Міщенко;
копія – Національний
музей-заповідник
українського гончарства в Опішному,
Національний архів
українського гончарства.
Публікується вперше

**Іван Сердюченко.
Опішне, Полтавщина.
Середина 1950-х.**

Автор фото невідомий.
Приватний архів Олени Клименко;
копія – Національний музей-заповідник
українського гончарства в Опішному,
Національний архів
українського гончарства

Весілля Дмитра й Валентини Сердюченків.

Опішне, Полтавщина. Середина 1960-х. Автор фото невідомий. Приватний архів Ганни Міщенко; копія – Національний музей-заповідник українського гончарства в Опішному, Національний архів українського гончарства. Публікується вперше

**Ганна Міщенко
з чоловіком Михайлом.**

Опішне, Полтавщина. 1965.
Автор фото невідомий.
Приватний архів Ганни Міщенко;
копія – Національний
музей-заповідник
українського гончарства
в Опішному,
Національний архів
українського гончарства.
Публікується вперше

Родина Сердюченків:
(стоять зліва направо)
Іван Сердюченко,
Анатолій Лісяний,
Дмитро Сердюченко;
(сидять зліва направо)
Ганна Міщенко,
Марфа Сердюченко,
Катерина Лісяна
(донька Онисії Лісяної).
Опішне, Полтавщина.
Друга половина 1990-х.
Автор фото невідомий.
Приватний архів
Ганни Міщенко;
копія – Національний
музей-заповідник
українського гончарства
в Опішному,
Національний архів
українського гончарства.
Публікується вперше

Працювала майстринею іграшки в артлі (згодом – заводі) *«Художній керамік»* (1952–1990), а також займалася відливанням посуду в формах.

Ще один син Сердюченків Іван теж був гончарем-скульптором. Навчившись гончарювати в батька, 1955 року прийшов у *«Художній керамік»*, де його наставником був міськомлинський гончар Мефодій Сердюченко¹. До 1969 року Іван робив ужитково-декоративний посуд невеликого розміру (куманці) й зооморфний посуд, а також ліпив скульптурні композиції. Згодом його перевели

¹ Сердюченко Мефодій Андрійович (1892–1970) – гончар. Гончарній справі вчився в односельців. Працював у артлі *«Художній керамік»*, до 1950-х років – удома. Виготовляв ужитковий посуд. Дядько Семена й Федора Хлонів.

Працівниці заводу «Художній керамік»:

(сидять зліва направо) **Галина Канівець, Ганна Міщенко, Лідія Каленич, (?), (?)**.

Опішне, Полтавщина. 1979–1980. Автор фото невідомий. Приватний архів Ганни Міщенко;
копія – Національний музей-заповідник українського гончарства в Опішному,
Національний архів українського гончарства. Публікується вперше

Працівниці заводу «Художній керамік»:

(зліва направо) **Людмила Воробйова, Ганна Міщенко, Людмила Огар.**

Опішне, Полтавщина. 1983. Автор фото невідомий. Приватний архів Ганни Міщенко;
копія – Національний музей-заповідник українського гончарства в Опішному,
Національний архів українського гончарства. Публікується вперше

Ганна Міщенко.

Опішне, Полтавщина. 2015.

Фото Людмили Меткої.

Національний музей-заповідник
українського гончарства в Опішному,
Національний архів
українського гончарства.

Публікується вперше

на посаду теплотехніка, де він працював до виходу на пенсію (1996). Його дружина Євдокія (у дівочтві – Коломієць) (1943 р. н.) працювала в заводі «Художній керамік» малювальницею. Вона походила з гончарських родів Коломійців¹ (по батьковій лінії) і Чабанів² (по материній лінії). Розмальовувати гончарні вироби вчилася в Марії Бондаренко³ в заводі «Художній керамік», де працювала впродовж 1972–1995 років.

Ганна Міщенко, про яку неодноразово згадувалося в розділі, також після закінчення школи пішла працювати в завод «Художній керамік», де впродовж 1962–1995 років ліпила свистунці у вигляді

¹ Коломієць Іван Петрович (1914–2005) – гончар. Гончарній справі вчився в батька. Гончарював з 1927 до початку 1960-х років, зокрема в середині 1930-х років працював у артілі «Художній керамік». Виготовляв ужитковий посуд. Син Петра Коломійця, брат Степана Коломійця, батько Євдокії Сердюченко.

² Чабан Іван Захарович (1880-ті – 1930-ті) – гончар. Працював удома. Виготовляв ужитковий посуд. Дід Євдокії Коломієць, батько Дмитра, Івана й Сергія Чабанів.

³ Бондаренко (у дівочтві – Шулик) Марія Федорівна – див. зноски на стор. 345.

коників, баранців, оленів, півників. Ліпити іграшку її вчила відома майстриня іграшки Марфа Діденко¹, а малюванню – Поліна Сиса². Упродовж 1990–1995 років декорувала глиняні вироби наліпленим декором.

Подарунки-свистунці для відвідувачів Національного музею гончарства Ганна Міщенко ліпить з першої половини 2010-х років, відтак жінці вже не потрібно було виконувати план, тому працювала для задоволення й намагалася зробити не більше, а краще.

1. Метка Людмила. Звіт про керамологічну експедицію (Опішне, Полтавщина. 17.03.2015) // Національний музей-заповідник українського гончарства в Опішному, Національний архів українського гончарства. – Ф. 1. – Оп. 7. – Од. зб. 207. – 12 арк.
2. Спогади Міщенко Ганни (1945 р. н.). [Аудіододаток до: Метка Людмила. Звіт про керамологічну експедицію (Опішне, Полтавщина. 17.03.2015)] // Національний музей-заповідник українського гончарства в Опішному, Національний архів українського гончарства. – DVD фонд. – № 510.
3. Спогади Сердюченка Івана (1939 р. н.): матеріали Людмили Овчаренко. Проект «Гончарство Опішного в іменах його майстрів» // Національний музей-заповідник українського гончарства в Опішному, Національний архів українського гончарства. – Ф. 1. – Оп. 2. – Од. зб. 110. – 75 арк.

¹ Діденко (у дівоцтві – Тягун) Марфа Олександрівна (1909–?) – майстриня глиняної іграшки. Працювала в артлі «Художній керамік». Сестра Уляни Малишко.

² Сиса (у заміжжі – Коєка) Поліна Мусіївна – див. зноску на стор. 313.

1

2

**Вироби працівників творчої майстерні заводу «Художній керамік» (1-2).
Опішне, Полтавщина. 1985. Фото Олеся Пошивайла. Приватний архів Олеся Пошивайла;
копія – Національний музей-заповідник українського гончарства в Опішному,
Національний архів українського гончарства**

РОЗДІЛ 33

Лідія Оначко.
Опішне, Полтавщина.

Початок 1950-х.

Автор фото невідомий.
Приватний архів Лідії Оначко;
копія – Національний музей-
заповідник українського
гончарства в Опішному,
Національний архів
українського гончарства.
Публікується вперше

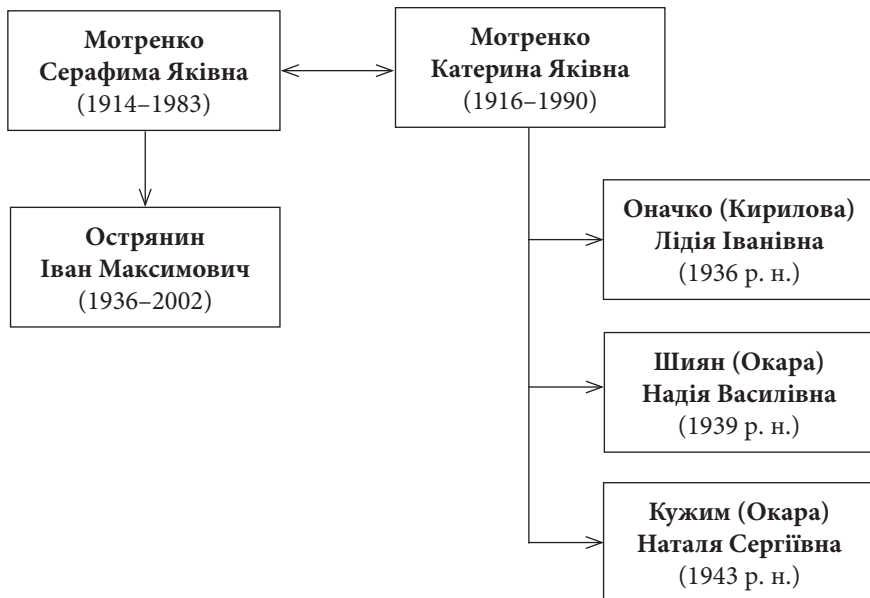
**ЛІДІЯ
ОНАЧКО:
«ПІСЛЯ ВІЙНИ
ЖИЛИ
В ПРИГРЕБИЦІ»**

ГОНЧАРСЬКА ЛІНІЯ ЛІДІЇ ОНАЧКО

Серед жінок, чиї півники-свистунці презентує Національний музей гончарства для своїх відвідувачів, – Лідія Іванівна (у дівоцтві – Кирилова) Оначко (1936 р. н.).

Ліпити глиняну іграшку вона навчилася ще в дитинстві в матері – Катерини Яківни Мотренко (1916–1990). Батьки Катерини не були задіяні в гончарстві, проте життя молодій дівчині склалося так, що вона була змушена сама виховувати трьох доньок, тож довелося навчитися ліпити півників, чим упродовж 1920-х – 1950-х років масово займалися мешканці Опішного.

Лідія Оначко
зі своїми виробами.
Опішне, Полтавщина. 2017.

Фото Людмили Меткої.
Національний музей-заповідник
українського гончарства в Опішному,
Національний архів
українського гончарства.
Публікується вперше

За даними керамолога Олени Клименко, наприкінці 1920-х років Катерина Мотренко вже працювала в майстерні Макара М'якоступа¹, де й навчилася ліпити. Її життя склалося непросто. 1936 року вона народила доньку Лідію, проте чоловік, якого покохала, покинув

¹ М'якоступ Макар Корнійович (1900–1939) – гончар. До 1930-х років гончарював удома. Мав найманих гончарів, малювальниць і майстрів іграшки. У 1930-х роках був керівником виробництва в артілі «Червоний гончар». Син Корнія М'якоступа, брат Петра і Федосія, Марії і Євдокії М'якоступів, Уляни Козак і Анастасії Півень, батько Параски Марехи і Дмитра М'якоступа.

Катерина Мотренко.
Опішне, Полтавщина. Середина 1970-х.

Автор фото невідомий.
Приватний архів Лідії Оначко;
копія – Національний
музей-заповідник
українського гончарства в Опішному,
Національний архів українського гончарства.
Публікується вперше

родину дуже рано. 1939 року, довірившись іншому, народила ще одну доньку Надію, однак і з другим чоловіком не вдалося створити міцну сім'ю. Уже в роки окупації Опішного, 1943 року, у Катерини з'явилася ще одна донька Наталя. У розмові Лідія Оначко не хотіла заглиблюватися в питання, чому так сталося, та це вже й неважливо. І хоча сестри й народилися від різних батьків, та завжди піклувалися про матір і переймалися проблемами одна одної. Як вони виживали, про це відомо лише Богу. 1943 року родина залишилася ще й без будинку, який згорів, коли в нього влучив фашистський снаряд. Лідія Оначко пригадувала: *«Мама тоді разом із племінником – нашим двоюрідним братом Іваном, полізли на дерево груші трусити, а тут самоліт німецький летів і став кидати бомби. Ми із сестрами в хаті осталися, Наташа зовсім маленька була, лежала в люльці. А він як кинув бомбу, і хата загорілася. Мама плигнула з груші, кинулася, а Наташа лежить, ногами дригає, а прямо рядом з нею осколок лежить. Нас дядько якийсь тоді в пригребицю забрав, ми там були, а ще там була одна жінка з дітьми. Тоді їх воші напали, ми тікали звідти і стали по квартирах жити. Важко мамі було. Я й у школу пошти не ходила, трохи навчилася писати, читати – ото й усе. Ну, гроші почитаю»* [1].

Після закінчення війни родина виживала завдяки тому, що Катерина Мотренко, її доньки і сестра Серафима¹ ліпили свистунці,

¹ Мотренко Серафима Яківна (1914–1983) – майстриня глиняної іграшки. Працювала вдома. Виготовляла глиняні свистунці, які здавала в Опішнянський райпромкомбінат і розвозила по містах і селах. Сестра Катерини Мотренко, мати Івана Острянина.

Лідія Оначко (ліворуч)
із подругою Лідією Яценко.
Опішне, Полтавщина. Близько 1955.

Автор фото невідомий.
Приватний архів Лідії Оначко;
копія – Національний музей-заповідник
українського гончарства в Опішному,
Національний архів українського гончарства.
Публікується вперше

(Стоять зліва направо)

Надія Шиян, Іван Оначко;

(сидять зліва направо)

**Лідія Яценко, Свдокія Варвинська,
Лідія Оначко.**

Опішне, Полтавщина.

Друга половина 1950-х.

Автор фото невідомий.
Приватний архів Лідії Оначко;
копія – Національний музей-заповідник
українського гончарства в Опішному,
Національний архів українського гончарства.
Публікується вперше

які здавали в Опішнянський райпромкомбінат, а також продавали по навколишніх містах і селах.

На початку 1950-х Катерина Мотренко власними зусиллями розпочала будівництво хати. 1953 року її найстарша донька Лідія, коли їй виповнилося 18, пішла працювати в місцевий райпромкомбінат. Ліпила здебільшого іграшку, але доводилося разом з іншими працівницями носити й місити глину, переносити готовий посуд від гончарів у приміщення для висушування, до горна.

У 1950-х роках у країні було запроваджено програму щодо збільшення продовольства через освоєння цілинних земель у Казахстані, Поволжі, Уралі, Далекому Сході. Вербувальники прийшли і в Опішнянський райпромкомбінат. Кілька чоловік, серед яких була й Лідія, вирішили їхати на цілину. *«Я робила в комбінаті, там директором була жінка, така старенька, не помню, як її звали, і літом 1954-го прийшли до нас агітувати на цілину в Казахстан. А ми тоді з мамою строїлися, то я, ще подружки – Люба, Тамара – рішили поїхати. Пішли в сільраду записатися й поїхали. Я в комбінаті нічого не сказала, і коли ми через кілька місяців вернулися з Казахстану, мене чуть не уволили. А спасло тільки те, що послали мене в Миргород, там тож був якийсь комбінат (можливо, йдеться про Миргородський керамічний технікум імені Миколи Гоголя. – Л. М.), щоб там вчити дівчат іграшки ліпити з глини. Я була там три місяці, а тоді до мене мама приїхала й забрала додому, і знову я пішла робити в наш комбінат» [1].*

1956 року Лідія вийшла заміж за Івана Якимовича Оначка (1933–2015) і переїхала жити до нього на «Прогоню». Жили в злагоді майже 60 років, народили двох синів – Віталія й Олександра. 1958 року Лідія пішла в «Художній керамік», де й працювала до 1991 року. Після виходу на пенсію жінка продовжувала ліпити глиняну іграшку вдома. *«Дома я робила свистуни на пенсії, чоловік горен зробив – і ми дома палили», – розповідала жінка [1].* Збувала свистунці на базарі, кілька разів їздила на Сорочинський ярмарок, на початку 2000-х продавала їх по 1-2 грн біля Національного музею гончарства екскурсантам. З липня 2010 року керівництво музею стало замовляти Лідії Оначко півників-свистунців для своїх відвідувачів. Востанне

**Іван та Лідія Оначки.
Опішне, Полтавщина. 1956.**

Автор фото невідомий.
Приватний архів Лідії Оначко;
копія – Національний музей-заповідник
українського гончарства в Опішному,
Національний архів
українського гончарства.
Публікується вперше

**Лідія Оначко з чоловіком Іваном
і сином Віталієм.**

Опішне, Полтавщина. 1961.

Автор фото невідомий.
Приватний архів Лідії Оначко;
копія – Національний музей-заповідник
українського гончарства в Опішному,
Національний архів
українського гончарства.
Публікується вперше

Лідія Оначко (ліворуч) з матір'ю Катериною Мотренко й сином Олександром. Опішне, Полтавщина. Початок 1960-х. Автор фото невідомий. Приватний архів Лідії Оначко; копія – Національний музей-заповідник українського гончарства в Опішному, Національний архів українського гончарства. Публікується вперше

Лідія Оначко (ліворуч) із Галиною Радченко в цеху № 2 заводу «Художній керамік». Опішне, Полтавщина. Перша половина 1960-х. Автор фото невідомий. Приватний архів Лідії Оначко; копія – Національний музей-заповідник українського гончарства в Опішному, Національний архів українського гончарства. Публікується вперше

Працівниці цеху № 2 заводу «Художній керамік»:
(стоять зліва направо) **Марія Мелашенко, Євдокія Мацко, Ольга Окара,**
Ніна Сакун, Євдокія Нікітченко;
(сидять зліва направо) **Марія Бордун, Лідія Оначко, Галина Радченко, Віра Мацко.**
Опішне, Полтавщина. Перша половина 1960-х.
Автор фото невідомий. Приватний архів Лідії Оначко;
копія – Національний музей-заповідник українського гончарства в Опішному,
Національний архів українського гончарства

жінка виготовляла іграшку восени 2017 року, проте не випалювала її вдома, а просила знайомих гончарів. У грудні 2017 року Лідія Оначко переїхала до сина Олександра в с. Михайлики Шишацького району Полтавської області.

Під час нашої розмови жінка розповіла, що її сестри – Надія й Наталя – у дитинстві разом із матір'ю і тіткою теж ліпили глиняну іграшку. Надія Василівна Шиян (у дівочтві – Окара, 1939 р. н.) працювала в Опішнянському райпромкомбінаті та артілі (згодом – заводі) «Художній керамік» (1954-1965), а після заміжжя – економістом в Опішнянській експедиції глибокого буріння. Наталя Сергіївна Кужим (у дівочтві – Окара, 1943 р. н.) ліпила іграшки лише в дитинстві.

**Лідія Оначко зі своїми виробами.
Опішне, Полтавщина. 2006.**

Фото Олени Щербань.
Національний музей-заповідник
українського гончарства в Опішному,
Національний архів українського гончарства

Надія Шیان.

Опішне, Полтавщина. Перша половина 1980-х.

Автор фото невідомий. Приватний архів Лідії Оначко;
копія – Національний музей-заповідник
українського гончарства в Опішному,
Національний архів українського гончарства.
Публікується вперше

Наталія Кужим.

Опішне, Полтавщина. 1973–1975.

Автор фото невідомий. Приватний архів Лідії Оначко;
копія – Національний музей-заповідник
українського гончарства в Опішному,
Національний архів українського гончарства.
Публікується вперше

(Зліва направо): Лідія Оначко зі свекрухою Варварою Оначко, матір'ю Катериною Мотренко і сестрою Надією Шиян. Опішне, Полтавщина. 1980-ті. Автор фото невідомий. Приватний архів Лідії Оначко; копія – Національний музей-заповідник українського гончарства в Опішному, Національний архів українського гончарства. Публікується вперше

Серафима Мотренко, тітка Лідії Оначко, народила сина Івана від опішненського гончаря Максима Острянина¹. Він хоч і не одружився із Серафимою, та сина визнав і все життя йому допомагав. Іван Максимович Острянин (1936–2002) 12 років працював гончарем в Опішнянському райпромкомбінаті та артілі (згодом – заводі) «Художній керамік» (1953–1965). Гончарювати вчився в Петра Сердюка².

1. Метка Людмила. Звіт про керамологічну експедицію (Опішне, Полтавщина. 04.12.2017) // Національний музей-заповідник українського гончарства в Опішному, Національний архів українського гончарства. – Ф. 1. – Оп. 7. – Од. зб. 242. – 8 арк.

¹ Острянин Максим Євдокимович – див. зноски на стор. 80.

² Сердюк Петро Сергійович – див. розділ 5.

Творча лабораторія цеху № 1 заводу «Художній керамік». Опішне, Полтавщина. 1985.

Фото Олеса Пошивайла. Приватний архів Олеса Пошивайла;
копія – Національний музей-заповідник українського гончарства в Опішному,
Національний архів українського гончарства

Малювальниці цеху № 3 заводу «Художній керамік» за роботою.

Опішне, Полтавщина. 1985. Фото Олеса Пошивайла. Приватний архів Олеса Пошивайла;
копія – Національний музей-заповідник українського гончарства в Опішному,
Національний архів українського гончарства

РОЗДІЛ 34

Зінаїда Хлонь.
Опішне, Полтавщина. 1972.

Автор фото невідомий.
Приватний архів
Зінаїди Хлонь;
копія – Національний музей-
заповідник українського
гончарства в Опішному,
Національний архів
українського гончарства.
Публікується вперше

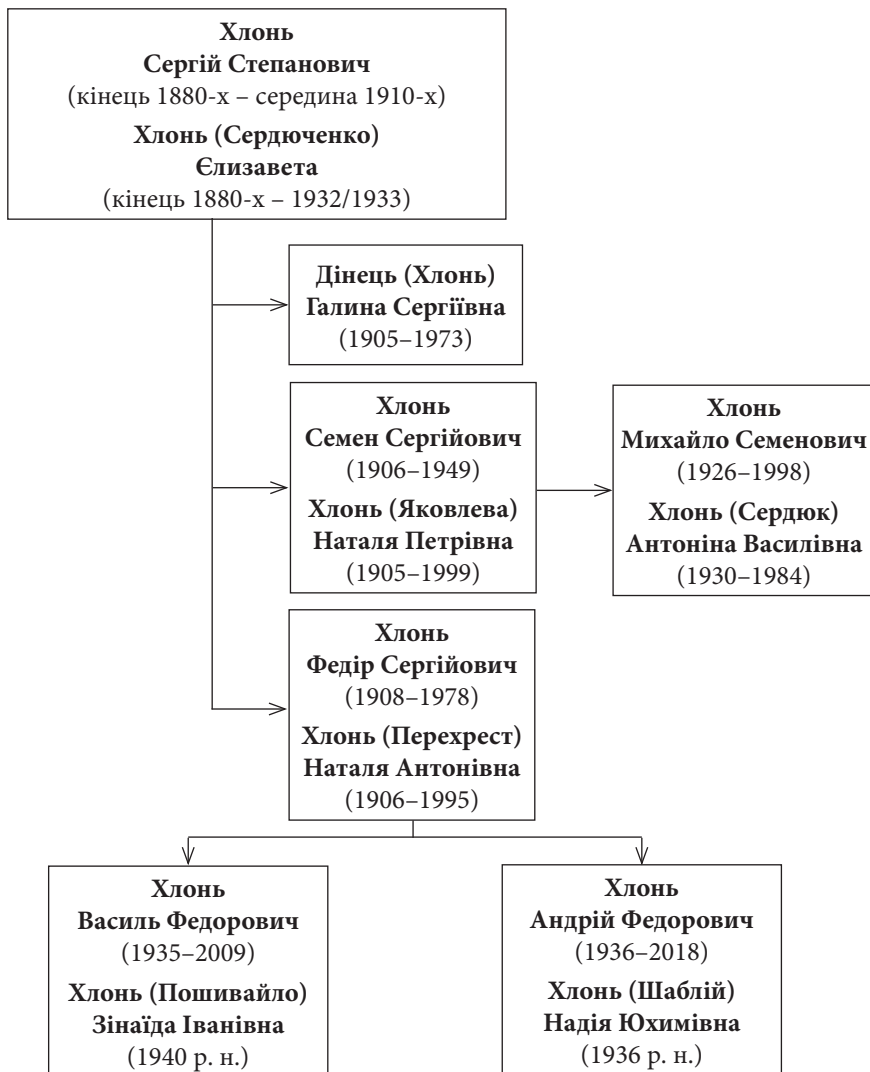
ЗИНАЇДА ХЛОНЬ: ПЕРЕПЛЕТІННЯ ГОНЧАРСЬКИХ РОДІВ

ГОНЧАРСЬКИЙ РІД ХЛОНІВ

Поріднені:

з Оначками, Пошивайлами, Сердюками, Шабліями

Це одна з тих жінок, чиї півники-свистунці презентує Національний музей гончарства для свої відвідувачів, це – Зінаїда Іванівна Хлонь (1940 р. н.). Гончарство в неї, як-то кажуть, *«у крові»*, адже походить вона з відомого в Опішному гончарського роду Пошивайлів. Гончарями були її батько

**Зінаїда Хлонь (1, 2).
Опішне, Полтавщина. 2015.**

Фото Людмили Меткої.

Національний музей-заповідник
українського гончарства в Опішному,
Національний архів українського гончарства

1

2

Іван Пошивайло¹, дід Ничипір Пошивайло², прадід Тарас Пошивайло³, дядько Гаврило Пошивайло⁴ і його син, двоюрідний брат Зінаїди – Микола Пошивайло⁵. Мати Орина⁶, бабуса Ганна⁷ й прабабуся Килина⁸ ліпили глиняну іграшку й у всьому допомагали своїм чоловікам-гончарям, особливо під час продажу готових виробів.

Родина проживала в Опішному на «Гончарівці», де чи не в кожній хаті місцеві жителі були зайняті в гончарстві. Тож діти, зазвичай, у гончарських родин починали «знайомитися» з глиною дуже рано. Ось так і Зіну, ще малою, навчила ліпити глиняні свистунці бабуся Ганна. Дівчині не довелося бачити роботу батька, адже народилася вона 1940 року, а він працював у артілі «Художній керамік» у 1930-х роках. 1941 року Івана Пошивайла було мобілізовано на фронт. Спочатку родину повідомили, що той пропав безвісти, а пізніше вони отримали звістку про те, що Іван Пошивайло загинув. Молода дружина Орина, мати й маленька донечка залишилися без годувальника. Під час окупації Опішного ще й будинок згорів. Ось як згадувала про це Зінаїда Хлонь: *«Під час війни нам хату спалили в 43-му. Тоді в сусідки в хаті німці були, а тут красні прийшли, а мати й показала їм, що німці в сусідки. А сусідка побачила, та й німцям сказала. Мати зайшла в хату, хотіла щось їсти зварити, а тут під'їхав танк і як бахне у вікно. Мама вийшла, щоб вікно закрити, а вони загнали в хату, облили й підпалили. Хата горить, а ми в хаті. Мама якось витаскала мене і витаскала бабу, і ми до тієї сусідки Дашки Кононовички,.. у неї була пригребиця, тоже горно було, вони тоже ганчарі були. Мати укинула мене в ту пригребицю і побігла витаскувати з хати все, що могла. А потом чує, дитина плаче, вона прибігла, а вони викинули мене з пригребиці. Так мама забрала мене й бабу і в пригребицю вкинула.*

¹ Пошивайло Іван Ничипорович – див. зноску на стор. 402.

² Пошивайло Ничипір Тарасович – див. зноску на стор. 249.

³ Пошивайло Тарас – див. зноску на стор. 399.

⁴ Пошивайло Гаврило Ничипорович – див. зноску на стор. 289.

⁵ Пошивайло Микола Гаврилович – див. зноску на стор. 284.

⁶ Пошивайло (у дівочтві – Федоша) Орина Степанівна – див. зноску на стор. 402.

⁷ Пошивайло Ганна Іванівна – див. зноску на стор. 399.

⁸ Пошивайло Килина – див. зноску на стор. 399.

**Іван Пошивайло.
Опішне, Полтавщина.
Друга половина 1920-х.**

Автор фото невідомий.
Приватний архів Зінаїди Хлонь;
копія – Національний музей-заповідник
українського гончарства в Опішному,
Національний архів
українського гончарства.
Публікується вперше

**Орина Пошивайло (ліворуч)
з подругами.**

**Опішне, Полтавщина.
Початок 1930-х.**

Автор фото невідомий.
Приватний архів Зінаїди Хлонь;
копія – Національний
музей-заповідник українського
гончарства в Опішному,
Національний архів
українського гончарства.
Публікується вперше

**Орина Пошивайло з онуком Миколою.
Опішне, Полтавщина. 1961.**

Автор фото невідомий.
Приватний архів Зінаїди Хлонь;
копія – Національний музей-заповідник
українського гончарства в Опішному,
Національний архів українського гончарства.
Публікується вперше

**Зінаїда Хлонь (ліворуч)
із сином Миколою і матір'ю Ориною.
Опішне, Полтавщина. 1972.**

Автор фото невідомий.
Приватний архів Зінаїди Хлонь;
копія – Національний музей-заповідник
українського гончарства в Опішному,
Національний архів українського гончарства.
Публікується вперше

А потім ми жили в сараї. Тоді після війни вже одстроїли хату, мені було років вісім, як начали строїти... ото ж ми жили в сараї і там гончарювали. Від батька остався гончарний круг, горн свій був, і ми наймали людину гончарювати, дід Моргун був, дрова купували, свинець палили. Він наробе, посушать, тоді другий дядько приходив, палив. Тоді в нас тут багато ганчарів було і ми наймали на гурт машину і везли в Полтаву. А свистки ми з мамою ще тоді не робили. Мама і бабушка не робили в заводі, мама робила в колгоспі, а тоді – у «Червоному ганчарі» уборщицею, сторожувала, а бабушка була вольнонайомною в артілі, робила свистуни. Потом і мене, і маму вивчила. Коли в шістьнадцять год, у 1956-му, я пішла робити в «Червоний гончар», то вже зміла ліпити свистуни» [1; 2].

Працівники на подвір'ї цеху № 3 заводу «Художній керамік»:
(зліва направо) Василь Хлонь, Антоніна Деркач, Надія Гурін, Зінаїда Хлонь,
начальник цеху Іван Біляк, Надія Мацко, Ольга Рижова, Андрій Хлонь, Лідія Ємець.
Опішне, Полтавщина. 1957. Автор фото невідомий.

Національний музей-заповідник українського гончарства в Опішному,
Національний архів українського гончарства. Публікується вперше

**Федір Хлонь (ліворуч) із Максимом Острияним.
Опішне, Полтавщина. Початок 1930-х.**

Автор фото невідомий. Приватний архів Зінаїди Хлонь;
копія – Національний музей-заповідник українського гончарства в Опішному,
Національний архів українського гончарства. Публікується вперше

**Брати Василь (ліворуч) та Андрій Хлоні.
Опішне, Полтавщина. 1940-1941.**

Автор фото невідомий.
Приватний архів Зінаїди Хлонь;
копія – Національний музей-заповідник
українського гончарства в Опішному,
Національний архів українського гончарства.
Публікується вперше

Працівниці артілі «Червоний гончар»:
(перший ряд, зліва направо) **Ольга Пругло, (?), Зінаїда Хлонь, Марія Пругло;**
(другий ряд, зліва направо) **Олександра Кирячок, Надія Жижур, Марія Сальник, Раїса Гужва, (?),**
Ніна Лещенко, Тамара Гурин, (?); (позаду) **Ніна Кирячок.**
Опішне, Полтавщина. Друга половина 1950-х.

Автор фото невідомий. Приватний архів Олени Клименко;
копія – Національний музей-заповідник українського гончарства в Опішному,
Національний архів українського гончарства. Публікується вперше

У середині 1960-х років Зінаїда Хлонь працювала ангобувальницею в заводі *«Художній керамік»*. Згодом, навчившись майстерності в Марії Бондаренко¹, стала малювальницею, пізніше оздоблювала вироби наліпленим декором.

Ще працюючи в *«Червоному гончарі»*, Зінаїда Хлонь познайомилася зі своїм майбутнім чоловіком Василем Хлоном (1935–2009). Він теж був з відомого гончарського роду. Народився в сім'ї

¹ Бондаренко (у дівочтві – Шулик) Марія Федорівна – див. зноску на стор. 345.

Федір Хлонь (сидить ліворуч) із дружиною **Наталею** (стоїть ліворуч),
донькою Любою (стоїть посередині)
та родиною **Степана й Ганни Мороховців на весіллі в друзів.**
Опішне, Полтавщина. Кінець 1950-х – початок 1960-х.

Автор фото невідомий. Приватний архів Зінаїди Хлонь;
копія – Національний музей-заповідник українського гончарства в Опішному,
Національний архів українського гончарства. Публікується вперше

(Зліва направо): (верхній ряд) Петро М'якоступ, Олександр Бабенко, Орина Пошивайло, Михайло Хлонь;
(середній ряд) Катерина Кужим, Параска Бабенко, Василина Острянин, Максим Острянин, Антоніна Хлонь;
(нижній ряд) Галина Хлонь, Любов Хлонь, Наталя Хлонь, Василь Хлонь, Федір Хлонь, Андрій Хлонь.
Опішне, Полтавщина. Середина 1950-х. Автор фото невідомий. Приватний архів Зінаїди Хлонь;
копія – Національний музей-заповідник українського гончарства в Опішному,
Національний архів українського гончарства. Публікується вперше

Федора¹ й Наталі² Хлонів. У гончарстві були задіяні його рідний брат Андрій³ і двоюрідний Михайло⁴, їхні жінки Надія⁵ й Антоніна⁶,

¹ Хлонь Федір Сергійович – див. зноску на стор. 164.

² Хлонь (у дівоцтві – Перехрест) Наталя Антонівна (1906–1995) – майстриня глиняної іграшки, малювальниця. Працювала вдома. Розмальовувала посуд і «монетку» (роботи свого чоловіка), а також ліпила іграшку. Донька Антона Перехреста, дружина Федора Хлоня, мати Андрія й Василя Хлонів.

³ Хлонь Андрій Федорович – див. зноску на стор. 288.

⁴ Хлонь Михайло Семенович – див. зноску на стор. 92.

⁵ Хлонь (у дівоцтві – Шаблій) Надія Юхимівна (1936 р. н.) – майстриня глиняної іграшки. Працювала в артілі (згодом – заводі) «Художній керамік». За допомогою форм робила зооморфний посуд і куманці, а також іграшку. Сестра Валентини Шаблій, дружина Андрія Хлоня.

⁶ Хлонь (у дівоцтві – Сердюк) Антоніна Василівна – див. зноску на стор. 81.

Працівники цеху № 3 заводу «Художній керамік» під час відпочинку (зліва направо):
(верхній ряд) Микола Шкробела, Віра Багріч, Тамара Твърдохліб, Віра Кривошалька, Варвара Шиян, Тамара Лисенко, Ніна Лещенко, Антоніна Деркач, Ганна Грипич, Галина Даценко, Марія Гавриліна, Ніна М'якоступ, Остап ?; (нижній ряд) Дмитро Галаган, Микола Бордун, Іван Ширай, Іван Дацінька, Іван Матвієнко, Тетяна Маняхіна, Поліна Ширай, Микола Шулик.

Опішне, Полтавщина. 1962. Автор фото невідомий. Національний музей-заповідник українського гончарства в Опішному, Національний архів українського гончарства. Публікується вперше

дядько Семен¹ і тітка Наталя², тітка Галина³, дід Сергій⁴ і бабуся Єлизавета⁵.

Гончарній справі Василь Хлонь вчився в батька. В артілі «Червоний гончар» працював ще з 1951 року. Був здібним гончарем, отримав спеціальну освіту в Миргородському керамічному технікумі імені Миколи Гоголя. Гончарював до 1961 року, потім був майстром цеху № 3 заводу «Художній керамік», головним технологом, старшим майстром. Загалом, проробив у гончарному виробництві 45 років (до 1996-го).

Під час розмови Зінаїда Хлонь увесь час ліпила свистунці. Робила їх, майже не дивлячись, щопівгодини по 10 штук. Ліпила й розповідала: «За день роблю по 100 свистунів. Раніше я на роботі робила по 250 штук, зараз уже стільки не зробию. Удень наліплюю, а коли підтугнуть – увечері колю. Коли зовсім висохнуть і наробию штук одну чи дві тисячі, тоді забирають у Музей, а там випалюють. Стеки я сама роблю, краще з акації, глину музей дає. Мені й другі люди замовляли, я робила, ну, це як син наколоте глини, а як її купувати, то шкурка вичинки не стоє.

¹ Хлонь Семен Сергійович (1906–1949) – гончар. Ліпити іграшку вчився в бабусі Устини Сердюченко, гончарному ремеслу – в односельців. Працював у артілі «Червоний гончар». Син Сергія та Єлизавети Хлонів, брат Галини Дінець і Федора Хлоня, чоловік Наталі Хлонь, батько Михайла Хлоня.

² Хлонь (у дівочтві – Яковлева) Наталя Петрівна (1905–1999) – малювальниця. Розмальовувати гончарні вироби вчилася у свекрухи Єлизавети Хлонь. Працювала вдома, розмальовуючи вироби чоловіка й свекра, та в артілях «Червоний гончар» і «Художній керамік». Дружина Семена Хлоня, мати Михайла Хлоня.

³ Дінець (у дівочтві – Хлонь) Галина Сергіївна (1905–1973) – майстриня глиняної іграшки. Ліпити іграшку вчилася в матері. У дитинстві та юності працювала вдома. Виготовляла великого розміру іграшку, зокрема півників, баринь, і свистунці у вигляді птахів і тварин. Донька Сергія та Єлизавети Хлонів, сестра Федора й Семена Хлонів.

⁴ Хлонь Сергій Степанович (кінець 1880-х – середина 1910-х) – гончар. Закінчив Глинську гончарну навчальну майстерню. У 1910-х роках працював у майстерні при Опішнянському гончарному показовому пункті Полтавського губернського земства. Чоловік Єлизавети Хлонь, батько Галини Дінець, Семена й Федора Хлонів.

⁵ Хлонь (у дівочтві – Сердюченко) Єлизавета (кінець 1880-х – 1932/1933) – майстриня глиняної іграшки. Ліпила великого розміру іграшку у вигляді баринь, коників, птахів, рибок тощо. Дружина Сергія Хлоня, мати Галини Дінець, Семена й Федора Хлонів.

Василь Хлонь.
Опішне, Полтавщина. 1970-ті.

Автор фото невідомий.
Приватний архів Олени Клименко;
копія – Національний музей-заповідник
українського гончарства в Опішному,
Національний архів
українського гончарства

Михайло Хлонь.

Опішне, Полтавщина. Початок 1990-х. Автор фото невідомий. Приватний архів Олени Клименко;
копія – Національний музей-заповідник українського гончарства в Опішному,
Національний архів українського гончарства. Публікується вперше

1

2

Зінаїда Хлонь. Півники-свистунці (1, 2). Опішне, Полтавщина. 2015. Фото Людмили Меткої.
Національний музей-заповідник українського гончарства в Опішному,
Національний архів українського гончарства

Іноді крашу, спеціальну краску купую. Уже мені набридло їх робити, та треба помагати, бо внучка вчиться. І ото сидить баба і клепа» [1; 2].

Цікаво було спостерігати за роботою Зінаїди Хлонь. Однаковісінькі за розміром півники «вилітали» з її рук й шикувалися рядами в деко для випічки, яке стояло поряд на столі. Вправними рухами жінка колола свистунці, при цьому лизькаючи стеку язиком, а не витирала, як годиться об ганчірку. «Раніше так усі робили, лизнула і пішла далі, то наїдалися глини за день», – пригадувала Зінаїда Хлонь [1; 2].

1. Метка Людмила. Звіт про керамологічну експедицію (Опішне, Полтавщина. 25.02.2015) // Національний музей-заповідник українського гончарства в Опішному, Національний архів українського гончарства. – Ф. 1. – Оп. 7. – Од. зб. 206. – 5 арк.
2. Спогади Хлонь Зінаїди (1940 р. н.). [Аудіододаток до: Метка Людмила. Звіт про керамологічну експедицію (Опішне, Полтавщина. 25.02.2015)] // Національний музей-заповідник українського гончарства в Опішному, Національний архів українського гончарства. – DVD фонд. – № 508.

РОЗДІЛ 35

Людмила Дяченко.
Опішне, Полтавщина.

Початок 1980-х.

Автор фото невідомий.

Приватний архів

Людмили Дяченко;

копія – Національний музей-

заповідник українського

гончарства в Опішному,

Національний архів

українського гончарства.

Публікується вперше

**ЛЮДМИЛА
ДЯЧЕНКО:
«ПОПРИ ВСЕ,
ХОТІЛА СТАТИ
МАЛЮВАЛЬНИЦЕЮ»**

У фотоальбомах колишніх працівників гончарних підприємств селища, окрім родинних світлин, зберігаються фотографії, де зафіксовано різні епізоди колективного буття: екскурсії, участь у художній самодіяльності, демонстраціях під час державних свят. Подібними світлинами, а також своїми спогадами про роботу в заводі «Художній керамік» зі мною поділилася мешканка Опішного Людмила Дяченко.

Народилася Людмила Дяченко (у дівочтві – Деряга) в серпні 1960 року. Її батько – Іван Микитович – учителював, був директором Малобудищанської школи, головою Опішнянської селищної ради, мати – Катерина Трохимівна – працювала в Опішнянській філії виробничо-художнього об'єднання «Полтавчанка». Тож дівчина не мала гончарського коріння. І може б, доля Людмили склалася

Працівниці заводу «Художній керамік» під час Першотравневої демонстрації:
(зліва направо) Ніна Герасименко, Людмила Дяченко, Тетяна Рибець, Любов Гунько, Зінаїда Шолудько.
Опішне, Полтавщина. 01.05.1982. Автор фото невідомий. Приватний архів Людмили Дяченко;
копія – Національний музей-заповідник українського гончарства в Опішному,
Національний архів українського гончарства. Публікується вперше

Працівники заводу «Художній керамік» під час святкової демонстрації до Дня перемоги: (зліва направо) Людмила Дяченко, Тетяна Івер, Володимир Мороховець, Тетяна Матвійчук, Тетяна Демиденко, Любов Гунько, Зінаїда Зінченко, Світлана Твердохліб.

Опішне, Полтавщина. 09.05.1982. Автор фото невідомий. Приватний архів Людмили Дяченко; копія – Національний музей-заповідник українського гончарства в Опішному, Національний архів українського гончарства. Публікується вперше

по-іншому, якби не уроки виробничого навчання в Опішнянській середній школі. Упродовж 1977–1978 років вона та її однолітки проходили «керамічну справу» на базі заводу «Художній керамік». «Мені дуже сподобалося малювати. Теорію й практику в хлопців вів Трохим Назарович Демченко¹, практичні заняття з дівчатами проводила Тамара Павлівна Мотрій². Я з великою вдячністю згадую Трохима Назаровича. Він був гарним майстром, вимогливим, але справедливим. Саме він дав мені основні знання з керамічної справи. На кінець навчання в мене вже був третій розряд малювальниці», – пригадувала моя співрозмовниця [1]. Попри умовляння батьків і навіть директора заводу, які пророкували Людмилі велике майбутнє,

¹ Демченко Трохим Назарович – див. зноску на стор. 116.

² Мотрій (у дівочтві – Богдан) Тамара Павлівна – див. зноску на стор. 166.

ПРОИЗВОДСТВЕННАЯ ХАРАКТЕРИСТИКА

на тов. Дерягу Людмилу Ивановну, 1960 года рождения, украинка, член ВЛКСМ, образование среднее, уроженка пос. Опшня Зеньковского района Полтавской обл.

Тов. Деряга Людмила Ивановна работает на Опшмянском заводе художественных изделий "Художний керамик" с августа месяца 1978 года живописцем керамических изделий.

За время работы на заводе зарекомендовала себя с положительной стороны. Дисциплинирована, скромная, требовательна к себе.

Используя передовые методы труда, работая над усовершенствованием своей деловой квалификации, добивается высоких показателей в труде. Средний процент выполнения норм выработки составляет 128%. Выпускает продукцию хорошего качества.

Принимает участие в общественной жизни предприятия. Участвует в художественной самодеятельности.

В быту скромная. Общительная со своими товарищами по работе. В обращении со старшими и товарищами по работе вежлива, выдержана.

Свой идейно-политический уровень повышает, обучаясь в комсомольско-молодёжном кружке.

Характеристика выдана для предъявления в учебное заведение.

16.06.1983 года.

Директор завода

Председатель профкома

Секретарь комитета комсомола

А.И.Кожеленко

Н.П.Мороховец

Н.А.Герасименко

Виробнича характеристика Людмили Дяченко.

Опішне, Полтавщина. 16.06.1983. Фото Людмили Меткої. Приватний архів Людмили Дяченко; копія – Національний музей-заповідник українського гончарства в Опішному, Національний архів українського гончарства. Публікується вперше

Формат «Формат» змінена на «Яконт» на основі вивчення шва о заповідній браці П.К.Б. № 250565 от 24.11.1989г.
Міністерство сільського господарства

Сторінка в трудовій книжці
ОЗНАКОМЕН

№ записи	Дата	Позивсь п'яздальця

Сторінка в трудовій книжці
ОЗНАКОМЕН

Старше дружини 97 років

Трудовая книжка
БТ-1 № 2042274

Фамилия (Дьяченко)
Дьяченко

Имя Людмила
Отчество Ивановна

Дата рождения 18 августа 1960г.
(число, месяц, год)

Образование среднее
(среднее, среднее, высшее)

Профессия, специальность

Дата заполнения 01 августа 1989г.

Полное наименование книжки Дьяченко

М. П. Дьяченко (подпись)

Номер записи, отнесенной к записи в трудовой книжке

СВЕДЕНИЯ				О РАБОТЕ		
№ записи	Дата			Сведения о приеме на работу, и об увольнении (с указанием на статью)	о переводах на другую работу (причин и со ссылкой пункт закона)	На основании чего внесена запись (документ, его дата и номер)
	число	месяц	год			
1	2			3	4	5
1	01	08	1978	Зачислена на работу художественных изделий из керамики	на работу живописца	66-к 28 июля 78
2	01	10	1978	Приводен 2 раз на работу издательского дела	ряд живописца издательского дела	86-к 10 10 78
3	17	08	87	Переведена лаборант-механик	там же	47-к 20 08 1987
4	13	04	1984	Переведена живописцем	туда же	148-к 07 13 1984
5	04	08	1988	Переведена техником	там же	44-к 05 12 1988

Перша й друга сторінки трудової книжки Людмили Дяченко.
Опішне, Полтавщина. 1978. Фото Людмили Меткої. Приватний архів Людмили Дяченко;
копія – Національний музей-заповідник українського гончарства в Опішному,
Національний архів українського гончарства. Публікуються вперше

Людмила Дяченко в цеху № 3 заводу «Художній керамік».
Опішне, Полтавщина. 01.11.1979. Автор фото невідомий. Приватний архів Людмили Дяченко;
копія – Національний музей-заповідник українського гончарства в Опішному,
Національний архів українського гончарства. Публікується вперше

адже вона гарно навчалася в школі і могла б вступити до будь-якого вищого навчального закладу, дівчина після закінчення школи пішла влаштовуватися на роботу в завод «Художній керамік». «Я стала працювати малювальницею в третьому цеху. Мені призначили наставницею Олександру Микитівну Порохівник¹. Проте одразу стало ясно, що я справляюся з роботою відмінно, на рівні з іншими малювальницями, й мене перевели на посаду малювальниці другого розряду (треть розряд, присвоєний ще в школі, на заводі проігнорували). Так я працювала малювальницею, точніше живописцем, із серпня 1978 до лютого 1987 року», – розповідала Людмила Дяченко [1].

¹ Порохівник (у дівочстві – Колодко) Олександра Микитівна – див. зноску на стор. 196.

Людмила Дяченко із власноруч виготовленою в 1980-х роках супником
(автор малювки – Галина Басенко).

Опішне, Полтавщина. 2015. Фото Людмили Меткої. Приватний архів Людмили Дяченко;
копія – Національний музей-заповідник українського гончарства в Опішному,
Національний архів українського гончарства. Публікується вперше

Автор форми невідомий, Марія Бондаренко (малювка). Миски.

Опішне, Полтавщина. 1980-ті. Фото Людмили Меткої.

Приватна колекція Людмили Дяченко. Публікується вперше

Дівчина успішно вивчилася на технолога в Миргородському керамічному технікумі імені Миколи Гоголя. З лютого 1987 року пішла працювати в цех № 2 заводу «Художній керамік» лаборантом шихтових сумішей, через рік – техніком-лаборантом, а в липні 1988-го зайняла посаду начальника заводської виробничої лабораторії, де працювала до вересня 1999 року. Її робота передбачала перевірку складу різноманітних матеріалів, зокрема ангобів і полив, вологості сировини й горна, контроль завантаження «мельниць» для приготування глиняної маси [2].

Наприкінці 1990-х років завод «Художній керамік» був у занепаді. Багато працівників розрахувалися, дехто продовжував «працювати на чесному слові», декого, у тому числі й Людмилу Дяченко, звільнили, унаслідок скорочення штату. 2001 року жінці було призначено пенсію за станом здоров'я.

Людмила Дяченко з особливою теплотою пригадує свої колеги по роботі в заводі, зокрема працівників цеху № 3, де трудилася малювальницею. *«Гончарями були Підгребельний Микола¹, Галагани Дмитро² та Іван³, Козак Григорій,⁴ Дудник Олександра⁵, Кальна Надя⁶. А малювальниці сиділи тоді за трьома столами. За одним столом – Порохівник Шура⁷, Звагольська Ольга⁸,*

¹ Підгребельний Микола Корнійович – див. розділ 2.

² Галаган Дмитро Харлампійович (1926–2002) – гончар. Гончарній справі вчився в батька. Працював у артілі «Червоний гончар», Опішнянському райпромкомбінаті, заводі «Художній керамік». Син Харлампія Галагана, брат Івана Галагана.

³ Галаган Іван Харлампійович – див. зноску на стор. 288.

⁴ Козак Григорій Федорович (1930–?) – гончар. Гончарній справі вчився у Івана Білика. Працював у артілі (згодом – заводі) «Художній керамік». Чоловік Марії Козак.

⁵ Дудник (у дівочтві – Ющенко) Олександра Петрівна (1944 р. н.) – гончарка, майстриня глиняної іграшки. Гончарній справі вчилася в заводі «Художній керамік», де й працювала.

⁶ Кальна (у дівочтві – Рябокіль) Надія Іванівна – див. розділ 18.

⁷ Порохівник (у дівочтві – Колодко) Олександра Микитівна – див. зноску на стор. 196.

⁸ Звагольська (у дівочтві – Маслак) Ольга Андріївна – див. розділ 19.

Шиян Варвара¹, Канівець Валя², Дудник Шура³, Процик Лариса⁴, Білик Люда⁵, Федоша Катя⁶, Сердюченко Дуся⁷, Васильєва Валя⁸. За другим столом працювали Городянин Наташа⁹, Оркодашвілі Ольга¹⁰, Гузеватенко Валя¹¹, Хлонь Зіна¹², Басенко Галя¹³, Шутенко Наташа¹⁴, Шкребела Варвара¹⁵, Суконька Тетяна¹⁶,

¹ Шиян (у дівочтві – Бондаренко) Варвара Прокопівна – див. розділ 25.

² Канівець (у дівочтві – Шаблій) Валентина Михайлівна (1944 р. н.) – малювальниця. Розмальовувати гончарні вироби вчилася в Мотрони Назарчук, Олександрі Селюченко, Наталі Таранушенко, Єфросинії Яценко. Працювала в заводі «Художній керамік». Сестра Надії Яценко.

³ Дудник (у дівочтві – Слободська) Олександра Григорівна (1933 р. н.) – малювальниця. Розмальовувати гончарні вироби вчилася в Лідії Дудник. Працювала в заводі «Художній керамік».

⁴ Процик-Степаненко Лариса (1960 р. н.) – малювальниця. Розмальовувати гончарні вироби вчилася в Галини Китриш. Працювала в заводі «Художній керамік» (1977, 1981-1985).

⁵ Білик (у заміжжі – Пругло) Людмила Павлівна (1959 р. н.) – малювальниця. Розмальовувати гончарні вироби вчилася в Марії Бондаренко. Працювала в заводі «Художній керамік». Донька Валентини й Павла Біликів.

⁶ Федоша Катерина – інформації про таку малювальницю віднайти не вдалося.

⁷ Сердюченко (у дівочтві – Коломієць) Євдокія Іванівна (1943 р. н.) – малювальниця. Розмальовувати гончарні вироби вчилася в Марії Бондаренко. Працювала в заводі «Художній керамік». Донька Івана Коломійця, дружина Івана Сердюченка.

⁸ Васильєва (у дівочтві – Кришталь) Валентина Петрівна (1945 р. н.) – малювальниця. Розмальовувати гончарні вироби вчилася під час виробничої практики в заводі в Трохима Демченка й Нонни Кисельової. Працювала в заводі «Художній керамік».

⁹ Городянин (у дівочтві – Чванова) Наталя Іванівна (1953 р. н.) – малювальниця. Розмальовувати гончарні вироби вчилася в Галини Китриш. Працювала в заводі «Художній керамік».

¹⁰ Оркодашвілі Ольга Василівна (1926–2000) – майстриня глиняної іграшки, малювальниця. Працювала в артілі «Червоний гончар», згодом у заводі «Художній керамік».

¹¹ Гузеватенко Валентина Самсонівна (1938 – ≈2006) – малювальниця. Працювала в артілі «Червоний гончар», згодом у заводі «Художній керамік».

¹² Хлонь (у дівочтві – Пошивайло) Зінаїда Іванівна – див. розділ 34.

¹³ Басенко (у дівочтві – Демченко) Галина Іванівна – див. зноску на стор. 172.

¹⁴ Пророк (у дівочтві – Шутенко) Наталя Григорівна (1965 р. н.) – малювальниця, майстер декоративних виробів. Навчалася в Косівському технікумі народних художніх промислів імені Василя Касіяна. Працювала в заводі «Художній керамік».

¹⁵ Шкребела (у дівочтві – Яценко) Варвара Митрофанівна – див. розділ 22.

¹⁶ Суконька (у дівочтві – Деркач) Тетяна Гаврилівна (1941–2014) – малювальниця. Розмальовувати гончарні вироби вчилася в Олександрі Порохівник. Працювала в заводі «Художній керамік». Мати Миколи Суконьки.

1

2

3

4

**Ескізи елементів мальовки (1-4),
виконані Людмилою Дяченко.
Опішне, Полтавщина. 2015.**

Фото Людмили Меткої.

Національний музей-заповідник
українського гончарства в Опішному,
Національний архів українського гончарства.

Публікуються вперше

Радченко Настя¹ і я. За третім столом сиділи Куцій Галя², Дудник Ліда³, Ширай Рая⁴, Бондаренко Марія⁵, Яценко Варвара⁶, Пічка Марія⁷, Зінченко Варвара⁸, Середа Варвара⁹, Демиденко Тетяна¹⁰, Радченко Света¹¹. У нас така дружня атмосфера була в цеху, усі допомагали одне одному. Хоча робота малювальниць полягала не суто в малюванні. Часто доводилося займатися завантаженням виробів у машини, перенесенням готових виробів, перемішуванням ангобів» [1]. Наприкінці розмови жінка показала власну невелику колекцію кераміки, а також намалювала кілька ескізів мальовки, яку виконувала на глиняному посуді, працюючи малювальницею в цеху № 3 заводу «Художній керамік». Людмила Дяченко – одна з тих, хто допомагав розпізнати працівників «Художнього кераміка» на колективних світлинах, зроблених у цехах заводу 1964 року.

¹ Радченко (у дівочтві – Фесенко) Анастасія Пилипівна – див. зноску на стор. 391.

² Куцій (у дівочтві – Сердюк) Ганна Володимирівна (1937 р. н.) – майстриня глиняної іграшки, малювальниця. Розмальовувати гончарні вироби вчилася в Олександрі Селюченко. Працювала в артілі (згодом – заводі) «Художній керамік». Донька Володимира Сердюка.

³ Дудник (у дівочтві – Задорожна) Лідія Іванівна (1938 р. н.) – малювальниця. Вчилася малювати в Тетяни Гриб. Працювала в артілі (згодом – заводі) «Художній керамік». Донька Івана Задорожного, сестра Петра Задорожного.

⁴ Ширай (у дівочтві – Шиян) Раїса Степанівна – див. розділ 38.

⁵ Бондаренко (у дівочтві – Шулик) Марія Федорівна – див. зноску на стор. 345.

⁶ Яценко (у дівочтві – Вишневецька) Варвара Григорівна – див. розділ. 21.

⁷ Пічка (у дівочтві – Різник) Марія Семенівна (1933 – ≈ 1998) – малювальниця. Працювала в заводі «Художній керамік». Донька Семена Різника, сестра Івана Різника.

⁸ Зінченко (у дівочтві – Діденко) Варвара Федорівна (1924 – ≈ 2007) – малювальниця. Розмальовувати гончарні вироби вчилася в матері. Працювала в заводі «Художній керамік». Донька Онисії Діденко.

⁹ Середа (у дівочтві – М'якоступ) Варвара Максимівна (1926 – ≈ 2005) – майстриня глиняної іграшки, малювальниця. Ліпити іграшку й розмальовувати гончарні вироби вчилася в артілі «Художній керамік», де й працювала. Донька Максима та Оксани М'якоступів.

¹⁰ Демиденко Тетяна – інформації про таку малювальницю віднайти не вдалося.

¹¹ Радченко Світлана – інформації про таку малювальницю віднайти не вдалося.

1. Інформацію надано Дяченко Людмилою (1960 р. н.). Опішне, Полтавщина. 15.07.2015.
2. Метка Людмила. Звіт про керамологічну експедицію (Опішне, Полтавщина. 13.07.2015) // Національний музей-заповідник українського гончарства в Опішному, Національний архів українського гончарства. – Ф. 1. – Оп. 7. – Од. зб. 213. – 8 арк.

РОЗДІЛ 36

**Наталя Школяр.
Опішне, Полтавщина. 2014.**

Фото Людмили Меткої.
Національний музей-
заповідник українського
гончарства в Опішному,
Національний архів
українського гончарства.
Публікується вперше

**НАТАЛЯ
ШКОЛЯР:
УЧЕНИЦЯ
ГАННИ
ДІДЕНКО**

З Наталею Володимирівною Школяр (1957 р. н.) ми знайомі давно, щоправда, я її знала як Тягун (дівоче прізвище). Ми росли на одній вулиці, тож бачилися часто, але я й не здогадувалася, що моя сусідка в минулому кілька років працювала майстринею глиняної іграшки й малювальницею в заводі «Художній керамік».

Батько Наталі – Тягун Володимир Данилович – працював водієм у «Художньому кераміку», возив виготовлену на підприємстві продукцію в різні куточки колишнього Радянського Союзу, тож жінка гарно пам'ятає, як «бувала в заводі, часто бачила, як загружають машини керамікою, й допомагала пакувати вироби

Працівниці цеху № 3 заводу «Художній керамік» за роботою (зліва направо):
(перший ряд) **Надія Петренко, Наталія Школяр;** (другий ряд) **Віра Донцова (?),**
Софія Кушнір, (?), Галина Колодко. Опішне, Полтавщина. 1975. Автор фото невідомий.
Національний музей-заповідник українського гончарства в Опішному,
Національний архів українського гончарства. Публікується вперше

Наталія Школяр (ліворуч), Раїса Ширай і Василь Яковлев на сцені Опішнянського будинку культури. Опішне, Полтавщина. 1979. Автор фото невідомий.

Національний музей-заповідник українського гончарства в Опішному,
Національний архів українського гончарства. Публікується вперше

Вироби заводу «Художній керамік», а також ваза з портретом Володимира Тягуна (батька Наталії Школяр), виготовлена наприкінці 1980-х років у Полтавському фарфоровому заводі.

Опішне, Полтавщина. 2014. Приватна колекція Наталії Школяр.

Фото Людмили Меткої. Публікується вперше

**Наталя Школяр
зі своїми виробами.
Опішне, Полтавщина. 2014.**

Фото Людмили Меткої.
Національний музей-заповідник
українського гончарства
в Опішному,
Національний архів
українського гончарства.
Публікується вперше

в стружку, щоб не побилися під час перевезення» [1]. Після закінчення школи Наталя Школяр пішла на роботу в завод «Художній керамік», оскільки з дитинства любила малювати й ліпити. «Коли я в 1975-му прийшла в завод, тоді керував Іван Леженін¹, а інженером був Павло Білик². Мене оприділили на роботу в третій цех, і там я вчилася ліпити іграшку в Ганни Діденко³. Вона була дуже гарним педагогом, усе показувала, усе розказувала. Вчила, що іграшку треба ліпити, обліпляти глиною паличку, а потім уже прикріпляти ніжки, головку. Я місяць повчилася й стала ліпити коників, баранчиків, півників, поросятток, козликів. Норма тоді була для нас тридцять дві іграшки в день. Ми самі сушили вироби, доглядали їх, розмальовували» [1]. Наталя швидко опанувала навички

¹ Леженін Іван Петрович – див. зноску на стор. 115.

² Білик Павло Іванович – див. зноску на стор. 124.

³ Діденко (у дівоцтві – Каленич) Ганна Павлівна – див. зноску на стор. 133.

ліплення. Уже через рік її перевели в цех № 1 у творчу лабораторію, де вона працювала поряд із нині відомими майстрами гончарної справи: Анастасією Білик-Пошивайло¹, Розалією Чабаненко², Олександром Селюченко³, Григорієм Кирячком⁴, Трохимом Демченком⁵, Василем Біляком⁶, В'ячеславом Біликом⁷, Петром⁸ і Василем⁹ Омеляненками. Упродовж 1979 – початку 1980-х років працювала майстринею іграшки в цеху № 3 заводу «Художній керамік».

Своїм наставником, окрім Ганни Діденко, Наталя Школяр вважає й Олександрю Селюченко, адже сиділа поряд із нею у творчій лабораторії, тож дослухалася порад майстрині й училася ліпити не лише свистунці, а й «барині», «баранці», сюжетні композиції. За свою трудову діяльність Наталя досягла неабияких успіхів. Її твори експонувалися на виставках у Велико-Тирново (Болгарія, 1976), Ленінграді (Росія, 1976), Москві (Росія, 1976, 1977). 1976 року майстриня разом із кількома іншими працівниками заводу переймала досвід роботи у фабриці кераміки в Ризі (Латвія).

На початку 1980-х років Наталя Школяр полишила займатися гончарством. Проте, як і багато мешканців Опішного, удома жінка зберігає чимало глиняних виробів, у тому числі й зроблених власноруч.

¹ Білик-Пошивайло Анастасія Савівна – див. зноску на стор. 417.

² Чабаненко Розалія Трохимівна – див. зноску на стор. 184.

³ Селюченко Олександра Федорівна – див. зноску на стор. 215.

⁴ Кирячок Григорій Панасович (1926–1998) – гончар-скульптор, член Національної спілки художників України. Вчився гончарювати у Івана Кирячка й Трохима Демченка. Працював у артілі (згодом – заводі) «Художній керамік».

⁵ Демченко Трохим Назарович – див. зноску на стор. 116.

⁶ Біляк Василь Андрійович (1924–1995) – гончар-скульптор. Гончарній справі вчився в Опішнянській школі майстрів художньої кераміки й у Трохима Демченка. Працював у артілі (згодом – заводі) «Художній керамік».

⁷ Білик В'ячеслав Іванович – див. зноску на стор. 290.

⁸ Омеляненко Петро Онуфрійович – див. зноску на стор. 468.

⁹ Омеляненко Василь Онуфрійович – див. зноску на стор. 285.

1. Метка Людмила. Звіт про керамологічну експедицію (Опішне, Полтавщина. 13.05.2014) // Національний музей-заповідник українського гончарства в Опішному, Національний архів українського гончарства. – Ф. 1. – Оп. 7. – Од. зб. 186. – 4 арк.
2. Спогади Школяр Наталі (1957 р. н.). [Аудіододаток до: Метка Людмила. Звіт про керамологічну експедицію (Опішне, Полтавщина. 13.05.2014)] // Національний музей-заповідник українського гончарства в Опішному, Національний архів українського гончарства. – DVD фонд. – № 498.

РОЗДІЛ 37

Ніна Бабенко.
Опішне, Полтавщина.
Середина 1970-х.

Автор фото невідомий.
Приватний архів
Ніни Бабенко;
копія – Національний музей-
заповідник українського
гончарства в Опішному,
Національний архів
українського гончарства.
Публікується вперше

НІНА БАБЕНКО:
33 РОКИ
В ГОНЧАРНОМУ
ВИРОБНИЦТВІ

Життєва дорога привела до гончарного виробництва й Ніну Миколаївну Бабенко (у дівочтві – Злидар). В Опішному її знають як маму самодіяльних співаків, братів Бабенків – Володимира та Олександра, й мало хто поінформований, що вона працювала в заводі «Художній керамік».

Народилася Ніна Бабенко 1955 року в с. Карабазівка Опішнянської селищної ради. Навчалася в Міськомлинській школі, закінчила 8 класів. Близько 1970 року батьки дівчини переїхали в Опішне, а вона рік працювала в Полтавській швейній фабриці. Згодом повернулася додому, в Опішне, й пішла працювати малювальницею

Ніна Бабенко.

Опішне, Полтавщина. 1970.

Автор фото невідомий.
Національний музей-заповідник українського гончарства в Опішному,
Національний архів українського гончарства.
Публікується вперше

Ніна Бабенко.

Опішне, Полтавщина. Друга половина 1970-х.

Автор фото невідомий. Приватний архів Ніни Бабенко;
копія – Національний музей-заповідник українського гончарства в Опішному,
Національний архів українського гончарства.
Публікується вперше

в завод «Керамік». Вчила її малювати Явдоха Пошивайло¹. Вивчилася Ніна швидко, вона вправно малювала, а також оздоблювала гончарні вироби наліпленим декором. 1981 року перейшла працювати в цех № 3 заводу «Художній керамік», де працювала формувальницею. Через кілька років її перевели в цех № 2 на роботу за шпindelним верстатом. У трудовій книжці зазначено різні посади, на яких довелося працювати жінці: «ангобировщик 3 розряда», «отливщик 3 розряда», «ставильщик-выборщик изделий». Ніна Бабенко пригадувала, що робила в заводі все й не працювала хіба що за гончарним кругом, як багато інших працівників заводу: готувала ангоби й поливу, носила в приміщення для висушування вироби, а потім – до горна, завантажувала їх для перевезення, перебирала їх біля горна після випалювання тощо.

Загалом, Ніна Бабенко трудилася в гончарному виробництві 33 роки, хоча останні 3 – у заснованому на його базі приватному підприємстві «Гончарний круг» (див. розділ 39). У лютому 2004 року жінка пішла на заслужений відпочинок [1].

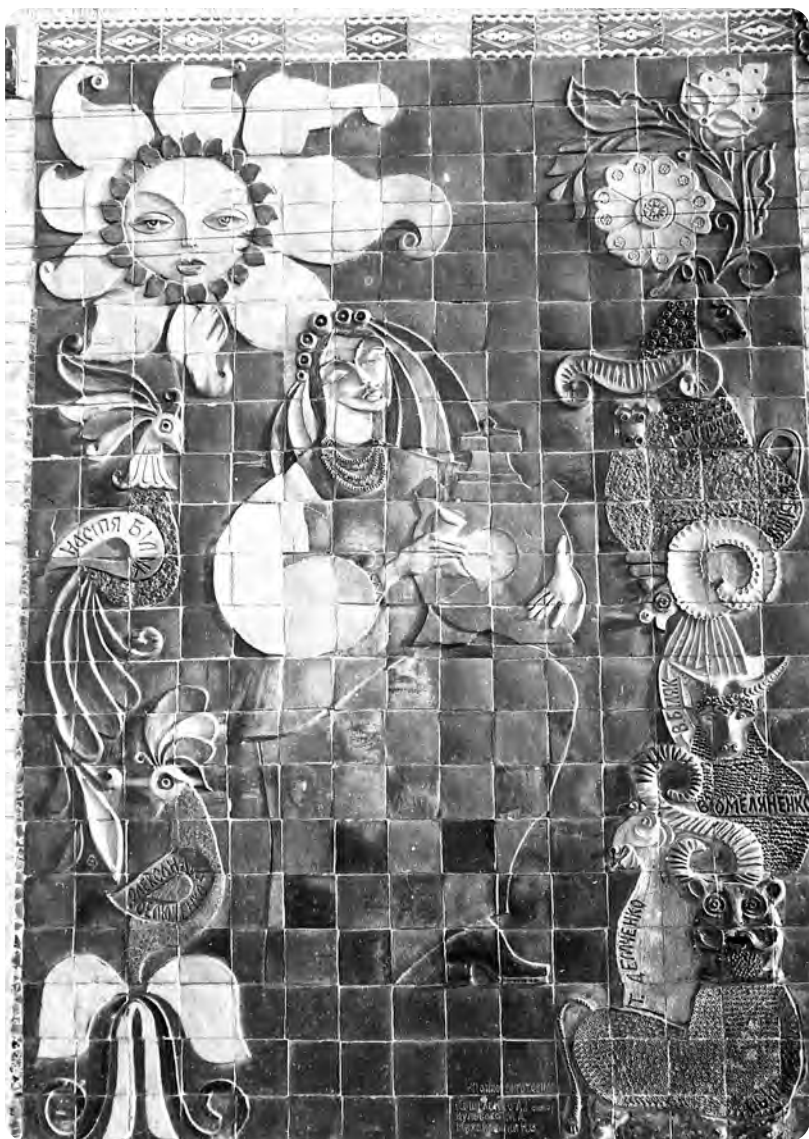

1. Метка Людмила. Звіт про керамологічну експедицію (Опішне, Полтавщина. 19.02.2015) // Національний музей-заповідник українського гончарства в Опішному, Національний архів українського гончарства. – Ф. 1. – Оп. 7. – Од. зб. 205. – 6 арк.

---

¹ Пошивайло (у дівоцтві – Бородавка) Явдоха Данилівна – див. зноску на стор. 289.

Анатолій Кошеленко. Панно на фасаді горнового приміщення цеху № 1 заводу «Художній керамік».
Опішне, Полтавщина. 1974–1976.

Фото Олеса Пошивайла. Приватний архів Олеса Пошивайла;
копія – Національний музей-заповідник українського гончарства в Опішному,
Національний архів українського гончарства

РОЗДІЛ 38

Раїса Ширай.
Опішне, Полтавщина. 1960.

Автор фото невідомий.
Національний музей-
заповідник українського
гончарства в Опішному,
Національний архів
українського гончарства.
Публікується вперше

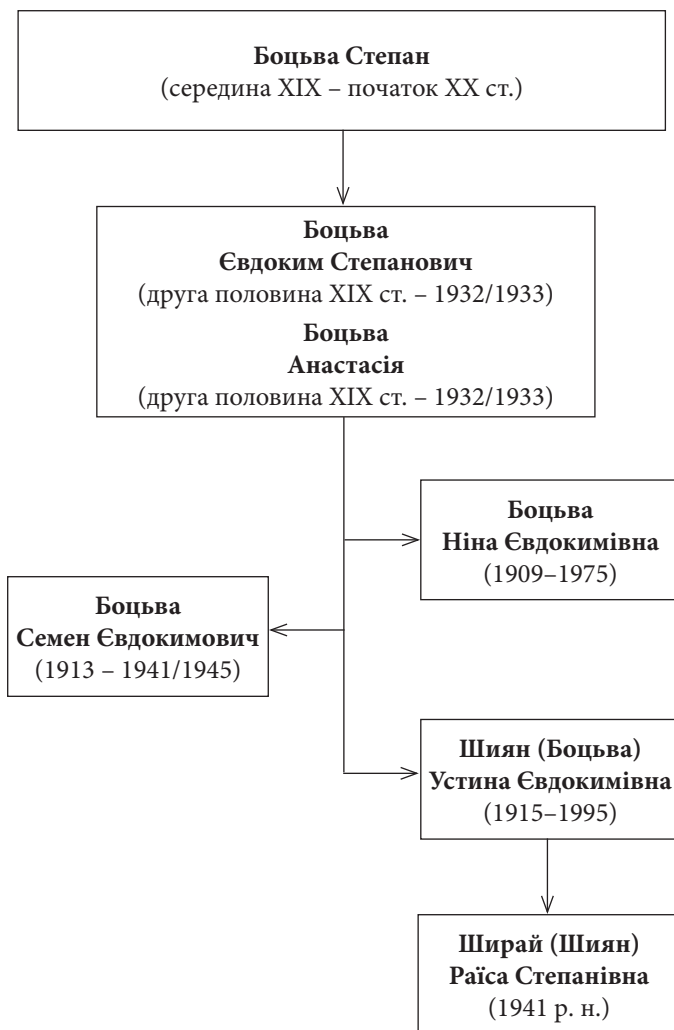

РАЇСА ШИРАЙ:
ЗАВЗЯТА
ГРОМАДЯНКА

ГОНЧАРСЬКА ЛІНІЯ РАЇСИ ШИРАЙ

В Опішному Раїсу Ширай більшість людей знають як завзяту громадянку, колеги по «Художньому кераміку» – як здібну малювальницю, яка «була в почиті в начальства». Вона завжди була «борцем» за справедливість, з презирством ставилася до неправди, переймалася суспільними проблемами заводу, селища. Окрім того, жінка має надзвичайну пам'ять і ні з чим незрівнянне вміння давати правдиву, як на її погляд, оцінку всьому, що відбувається довкола.

Раїса Степанівна Ширай (у дівочтві – Шиян) народилася 1941 року, менше ніж через місяць після початку війни. Її дитинство було нелегким. Дід і баба Раїси – гончар Євдоким Степанович Боцьва¹ і майстриня глиняної іграшки Анастасія Боцьва² – загинули ще під час Голодомору. Завдяки гончарству, зокрема ліпленню глиняних свистунців, вижили лише троє із семи їхніх дітей – Ніна, Семен і Устина, мама Раїси Ширай. Вона виховувала доньку самотужки, адже чоловік загинув на фронті німецько-радянської війни.

Дядько Раїси Ширай – Семен Боцьва³ – навчився гончарювати в батька, але його життєвий шлях також обірвала війна. Тітку Ніну⁴ й маму Устину⁵ ліпити свистунці навчила мати Анастасія.

¹ Боцьва Євдоким Степанович (друга половина XIX ст. – 1932/1933) – гончар. Працював удома. Син Степана Боцьви, чоловік Анастасії Боцьви, батько Ніни, Семена та Устини Боцьвів.

² Боцьва Анастасія (друга половина XIX ст. – 1932/1933) – майстриня глиняної іграшки. Разом з доньками ліпила свистунці й здавала в Опішнянській райпромкомбінат. Дружина Євдокима Боцьви, мати Ніни, Семена та Устини Боцьвів.

³ Боцьва Семен Євдокимович (1913–1941/1945) – гончар. Гончарювати вчився в батька, працював удома. Перед війною (1941–1945) працював у гончарному цеху м. Тула. Син Євдокима та Анастасії Боцьвів, брат Ніни та Устини Боцьвів.

⁴ Боцьва Ніна Євдокимівна (1909–1975) – майстриня глиняної іграшки. Вчилася ліпити в матері. У дитинстві та юності разом із матір'ю і сестрою виготовляли свистунці. Донька Євдокима й Анастасії Боцьвів, сестра Устини й Семена Боцьвів.

⁵ Боцьва Устина Євдокимівна (1915–1995) – майстриня глиняної іграшки. Вчилася ліпити в матері. У дитинстві та юності разом із матір'ю і сестрою виготовляли свистунці. Працювала вдома й здавала іграшки в Опішнянський райпромкомбінат, а до війни (1941–1945) продавала й обмінювала їх на харчі в селах Полтавщини й Харківщини. Упродовж кількох років працювала ще й «доглядчицею керамічних изделий» біля горна в заводі «Художній керамік». Донька Євдокима й Анастасії Боцьвів, сестра Ніни й Семена Боцьвів.

Семен Боцьва.
Опішне, Полтавщина. Середина 1930-х.
Автор фото невідомий.
Приватний архів Олени Клименко;
копія – Національний музей-заповідник
українського гончарства в Опішному,
Національний архів
українського гончарства.
Публікується вперше

Свою трудову діяльність Раїса Ширай розпочала в Опішнянському райпромкомбінаті (1960), де працювала майстринею глиняної іграшки. Коли гончарні підприємства Опішного було об'єднано в завод «Художній керамік» і райпромкомбінат став цехом № 4 (1962), дівчина рік виготовляла там глиняну плитку й працювала «отливищицей» глиняних виробів. Упродовж 1963–1992 років розмальовувала посуд у техніці підполив'яної контурної мальовки з використанням рослинних мотивів барокового характеру. Вчила малювати її Параска Біляк¹.

Під час нашої розмови Раїса Ширай розповіла про своїх колег, керівників заводу, головних інженерів, художників, майстрів цехів, про діяльність заводу в різні роки, про причини занепаду виробництва, про особливості опішненської кераміки. Спочатку я мала намір подати інтерв'ю без змін, однак, з етичних міркувань, усе ж вирішила не публікувати надто суб'єктивних і різких висловлювань моєї співрозмовниці про тих чи інших осіб, яких вона згадувала, адже більшості з них нині вже немає серед живих. Іноді під час інтерв'ю мені не вдавалося вести зв'язну розмову, думки жінки плуталися, тому, публікуючи інтерв'ю, я відредагувала послідовність викладу матеріалів.

¹ Біляк Параска Петрівна – див. зноски на стор. 68.

Раїса Ширай (праворуч) і Марія Кужим на подвір'ї Опішнянського райпромкомбінату. Опішне, Полтавщина. 1961.

Автор фото невідомий.
Приватний архів Раїси Ширай;
копія – Національний музей-заповідник українського гончарства в Опішному, Національний архів українського гончарства.
Публікується вперше

Раїса Ширай (праворуч) і Людмила Куц. Опішне, Полтавщина. 1961.

Автор фото невідомий.
Приватний архів Раїси Ширай;
копія – Національний музей-заповідник українського гончарства в Опішному, Національний архів українського гончарства.
Публікується вперше

Працівниці гончарного цеху Опішнянського райпромкомбінату (зліва направо):
(верхній ряд) Людмила Куц, Марія Шаблій, Лідія Дацінька, Наталя Кужим, Лідія Сиса;
(нижній ряд) Надія Шиян, Ольга Звагольська, Лідія Савенко ?, Марія Чабан,
Раїса Ширай, Лідія Жувага. Опішне, Полтавщина. 1961.

Автор фото невідомий. Приватний архів Раїси Ширай;
копія – Національний музей-заповідник українського гончарства в Опішному,
Національний архів українського гончарства. Публікується вперше

«У 1960-му році я прийшла в Опішнянський райпромкомбінат, – розпочала свою розповідь Раїса Ширай. – У 1962-му возз'єднали райпромкомбінат з «Художнім кераміком». Це став третій цех. Я прийшла на роботу, зразу робила дитячу іграшку, свистунці робила, короче говоря. А в мене ж мама уміла все робити і «барини», і все робила тьотя й мама. Вона була надомницею, і тож ми виживали за оці свистуни. А тоді я плитку робила і одливала. Зразу плитку робила, тоді одливала, на відливці була, а в 1963 стала мальовщицею. У 1988-му ще й контролером два місяці робила, а тоді кажу, що піду на свою роботу, не хочу я... Я й на другому цеху була і на третьому робила. Уже тоді як райпромкомбінат

Раїса Ширай (стоїть) і Параска Біляк у цеху № 1 заводу «Художній керамік».

Опішне, Полтавщина. 1963.

Автор фото невідомий.
Приватний архів Раїси Ширай;
копія – Національний музей-заповідник українського гончарства в Опішному, Національний архів українського гончарства.
Публікується вперше

Раїса Ширай за роботою в цеху № 1 заводу «Художній керамік».

Опішне, Полтавщина. Початок 1980-х.

Автор фото невідомий.
Приватний архів Раїси Ширай;
копія – Національний музей-заповідник українського гончарства в Опішному, Національний архів українського гончарства.
Публікується вперше

із заводом об'єднали, тоді отой третій цех став четвертим, а новий, третій, той, що зараз розвалений стоїть, пустили в дію. То я ходила з цеху в цех і відціля на Кардашеве (цех № 2. – Л. М.) ходила. А тоді просилася, щоб таки трохи мені ближче було. Оце таке. І в 1992 році я пішла на пенсію. Із 50-ти років нас перевели на ангобіровициці, і тоді ми всі масово пішли на пенсію. Вобщем, цей закон він рознюхав, розузнав, так що ми вдячні Пошивайлові (Олесью Миколайовичу. – Л. М.). Він розказував, що це вредно. У мене тоді й зоб утворився, бо я з ангобами мала справу. Ну, вобщем, Господь його знає як. Біля металів (окис кобальту, окис міді, окис хрому, окис марганцю) були. А він то вже вчився, і він уже, мабуть, працював тут, у музеї, і він був у Василькові й ото узяв. Так що ми йому вдячні й таки повинні б були йому поставити могорич, ну, ніхто не ставив, я кажу, так як є. А тоді ми почали Леженіну¹ балакати, що так-то так, що нам треба іти на пенсію раніше, вийшов такий-то указ, хоча ми не знали, що він був в Укрхудожпромi. А нам ніхто не казав, усі мовчать, таке як і січас. Ну, правда, тоді техніка безпеки була, охрана праці, а зараз немає нічого ніде» [1; 3].

Про своїх колег по роботі, керівників заводу, художників, інженерів жінка повідомила: «Кисельова Нонна Миколаївна² головним художником була. Вона сама з Ленінграда, сирота, батько на війні погиб, а мама під час блокади умерла. А її прислали на роботу сюди (в Опішню. – Л. М.). Ну, вона робила перед Ганжою, тоді Ганжа³ (Петро Олександрович. – Л. М.) був художник. А вона була дуже гарний художник. Вона все намалює, розкаже. Казала: «Дєвочки, не робіть загрузених малюнків, простенькі робіть такі». Вона вчила малювати нас, вчила й одіваться, розказувала. Ми такі ж хуторянські! А вона каже: «Ні, дєвочки, отакий стиль пішов». А тоді, як вона поїхала в Київ, її забрав Художпром, від тих пір я її потеряла... Вона в мене була світилкою, як я ішла заміж, вона мені

¹ Леженін Іван Петрович – див. зноску на стор. 115.

² Кисельова Нонна Миколаївна – див. зноску на стор. 221.

³ Ганжа Петро Олександрович (1939 р. н., м. Жорнище, Вінницька область) – див. зноску на стор. 117.

1

Ескізи гончарної мальовки, виконані Раїсою Ширай (1, 2).

Опішне, Полтавщина. 2009.

Фото Людмили Меткої.
Приватний архів Раїси Ширай;
копія – Національний
музей-заповідник
українського гончарства
в Опішному,
Національний архів
українського гончарства.
Публікується вперше

2

Малювальниці в цеху № 2 заводу «Художній керамік»:
(зліва направо) Раїса Ширай, Марія Бондаренко, Марія Пічка.
Опішне, Полтавщина. 1985. Фото Олеса Пошивайла.

Національний музей-заповідник українського гончарства в Опішному,
Національний архів українського гончарства. Публікується вперше

Малювальниці Раїса Ширай (ліворуч) і Марія Бондаренко в цеху № 2 заводу «Художній керамік». Опішне, Полтавщина. 1985. Фото Олеся Пошивайла.

Національний музей-заповідник українського гончарства в Опішному,
Національний архів українського гончарства. Публікується вперше

Микола Пошивайло (форма), Раїса Ширай (мальовка). Супник «Свиня».

Глина, ангоби, полива, гончарний круг, ліплення, мальовка, 22х36х18,5 см.

Опішне, Полтавщина. 1992. Національний музей-заповідник українського гончарства в Опішному,
КН-7751/К-7104. Фото Тараса Пошивайла

Працівники заводу «Художній керамік»:
(зліва направо) маювальниця Галина Канівець, економіст Надія Мороховець,
інженер з якості виробів Сергій Шкрібела, «доглядчиця» Валентина Сень, маювальниця Раїса Ширай.
Опішне, Полтавщина. Кінець 1960-х. Автор фото невідомий. Приватний архів Раїси Ширай;
копія – Національний музей-заповідник українського гончарства в Опішному,
Національний архів українського гончарства. Публікується вперше

ще плаття на свадьбу шила. Настільки тоді були діти з детдомів розумні! Вона дуже гарно готовила, дуже гарно шила, плаття дівчатам шила. То світер нам привезе з Києва, то те, то те нам купить. Отзивчива, дуже хароша і гарна. Отак і росла, і росла від художника, а тоді пішла в Художпром, а тоді – не знаю. Вона вийшла заміж, щось у неї життя не склалося, у неї синок, чули, був. А там Господь його знає як. Просто хотілося б побачити, яка вона є там, що до чого. От є люди, які залишаються в пам'яті на все життя добротою. Таке хоч у «Жді мене» написати, так зустрітисся хочеться» [1; 3].

До речі, я знайшла для Раїси Ширай номер телефону Нонни Кисельової, адже мій колега Віктор Міщанин брав у художниці інтерв'ю. Окрім того, під час зустрічі кількох працівників «Художнього кераміка» в Музеї мистецької родини Кричевських я показала їм запис інтерв'ю з Нонною Кисельовою, однак чи телефонувала Раїса Ширай до неї, невідомо. Це вже особиста справа, адже наважитися на дзвінок до людини, з якою не бачився понад 30 років, не завжди просто.

«Як я на роботу тільки стала, був директор Леженін Іван Петрович. Він такий був простий. Прийде було до нас, а ми тоді були дівчатами ще ж. Бачить, що кидаємо в кувшин драний картошку, у грубі печем і каже: «Я сьогодні на обід не йшов, дівочки, киньте там і на мене дві картоплини». Ось такий був. При Леженіну були Нонна Кисельова і Ганжа художниками. Уже

Секретар партійної організації заводу «Художній керамік» Іван Кришталь (посередині) і головний інженер цеху № 2 Павло Білик вручають Раїсі Ширай чергову відзнаку за успіхи в роботі. Опішне, Полтавщина. Кінець 1970-х.

Автор фото невідомий. Приватний архів Раїси Ширай;
копія – Національний музей-заповідник українського гончарства в Опішному,
Національний архів українського гончарства. Публікується вперше

після Ганжі став трохи Кошеленко¹. Ганжа Петро з бородою був, думали, що батюшка, а він сіда з нами на машину, приїжджає, а тоді сказали, що це – головний художник Ганжа. Ну, він чудний такий був, босий стояв. Він таке чудив, до дівчат загравав... Оце, казали, Ганжа Петро вивів усіх наших у творчаки. Наталя Матвіївна в нас була – така проста жінка, так вона казала: «Глинка не святенька, усіх старців у люди вивела». Оця цитата на кожному шляху була. А тоді ж він ото організував творчу лабораторію, зібрав сюди хороші кадри. Тоді вони почали по різних виставках участувать і тоді почали перші приходити гроші... Нікому не нужні були, а тоді такі премії получали. У те время було получити 1000, 1700 рублів, а ми получали по 80 рублів. Це представляєш? Білик Іван Архипович² тоді був, Біляк Василь, тоді там був Омеляненко. Іван Архипович Білик вобщє прекрасно ліпив. І в них було три сини: Павло³ й близнюки Валентин⁴ і Славик⁵. Славик тоже ліпив. Павло при мені, як я стала, був контрольором, а тоді став інженером по якості. Валя Біличка⁶, його жінка, малювала. А Селюченко⁷, я з нею малювала. У Галі Діденчихи⁸ іграшки – гарні вироби, Настя Пошивайлиха⁹ пізніше, то в неї такі обикновенні були, тоді вже пізніше її взяли в творчу лабораторію. Тоді в нас ішло багато продукції на експорт. Шура Селюченчиха, вона не ходила заміж, вона сама жила. До неї багато отам на практику приїжджають дівчата, вона їх брала до себе на

¹ Кошеленко Анатолій Іванович – див. зноску на стор. 124.

² Білик Іван Архипович – див. зноску на стор. 42.

³ Білик Павло Іванович – див. зноску на стор. 124.

⁴ Білик Валентин Іванович (1940–2014) – гончар. Гончарній справі вчився в батька та Мефодія Сердюченка. Працював гончарем, з 1968 року – водієм в артілі (згодом – заводі) «Художній керамік». Син Івана Білика, брат В'ячеслава й Павла Біликів.

⁵ Білик В'ячеслав Іванович – див. зноску на стор. 290.

⁶ Білик (у дівочтві – Мелащенко) Валентина Іванівна (1938 р. н.) – малювальниця. Розмальовувати гончарні вироби вчилася в Зінаїди Линник. Працювала в заводі «Художній керамік». Дружина Павла Білика, мати Людмили Пругло.

⁷ Селюченко Олександра Федорівна – див. зноску на стор. 215.

⁸ Діденко (у дівочтві – Каленич) Ганна Павлівна – див. зноску на стор. 133.

⁹ Білик-Пошивайло Анастасія Савівна – див. зноску на стор. 417.

квартиру: чим багата, тим і рада. А вони всі випускники були, голі, босі й простоволосі, бо вони вчилися, чи получали ту стипендію?.. А вона така: чи борщ зваре, чи вареники. Шура Селюченчиха, вона така була замахришка всігдa, було, сидить замазана така, вона малювала то непогано. Вона робила іграшки. А тоді вже вона пізніше пішла на пенсію і її вже всі знали як Селюченчиху. Тоді вона в Київ їздила, ліпила.

Омелянко Василь¹, він мій сусід. Там, де я жила на «Гончарівці», там його хата стоїть. Вони жили, і ото їх було два брати Петро² і Василь, а третій же десь на фронті погіб. Мати їхня була ворожка, на картах ворожила. Так вони й виживали. І вони робили свистунці, робили всяку іграшечку. Вони такі були творчі, барани, свистунці – отаке вони робили. Цим вони виживали. Такі вони тихенькі, смирененькі. Він так ото шкандибав, а тоді женився на Марусі Багрійці³. У неї було двос дітей. Ну він же ж такий хлопець то кривенький, дівка за його не йшла, а пішла ж молодиця. Вона од нього була старша багата. І тоді вони прижили Наташу⁴, дочку общу. Просто совісний трудівник – шо Василь, шо Петро.

Китриша⁵ я мало знала. Я вже, як вийшла заміж, у 1964, туди на Кардашеве пішла (цех № 2. – Л. М.). Там він робив у основном. А тоді вже їх брали у творчу лабораторію. Там жінка його малювала, Галина⁶, і він там «баранів» робив. Тоже бідні, він

¹ Омелянко Василь Онуфрійович – див. зноску на стор. 285.

² Омелянко Петро Онуфрійович – див. зноску на стор. 468.

³ Омелянко (у дівоцтві – Багрій, за першим чоловіком – Пукало) Марія Юхимівна – див. зноску на стор. 468.

⁴ Городніченко (у дівоцтві – Омелянко) Наталя Василівна (1958 р. н.) – малювальниця. Розмальовувати гончарні вироби вчилася в матері. Працювала в заводі «Художній керамік», приватному підприємстві «Гончарний круг». Нині продовжує розмальовувати вироби, які виготовляє батько у власній майстерні. Донька Василя й Марії Омелянків.

⁵ Китриш Михайло Єгорович – див. зноску на стор. 184.

⁶ Китриш (у дівоцтві – Левченко) Галина Сергіївна – див. зноску на стор. 91.

з великої сім'ї: Василь, Мишко, сестра Люба і ще в них одна була, четверо чи п'ятеро їх. Він ото тоже з глиною пішов, пішов. Вобщем, глина дала людям путівку в життя, уже в майбутньому вони визначилися, то попіднімалися.

З усіх така була добра – це баба Дуся Пошивайлиха¹. Вона така і розкаже, і хлібосольненька. Оце Пошивайло Явдоха, оце ж вона того Ганжу в люди виводила, вірніше, він їх вивів тоді. Баба така була хлібосольна, вони й небагато жили, ну, вона така – то слящони нажаре, то вареників наваре, галушок. До неї приходять діти, вона їх не випусте, поки не нагодує. І так він (Ганжа. – Л. М.) не забував. І тоді він ото начав Пошивайлів рід виводити в люди. Гаврило² (Пошивайло. – Л. М.) такий мовчкуватий. Він тоже з бідняків, десь, у когось ото він вчився ганчарувати. Микола³ ж, син його, тоже гончар. Якщо взяти ще Пашу Білячку⁴, ця дуже гарно малювала, така була Зіна Линник⁵, дуже гарно малювала.

Самий такий був кращій спеціаліст у нас по заводу і ніколи його не згадують – це був Демченко Трохим Назарович⁶. Оце був корифей дійсно. Він усе вмів робити. Він покаже, як і ганчарувати, він покаже, як і малювати, він покаже, як і ангобувати. Він сам глазурі робив. Я бо вже, було, прихожу у вихідний. «Ану, Раїсо, іди мені допоможеш, он щас оте й розмішаємо», – каже. Знав він, де глина видобувається, де краща глина була, де жовта глина, туди на «Яри» ходили ми, де побіл, побіл вибирали. Він заготовляв просту нашу опішнянську глину, тоді вже начали возити відтіля, з Донбасу. Я хочу сказати, що Демченко казав, що нашому «Художньому кераміку» присутні такі кольори: листя зелене – хром і мідь. А кобальт синій не присутній для опішнянської кераміки. З нього робили ото виноград синенький, десь волошку синеньку робили. Головна квітка ніколи не була синьою, а була

¹ Пошивайло (у дівочтві – Бородавка) Явдоха Данилівна – див. зноску на стор. 289.

² Пошивайло Гаврило Ничипорович – див. зноску на стор. 289.

³ Пошивайло Микола Гаврилович – див. зноску на стор. 284.

⁴ Біляк Параска Петрівна – див. зноску на стор. 68.

⁵ Линник (у дівочтві – Кононенко) Зінаїда Петрівна – див. зноску на стор. 157.

⁶ Демченко Трохим Назарович – див. зноску на стор. 116.

біла, червона, жовта. А щас, я дивлюся, виходе головна квітка синя. Ну, сійчас уже перевелося все» [1; 3].

На питання, чому ім'я Трохима Демченка мало згадується, Раїса Ширай зауважила: «Я скажу так, як од душі. Того, що він дуже бився за якість продукції. І Пошивайлові Гаврилові казав: «По ній (посудина. – Л. М.) же, як улізе туди миша, ти ж бачиш, які там попруги, ти ж бачиш». Ото все казав: «Миша по ній полізе, треба, щоб було гладеньке всередині, оце зверху і всередині – то оце якісний, а якщо отут попруги такі от, як бугорочками, тіпа крутиться, не витягнуте, так як слід, то воно було неякісне, на ньому миша полізе і вилізе». Ото і так само бабу Пошивайлиху. Десь щось йому (Демченкові. – Л. М.) не понравилось, і ото він їй каже щось, що це, як курка лапою, цей виноград намалювала. Він боровся, щоб такого винограду не було, щоб отакий був настоящий виноград. Ото він присікав. Миколу Пошивайла присікав тоже за сто дело. Демченко, він за якість дуже, він вимагав, щоб було легесеньке, а вони, хлопці, отаке дно завтовшки зроблять. Він дивився, щоб і вушко красиво зроблено чи в горшку, чи в кувшині. Він, дійсно, боровся за якість. Тоді дисципліна кругом була, щоб і на роботу не запізнювалися, щоб була і якість. Це було до Шури, до Селючки, він як підходить, то в неї поналяпуване все. Оце Людмила Куц¹ робила монетку, так він давав у приклад: «Шура, піди до Куцової подивися». А воно ж лави в нас були і вона так помие, аж жовта та лава. Все було в неї акуратно. А Шура така була, як заліпиться. Ну, така жінка, так вона прожила, як могла. Ну, тоді ми так усі жили. Ну, Демченко, він то строгенький був, його боялися в таком смисле. Ну, він піднімав завод, він підняв його після війни. Це люди розказували, який він був патріот якості... Тоді прийшов до нас Мирко² і перетяг всю стройкантору до нас. Задорожний³ тоді був головним енергетиком, це він став

¹ Куц Людмила Дмитрівна (1939 р. н.) – малювальниця. Розмальовувати гончарні вироби вчилася в заводі «Художній керамік». Донька Марії Моргун.

² Мирко Олексій Павлович – див. зноску на стор. 125.

³ Задорожний Михайло Васильович – див. зноску на стор. 127.

уже, як розпався завод після Мирка. Покойний Сергій Яценко¹ казав: «Запам'ятайте: Задорожний виб'ється». Так і є».

Розквіт заводу був, коли був Леженін, Демченко, була Кисельова, а тоді Ганжа. Тоді (після Петра Ганжі. – Л. М.) був Кошеленко головним художником. То він непоганим керівник був, а тоді його поставили директором після головного художника. Він довго не пробув. Тоді всі наші майстри – Сердюченко², Хлонь³, Білик – училися в Миргородському керамічному технікумі й пізніше ж повиростали свої майстри. Коли я ставала на роботу в промкомбінат, тоді був директором Говорун Олександр Антонович, тоді був Смоляга, а коли об'єднали з «Художнім кераміком» у 1962 році, став Леженін Іван Петрович, а Смоляга, він на пенсію пішов чи що. Після Леженіна став Олексій Павлович Мирко, це вже його прислав райком партії. А стройконторою став керувати Демченко Іван Трохимович, а тоді вже Мирко і його перетягнув до нас, головою профсоюзу він був. Ще в 1992 році, напевно, Мирко керував. При мені головним інженером був Демченко Трохим Назарович. При Говорунові Кривошапка Василь Миколайович⁴ був майстром. Там не було тоді інженера, мастер дивився за якістю, за всим. Оце Кривошапка мене учив, як робити плитку, обрізати. А при Леженіну був Демченко головним інженером. А при Кошеленкові був Білик Павло Іванович. А при Миркові робив Крепак Олександр Васильович. Майстрами цехів

¹ Яценко Сергій Трохимович (1931–1997) – гончар. Працював у артілі (згодом – заводі) «Художній керамік». Син Трохима Яценка.

² Сердюченко Іван Данилович (1939 р. н.) – гончар-скульптор. Гончарній справі вчився в Семена Онищенка. Закінчив Миргородський керамічний технікум імені Миколи Гоголя. Працював гончарем, головним теплотехніком в артілі (згодом – заводі) «Художній керамік». Син Данила й Марфи Сердюченків, брат Ганни Міщенко й Дмитра Сердюченка, брат по батьковій Онисії Лісяної, чоловік Євдокії Сердюченко.

³ Хлонь Василь Федорович – див. зноску на стор. 116.

⁴ Кривошапка Василь Миколайович (1913–2001) – майстер глиняної іграшки, технолог. Навчався в Опішнянській керамічній промисловій школі. Працював технологом у керамічному заводі «Луч свободи» в м. Костянтинівка Донецької області; у цеху з переробки глини в керамічному заводі в м. Кременець Тернопільської області; був керівником виробництва в артілі «Червоний гончар»; майстром цеху в заводі «Художній керамік». Батько Любові Жижурі.

були: в третьому цеху – Хлонь Василь Федорович; Дуся Чугуєвець¹ – у другому цеху робила при Миркові. Самим харошим майстром другого цеху був Хмелик Іван Іванович². Там була найбільша кількість людей. Це він з Леженіним і Демченком робив. Він нічого не кончав, був з гончарів. Він умів і глазури ставити, і ангоби. Основна робота від мастера залежала, як майстер організує.

І тоді протів Мирка піднявся весь колектив; колотилися, що він одним давав дуже багато продукції. От протів Мирка почали поставати і тоді просили, щоб нас одділили од Художпром, а не одділили. Укрхудожпром не відпустив. Тоді Мирко почав хворіти і пішов на інвалідність, і тоді поставили Задорожного. Ну, я при Задорожному не робила. То – дядько хитромудрий. Глинка ще залишилася, ту шо Мирко навозив. Він торгував глиною і січас торгує глиною готовою. Переробляють, перемелюють і сам собі робе в карман. Ну, людям жи то якась робота треба. Якби воно організовано... Щас ніхто не хоче іти на виробіток, лучче торгувати, чим я ото буду сидіти.

Ну, сійчас уже перевелося все. Тоді ж було норма – сто кувшинів на 5 гривень. Так треба було їх принести, поангобірувати, підсушити попід батареями, носимо туди, де горнове. Ото робили за день, так яка тоді буде якість. Це Паша Білячка останнє время творчеством займалася, вона тіки малювала. Для неї норми не було, а остальні на нормі. А шо таке норму робити? А Трохим Назарович коли був, тоді малювали сорок штук на норму. Тоді була якість. Коли норму підняли до сорока п'яти кувшинів, усі піднялися на вуха. Тоді довели до того, що стало сто кувшинів. І гончарям добавляли норму, і нам добавляли. Сьогодні – рекорд, а завтра – норма. Воно хотіли більше заробити, над нормою більше платили. Получали по 70-80 рублів, а ставка тоді була 60 рублів. Ну, й ми так ото витягали. Тоді було так. Оце було, реалізація не виконується, приходе мастір і каже: «Дівчата, завтра субота, хто вийде машину

¹ Чугуєвець Євдокія Григорівна (1956 р. н.) – малювальниця. Працювала маркувальницею в цеху № 1, майстром цеху № 2 в заводі «Художній керамік».

² Хмелик Іван Іванович – див. зноску на стор. 169.

грузити?». Оце мальовщиці були, глазіровщиці, ангобіровщиці, то і машини грузили, і дрова грузили. Що ми тіки не робили, тільки що не гончарювали і не палили! Чужих же не було. А воно ж, і після роботи сиділи, і в неділю приходили посушити, доглянути, бо його треба, щоб не пересихало. І Демченко приходив, зроби заготовки: ножки, головку, туловище «барана» чи «лева»... Мололи, що він роботи присвоював, хай не брешуть! Орнаменти художники розробляли, він ніякого відношення до орнаментів не мав. Ну, він знав, бо казав: «Малюй простенько, акуратненько». Демченко настільки був чесним! При Леженіну давали нам, працюючим, по складометру дров. Давали ж і Демченкові. А чия морда понравилася, тому й по два складометри давали. А він, дивлюся, їде підвода, на підводі отакі пеньки, а ззаду Демченко їде. Коли оказується він не схотів (дров. – Л. М.). А Леженін казав: Трохим Назарович, ти мене не позорь». А Демченко казав: «Що людям, те і мені. Я не хочу, щоб балакали за мене, що я взяв два складометри». Ото Демченко ніколи не брав горшків, як другі. Брак нам давали на зарплату, це вже як завод розпадався, десь у 1992 році. Самі возили продавати і отут продавали на базарі. А ми саме дітям хату строїли. О, Боже, немає грошей, що ж робить! А зятів батько з Чорнухинського району і туди возив, і в Чорнухи, і в Лубни. А ми їздили і в Гадяч. А воно ж брали не перший сорт, то писалося некондиційне. Був 33 копійок квітничок некондиційний, та до мене як придобалися з податкової: «А чого ви берете 40 копійок?». Так я от найняла транспорт, мені ж треба заплатити, отож там і узяла де 6 копійок, де 7. Тоді й пенсії не давали, о не дай Бог! Це все спеціально було зроблено капіталістами, щоб розвалити ССРСР. Ніхто її (кераміку. – Л. М.) не брав, не приїжджали по посуду, не було реалізації. Поки був Союз, наші вироби ішли на Ленінград, у Росію, контейнерами йшла по всіх кутках наша кераміка. А не стало Союзу, воно нікуди не йде. Таке було время – ні зарплати, ні грошей, хто б його брав ті горшки? Це вже пізніше почали підприємці виростати. Я чула, що якийсь харківський підприємець хоче закупити продукцію

Костенищини, то, кажуть, він оце забере, де оце й з Городища, Яблучного і подібне.

На заводі робили цілі династії, сім'ями робили: чоловік, жінка, діти приходили. І свої росли, ото тільки художників присилали. Так воно і йшло.

Цікаво тоді було. Суботники часто були, а були не тільки в суботу, а то після роботи убирання території... ставок чистили, рибку туди закидали, мальків. Отам, де зараз ставок, була волейбольна площадка, в обідню перерву хлопці грали, та й дівчата, у волейбол. Було в цехах прибираємо: побілка, покраска. На території були і цвіточки посіяні. Тоді було весело, хор два рази на тиждень» [1; 3].

Зворушена спогадами, Раїса Ширай зауважила: «Якби був завод, то було б де людям робити, скільки товару тоді виробляли, а тепер музей забрав перший цех, то інтересно було подивитися, що там наробили» [1; 3]. Раїса Ширай, яка, до речі, живе поряд із Музеєм мистецької родини Кричевських, який функціонує в будівлі колишнього цеху № 1 заводу «Художній керамік», забажала відвідати цей музей. Тож 12 березня 2015 року співробітники Меморіального музею-садиби гончарської родини Пошивайлів, Меморіального музею-садиби гончарки Олександрі Селюченко й Музею мистецької родини Кричевських організували зустріч із майстрами, які працювали в цехах колишнього заводу «Художній керамік». Працівниці заводу – Ганна Міщенко¹, Лідія Омеляненко², Марія Кульбака³, Раїса Ширай, Лідія Мацко⁴ – були приємно вражені від вигляду приміщень музею і садиб. «Їхні спогади були надзвичайно зворушливими, окремі з них постали за фотографіями тих років, майстрині розглядали їх з особливою теплотою, адже це – їхня історія...» [2].

¹ Міщенко (у дівоцтві – Сердюченко) Ганна Данилівна – див. розділ 32.

² Омеляненко Лідія (1936–2018) працювала ангобувальницею, обточницею, відливицею виробів у гіпсових формах у заводі «Художній керамік» (1977–1995).

³ Кульбака (у дівоцтві – Свіда) Марія Андріївна – див. розділ 7.

⁴ Мацко (у дівоцтві – Засць) Лідія Миколаївна (1950 р. н.) – див. розділ 17.

(Зліва направо) Лідія Мацко, завідувач Меморіального музею-садиби гончарської родини Пошивайлів Наталя Гринь, Раїса Ширай, Марія Кульбака. Опішне, Полтавщина. 12.03.2015. Фото Жанни Різниченко. Національний музей-заповідник українського гончарства в Опішному, Національний архів українського гончарства

Екскурсія в Меморіальному музеї-садибі гончарки Олександри Селюченко:
(зліва направо) Ганна Міщенко, Лідія Омеляненко, Раїса Ширай, Лідія Мацко, Марія Кульбака й завідувач Музею-садиби Наталя Ібрагімова. Опішне, Полтавщина. 12.03.2015. Фото Людмили Меткої. Національний музей-заповідник українського гончарства в Опішному, Національний архів українського гончарства

Раїса Ширай пише відгук у Музеї мистецької родини Кричевських.
Опішне, Полтавщина. 12.03.2015. Фото Жанни Різниченко.
Національний музей-заповідник українського гончарства в Опішному,
Національний архів українського гончарства

08.03.2015

Щиро раді існуванню такого закладу. Бажаємо Вам
розширення експозиції, а Україні - більше таких цікавих
закладів. В як Вещи з Кієвщини.
Мондрі Вещи

12 березня 2015р
Шановні працівники музею, щиро дякую
Вам за хорошу змістову екскурсію
за експонатами, за ваші добрі дружескі розмови,
за цю красу, що ми побачили

- 1 Ширай - Алла
- 2 Ожешко - Алла
- 3 Мацюк - Алла
- 4 Кувальцаря - Алла

Запис Раїси Ширай у «Книзі відгуків» Музею мистецької родини Кричевських.
Опішне, Полтавщина. 08.03.2015. Фото Жанни Різниченко.
Національний музей-заповідник українського гончарства в Опішному,
Національний архів українського гончарства

1. Метка Людмила. Звіт про керамологічну експедицію (Опішне, Полтавщина. 05.06.2013) // Національний музей-заповідник українського гончарства в Опішному, Національний архів українського гончарства. – Ф. 1. – Оп. 7. – Од. зб. 171. – 25 арк.
2. Різниченко Жанна. На крилах спогадів [Електронний ресурс] / Жанна Різниченко. – Режим доступу : <http://opishne-museum.gov.ua/news/1109-na-krylakh-spohadiv.html>
3. Спогади Шираї Раїси (1941 р. н.). [Аудіододаток до: Метка Людмила. Звіт про керамологічну експедицію (Опішне, Полтавщина. 05.06.2013)] // Національний музей-заповідник українського гончарства в Опішному, Національний архів українського гончарства. – Аудіофонд. – № 391.

РОЗДІЛ 39

ГОНЧАРНЕ ПРИВАТНЕ ПІДПРИЄМСТВО «ЗАДОРОЖНИЙ» ТА ЙОГО МАЙСТРИ

В липні 2015 року ми з керамологом Оленою Клименко в рамках проекту «Гончарство Опішного в іменах його майстрів» здійснили керамологічні експедиції до приватного підприємства «Задорожний» в Опішному. Загалом історія функціонування приватного підприємства потребує окремого дослідження. Нашим основним завданням було з'ясувати чисельність гончарів, малювальниць, майстрів іграшки, які на час нашого дослідження працювали в підприємстві, а також їхні прізвища, спеціалізації; нинішній стан приміщення колишнього заводу «Художній керамік»; специфіку виготовлення й оздоблення гончарних виробів; асортимент продукції; де і яким чином збувають вироби тощо.

Як стало відомо, ПП «Задорожний» засноване 2009 року на основі ПП «Гончарний круг», яке діяло впродовж 2002–2009 років у одному з приміщень (побудованому на початку 1930-х років) цеху

Будівля цеху № 1 артілі «Художній керамік».

Опішне, Полтавщина. 1949–1950. Фото Сергія Нечипоренка. Приватний архів Сергія Нечипоренка; копія – Національний музей-заповідник українського гончарства в Опішному, Національний архів українського гончарства

Будівля цеху № 1 артілі «Художній керамік».
Опішне, Полтавщина. 1949-1950. Фото Сергія Нечипоренка. Приватний архів Сергія Нечипоренка;
копія – Національний музей-заповідник українського гончарства в Опішному,
Національний архів українського гончарства

№ 2 колишнього заводу «Художній керамік». Керує підприємством Михайло Васильович Задорожний. Він народився 21 листопада 1956 року в с. Старицьківка Машівського району Полтавської області. Після закінчення середньої школи навчався в Полтавському електротехнічному технікумі (1973–1974). В Опішному проживає з 1981 року. Працював у заводі «Художній керамік» на будівництві нового приміщення цеху № 2, згодом – інженером-енергетиком, займався експлуатацією систем теплового й енергетичного забезпечення підприємства. З 1996 року – директор заводу «Художній керамік». 2002 року, коли завод «Художній керамік» було офіційно закрито, Михайло Задорожний заснував на його основі ПП «Гончарний круг», яке 2009 року й було реорганізовано в ПП «Задорожний». Жоден із виробничих процесів, окрім гончарювання й малювання,

1

2

Посуд на подвір'ї цеху № 2 заводу «Художній керамік» (1, 2).
Опішне, Полтавщина. 1949–1950. Автор фото невідомий.
Національний музей-заповідник українського гончарства в Опішному,
Національний архів українського гончарства

не обходився без участі Михайла Задорожного: «Я і доглядчик, і точчик, і пальцик, а також глазурувальник, формувальник, реалізатор» [1; 2]. Михайло Задорожний навчився гончарювати у відомого опішненського гончаря Михайла Острянина¹, який певний час співпрацював із ПП «Гончарний круг» і ПП «Задорожний».

На час нашого дослідження в ПП «Задорожний» працювали близько 15 осіб. Для роботи було облаштовано цехи колишнього приміщення заводу «Художній керамік». Збудовану на початку 1980-х років будівлю нам не довелося побачити на власні очі, оскільки там, зі слів Михайла Задорожного, «уже майже нічого немає, одні стіни» [1; 2]. Нинішній технологічний процес виготовлення глиняного посуду не відрізнявся від того, яким користувалися ще в заводі. Для роботи використовували глину «ще зі старих запасів, коли директором працював Микола Мирко і було накопано 6 тон» [1; 2]. Ангоби, поливу готували самотужки. Використовували барвники, придбані ще в середині 1990-х років у м. Ликіно-Дульово Орехово-Зуєвського району Московської області. Тільки 2 працівники підприємства працювали на постійній основі, інші приходили за потреби, на прохання директора, з-поміж яких 2 допомагали готувати для роботи глину, 1, окрім самого Михайла Задорожного, брав участь у випалюванні, ще 1 працював сортувальником на складі готової продукції.

У ПП «Задорожний» на час обстеження працювали 4 гончарі: Віктор Хмелик, Віктор Дараган, Людмила Гурін, Юлія Куліш. Поспілкуватися з Віктором Михайловичем Хмеликом – сином опішненського гончаря Михайла Хмелика² й малювальниці Таїсії Хмелик³, нам не вдалося. У підприємство його запрошують (він час від часу виїздить на роботу за кордон), коли потрібно виготовити «велич» (вироби об'ємом понад 3 л), а також макітри, вази, тарелі.

Глиняний посуд (об'ємом до 3 л) виготовляли Віктор Дараган і Людмила Гурін (у дівоцтві – Чижмак).

¹ Острянин Михайло Максимович – див. зноску на стор. 80.

² Хмелик Михайло Семенович – див. зноску на стор. 436.

³ Хмелик (у дівоцтві – Походун) Таїсія Михайлівна – див. зноску на стор. 436.

1

2

Територія ПП «Задорожний» (колишній цех № 2 заводу «Художній керамік») (1, 2).
Опішне, Полтавщина. 2015. Фото Людмили Меткої.
Національний музей-заповідник українського гончарства в Опішному,
Національний архів українського гончарства

Директор ПП «Задорожний» Михайло Задорожний (праворуч) і його помічник Віктор Бездубний. Опішне, Полтавщина. 2015. Фото Людмили Меткої. Національний музей-заповідник українського гончарства в Опішному, Національний архів українського гончарства

Працівники ПП «Задорожний» (зліва направо): Любов Кальна, Людмила Гурін, Лідія Запорожець, Галина Доброхот, Михайло Задорожний, Алла Коритченко. Опішне, Полтавщина. 2015. Фото Людмили Меткої. Національний музей-заповідник українського гончарства в Опішному, Національний архів українського гончарства

Дараган Віктор Анатолійович народився 10 серпня 1964 року в м. Охтирка Сумської області. Займатися гончарством мріяв із дитинства. 1998 року оселився в Опішному й прийшов працювати в завод «Художній керамік». Його наставниками з гончарювання були Галина Пацула¹, Михайло Острянин, Дмитро Зубань². Після закриття заводу трудився у власній майстерні вдома. Виготовляти іграшку-свистунець, сувеніри навчився у Володимира Нікітченка³. З 2008 року співпрацює з Михайлом Задорожним, а також не полишає гончарювати вдома. Асортимент його виробів: супники та покришки до них, горщики, макітри, глечики.

Гурин (у дівоцтві – Чижмак) Людмила Яківна народилася 20 жовтня 1957 року в Опішному. 1988 року закінчила Миргородський керамічний технікум імені Миколи Гоголя, де отримала спеціальність «технік-технолог» і «художник керамічного виробництва». Працювала гончарем у заводах «Художній керамік» (1974–1976) і «Керамік» (1980–2003). Її наставники з гончарства – Гаврило Пошивайло⁴, з малювання – Марія Боярчук⁵. Наприкінці 2007 року гончарювала в ПП «Гончарний круг», 2015 року – у ПП «Задорожний». Асортимент її виробів: горщики для печені, миски, макітри, глечики, квітники, чайники, вази, чашки. Оздоблює вироби ритованим декором.

Зрідка, коли надходили значні замовлення, у ПП «Задорожний» гончарювала Юлія Куліш (у дівоцтві – Чоботаренко, 1977 р. н.).

З-поміж малювальниць, які в липні 2015 року працювали в ПП «Задорожний», – Кальна (у дівоцтві – Пічка) Любов Павлівна, Запорожець (у дівоцтві – Підгора) Лідія Василівна, Доброхот (у дівоцтві – Залакоцька) Галина Володимирівна, Коритченко (у дівоцтві – Бондаренко) Алла Василівна.

¹ Пацула (у дівоцтві – Костенко) Галина Григорівна (1951–2008) – гончарка. Гончарній справі вчилася в Олексія Марехи, Михайла Острянина, Дмитра Зубаня. Працювала в заводі «Художній керамік».

² Зубань Дмитро Іванович – див. зноску на стор. 365.

³ Нікітченко Володимир Васильович – див. зноску на стор. 183.

⁴ Пошивайло Гаврило Ничипорович – див. зноску на стор. 289.

⁵ Боярчук (у дівоцтві – Герасименко) Марія Степанівна (1922, Малі Будища, Зіньківський район, Полтавська область – 1999) – малювальниця. Навчалася в Опішнянській школі майстрів художньої кераміки. Працювала в артілі (згодом – заводі) «Художній керамік».

Віктор Дараган.
Опішне, Полтавщина. 2015.

Фото Людмили Меткої.
Національний музей-заповідник українського
гончарства в Опішному,
Національний архів українського гончарства

Людмила Гурін (1, 2).
Опішне, Полтавщина. 2015.

Фото Людмили Меткої.
Національний музей-заповідник
українського гончарства в Опішному,
Національний архів українського гончарства

Кальна Любов Павлівна народилася 28 вересня 1954 року в Опішному. Донька опішненського гончаря Павла Івановича Пічки¹. Ліпити іграшку вчилася в батька, розмальовувати гончарні вироби – у Марії Боярчук і Тамари Мотрій². Працювала малювальницею в заводі «Художній керамік» (1974–1979; 1984–2002), згодом – у ПП «Гончарний круг», пізніше – у ПП «Задорожний». Гончарні вироби оздоблює в техніці контурної мальовки, а також виконує наліплений і ритований декор, останній з яких є нетрадиційним для Опішного. Донька Любові Кальної – Оксана Миколаївна Северин³ – працює малювальницею в майстерні Державної спеціалізованої художньої школи-інтернату I-III ступенів «Колегіум мистецтв у Опішному» імені Василя Кричевського.

Запорожець Лідія Василівна народилася 13 червня 1957 року в с. Малі Будища (Полтавщина). У її родині гончарював батько – Василь Прокопович Підгірний⁴. Гончарній справі вчилася в Галини Пацули. 1975 року Лідія Запорожець працювала обліковцем, через рік – малювальницею, з 1996 року – гончарем у заводі «Художній керамік», згодом малювальницею – у ПП «Гончарний круг», пізніше – у ПП «Задорожний». Виготовляла посуд невеликого розміру (до 2 л): миски, глечики, макітри. Її донька Вікторія⁵ працює майстром у Державній спеціалізованій художній школі-інтернаті I-III ступенів «Колегіум мистецтв у Опішному» імені Василя Кричевського,

¹ Пічка Павло Іванович (1926–1983) – гончар, майстер глиняної іграшки. Гончарював удома. Працював «пальщиком» в артілі «Художній керамік». Батько Любові Кальної.

² Мотрій (у дівочстві – Богдан) Тамара Павлівна – див. зноску на с. 166.

³ Северин (у дівочстві – Кальна) Оксана Миколаївна (1975 р. н.) – малювальниця, член Національної спілки майстрів народного мистецтва України. Працює майстром навчально-виробничої майстерні в Державній спеціалізованій художній школі-інтернаті I-III ступенів «Колегіум мистецтв у Опішному» імені Василя Кричевського.

⁴ Підгірний Василь Прокопович (1926–2001) – гончар. Гончарній справі вчився в Дмитра Ємця. Працював гончарем, копачем глини, «пальщиком» в артілі (згодом – заводі) «Художній керамік».

⁵ Заліська (у дівочстві – Запорожець) Вікторія Василівна (1976 р. н.) – малювальниця, член Національної спілки майстрів народного мистецтва України. Працює майстром навчально-виробничої майстерні в Державній спеціалізованій художній школі-інтернаті I-III ступенів «Колегіум мистецтв у Опішному» імені Василя Кричевського. Донька Лідії Запорожець.

син Олександр¹ – гончар, художник Наукового відділу виставок Національного музею-заповідника українського гончарства в Опішному.

Доброхот Галина Володимирівна народилася 1 червня 1958 року в с. Базар Чортківського району Тернопільської області. Після закінчення середньої школи навчалася в Косівському технікумі народних художніх промислів імені Василя Касіяна (нині – Косівський інститут прикладного та декоративного мистецтва Львівської національної академії мистецтв), де отримала направлення на роботу в Опішне. Упродовж 1980–2002 років працювала сортувальницею виробів у цеху № 3, а потім – у цеху № 2 заводу «Художній керамік», з 2002 року – у ПП «Гончарний круг», згодом – у ПП «Задорожний». Спостерігаючи за роботою колег, самотужки навчилася малювати.

Коритченко Алла Василівна народилася 7 квітня 1974 року в Опішному. 2005 року прийшла на роботу в ПП «Гончарний круг», де працювала сортувальницею, «доглядчицею» виробів, готувала ангоби. Згодом навчилася розмальовувати посуд. У ПП «Задорожний» декорувала вироби, виконувала ритований декор, фляндрівку, а також працювала на складі готової продукції.

Окрім зазначених вище малювальниць, у ПП «Задорожний» працює формувальницею виробів Костюк (у дівочтві – Залакоцька) Надія Василівна, сестра Галини Доброхот, яка теж народилася в с. Базар Чортківського району Тернопільської області 1962 року. Наприкінці 1980-х років вона приїхала в Опішне і пішла працювати формувальницею, сортувальницею виробів у завод «Художній керамік», з 2002 року – у ПП «Гончарний круг», згодом – у ПП «Задорожний».

Мостова (у дівочтві – Міщанин) Наталя Михайлівна (1973 р. н.), уродженка с. Малі Будища (Полтавщина). З 1991 року працювала малювальницею в заводі «Художній керамік», навчала

¹ Запорожець Олександр Васильович (1981 р. н.) – гончар. Працює художником Наукового відділу виставок у Національному музеї-заповіднику українського гончарства в Опішному. Син Лідії Запорожець.

Малювальниця Любов Кальна.

Опішне, Полтавщина. 2015.

Фото Людмили Меткої.

Національний музей-заповідник
українського гончарства в Опішному,
Національний архів українського гончарства

Малювальниця Лідія Запорожець.

Опішне, Полтавщина. 2015.

Фото Людмили Меткої.

Національний музей-заповідник
українського гончарства в Опішному,
Національний архів українського гончарства

її Любов Жижура¹. Потім кілька років Наталя жила в Полтаві, 1998 року повернулася в завод, де навчалася гончарній справі в Галини Пацули. Гончарювала недовго, займалася обточуванням виробів. Після закриття заводу (2002) залишилася працювати «обточчиком» виробів спочатку в ПП «Гончарний круг», згодом – у ПП «Задорожний».

Сучасний опішненський глиняний посуд, який виготовляли майстри ПП «Задорожний», зберіг розмаїття побутового (гличики, миски, макітри, горщики для печені, чашки, квітники)

¹ Жижура (у дівочтві – Кривошапка) Любов Василівна (1945 р. н.) – малювальниця. Розмальовувати гончарні вироби вчлася в Мотрони Назарчук. Працювала в заводі «Художній керамік». Донька Василя Кривошапки.

**Малювальниця Галина Доброхот.
Опішне, Полтавщина. 2015.**

Фото Людмили Меткої.
Національний музей-заповідник
українського гончарства в Опішному,
Національний архів українського гончарства

**Наталія Мостова.
Опішне, Полтавщина. 2015.**

Фото Людмили Меткої.
Національний музей-заповідник
українського гончарства в Опішному,
Національний архів українського гончарства

та декоративного (вази й тарелі) посуду. Майстри підприємства для малювки використовували кольорові ангоби. Елементами декору традиційно залишався рослинний орнамент: квіти, грона винограду, колоски, гілки у вигляді букетів і віночків. Миски оздоблювали фляндрівкою (нанесення кольорів на поверхню виробів з подальшим їх розтягуванням спеціальним дротяним гачком). На вироби наносили також наліплений і ритований декори. Сучасні вироби підприємство виготовляло в традиційному для Опішного «заводському» стилі 1970-х – 1990-х років. Підприємство практикувало виготовлення на замовлення декоративної облицювальної плитки.

Любов Кальна демонструє вироби (сирець), виготовлені гончарем Віктором Хмеликом та розмальовані нею в ПП «Задорожний».

Опішне, Полтавщина. 2015. Фото Людмили Меткої. Національний музей-заповідник українського гончарства в Опішному, Національний архів українського гончарства

Посуд у сушарні ПП «Задорожний». Опішне, Полтавщина. 2015.

Фото Людмили Меткої. Національний музей-заповідник українського гончарства в Опішному, Національний архів українського гончарства

1

2

Склад готової продукції ПП «Задорожний» (1, 2). Опішне, Полтавщина. 2015.
Фото Людмили Меткої. Національний музей-заповідник українського гончарства в Опішному,
Національний архів українського гончарства

Приватне підприємство ПП «Задорожний», як уже зазначалося, розмішувалося в одному з приміщень колишнього заводу «Художній керамік». Оскільки цехи були облаштовані старим оснащенням, узимку вони не обігрівалися, тому доводилося виробити випалювати дровами, у холодну пору року гончарі й малювальниці не працювали; лише деякі працівники займалися випалюванням і продажем виробів. Власних спеціалізованих магазинів підприємство не мало. Працювали на замовлення, а також продавали вироби під час різноманітних мистецьких заходів, ярмарків, зокрема Сорочинського, який проходить щороку в с. Великі Сорочинці (Полтавщина). Нині продукція ПП «Задорожний» продається й на місцевому ринку кераміки.

-
1. Метка Людмила. Звіт про керамологічну експедицію (Опішне, Полтавщина. 17-21.07.2015) // Національний музей-заповідник українського гончарства в Опішному, Національний архів українського гончарства. – Ф. 1. – Оп. 7. – Од. зб. 188. – 5 арк.
  2. Спогади Задорожного Михайла (1956 р. н.). [Аудіододаток до: Метка Людмила. Звіт про керамологічну експедицію (Опішне, Полтавщина. 17-21.07.2015)] // Національний музей-заповідник українського гончарства в Опішному, Національний архів українського гончарства. – DVD фонд. – № 519.

ДОДАТОК

ГРУПОВІ ФОТО
ПРАЦІВНИКІВ
ГОНЧАРСЬКИХ
АРТІЛІ/ЗАВОДУ
ОПІШНОГО
1940-Х –
1960-Х РОКІВ

I Колектив робітників артілі інвалідів «Червоний гончар» (зліва направо):
(напівлежать)
Володимир Кулик (перший),
Олександра Ковпак (друга);
(перший ряд знизу)
Олександр Багрій (перший),
? Боцьва (третя),
Софія Галаган (восьма),
Марія Пругло (дев'ята),
? Линник (десята);
(другий ряд)
? Пругло (третій),
Мефодій Сердюченко (п'ятий),
Трохим Демченко (шостий),
Федір Хлонь (восьмий),
? Каленич (одинадцятий),
Наталія Бублик (дванадцята);
(третій ряд)
Степан Шиян (третій),
Іван Грипич (четвертий),
Харлампій Галаган (сьомий),
Павло Фесик (одинадцятий),
Павло Каленич (дванадцятий);
(четвертий ряд)
Григорій Вишневецький (восьмий),
Семен Денисенко (дев'ятий).
Опішне, Полтавщина. Червень 1940.
Автор фото невідомий.
Національний музей-заповідник українського гончарства в Опішному,
Національний архів українського гончарства

Робітники артлі інвалідів «Червоний гончар»:

Трохим Демченко (перший ряд, четвертий), **Олександра Ковпак** (перший ряд, п'ята), **Семен Хлонь** (перший ряд, шостий); ? **Линник** (другий ряд, шоста), **Софія Галаган** (другий ряд, сьома), **Марія Пругло** (другий ряд, восьма). Опішне, Полтавщина. 1940.

Автор фото невідомий. Національний музей-заповідник українського гончарства в Опішному, Національний архів українського гончарства

І Малювальниці артлі «Художній керамік», серед яких – випускники опішненських гончарних навчальних закладів різних років (зліва направо): (перший ряд) Єфросинія Герасименко, Тетяна Гриб, (?), Уляна Чуйко, Ганна Радченко; (другий ряд) Катерина Герман, Мотрона Назарчук, Трохим Демченко, Наталя Оначко, Мотрона Мирна, Параска Біляк; (стоять) Ганна Канівець, Євдокія Боцьва. Опішне, Полтавщина. Кінець 1940-х. Автор фото невідомий. Приватний архів Людмили Овчаренко

I Колектив артілі «Художній керамік»

(зліва направо):

(напівлежать) Трохим Демченко,

Сава Ярош;

(перший ряд) Василь Жилавець, (?), (?),

Іван Радченко, Мотрона Назарчук,

Наталя Оначко, (?), Іван Білик,

Олексій Гергуль, (?);

(другий ряд) (?), (?), (?), (?), Ганна Канівець,

Омелян Герасименко, Параска Біляк,

Григорій Тягун, Мотрона Мирна,

Уляна Чуйко, Катерина Герман, Марія Тягун;

(третій ряд) (?), Максим Моргун,

Прокіп Отченашко, Яків Нагірний,

Анастасія Ємець, Тетяна Гриб;

(четвертий ряд) (?), (?), Єфросинія

Герасименко, (?), Ганна Радченко;

(п'ятий ряд) (?), (?), (?), (?),

Мефодій Сердюченко, Захар Коломієць,

Терентій Наливайко, Пилип Багрій, (?),

Анастасія Винник, Галина Винник, (?), (?).

Опішне, Полтавщина.

Друга половина 1940-х.

Автор фото невідомий.

Національний музей-заповідник

українського гончарства

в Опішному, Національний архів

українського гончарства

І Працівники артілі «Червоний гончар» (зліва направо):

(перший ряд знизу) Іван Мареха, Павло Деркач, Іван Галаган, Уляна Швець, Іван Штанько з двома дітьми, Іван Лубанець з дитиною, Надія Жижуря, Ольга Рижова, Володимир Дяденко, Михайло М'якоступ;

(другий ряд) Іван Дацінька, Микола Шулик, Дмитро Галаган, Федір Хлонь, Василь Кривошапка, Яким Багрій, Степан Коломієць, Володимир ?, Галина Шиян;

(третій ряд) Василь Зелиб, Іван Карпенко, Орина Пошивайло, Марія Пругло, Євдокія Лещенко, Ніна Лещенко, Євдокія Ноженко, Ніна Киричок, Зінаїда Хлонь, Олександра Киричок, Тамара Лисенко, Олександра Порохівник, Варвара Шиян, Олексій Горілей, Лідія Гурін, Григорій Денисенко, Іван Порохівник, Іван Горілей;

(четвертий ряд) Поліна Пошивайло, Уляна Хмелик, Тетяна Бей, Тамара Гурін, Олексій Денисенко, Антоніна Олійник, Марія Шиян, Раїса Гужва, Андрій Хлонь, Галина Сальник, Ганна Грипич, Любов Хлонь.

Опішне, Полтавщина. 1957. Автор фото невідомий. Національний музей-заповідник українського гончарства в Опішному, Національний архів українського гончарства

Адміністративно-технічні працівники заводу «Художній керамік» (зліва направо): (хлопчик попереду) Микола (пасинок Олександра Булави); (перший ряд низу) Іван Ярівчик, Федір Хлонь, Олексій Пронякін; (другий ряд) Дмитро Сердюченко, Іван Хмелик, Павло Білик, Іван Леженін, Василь Кривошапка, Раїса Ширай, Нонна Кисельова, Катерина Пашенко, Трохим Демченко; (третій ряд) Поліна Сиса, Василь Хлонь, Ніна Киричок, Галина Кушій, Ольга Звагольська, Олександр Булава, Андрій Манько, Олександр Макуха; (четвертий ряд) Григорій Овсій, Іван Галаган, Олексій Денисенко, Петро Задорожний, Сергій Шкурпела, Іван Остапенко, Павло Савінков, Іван Шкребела, Іван Біляк.

Опішне, Полтавщина. 25.09.1964.

Автор фото невідомий.

Національний музей-заповідник українського гончарства в Опішному, Національний архів українського гончарства

I Працівники заводу

«Художній керамік», цех №1

(зліва направо):

(перший ряд знизу)

**Петро Омеляненко, Григорій Тягун,
Михайло Жижура;**

(другий ряд) **Наталія Штанько, Олена
Штанько, Людмила Слищенко, Галина
Кононенко, Надія Шиян, Тамара Гринь,
Григорій Киричок, Дмитро М'якоступ,
Іван Сердюченко;**

(третій ряд) **Ганна Канівець, Любов
Демченко, Нонна Кисельова,
Віра Прокопенко, Катерина Пашенко,
Трохим Демченко, Іван Леженін, Іван
Ярівчик, Тетяна Оначко, Андрій Манько,
Надія Мороховець, Олександр Булава;**

(четвертий ряд) **Зінаїда Линник, Ольга
Оркодашвілі, Марія Тягун, Галина Винник,
Олексій Пронякін, Ольга Яценко,
Іван Остапенко, Семен Мелашенко,
Василь Омеляненко, Володимир
Сидоренко, Володимир Демченко,
Василь Біляк;**

(п'ятий ряд) **Михайло Шаблій, Григорій
Овсій, Петро Деркач, Лідія М'якоступ,
Параска Яценко, Галина Діденко, Параска
Біляк, Параска Середа, Олександра
Острянин, Сергій Яценко, Галина Заїченко,
Марія Титаренко, Олексій Мареха,
Іван Радченко;**

(шостий ряд) **Олександра Маняхіна,
Марія Омеляненко, Михайло Хлонь,
Лідія Каленич, Михайло Варвинський,
Віра Каленич, Олександра Сохацька,
Михайло Острянин, Анастасія Радченко.
Опішне, Полтавщина. 25.09.1964.**

Автор фото невідомий.

Національний музей-заповідник
українського гончарства в Опішному,
Національний архів українського гончарства

Працівники заводу «Художній керамік», цех №2 (зліва направо):
(перший ряд знизу) Микола Жилавець, Іван Жилавець, Іван Кононенко, Яків Мацко, Григорій Бордун, Марія Бордун, Любов Чабан, Петро Зубань;
(другий ряд) Михайло Сулим, Степан Бордюг, Афанасій Радченко, Дмитро Радченко, Михайло Терентійович Різник, Галина Каніболоцька;
(третій ряд) (?), Ірина Миколаївна Радченко, Яків Манько, Марія Боярчук, Павло Савінков, Іван Хмелик, Валентина Мареха, Євдокія Мацко, Ірина Іванівна Радченко, Наталя Ярьсько, Олександр Макуха;
(четвертий ряд) Олена Зубань, Мотрона Назарчук, Віра Мацко, Олександра Цюрюпа, Любов Дацінька, Трохим Демченко, Надія Хлонь, Анастасія Чуйко, Раїса Ширай, Єфросинія Герасименко, Марія Капініс;
(п'ятий ряд) Максим Рокитянський, Олексій Котлік, Лідія Гурин, Лідія Оночко, Василь Підгірний, Наталя Тараненко, Євдокія Кацай, Марія Мареха, Марія Чабан, Харитина Яценко;
(шостий ряд) Лідія Дацінька, Уляна Боцьва, Віра Лихопій, Валентина Канівець, Микола Жилавець, Олексій Гергуль, Галина Жилавець, Лідія Слободська, Олександра Селюченко, Іван Мокляк, Семен Зелиб, Надія Яценко, Олександр Цюрюпа, Іван Купрій;
(сьомий ряд) Валентина Гриненко, Вікторія Жилавець, Людмила Куц, Любов Семикоз, Галина Радченко, Любов Жижюра, Ганна Перепелиця, Марія Мелашенко, Параска Мареха, Галина Махмадалієва, Варвара Зінченко;
(восьмий ряд) Михайло Ващенко;
(дев'ятий ряд) Микола Диментьєв, Павло Склинський, Семен Хмелик, Михайло Різник, Яків Нагірний, Галина Цюрюпа, Лідія Шапошник, Анастасія Канівець, Микола Шулик, Максим Моргун.
Опішне. 02.10.1964. Автор фото невідомий.
Національний музей-заповідник українського гончарства в Опішному, Національний архів українського гончарства

I Працівники заводу

«Художній керамік», цех №3

(зліва направо):

(перший ряд знизу) Раїса Кирячок,
Віра Івченко, Катерина Короткевич,
Ольга Закірова, Ольга Маслій,
Лідія Мірошніченко,
Олександра Дудник, Віра Коляда,
Софія Омеляненко;

(другий ряд) Василь Жданов,
Степан Коломієць, Федір Кольчик,
Григорій Козак, Василь Кривошапка,
Іван Дацінька, Павло Головань,
Марія Бондаренко,
Єфросинія Копитько, Тетяна Бей;

(третій ряд) Павло Твердохліб,
Іван Біляк, Олексій Денисенко,
Федір Хлонь, Ніна Малишко,
Лідія Штанько, Варвара Прокопівна
Шиян, Віра Багрій, Олександра
Порохівник, Антоніна Деркач,
Марія Шкрібела;

(четвертий ряд) Максим Острянин,
Павло Пічка, Андрій Хлонь,
Гаврило Підгребельний,
Валентина Сердюченко,
Антоніна Хлонь, Зінаїда Хлонь,
Варвара М'якоступ,
Анастасія Винник, Марія Горілей,
Варвара Отченашко, Ольга Рижова,
Ніна Кизименко, Ніна Лещенко,
Лідія Лубанець, Варвара Шиян,
Марія Ліновенко;

(п'ятий ряд) Павло Склинський,
Віктор Коляда, Порфирій Безрук,
Іван Галаган.

Опішне, Полтавщина. 19.09.1964.

Автор фото невідомий.

Національний музей-заповідник
українського гончарства в Опішному,
Національний архів українського
гончарства

**I Працівники заводу
«Художній керамік», цех №4
(зліва направо):
(перший ряд знизу)
Олексій Коломієць, Іван Острянин,
Володимир Каленич, Іван Мареха,
Дмитро Сердюченко, Микола
Морівець, Олексій Канівець,
Михайло Олійник,
Микола Пошивайло;
(другий ряд) Марія Кужим,
Галина Володимирівна Кушій,
Галина Панченко, Лідія Дудник,
Ганна Діденко, Ольга Звагольська,
Параска Фесик, Поліна Сиса,
Петро Пацула, Дмитро Романенко,
Василь Михайленко;
(третій ряд) Катерина Костенко,
Віра Герман, Галина Підгребельна,
Віра Цюрюпа, Устина Боцьва,
Любов Маслак, Галина Семенівна
Кушій, Галина Радченко,
Валентина Чабан, Галина Міщенко,
Євдокія Варвинська,
Варвара Омеляненко;
(четвертий ряд) Явдоха Пошивайло,
Гаврило Пошивайло, Варвара
Шкрібела, Марія Гребіняк,
Марія Пошивайло, Олександра
Дудник, Галина Олійник,
Галина Хмелик, Лідія Богуславець.
Опішне. 25.09.1964.**

Автор фото невідомий.
Національний музей-заповідник
українського гончарства в Опішному,
Національний архів українського
гончарства

І Учасники внутрішньо-заводського конкурсу малювальниць

(зліва направо):

(перший ряд знизу)

Олександра Селюченко,

Явдоха Пошивайло, Марія Кришталь,

Марія Омеляненко, Марія Боярчук,

Марія Дугельна, Варвара Шиян;

(другий ряд) **Віра Багрій,**

Анастасія Канівець, Галина Китриш,

Галина Котлік, Валентина Білик, Тамара

Мотрій, Нонна Кисельова, Віра Гергель,

Валентина Демченко, Лідія Штанько,

Валентина Гузеватенко, (?);

(третій ряд) **Раїса Ширай,**

Наталя Городниченко, Любов Китриш,

Олександра Острянин,

Валентина Канівець, Наталя Калюжна,

Марія Кульбака, Олександра

Порохівник, Марія Бондаренко;

(четвертий ряд) **Андрій Манько, (?),**

Павло Білик, Василь Хлонь,

Іван Леженін, Анатолій Кошеленко.

Опішне. Полтавщина. Вересень 1975.

Автор фото невідомий.

Національний музейзаповідник

українського гончарства в Опішному,

Національний архів українського

гончарства

Інформація

І **Національний
музей-заповідник
українського гончарства
в Опішному**

*Мандруймо
Гончарською столицею України!*

Опішне, Поттавізна, 38164, Україна
Тел: (+ 3 05353) 42415, 42416, 42417
Факс: (+ 3 05353) 42416
E-mail: opishne-museum@ukr.net
Музей відкрито щодня

ОПІШНЕ

ІСТОРИЧНА ДОВІДКА

Нині селище Зінківського району Полтавської області; близько 6 тисяч жителів. Постановою Кабінету Міністрів України від 26.07.2001 №878 селище включено до «Списку історичних населених місць України». Один із наймогутніших і найславніших центрів культурної самобутності українців, загальновизнана столиця українського гончарства.

На території містечка досліджено городище скіфського часу «Кардашів вал» (IV–III ст. до н.е.), городище роменської археологічної культури (VIII ст.). Неповдалі знаходиться одне з найбільших городищ скіфського часу – Більське. 1737 року в Опішному утворилася перша в Україні й тривалий час найбільша в Російській імперії Опішненська компанія селітроварних підприємств. У добу середньовіччя в містечку збудовано розгалужену систему підземних ходів, які плануються музеєфікувати.

У XIX столітті Опішне стало одним із найбільших і найвизначніших гончарним осередком України. У місцевому гончарстві на початку XX століття було зайнято більше тисячі осіб. Вироби гончарів продавалися не лише в українських губерніях, а й у багатьох країнах європейського та американського континентів. 1894 року в Опішному було відкрито першу в Лівобережній Україні земську губернську навчально-показову гончарну майстерню. (Донині зберігся один із будинків майстерні, зведений 1916 року за проектом всесвітньо відомого українського мистця Василя Кричевського в стилі українського модерну). Опішне – єдиний в Україні осередок традиційного гончарства, де вже більше століття розвивається гончарне шкільництво.

В Опішному функціонували найбільші в Україні гончарний завод «Художній керамік», що знаходився в системі «Укрхудожпром», та гончарний завод «Керамік», підпорядкований «Укоопспіці». Завод «Художній керамік», заснований 1929 року, був найстарішим і найзнаменитішим гончарним підприємством в Україні. Нині тут діють приватні гончарні художні майстерні відомих українських мистців, заслужених майстрів народної творчості України – Михайла Китриша, Василя Омеляненка, Миколи Пошивайла та багатьох молодих майстрів кераміки. Дванадцять гончарів стали членами Спілки художників України. Творчість 8 гончарів відзначено почесним званням «Заслужений майстер народної творчості України», трьох (єдиних з гончарів України!) – Державною премією України імені Тараса Шевченка, одного – Всеукраїнською літературно-мистецькою премією імені Івана Неچужа-Левицького.

Опішненська кераміка стала своєрідним етнічним символом української культури XX століття. (Найбільш влучно про це сказав, побувавши в Опішному, колишній посол Польщі в Україні Єжи Бар: «Я думаю, що єлину побачу, а побачив народ»). Саме тому усвідомлення українствотвердуючого покликання Опішного і дбайливе плекання головного дійства в цьому священному куточку України – гончарства – мають стати наріжним каменем культурної політики Української Держави.

З гончарством Опішного пов'язана творча доля знаменитих українських мистців: гончарів – Федора Чирвенка, Остапа Ночовника, Івана Гладиревського, Василя Поросного; художників-керамістів – Юрка Лебіщача, Осипа Білоскурського, Петра Вауліна; художників – Василя Кричевського, Сергія Васильківського, Миколи Самокиша, Опанаса Сластьона, Єлизавети Трипільської, Леоніда Позена; письменників – Якова Майстренка, Василя Вразливого-Штанька, Олександра Косенка, історика літератури Назара Фіялковського; археолога Івана Зарецького; етнографів – Віктора Василенка, Михайла Русова, Федора Вовка, Якова Риженка, Костянтина Мощенка; керамолога й мистецтвознавця Юрія Лашука; публіциста й політичного діяча української діаспори Івана Майстренка.

Містечко стало місцем проведення Установчого з'їзду Українського керамічного товариства (2000), заснування ГО «Конгрес українських керамологів».

В Опішному нині функціонують три заклади державного значення: Національний музей-заповідник українського гончарства в Опішному (на пострадянському просторі, у країнах Центральної і Південної Європи аналогів немає), Державна спеціалізована художня школа-інтернат I-III ступенів «*Колегіум мистецтв у Опішному*» імені Василя Кричевського (на пострадянському просторі, в інших країнах Європи аналогів немає), Інститут керамології – відділення Інституту народознавства НАН України (на пострадянському просторі аналогів немає). Сформувався численний науковий колектив, інтелектуальний потенціал якого в сфері дослідження гончарства не має рівних в Україні.

На буревійних шляхах історії містечко не раз доценту спалювали чужинці, але воно, немовби Фенікс із попелу, знову й знову воскресало, щоразу постаючи ще потужнішим Осердям Народної Духовності.

Занепали скіфські, праслов'янські городища, завмерло середньовічне козацьке містечко, проте не зник на приворсклянських пагорбах Божий Дар Плекання Краси.

У найтрагічніші і найзастійніші часи вознецівітне мистецтво Опішненських Гончарів утверджувало Непоборність Народного Духу.

Нерукотворний Духовний Храм протистояв імперським намаганням зруйнувати Генотип Національної Свідомості.

Інтенсивність нівелювання Основ Етнобуття – прямо пропорційна стану гончарства: чим більше воно занепадає, тим помітніше деградує суспільство, тим глобальніші катастрофи загрожують планеті.

Та обставина, що Опішне й сьогодні лишається одним із найбільших осередків ГОНЧАРСТВА в Україні, виявляє його місянську роль для Українського Суспільства. Саме тому усвідомлення сакрального покликання Опішного і дбайливе плекання головного дійства в цьому священному куточку України — ГОНЧАРСТВА — поступово стають наріжним каменем культурної Політики Української Держави.

Спрагло припадить до цього Предковичного джерела Духовності Нації, звідки незлічними струмочками розтікається в широкий світ, у батьківські і чужинецькі краї потужна енергетика Космічної Гармонії!

Пізнайте Благодать Спілкування з Предивним Світом Нетлінної Краси!

Гончарство – індикатор Духовного Здоров'я Нації.

Кожний Гончар – Творець, і чим більше таких Особистостей, тим щільніше світлоносна Аура Суспільства вони вибудовують, тим потужніше остання протистойть деструктивним космічним силам, Антидуху.

Гончарство – наймогутніша, хоча і найутаємниченіша Твердиня Самозбереження Нації, джерело її Поступу.

Як не пригадати тут особливе обожнення гончарства японцями!

Чи не в цьому одна з передумов становлення й розвитку авангардної нації сьогодні?!
У порушеному й сплюндрованому Українському Світі утаємничений Духовний Потенціал Опішного постає Великоднім Камертоном, за яким найтонші почування й діяння Українців налаштовуються на гармонійний лад

**З дня на день, через літа у віки творить Опішне
гончарний літопис українського буття.**

Тайна його Величі – за сімома замками Історії.

Джерела її Сили – лише для Посвячених у Апостоли Народного Духу.

**Опішне творитиме Україну і хвилюватиме нас доти, доки залишатиметься
нерозгаданою тайна його наснаги, допоки на сторожі його джерел поставатимуть**

світлоносні гончарі – чарівники-царі неосяжних вершин

Людського Животворящого Вогню, провідники Космічного Ладу.

Їхніми заповітними руками Опішне промовляє до Нас

Великомудрістю Предків.

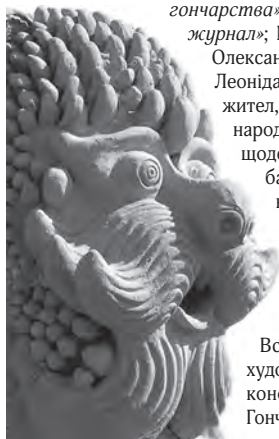
Вслухаймося разом!

НАЦІОНАЛЬНИЙ МУЗЕЙ-ЗАПОВІДНИК УКРАЇНСЬКОГО ГОНЧАРСТВА В ОПІШНОМУ

11 березня 1986 року в Опішному, за дорученням Ради Міністрів України, засновано Музей гончарства. Через три роки (03.11.1989) прийнято постанову про формування на його базі Державного музею-заповідника українського гончарства – етномистецького науково-дослідного і культурно-освітнього закладу, національної гончарної скарбниці України. Враховуючи виняткове значення музею-заповідника в справі збереження, вивчення й популяризації гончарної спадщини, а також його роль у розвитку національно-культурних традицій українського народу, Указом Президента України від 29.03.2001 року №220/2001, закладу надано статус національного.

Діяльність музею-заповідника спрямовано на збирання польових матеріалів, формування колекцій, наукове дослідження й популяризацію українського гончарства. У його структурі функціонують: Гончарська книгозбірня України, яка має найбільшу в Україні збірку літератури з проблем українського та світового гончарства; Національний архів українського гончарства; видавництво «Українське Народознавство», яке готує до видання літературу з проблем гончарства та українського народознавства, зокрема національний культурологічний щорічник «Українське гончарство», національні наукові щорічники «Українська керамологія», «Бібліографія українського гончарства», національний науковий часопис «Український керамологічний журнал»; Меморіальні музеї-садиби гончарської родини Пошивайлів, гончарки Олександри Селюченко, філософа й колекціонера опішненської кераміки Леоніда Смержа, в яких у недоторканому вигляді збереглися інтер'єри жител, предмети побуту, гончарні твори та декоративні малювки, вишивки, народні картини, безліч фотографій та багата епістолярна спадщина (листи, щоденники тощо), Музей мистецької родини Кричевських. Найголовніше багатство музею – фондова колекція гончарних виробів, на сьогодні найбільша в Україні, яка щороку поповнюється.

Музей ініціював проведення в Опішному Всеукраїнських симпозіумів монументальної кераміки «Поезія гончарства на майданах і парках України», Національних симпозіумів гончарства, у результаті яких з'явилася унікальна Національна галерея монументальної кераміки, розміщена просто неба; Всеукраїнських гончарських фестивалів, Національних конкурсів художньої кераміки, Міжнародних і Всеукраїнських науково-практичних конференцій і семінарів з проблем гончарства, Тижнів Національного Гончарного Здвиження, Національного Дня гончаря

ІНСТИТУТ КЕРАМОЛОГІЇ – ВІДДІЛЕННЯ ІНСТИТУТУ НАРОДОЗНАВСТВА НАН УКРАЇНИ

На базі Науково-дослідного центру українського гончарства Національного музею-заповідника українського гончарства в Опішному 2000 року було засновано нову академічну наукову установу – Інститут керамології як відділення Інституту народознавства НАН України. За короткий проміжок часу, що минув відтоді, Інститут керамології став провідним в Україні у галузі керамології, ствердивши пріоритетні позиції України в розвитку цієї новітньої наукової дисципліни. Головною метою діяльності Інституту керамології є комплексне вивчення гончарства як феномена людської діяльності; проведення фундаментальних наукових досліджень, спрямованих на одержання нових знань про закономірності виникнення й розвитку гончарства, його роль і місце в традиційно-побутовій і сучасній культурі українців та інших народів світу; проведення прикладних наукових досліджень, спрямованих на одержання нових знань про глини та вироби з них, їх використання для примноження національного багатства Української Держави. Вчені Інституту вивчають гончарство на території України від найдавніших часів до наших днів; проводять польові керамологічні, археологічні та лінгвістичні експедиції в різних регіонах країни; формують Національний інформаційний банк даних про гончарство, вивчають і узагальнюють світові досягнення в галузі керамології.

Нині ведеться підготовка фундаментальної багатотомної енциклопедії «Українське гончарство», «Національного словника українських гончарів» та інших наукових праць

ДЕРЖАВНА СПЕЦІАЛІЗОВАНА ХУДОЖНЯ ШКОЛА-ІНТЕРНАТ І-ІІІ СТУПЕНІВ «КОЛЕГІУМ МИСТЕЦТВ У ОПІШНОМУ» ІМЕНІ ВАСИЛЯ КРИЧЕВСЬКОГО

1997 року в структурі Державного музею-заповідника українського гончарства в Опішному було створено перший і єдиний в Україні подібного типу спеціалізований навчальний мистецький заклад – Колегіум мистецтв у Опішному. 04.12.2001 року його було реорганізовано в Спеціалізовану художню школу-інтернат І-ІІІ ступенів «Колегіум мистецтв у Опішному». З 2004 року – це Державна спеціалізована художня школа-інтернат І-ІІІ ступенів «Колегіум мистецтв у Опішному», підпорядкована Міністерству культури України. 2013 року присвоєно ім'я творця ескіза сучасного герба України, академіка Василя Кричевського.

Мета закладу: здобуття загальної середньої освіти, національне художньо-естетичне виховання дітей і підлітків, усебічний розвиток їх таланту, природних здібностей; виховання високоосвічених, фізично здорових, духовно розкутих і вільних людей, з прагненням до правди, добра і краси, здатних на незалежні судження й оцінки, з широким світоглядом, які турбуються про розвиток і збереження своєї культури, поважають інші народи; творення гармонійно розвиненої особистості з високим культурним потенціалом, розвиненим почуттям прекрасного, усталеними художніми смаками, готовністю до практичної творчої діяльності. Колегіум спеціалізується на опануванні гончарства.

Мистецький заклад став творчою базою Всеукраїнських гончарських фестивалів та Міжнародних молодіжних гончарських фестивалів

КЕРАМОЛОГІЧНІ ВИДАННЯ 2017–2019 РОКІВ

Белько Олег.

Діяльність органів земського самоврядування з розвитку й популяризації гончарного промислу Полтавщини (1876–1919).

– *Опішне: Українське Народознавство, 2017. – 280 с. : іл.*

У монографії досліджено вплив Полтавського губернського земства на гончарний промисел Полтавщини впродовж 1876–1919 років. Охарактеризовано наявні джерела й літературу з проблематики дослідження; засоби впливу земства на поліпшення технічного й технологічного процесів, художньої досконалості виробів; проаналізовано основні напрями діяльності земства з підтримки промислу; з'ясовано роль і місце земських гончарних навчальних закладів у вирішенні актуальних проблем промислу; досліджено заходи щодо популяризації та збуту глиняних виробів через кустарні склади, виставкову діяльність на території регіону, держави й на міжнародних ринках.

140 грн.

Краснова Тетяна.

Дослідження, реставрація і зберігання музейної кераміки.

– *Опішне: Українське Народознавство, 2017. – 464 с. : іл.*

Монографія є першим вітчизняним дослідженням систематизації знань і досягнень української та зарубіжної науки в галузі збереження, консервації та реставрації кераміки, яке базується на практичному досвіді та опрацьованні значного масиву бібліографічних джерел. Описано фізико-технологічні властивості виробів, детально проаналізовано види й причини їх руйнування, охарактеризовано реставраційні матеріали та їх застосування в різні історичні періоди. Окреслено чіткий науковий підхід щодо збереження гончарної спадщини. Сформульовано принципи, а також морально-етичні норми консервації та реставрації кераміки.

210 грн.

Сморж Леонід.

Розповіді про незабутнє і незабутніх (спогади).

– *Опішне: Українське Народознавство, 2017. – 864 с. : іл. + DVD*

Спогади видатного українського філософа-естетика, керамолога й колекціонера старожитностей Леоніда Сморжа про свій життєвий і творчий шлях, унікальні постаті, які траплялися на його шляху, актуальні соціально-політичні події в Україні впродовж 1930-х – 2007 років. У них автор постає справжнім суцвіттям талантів: воїном-захисником, спортсменом, кінодокументалістом, художником, керамістом, ученим. Романтичний образ крайнина доповнюють його вибрані поетичні твори. Колекція автора стала основою формування ще одного культурно-мистецького осередку новітньої України – Меморіального музею-садиби вченого в структурі Національного музею-заповідника українського гончарства.

230 грн.

Книга започатковує академічну серію «Українська керамологічна мемуаристика», присвячену документальній спадщині (спогади, щоденники, епістолярії тощо) відомих українських учених, які зробили значний внесок у становлення й розвиток української керамології.

Додатком до книги є DVD-диск із відеофільмом про Леоніда Сморжа.

Овчаренко Людмила.

550 грн.

Гончарне шкільництво як визначальний фактор творчого розвитку українського традиційного гончарства (1894–1941).

– *Опішне* : Українське Народознавство, 2017. – 1296 с. : іл.

Перше в українській керамології й етнології комплексне дослідження гончарного шкільництва в Україні впродовж 1894–1941 років. Вивчено форми передачі професійних гончарських знань, які передували заснуванню спеціалізованих навчальних закладів. Проаналізовано заходи державних органів, що впливали на розвиток гончарного промислу, а також специфіку державного регулювання гончарного шкільництва в умовах становлення окупаційної тоталітарної системи в Україні.

На основі архівних і літературних джерел, польових матеріалів проаналізовано передумови відкриття, основні напрямки діяльності, шляхи вивчення й популяризації традиційного гончарства, технологічні аспекти опанування гончарною справою, етнопедagogічні засади функціонування, постаті керівників і викладачів, учнівський склад та навчальні програми гончарних навчальних закладів на території Полтавщини, Українського Полісся, Слобожанщини, Середньої Наддніпрянщини, Поділля. З'ясовано вплив шкільництва на гончарний промисел. До наукового обігу введено унікальні архівні й керамологічні матеріали з історії гончарних закладів.

Вікторія Котенко.

140 грн.

Історія української археологічної керамології (1918–1953).

– *Опішне* : Українське Народознавство, 2018. – 240 с. : іл.

Монографію присвячено комплексному аналізу українських академічних видань з археології 1918–1953 років, в яких висвітлено основні етапи становлення української археологічної керамології. Через призму діяльності українських археологічних інституцій подано еволюцію поглядів на найбільш масову категорію матеріалів – кераміку. Розкрито основні теоретичні й практичні засади роботи з нею в означений період та суспільно-історичні умови, в яких вони формувалися. З'ясовано внесок окремих діячів науки й культури, які шляхом збереження культурної спадщини України в зазначений період вплинули на формування самобутньої української археології й заклали фундамент у дослідження кераміки як окремого історичного джерела, де варто шукати витоки сучасної української археологічної керамології.

Юрій Пуголовок.

150 грн.

Історія української археологічної керамології (1991–2016).

– *Опішне* : Українське Народознавство, 2018. – 272 с. : іл.

Монографію присвячено історії української археологічної керамології від набуття Україною незалежності 1991 року до 2016 року. Цей хронологічний період прикметний оновленням національних академічних установ і створенням нових, орієнтованих на вивчення кераміки й гончарства. На основі комплексного аналізу джерельної бази окреслено провідні загальноєвропейські тенденції розвитку археологічної керамології. Виділено основні етапи структурування й становлення української академічної археологічної керамології. Охарактеризовано практичні й теоретичні засади роботи з археологічною керамікою. Окреслено головні напрямки розвитку наукової дисципліни на сучасному етапі.

Коваленко Оксана.

Гончарство Полтави XVIII століття.

195 грн.

– *Опiшине* : Українське Народознавство, 2018. – 448 с. : іл.

Монографія є першим спеціалізованим дослідженням гончарства Полтави XVIII століття й, водночас, першою ґрунтовною студією ремесла полкового міста Лівобережної України, здійсненою за писемними, археологічними, історичними й етнографічними джерелами. Охарактеризовано історію та аспекти повсякденного життя Полтави. Подано персоналізовану історію гончарного цеху, зокрема встановлено імена майстрів, їхнє місце проживання, особливості ремісничої організації. Здійснено детальний аналіз форм і декору тогочасних гончарних виробів, їх асортимент та місце в побуті міщан упродовж століття.

Українська керамологія:

Національний науковий щорічник. За рік 2008:

310 грн.

Гончарне шкільництво

/ За редакцією доктора історичних наук Олеся Пошивайла.

– *Опiшине*: Українське Народознавство, 2018. – Кн. IV. – Т. 2. – 672 с. : іл.

У другому томі четвертої книги Національного наукового щорічника «Українська керамологія» подано матеріали Міжнародного наукового керамологічного симпозіуму «Гончарне шкільництво на глобалізаційному роздоріжжі: нереалізовані можливості й перспективи розвитку» та статті провідних українських учених, присвячені тотожній тематиці.

Українська керамологія:

Національний науковий щорічник. За рік 2008:

380 грн.

Персоналії української керамології

/ За редакцією доктора історичних наук Олеся Пошивайла.

– *Опiшине*: Українське Народознавство, 2019. – Кн. IV. – Т. 3. – 648 с. : іл.

Черговий том Національного наукового щорічника «Українська керамологія» містить унікальні матеріали з керамологічної біографістики, зокрема статті про життєвий і творчий шлях українських і чужоземних учених-керамологів, які впродовж кінця XIX–XX століття зробили вагомий внесок у становлення й розвиток вітчизняної керамології. Частину матеріалів присвячено ювілею відомого українського керамолога, засновника української керамологічної школи Олеся Пошивайла та 90-річчю від дня народження славного українського керамолога Юрія Лашука (1922–2003).

Археологічна Керамологія.

230 грн.

– *Опiшине*: Українське Народознавство, 2019. – №1. – 160 с. : іл.

**УКРАЇНСЬКЕ БІЕНАЛЕ ХУДОЖНЬОЇ КЕРАМІКИ
ІМЕНІ ВАСИЛЯ КРИЧЕВСЬКОГО. 2017 : Каталог.**

400 грн.

– Опішне : Українське Народознавство, 2019. – 168 с. : іл.

Про унікальну мистецьку подію України – Українське БІЕНАЛЕ художньої кераміки імені Василя Кричевського, започатковану з нагоди 100-річчя заснування Української Академії Мистецтв та на пошанування одного з її засновників і першообраного ректора, найхаризматичнішої постаті українського мистецтва першої половини ХХ століття – Василя Григоровича Кричевського (1873–1952). На виставці було представлено творчість молодих і знаних у світі керамістів України, Польщі, Білорусі та Бразилії, які презентували свої твори, виготовлені впродовж січня–травня 2017 року. В альбомі-каталозі подано відомості про учасників, фото та анотації експонованих творів.

Міщанин Віктор.

Мотрона Назарчук: життя і творчість.

1070 грн.

– Опішне : Українське Народознавство, 2019. – 1048 с. : іл.

Дослідження життєвого й творчого шляху, мистецької спадщини видатної української малювальниці, уродженки Малих Будищ (Полтавщина) Мотрони Назарчук (1911–2008). Оpubліковано частину творів мисткині з фондів збірань музеїв України.

Епістолярій майстрині (1973–2007), а також листи до неї від різних адресантів (1961–2006) містять унікальну інформацію про її життя, родину, історію рідного села, столиці українського гончарства – Опішного, навколишніх гончарних осередків – Глинського та Міських Млинів. Подано фотолітопис життя, спогади й публікації, унікальні архівні документи про видатну постать вітчизняної культури.

Українська керамологія:

Національний науковий щорічник. За рік 2017:

390 грн.

Естетика буття. Діалоги епох і культур

/ За редакцією професора Олеса Пошивайла. – Опішне:

Українське Народознавство, 2019. – Кн. XII. – Т. 2. – 504 с. : іл.

У другому томі дванадцятої книги Національного наукового щорічника «Українська керамологія» подано матеріали Національного наукового філософсько-керамологічного симпозіуму «Естетика буття. Діалоги епох і культур». Метою його проведення був розвиток науки про чуттєве пізнання світу, вивчення природи естетичної свідомості, актуалізація філософських студій мистецтва, обговорення сучасних проблем філософії, естетики й керамології.

Частину матеріалів присвячено 90-річчю від дня народження філософа й керамолога, доктора філософських наук, професора Леоніда Смержа (1927–2009).

Українська керамологія:

Національний науковий щорічник. За рік 2018:

390 грн.

Кераміка як маркер міжкультурних зв'язків

/ За редакцією професора Олеса Пошивайла. – Опішне:

Українське Народознавство, 2019. – Кн. XIII. – Т. 1. – 272 с. : іл.

В основу першого тому тринадцятої книги щорічника «Українська керамологія» покладено матеріали Міжнародного наукового симпозіуму «Кераміка як маркер міжкультурних зв'язків давнього населення України: імпорти, запозичення, імітації» (Опішне, 13-14 липня 2018 року). Статті охоплюють ключові проблеми дослідження давньої кераміки різних епох і культур, серед яких найважливішими стали

міжкультурні зв'язки, функції гончарного виробу як хронологічного маркера та як індикатора давніх торговельних шляхів, роль кераміки в торговельно-обмінних операціях, питання місцевого виробництва та імпорту, локальних особливостей та запозичення форм і орнаментів глиняного посуду, контакти між окремими гончарськими центрами.

Українська керамологія:

370 грн.

Національний науковий щорічник. За рік 2018:

Український керамолінгвістичний простір

/ За редакцією професора Олеса Пошивайла. – Опішине:

Українське Народознавство, 2019. – Кн. XIII. – Т. 2. – 320 с. : іл.

У другому томі тринадцятої книги Національного наукового щорічника «Українська керамологія» подано матеріали Національного наукового симпозиуму «Український керамолінгвістичний простір: проблеми наукового дискурсу». Метою заходу був розвиток, унормування, з'ясування проблем використання сучасної української керамологічної термінології.

Археологічна Керамологія.

240 грн.

– Опішине: Українське Народознавство, 2019. – №2. –136 с. : іл.

Мицанін Віктор.

180 грн.

Віра Мордіна: про гончарство, вишивання й не тільки...

– Опішине : Українське Народознавство, 2019. – 288 с. : іл.

Книгу присвячено життєвому й творчому шляху відомої в Кубані вишивальниці Віри Мордіної, яка походить з українського козацького роду Зубенків і народилася в знаному гончарному осередку – селі Малі Будища, що знаходиться поряд зі всевітньо відомою столицею українського гончарства – Опішним.

Подано фотолітопис життя й творчості мисткині, її епістолярну спадщину (1996–2006), а також листи до неї (1997, 2004), в яких міститься унікальна інформація про її родину, біографічні події, історію Малих Будищ і навколишніх населених пунктів.

Осібне місце в книзі займають спогади й роздуми Віри Мордіної про життя, любов до пісні, вишите й написане нею, адже вона не лише вишивала, але й писала (билини, казки, вірші, статті в періодиці). Подано газетні публікації Віри Мордіної (1988–2003) та про неї (1985–2001), а також бібліографію мисткині (1985–2019).

ІМЕННИЙ ПОКАЖЧИК

- А**нгулова Марія 344
Андренки, *родина* 17, 25-27
Андренко Анатолій 6, 9, 17, 21-31, 263
Андренко Галина 6, 17, 22-31, 263, 274
Андренко (Дейнека) Анастасія 24-26
Андренко Петро 24, 25, 26, 27
Андренко Прокопій 25
Андренко Тарас 24-26
Андрій 352
Андрушенко Оксана 4, 640
- Б**абенко Володимир 540
Бабенко (Злидар) Ніна 8, 18, 539-541
Бабенко Олександр 515
Бабенко Олександр Сергійович 540
Бабенко Параска 515
Бабич (Яценко) Анастасія 7, 339, 341, 346-351, 354, 387
Багрії, *родина* 6, 18, 203, 205-209, 211, 213, 215
Багрій 207
Багрій (Важничка) Пелагея 204, 209-212
Багрій Ганна 210, 212
Багрій (Гурин) Віра 205, 206, 208, 215, 311, 516, 600, 604
Багрій Дмитро 205, 206, 209, 211
Багрій (Дядечко) Ганна 204
Багрій Іван 205, 206, 468
Багрій (Істоміна) Явдоха 204
Багрій Карпо 204, 209, 211, 212, 215, 250
Багрій Катерина 212
Багрій Лідія 204, 209, 210, 212
Багрій Любов 206
Багрій (Малишко) Ніна 6, 203-205, 207, 209, 211-215, 250, 600
Багрій Митрофан 204, 209, 210, 212, 250
Багрій Мотрона 208
Багрій (Овчаренко) Варвара 205, 206, 447, 468
Багрій Олександр 205-207, 211, 215, 584
Багрій Олена 207
Багрій Ольга 207
Багрій (Омелянченко/Пукало) Марія 205, 206, 213, 285, 468, 469, 557, 596, 604
Багрій (Перерва) Катерина 204
Багрій Петро 205, 206, 214
Багрій Пилип 397, 398, 590
Багрій Семен 205-207, 209, 215
Багрій (Фесик) Параска 204, 206, 209-212, 250
Багрій Харитон 204, 206, 209, 215
Багрій (Чабан) Євдокія 205, 207, 210, 212
Багрій Юхим 205, 206, 209, 215, 468
Багрій Яким 205, 206, 208, 214, 592
Багрій Яків 204, 205, 209, 215, 250
Басенко (Демченко) Галина 172, 195, 198, 391, 527, 529
Бар Єжи 607
Бездубний Віктор 573
Безрук (Міщанин) Віра 240, 372, 373
Безрук Порфирій 600
Бей Тетяна 593, 600
Белько Олег 611
Бережна Євдокія Петрівна 98, 105, 107
Бережна (Звагольська) Марія 98-109
Бережна (Овсій) Євдокія Михайлівна 98, 102-104, 107
Бережна (Філенко) Пелагея 98, 100, 105-107
Бережний Григорій 102
Бережний Іван 98, 105
Бережний Кузьма 98-100, 104
Бережний Михайло 6, 97-99, 101-103, 105, 107-109
Бережний Петро 98, 101-105, 107
Бережні, *родина* 18, 99, 105
Біленко (Підгребельна) Віра 34, 43-45, 51, 436
Біленко Юрій 45
Білик Валентин 42, 124, 290, 556
Білик Валентина 529, 604
Білик В'ячеслав 42, 124, 290, 537, 556
Білик (Зубань) Любов 365, 371, 373
Білик Іван 42, 118, 124, 183, 289, 290, 321, 485, 528, 556, 560, 590
Білик (Мелашенко) Валентина 556
Білик Павло 42, 124, 125, 281, 290, 529, 536, 555, 556, 560, 594, 604
Білик (Пругло) Людмила 529
Білики, *родина* 326
Білик-Пошивайло Анастасія 106, 331, 413, 414, 416-418, 468, 537, 556
Білоножка Олександра 421, 422

- Білоножка Уляна 421, 422
 Білоскурський Осип 607
 Біляк Василь 68, 299, 369, 537, 556, 596
 Біляк Іван 511, 594, 600
 Біляк Параска 68, 172, 268, 299, 340, 342, 354, 361, 387, 398, 546, 549, 558, 561, 588, 590, 596
 Біляк Петро 68, 299, 340, 342, 362
 Біляк Пилип 299, 362
 Біляк (Яценко) Євдокія 340, 342, 387
 Біляки, *родина* 340, 354
 Боброва Валентина 199
 Бог 35, 229, 435, 458, 496, 562
 Богдан (Мотрій) Тамара 166, 429, 435, 523, 576, 604
 Богородиця 235, 243
 Богославець (Сердюк) Христина 84, 88, 90, 91
 Богославець Яків 90
 Богуславець Лідія 41, 602
 Божко Софія 254
 Бойченко Іван 306
 Бойченко Микола 306
 Бойченко Ольга 306
 Бондаренко (Кандзюба) Мотрона 340, 342, 354, 386-388
 Бондаренко (Коритченко) Алла 573, 574, 577
 Бондаренко (Шиян) Варвара 7, 141, 196, 340, 342, 354, 385-392, 516, 529, 592, 600, 604
 Бондаренко (Шулик) Марія 108, 311, 336, 345, 347, 391, 490, 513, 527, 529, 531, 552, 553, 600, 604
 Бондаренко (Яценко) Феодосія 341, 342, 386, 387
 Бордун 256
 Бордун Василь 246, 249
 Бордун (Городнича) Марія 256, 289, 405, 408, 412
 Бордун Григорій 598
 Бордун Дарина 250, 251
 Бордун (Дінець) Любов 7, 234, 245-255, 257, 259, 260
 Бордун Іван 185, 234, 246, 248-252, 256, 412
 Бордун (Мареха/Пошивайло) Єфросинія 256, 405, 406, 408, 412
 Бордун Марія 18, 255, 501, 598
 Бордун Микола 516
 Бордун Олексій 250, 251
 Бордун Петро 256, 258
 Бордун Прокіп 246, 249-251, 458
 Бордун Юхим 246, 249
 Бордуни, *родина* 7, 18, 234, 245, 247, 249-251, 253, 255-257, 259
 Бордюг (Кандзюба) Орина 56, 59, 62, 64, 70, 75, 78
 Бордюг Ніна 370
 Бордюг Орина 75
 Бордюг Степан 598
 Бородавка 265
 Бородавка Лука 289
 Бородавка Наталя 289
 Бородавка (Пошивайло) Явдоха 284, 289, 312, 313, 323, 394, 395, 397, 400-402, 429, 541, 558, 559, 602, 604
 Бородай (Жилавець) Ганна 218, 221, 224-226, 255, 598
 Бородін Микита 265
 Бородіна (Задорожна) Мотрона 265, 267
 Боцьва 584
 Боцьва Анастасія 544, 545
 Боцьва Євдоким 544, 545
 Боцьва Євдокія 588
 Боцьва Наталя 306
 Боцьва Ніна 544, 545
 Боцьва Семен 544-546
 Боцьва Степан 544, 545
 Боцьва Уляна 598
 Боцьва Устина 361, 545, 602
 Боцьва (Шиян) Устина 544, 545
 Боцьви, *родина* 206
 Боярчук Марія 53, 147, 148, 373, 574, 576, 579, 598, 604
 Бровко Марія 194
 Бублик Наталя 584
 Булава Віра 455, 460
 Булава Олександр 594, 596
 Булави, *родина* 460
 Важнича (Багрій) Пелагея 204, 209-212
 Важнича (Жижюра) Мотрона 211
 Важнича Марфа 211
 Важничий Данило 211
 Важничий Захар 211
 Важничий Олексій 211
 Важничий Трохим 211
 Важничі, *родина* 211
 Варвинська Євдокія 497, 602
 Варвинська Явдоха 41, 184, 381
 Варвинський Захар 184

- Варвинський Микола 184, 290
 Варвинський Михайло 596
 Василенко Віктор 607
 Васильєва (Кришталь) Валентина 529
 Васильківський Сергій 19, 57-59, 64, 607
 Ваулін Петро 607
 Ващенко Михайло 598
 Визір Йосип 74, 75
 Визір (Кандзюба) Устина 71, 74, 79, 138
 Визір Микола 71, 74, 79, 144
 Визір Олексій 71, 74, 79, 138
 Визіри, *родина* 71, 81, 84, 132, 155
 Винник Анастасія 590, 600
 Винник Галина 458, 590, 596
 Винники, *родина* 342
 Вишневецька (Деркач) Домаха 326-328, 330
 Вишневецька (Канівець/Яценко)
     Варвара 7, 325-335, 337, 531
 Вишневецька Марина 326, 328, 329, 335
 Вишневецька (Оначко) Єлизавета 326, 335
 Вишневецький Григорій 326-328, 330, 333,
     335, 584
 Вишневецький Іван 326-328, 330, 331, 333
 Вишневецький Михайло 328
 Вишневецькі, *родина* 18, 327, 335, 340, 354
 «Вишники», *гончарі* 7, 325, 327-329, 331, 333,
     335, 337
 Вінзельберг Фрідріх 51
 Вовк Федір 607
 Войт 328, 329
 Володимир 592
 Воняرخа Василь 49, 96, 288
 Воробйова (Грипич) Марія 140, 146
 Воробйова Людмила 489
 Воробйова Меланія 146
 Воротняк Ніна 254
 Вострецова Світлана 199
 Вражливий-Штанько Василь 607
- Г**авриїл 62
 Гаврилін Сергій 139
 Гавриліна (Грипич) Марія 18, 79, 132, 134,
     135, 137-140, 144-146, 151, 516
 Гавриліна Надія 145, 151
 Гаврілєва Уляна 344
 Гагарін 17, 372
 Гадацька (Дугельна/Пошивайло) Онисія 405,
     406, 408
 Галаган Дмитро 288, 516, 528, 592
- Галаган Іван 49, 288, 528, 592, 594, 600
 Галаган Софія 584, 586
 Галаган Харлампій 288, 528, 584
 Галина 328
 Ганжа Олександр 117
 Ганжа Петро 117, 118, 288, 372, 550, 555, 556,
     558, 560
 Гармаш Валентина 199
 Гахович Валентина 117
 Герасименко Єфросинія 588, 590, 598
 Герасименко (Жилавець) Марія 218, 219
 Герасименко Н. А. 524
 Герасименко Ніна 522
 Герасименко Омелян 398, 590
 Гергель Віра 115-117, 604
 Гергуль Олексій 590, 598
 Герман Віра 41, 196, 602
 Герман Катерина 398, 588, 590
 Гітлер 307
 Гладиревська (Гриб) Феодосія 407, 454-457
 Гладиревський Гнат 18, 407, 454-457
 Гладиревський Іван 607
 Гладиревські, *родина* 462
 Говорун Олександр 560
 Гоголь Микола 116, 124, 183, 184, 290, 321,
     485, 498, 517, 528, 560, 574
 Головань Варвара 258
 Головань Галина 116, 117
 Головань Іван 183
 Головань Павло 600
 Гонтар Майя 437
 Горілей Євдокія 318
 Горілей Іван 592
 Горілей Марія 600
 Горілей Олексій 592
 Горілей Семен 407
 Горілей Сергій 67, 289
 Горілеї, *родина* 206
 Горобець І. Ю. 68, 314
 Городнича (Бордун) Марія 256, 289, 405,
     408, 412
 Городнича Юлія 199
 Городниченко (Омеляненко) Наталя 205, 285,
     468, 557, 604
 Городянин (Чванова) Наталя 117, 529
 Господь 153, 155, 157, 159, 161, 163, 165-167,
     169-171, 173-175, 550, 554
 Гребенюк Антоніна 226
 Гребіняк Марія 437, 602

- Гресько Векла 423, 424
 Гресько Ганна 255
 Гресько Харитина 424, 425
 Гресько Яків 423
 Гриб (Гладиревська) Феодосія 407, 454-457
 Гриб Єлисей 455-457
 Гриб (Кужим) Лідія 454, 456, 457, 462
 Гриб Лідія 455-457
 Гриб (Ліновенко) Марія 454-458, 460, 462, 600
 Гриб Тетяна 172, 270, 383, 398, 531, 588, 590
 Гриб (Яценко) Параска 8, 138, 143, 151, 284, 453-461, 463, 596
 Гриби, *родина* 456
 Гриненко Валентина 255, 598
 Гринь Наталя 286, 564
 Гринь Тамара 133, 596
 Грипич Віктор 146
 Грипич Володимир 141, 146
 Грипич (Воробйова) Марія 140, 146
 Грипич (Гавриліна) Марія 18, 79, 132, 134, 135, 137-140, 144-146, 151, 516
 Грипич Ганна 6, 79, 80, 131-151, 516, 593
 Грипич Іван 79, 80, 132, 136-138, 140, 141, 143, 144, 146, 584
 Грипич Ірина 141
 Грипич Катерина 141
 Грипич (Мареха) Софія 70, 76, 79, 86, 132, 136-140, 143-146
 Грипич Марія 80, 141, 144
 Грипич Олександр 141
 Грипич Юрій 146
 Грипичі, *родина* 18, 71, 81, 84, 132, 143, 155
 Грицько 144
 Громова Любов 184
 Громовий Дмитро 184
 Грунь Зоя 123
 Гужва Раїса 513, 593
 Гузеватенко Валентина 195, 529, 604
 Гунько Любов 522, 523
 Гурин (Багрій) Віра 205, 206, 208, 215, 311, 516, 600, 604
 Гурин Лідія 592, 598
 Гурин Надія 511
 Гурин Тамара 513, 593
 Гурин (Чижмак) Людмила 571, 573-575
 Гусар (Кульбака) Людмила 112, 118, 124, 640
 Гусар Ніна 194
 Данченко (Дубинка) Ніна 184
 Дараган Віктор 571, 574, 575
 Даценко Галина 516
 Дацінька Атанас 249
 Дацінька Василь 249
 Дацінька Ганна 249
 Дацінька Демид 249
 Дацінька Іван 249, 259, 436, 516, 592, 600
 Дацінька Лідія 548, 598
 Дацінька Любов 184, 598
 Дацінька Яків 249
 Даціньки, *родина* 79, 234, 246, 250
 Дейнека Анатолій 24
 Дейнека (Андренко) Анастасія 24-26
 Дейнека Василь 24
 Дейнека Іван 22, 24
 Дейнека Кирило 24
 Дейнека Людмила 187
 Дейнека Олексій 24
 Дейнека Параска 24, 25
 Дейнека Уляна 22, 24
 Дейнека Яків 22-24
 Дейнеки, *родина* 25
 Демиденко Тетяна 523, 531
 Демочко (Слободська) Лідія 7, 272, 367-374, 376, 377, 379, 383, 598
 Демченко Андрій 116
 Демченко (Басенко) Галина 172, 195, 198, 391, 527, 529
 Демченко Валентина 604
 Демченко Володимир 596
 Демченко Григорій 116
 Демченко Іван 116, 560
 Демченко Любов 194, 596
 Демченко Михайло 319, 397
 Демченко Надія 135
 Демченко Назар 116
 Демченко Ніна 226
 Демченко Трохим 116, 166, 172, 184, 215, 221, 256, 266, 289, 322, 353, 362, 369, 397, 398, 417, 431, 434, 435, 523, 529, 537, 558, 559-562, 584, 586, 588, 590, 594, 596, 598
 Денисенки («Берестові»), *родина* 18, 82, 84, 132, 156, 157, 162, 165
 Денисенко Артем 157, 158
 Денисенко Віктор 154, 157, 158
 Денисенко Григорій 155, 158, 160, 592
 Денисенко Іван 155, 158-161

- Денисенко Кирило 82, 154, 157-159, 161, 163-165
 Денисенко (Клюшниченко) Любов 155, 158, 242
 Денисенко (Коломієць) Ганна 154, 158, 160, 161, 164, 167
 Денисенко Лідія 158
 Денисенко Любов 158
 Денисенко (Михайленко) Уляна 155, 157, 158
 Денисенко Олексій 82, 154, 156, 161, 164, 167, 593, 594, 600
 Денисенко (Оначко) Надія 155, 158
 Денисенко (Різник) Лідія 155, 158
 Денисенко Роман 155, 157
 Денисенко Семен 155-158, 160, 584
 Денисенко (Сиваш) Мотрона 61, 81, 82, 158, 163-165, 166, 168
 Денисенко (Шиян) Євдокія 82, 154, 159, 164, 165, 167, 168
 Денисенко (Шуліка) Катерина 155, 158
 Денисенко (Януш) Ганна 155, 158
 Деркач Валентин 442, 443, 447, 449
 Деркач (Вишневецька) Домаха 326-328, 330
 Деркач Галина 442, 443, 447, 449
 Деркач (Жидкова, Житкова) Антоніна 19, 439-452, 511, 516, 600
 Деркач Олександр 442, 446
 Деркач (Олійник) Наталя 19, 439-452
 Деркач Павло 592
 Деркач Парасковія 329
 Деркач Петро 329, 596
 Деркач (Суконька) Тетяна 190-198, 529
 Деряга (Дяченко) Людмила 7, 19, 521-532
 Деряга Іван 522
 Деряга Катерина 522
 Дзержинський 17
 Дзюбка Наталя 279, 361
 Диментьєв Микола 598
 Діденко Володимир 365
 Діденко (Зінченко) Варвара 531, 598
 Діденко (Каленич) Ганна 7, 133, 134, 312, 345, 347, 405, 411, 412, 533, 535-537, 556, 596, 602
 Діденко Онисія 531
 Діденко (Тягун) Марфа 491
 Дінець (Бордун) Любов 7, 234, 245-255, 257, 259, 260
 Дінець (Хлонь) Галина 164, 506, 515, 517
 Доброхот (Залакоцька) Галина 573, 574, 577, 579
 Долінська Марія 426
 Донець Оксана 472
 Донцова Віра 534
 Дубинка Галина 429
 Дубинка (Данченко) Ніна 184
 Дубовик (Сиваш) Устина 71, 74, 80
 Дубовик 264
 Дугельна (Гадяцька, Пошивайло) Онисія 405, 406, 408
 Дугельна Марія 100, 604
 Дугельна Олександра 361
 Дугельна Уляна 100
 Дугельний Іван 100
 Дугельний Яків 100
 Дудник Валентина 226, 255
 Дудник (Задорожна) Лідія 18, 262-265, 267-272, 274, 378, 383, 391, 529, 531, 602
 Дудник Петро 266
 Дудник (Слободська) Олександра 110, 368, 376-383, 529, 600, 602
 Дудник (Ющенко) Олександра 528
 Дяденко Володимир 592
 Дядечко (Багрій) Ганна 204
 Дяченко (Деряга) Людмила 7, 19, 521-532
 Дяченко Трохим 523
- Є**мець Анастасія 590
 Ємець Дмитро 576
 Ємець Лідія 511
 Ємець (Канівець) Анастасія 226, 372, 598, 604
 Ємець (Пошивайло) Зінаїда 413, 416
 Ємець Степан 226
- Ж**адан Наталя 119
 Жданов Василь 600
 Жидков Василь 441
 Жидкова Наталя 441, 442
 Жижура (Важнича) Мотрона 211
 Жижура Іван 211
 Жижура (Кривошопка) Любов 560, 578, 598
 Жижура Микола 211
 Жижура Михайло 211, 596
 Жижура Надія 513, 592
 Жижура Степан 211
 Жилавець (Бородай) Ганна 218, 221, 224-226, 255, 598
 Жилавець Василь 590
 Жилавець Володимир 217, 223-228, 232
 Жилавець (Герасименко) Марія 218, 219

- Жилавець Дуся 219
 Жилавець Іван 218, 219, 598
 Жилавець Микола 110, 218, 219, 221, 223-225, 598
 Жилавець Настя 219
 Жилавець (Окара) Федора 218, 219, 225-228, 230-232
 Жилавець Олексій 218, 219, 221-226
 Жилавець Оля 222
 Жилавець Сергій 218, 219
 Жилавець (Скоропа) Вікторія 6, 217-227, 229-232, 598
 Жилавець Тоня 221
 Жилавець Хома 218, 219, 221
 Жилавці, *родина* 19, 219
 Жувага Лідія 548
 Журавель Василь 283
 Журавель Ганна 283
 Журавель Євдокія 283
 Журавель Євдокія Василівна 283
 Журавель Катерина 283
 Журавель Марія 283
 Журавель Микола 283
- З**агребельна Олена 207
 Загребельний Петро 207
 Задорожна (Бородіна) Мотрона 265, 267
 Задорожна (Дудник) Лідія 18, 262-265, 267-272, 274, 378, 383, 391, 529, 531, 602
 Задорожна Параска 265
 Задорожний Андрій 262, 264, 265
 Задорожний Данило 267
 Задорожний Захар 265
 Задорожний Іван Юхимович 262, 266
 Задорожний («Копієчка») Іван 7, 18, 19, 27, 29, 165, 261-271, 273, 274, 330, 383, 407, 531
 Задорожний Михайло 8, 53, 127, 129, 130, 373, 559-561, 567-569, 571-577, 579-581, 582
 Задорожний Назар 262, 265
 Задорожний Омелян 262, 265
 Задорожний Петро 262, 266, 270, 383, 531, 594
 Задорожний Юхим 262, 265
 Задорожні, *родина* 265, 342
 Заєць Галина 282
 Заєць Григорій 117
 Заєць Лідія 312
- Заєць (Мацко) Лідія 7, 19, 275-283, 285-291, 293, 563, 564, 565
 Заєць Микола 277-279, 282, 283
 Заєць Олена 278, 282, 283
 Заєць Орина 282
 Заїка Віра 447
 Заїченко Галина 596
 Закірова Ольга 600
 Залакоцька (Доброхот) Галина 573, 574, 577, 579
 Залакоцька (Костюк) Надія 577
 Заліська (Запорожець) Вікторія 576
 Запорожець (Підгора) Лідія 372, 373, 573, 574, 576-578
 Запорожець Олександр 577
 Зарецький Іван 38, 299, 301, 607
 Збаранський Анатолій 411
 Звагольська (Бережна) Марія 98-109
 Звагольська (Маслак) Ольга 7, 18, 213, 303-305, 307-314, 528, 548, 594, 602
 Звагольська (Рашевська) Лідія 304, 305, 307-309, 314
 Звагольський Іван 310
 Зелененька Антоніна 213
 Зелиб Василь 592
 Зелиб Галина 397
 Зелиб Семен 598
 Зіненко Тетяна 129
 Зінченко (Діденко) Варвара 531, 598
 Зінченко Зінаїда 523
 Злидар (Бабенко) Ніна 8, 18, 539-541
 Золотаренко (Сердук) Марія 84, 88-91, 240
 Зубані, *родина* 206
 Зубань (Білик) Любов 365, 371, 373
 Зубань Дмитро 365, 373, 574
 Зубань Олена 598
 Зубань Олена Миколаївна 640
 Зубань Петро 598
 Зубань (Різник) Євдокія 184
 Зубенко, *родина* 615
- Б**рагімова Наталя 287, 564
 Іван 207, 496
 Іванова Любов 116
 Іващенко (Пошивайло) Варвара 413, 416, 417
 Іващенко Тетяна 173, 199
 Івер Тетяна 523
 Івченко Віра 600
 Істоміна (Багрій) Явдоха 204

- К**аленич 584
 Каленич Варвара 289
 Каленич Василь 133, 405, 412
 Каленич Віра 596
 Каленич Володимир 256, 602
 Каленич (Діденко) Ганна 7, 133, 134, 312, 345, 347, 405, 411, 412, 533, 535-537, 556, 596, 602
 Каленич Дмитро 256
 Каленич Лідія 489, 596
 Каленич Люба 173
 Каленич (Матвієнко) Варвара 256, 419, 421-424, 426
 Каленич (Мелашенко/Пошивайло) Наталія 133, 405, 406, 408, 412
 Каленич Павло 584
 Каленич (Чабан) Валентина 196, 256, 602
 Каленичі, *родина* 132, 246, 250
 Кальна Ніна 19
 Кальна (Пічка) Любов 53, 573, 574, 576, 578, 580
 Кальна (Рябокін) Надія 7, 284, 285, 295-301, 528
 Кальна (Северин) Оксана 576
 Кальний Григорій 300
 Калюжна Наталія 604
 Кандзюба Антоніна 70, 79
 Кандзюба (Бондаренко) Мотрона 340, 342, 354, 386-388
 Кандзюба (Бордюг) Орина 56, 59, 62, 64, 70, 75, 78
 Кандзюба Василь Васильович 70, 79
 Кандзюба Василь Олексійович 70, 72, 75, 79, 86
 Кандзюба (Визір) Устина 71, 74, 79, 138
 Кандзюба Дарина 79
 Кандзюба Захар 70, 72, 75, 79, 86
 Кандзюба Зінаїда 70, 75, 79
 Кандзюба (Мареха) Пелагея (Палажка) 70, 72, 75, 76, 79, 86, 132, 138
 Кандзюба Марія Антонівна 70, 79
 Кандзюба Никифор б, 56, 58, 59, 61, 67-75, 77-79, 81, 85, 86
 Кандзюба Олексій 70, 74, 75, 86
 Кандзюба Палажка 72, 75
 Кандзюба Савелій 70, 72, 75, 79, 86
 Кандзюба (Сиваш) Ганна 71, 72, 74, 80, 81, 138
 Кандзюба (Тягун) Марія 19, 55-65, 67, 70, 73, 75
 Кандзюба Устина 72, 138
 Кандзюби, *родина* 19, 59, 61, 68, 72, 74, 79, 81, 84, 85, 132, 155, 340, 354
 Каніболюцька Галина 598
 Канівець (Вишневецька/Яценко) Варвара 7, 325-335, 337, 531
 Канівець Ганна (Галина) 62, 91, 391, 489, 554, 588, 590, 596
 Канівець Дмитро 328, 332
 Канівець (Ємець) Анастасія 226, 372, 598, 604
 Канівець Марія 328
 Канівець Ніна 325, 327, 328, 329, 331-334, 337
 Канівець Олексій 602
 Канівець (Шаблій) Валентина 115, 272, 311, 529, 598, 604
 Капиніс Марія 598
 «*Карасіри*» (Пошивайли), *родина* 7, 19, 289, 393-395, 397, 399, 401, 403, 405, 407, 409, 411, 413, 415, 417
 Карпенко Володимир 117
 Карпенко Іван 592
 Карпович Людмила 211-216
 Касали, *родина* 237
 Касіян Василь 529, 577
 Катерина 319
 Кацай Євдокія 598
 Каша Артем 279, 371
 Каша (Назарчук) Мотрона 268, 279, 342, 345, 371, 391, 398, 430, 529, 578, 588, 590, 598
 Квашик (Маслак) Ганна 304, 305, 307-310
 Кизименки, *родина* 18, 476, 477
 Кизименко Анастасія 408
 Кизименко Анатолій 316-322, 478, 479, 481
 Кизименко Володимир 322, 483
 Кизименко (Мороховець) Марія 7, 184, 259, 315-324, 479
 Кизименко Ніна 316-321, 458, 478, 479, 600
 Кизименко (Різник) Параска 316-318, 478, 479
 Кизименко Світлана 318, 322, 483
 Кизименко Семен 317, 479
 Кирилова (Оначко) Лідія 7, 18, 196, 255, 493-503, 598
 Кирячок Григорій 537, 596
 Кирячок Іван 537, 592
 Кирячок Ніна 513, 592, 594
 Кирячок Олександра 513, 592
 Кирячок Раїса 600
 Кисельова Нонна 166, 221, 372, 383, 529, 550, 555, 560, 594, 596, 604

- Кисіль Тетяна 100
 Китриш Василь 558
 Китриш Єгор 184
 Китриш (Левченко) Галина 91, 115, 169, 184, 416, 529, 557, 604
 Китриш Любов 226, 558, 604
 Китриш Михайло 91, 110, 184, 198, 289, 557, 558, 607
 Китриш Овксентій 306
 «Кібальники» (Пошивайли), *родина* 7, 19, 393, 395, 397, 399, 401, 403, 405, 407, 409, 411, 413, 414, 415, 417
 Клименко (Маслак) Лідія 304, 307, 309, 310
 Клименко Олена 17, 18, 20, 54, 59, 61, 65, 68, 72, 75, 76, 79, 82, 87, 95, 109, 131, 134, 136, 137, 143, 151, 158, 160, 175, 206, 208-210, 216, 223, 250, 260, 266, 274, 277, 278, 293, 330, 345, 348, 355, 374, 383, 385, 400, 406, 410, 425, 426, 438, 453, 475, 486, 495, 513, 518, 546, 568
 Ключниченко (Денисенко) Любов 155, 158, 242
 Коваленко Оксана 613
 Ковган Л. 113
 Ковпак Олександра 584, 586
 Ковпак Омелян 67, 407
 Коєка Лідія 313
 Коєка (Сиса) Поліна 313, 491, 594, 602
 Козак Григорій 528, 600
 Козак Іван 361
 Козак Марія 528
 Козак Уляна 495
 Козаки, *родина* 246, 250
 Колодко Галина 534
 Колодко (Порохівник) Олександра 165, 196, 526, 528, 529, 592, 600, 604
 Коломієць Володимир 164
 Коломієць (Денисенко) Ганна 154, 158, 160, 161, 164, 167
 Коломієць Захар 284, 353, 398, 590
 Коломієць Іван 490, 529
 Коломієць Олексій 602
 Коломієць Петро 490
 Коломієць (Сердюченко) Євдокія 476, 483, 490, 529
 Коломієць Степан 490, 592, 600
 Коломіїці, *родина* 71, 81, 155, 342, 476, 477, 490
 Кольчик Федір 600
 Коляда Віктор 288, 600
 Коляда Віра 600
 Комаревцев Валерій 289
 Комаревцев Віктор 289
 Кононенки, *родина* 206, 340, 354
 Кононенко Антоніна 115
 Кононенко Галина 596
 Кононенко Іван 598
 Кононенко (Линник) Зінаїда 17, 157, 172, 361, 364, 371, 397, 556, 558, 596
 Кононенко Петро 157
 Кононенко (Яценко) Єфросинія 341, 343, 348, 358, 360-364, 387
 Кононовичка Дашка 508
 Конюшенко Людмила 199
 Конюшенко Світлана 411
 Копитько Єфросинія 600
 «Колієчка» (Задорожний) Іван 7, 18, 19, 27, 29, 165, 261-271, 273, 274, 330, 383, 407, 531
 Коритченко (Бондаренко) Алла 573, 574, 577
 Коритченко Любов 226
 Короленко Володимир 5, 12, 17
 Короткевич Вікторія 434
 Короткевич Катерина 447, 600
 Косенко Олександр 607
 Костенко Катерина 41, 602
 Костенко (Пацула) Галина 373, 574, 576, 578
 Костюк (Залакоцька) Надія 577
 Котенко Вікторія 612
 Котлік Олексій 373, 598
 Котлік (Федоша) Галина 370, 372, 373, 604
 Котлярєвська Параска 431
 Кошеленко Анатолій 118, 119, 124, 125, 524, 542, 556, 560, 604
 Красій Христя 421
 Краснова Тетяна 614
 Крепак Олександр 560
 Крепиш Антоніна 452
 Крепиш Олександр 443, 444, 450-452
 Кривошопка Василь 560, 578, 592, 594, 600
 Кривошопка Віра 516
 Кривошопка (Жижуря) Любов 560, 578, 598
 Кричевський Василь 5, 14, 230, 404, 576, 607, 608, 610, 614
 Кричевські, *родина* 128, 287, 555, 563, 565, 609
 Кришталь (Васильєва) Валентина 529
 Кришталь Іван 555

- Кришталь Марія 67, 75, 289, 306, 371, 604
 Крупська 17, 169, 225, 238-240, 321
 Куденець Олександр 456
 Кужим (Гриб) Лідія 454, 456, 457, 462
 Кужим Катерина 515
 Кужим Марія 547, 602
 Кужим (Окара) Наталя 494, 496, 501, 502, 548
 Кулик Володимир 584
 Куліш (Чоботаренко) Юлія 571, 574
 Кульбака (Гусар) Людмила 112, 118, 124, 640
 Кульбака Надія 118, 124
 Кульбака Петро 118-125
 Кульбака (Свида) Марія 6, 18, 111-130, 286,
 287, 373, 430, 563-565, 604
 Кульбаки, *родина* 118, 124
 Купрій Іван 598
 Курчевська Олена 441
 Куц 306
 Куц Людмила 226, 547, 548, 559, 598
 Кучеренко Анастасія 225, 255
 Кушнір Софія 7, 18, 305, 308, 465-471, 473,
 474, 534
 Кущій Галина Семенівна 602
 Кущій (Сердюк) Ганна 271, 531, 594, 602
- Л**ашук Юрій 607, 613
 Лебішак Юрко 607
 Левченко (Китриш) Галина 91, 115, 169, 184,
 416, 529, 557, 604
 Леженін Геннадій 366
 Леженін Іван 115, 124, 166, 169, 170, 221, 240,
 322, 347, 364, 366, 372, 460, 536, 550, 555,
 560-562, 594, 596, 604
 Леженіна Людмила 366, 460
 Ленін 371
 Леонід 43
 Леся Українка 193
 Лещенко Євдокія 592
 Лещенко Ніна 513, 516, 592, 600
 Лещенко (Пошивайло) Марія 428, 432-435, 437
 Лещенко (Сиваш) Одарка 154, 158, 165, 166
 Линник 584, 586
 Линник (Кононенко) Зінаїда 17, 157, 172, 361,
 364, 371, 397, 556, 558, 596
 Линник Наум 157
 Лисенко Тамара 516, 592
 Литовченко Семен 279
 Лихопії, *родина* 180, 187, 188
 Лихопій Віра 271, 598
- Лихопій Григорій 182, 185, 187
 Лихопій Лідія 372
 Лихопій Марія 182, 186
 Лихопій Филон 188
 Лідія 282
 Ліновенко (Гриб) Марія 454-458, 460, 462, 600
 Лісяна Катерина 483, 488
 Лісяна (Сердюченко) Онисія 321, 476-479,
 481, 482, 484, 488, 560
 Лісяний Анатолій 488
 Лісяний Олександр 484
 Лісяний Павло 481, 483, 484
 Лубанець Іван 592
 Лубанець Лідія 600
 Лукерія 267
 Люба 498
 Лютик Марія 279
- М**айстренко Іван 607
 Майстренко Яків 607
 Макуха Векла 365
 Макуха Євдокія 255
 Макуха Олександр 365, 594, 598
 Макуха Тамара 430
 Малишко Анатолій 213
 Малишко (Багрій) Ніна 6, 203-205, 207, 209,
 211-215, 250, 600
 Малишко Людмила 213
 Малишко Уляна 491
 Манько Андрій 594, 596, 604
 Манько (Філенко) Надія 98, 104-106, 109
 Манько Яків 598
 Маняхіна Олександра 596
 Маняхіна Тетяна 516
 Мареха Антоніна 117
 Мареха (Бордун/Пошивайло) Єфросинія 256,
 405, 406, 408, 412
 Мареха Валентина 598
 Мареха Володимир 68, 72, 74, 75, 78, 79,
 81-83, 85, 87-90, 95, 194
 Мареха (Грипич) Софія 70, 76, 79, 86, 132,
 136-140, 143-146
 Мареха Іван 74, 79, 86, 279, 592, 602
 Мареха Йосип 184, 365, 397
 Мареха (Кандзюба) Пелагея (Палажка) 70, 72,
 75, 76, 79, 86, 132, 138
 Мареха Любов 144
 Мареха Марія 72, 74, 79, 81, 85-87, 90, 95,
 485, 598

- Мареха Микита 70, 79, 86, 132, 138
 Мареха (М'якоступ) Параска 372, 373, 458, 460
 Мареха Олексій 75, 110, 249, 373, 381, 574, 596
 Мареха (Підгребельна) Євдокія 34, 42, 51, 54
 Мареха Параска 249, 495, 598
 Мареха, *родина* 84, 132, 155, 206, 234, 246, 250
 Мареха Софія 76, 79
 Марія 59, 62, 64, 282
 Мартиненко (Яценко) Ганна 7, 339, 341, 346, 348-351, 354, 387
 Маслак Андрій 304-307
 Маслак (Звагольська) Ольга 7, 18, 213, 303-305, 307-314, 528, 548, 594, 602
 Маслак (Квашик) Ганна 304, 305, 307-310
 Маслак (Клименко) Лідія 304, 307, 309, 310
 Маслак Любов 304, 305, 307-309, 437, 602
 Маслак (Поспелова) Надія 304, 307-309
 Маслій Ольга 196, 600
 Матвеева Валентина 287
 Матвієнки, *родина* 246, 250
 Матвієнко Іван 516
 Матвієнко (Каленич) Варвара 256, 419, 421-424, 426
 Матвійко Надія 173, 431
 Матвійчук Тетяна 523
 Матюх Борис 213
 Махмадалієва Галина 598
 Мацки, *родина* 206
 Мацко Анастасія 259
 Мацко Андрій 438
 Мацко Антон 438
 Мацко Віра 501, 598
 Мацко Володимир 280, 290, 291
 Мацко Дмитро 276, 291, 438
 Мацко Євдокія 225, 255, 501, 598
 Мацко (Жадан) Надія 276, 291-293, 511
 Мацко (Заєць) Лідія 7, 19, 275-283, 285-291, 293, 563, 564, 565
 Мацко Іван 291, 292, 438
 Мацко Михайло 276, 291, 292
 Мацко Ніна 344
 Мацко Олександр 438
 Мацко Петро 438
 Мацко (Пошивайло) Галина Андріївна 438
 Мацко Тимофій 276, 290
 Мацко Яків 598
 Мелашенко (Білик) Валентина 556
 Мелашенко (Каленич/Пошивайло) Наталя 133, 405, 406, 408, 412
 Мелашенко Марія 372, 501, 598
 Мелашенко Семен 596
 Метка Людмила (Метка Л., Л. М.) 2, 4, 6-8, 10, 12, 14, 16, 18, 20, 22-24, 26, 28-31, 34, 36, 38, 40-42, 44-46, 48, 50, 52-54, 56-58, 60, 62-66, 68, 70, 72, 74-78, 80, 82, 84-86, 88, 90-92, 94, 95, 98, 100, 102, 104, 106, 108, 109, 112-114, 116-118, 120, 122, 124-126, 128, 130, 132, 134-136, 138, 140, 142, 144, 146, 148, 150, 151, 154, 156, 158-160, 162-164, 166, 168, 170-172, 174, 175, 178, 180, 182, 184, 186, 188, 190-192, 194, 196-198, 200, 201, 204, 206, 208, 210, 212, 214-216, 218, 220, 222, 224, 226-232, 234, 236, 238-240, 242, 244, 246-248, 250, 252, 254, 256, 258, 260, 262, 264, 266, 268, 270, 272, 274, 276, 278, 280-282, 284, 286-290, 292, 293, 296, 298, 300, 301, 304-306, 308, 310, 312-314, 316, 318, 320, 322-324, 326, 328, 330, 332, 334, 336, 337, 340, 342, 344, 346-348, 350, 352-355, 357, 358, 360, 362, 364-366, 368, 370-372, 374-376, 378, 380, 382, 383, 386, 388-390, 392, 394, 396, 398, 400, 402, 404, 406, 408, 410, 412, 414, 416, 420, 422, 424, 426-428, 430-432, 434-436, 438, 440, 442, 444, 446, 448, 450, 452, 454, 456, 458, 460-463, 466, 468-474, 476-478, 480, 482, 484, 486, 488, 490, 491, 494-496, 498, 500, 502, 503, 506-508, 510, 512, 514, 516, 518-520, 522, 524-528, 530, 532-536, 538, 540, 541, 544, 546, 548, 550-552, 554, 556-560, 562, 564, 566, 568, 570, 572-576, 578-582, 584, 586, 588, 590, 592, 594, 596, 598, 600, 602, 604, 606, 608, 610, 612, 614, 640
 Микитенко (Яценко) Марія 327, 333, 355
 Микола 594
 Мирко Микола 571
 Мирко Олексій 125, 127, 559-561
 Мирко Степан 186
 Мирна Мотрона 588, 590
 Мирна (Слободська) Федора 377, 383
 Мирний Іван 382, 383
 Мирний Михайло 382, 383
 Мирні, *родина* 383
 Митько 215

- Михайленко Василь 602
 Михайленко (Денисенко) Уляна 155, 157, 158
 Михайлишина Надія 119
 Мілютіна Людмила 199
 Мірошниченко Лідія 110, 600
 Міщанин (Безрук) Віра 240, 372, 373
 Міщанин Віктор 192, 200, 259, 336, 337, 421, 426, 555, 614, 615
 Міщанин Галина 194, 239
 Міщанин (Мостова) Наталя 577-579
 Міщенко Алла 483
 Міщенко В. 640
 Міщенко Людмила 483
 Міщенко Михайло 483, 487
 Міщенко (Сердюченко) Ганна 7, 18, 41, 271, 317, 321, 475-491, 560, 563, 564, 602
 Мокляк Іван 598
 Моргун 511
 Моргун Максим 590, 598
 Моргун Марія 559
 Моргун Федір 279
 Мордіна Віра 615
 Морівець Надія 115
 Морівець Микола 602
 Мороховець Н. П. 524
 Мороховець Володимир 523
 Мороховець Ганна 514
 Мороховець (Кизименко) Марія 7, 184, 259, 315-324, 479
 Мороховець Надія 240, 430, 554, 596
 Мороховець Петро 318, 319
 Мороховець Софія 259, 318-320
 Мороховець Степан 514
 Москаленко Олександра 279
 Мостова (Міщанин) Наталя 577-579
 Мотренко Катерина 494-496, 498, 500, 503
 Мотренко Серафима 81, 494, 496, 503
 Мотренко Юхим 407
 Мотрій (Богдан) Тамара 166, 429, 435, 523, 576, 604
 Мощенко Костянтин 607
 М'якоступ Варвара 600
 М'якоступ Дмитро 373, 495, 596
 М'якоступ Євдокія 495
 М'якоступ Корній 495
 М'якоступ Лідія 196, 596
 М'якоступ Макар 373, 495
 М'якоступ Максим 531
 М'якоступ (Мареха) Параска 372, 373, 458, 460
 М'якоступ Марія 80, 81, 373, 495
 М'якоступ Михайло 592
 М'якоступ Ніна 516
 М'якоступ Оксана 531
 М'якоступ Петро 495, 515
 М'якоступи, *родина* 71, 81, 84, 132, 155, 206, 234, 246, 250
 М'якоступ (Середа) Варвара 531
 М'якоступ Федосій 407, 495
 М'яло (Фесик) Тамара 178, 183, 185-187
Нагірна Віра 256
 Нагірний Яків 590, 598
 Назарчук (Каша) Мотрона 268, 279, 342, 345, 371, 391, 398, 430, 529, 578, 588, 590, 598, 614
 Наливайко Терентій 398, 590
 Наріжний Дмитро 123
 Наталя 483
 Наталя Матвіївна 556
 Наташа 351
 Нечипоренко Сергій 568, 569
 Нечуй-Левицький Іван 284, 607
 Нікітченко Володимир 125, 183, 285, 426, 574
 Нікітченко Євдокія 255, 501
 Ноженко Євдокія 592
 Ночовник Остап 607
Овсії, *родина* 104
 Овсій (Бережна) Євдокія Михайлівна 98, 102-104, 107
 Овсій Григорій 594, 596
 Овчаренко (Багрій) Варвара 205, 206, 447, 468
 Овчаренко Володимир 213
 Овчаренко Людмила 5, 491, 588
 Овчаренко Надія 119, 430
 Огар Людмила 226, 489
 Оздоба Олексій 407
 Окара Віра 213
 Окара (Жилавець) Федора 218, 219, 225-228, 230-232
 Окара Іван 228
 Окара Іван Валерійович 218, 226, 230-232
 Окара (Кужим) Наталя 494, 496, 501, 502, 548
 Окара Ольга 501
 Окара (Шیان) Надія 494, 496, 497, 501-503, 548, 596

- Олександр II, *цар* 157
 Олійник Антоніна 593
 Олійник Галина 592, 602
 Олійник (Деркач) Наталя 19, 439-452
 Олійник Михайло 602
 Ольга 146
 Омельченко Юлія 199
 Омеляненко (Шиян) Людмила 6, 153-155, 157, 159, 161-175, 189, 198-200
 Омеляненки, *родина* 54, 471
 Омеляненко (Багрій/Пукало) Марія 205, 206, 213, 285, 468, 469, 557, 596, 604
 Омеляненко Варвара 602
 Омеляненко Василь 54, 183, 205, 230, 285, 411, 468, 469, 537, 556, 557, 596, 607
 Омеляненко (Городниченко) Наталя 205, 285, 468, 557, 604
 Омеляненко Лідія 128, 286, 287, 563-565
 Омеляненко Наталя 372
 Омеляненко Петро 54, 183, 285, 467, 468, 471, 537, 557, 596
 Омеляненко Софія 600
 Оначки, *родина* 132, 326, 506
 Оначко Варвара 503
 Оначко (Вишневецька) Єлизавета 326, 335
 Оначко Віталій 498, 499
 Оначко Денис 330
 Оначко (Денисенко) Надія 155, 158
 Оначко Єлизавета 330
 Оначко Іван 397, 399, 497-499
 Оначко (Кирилова) Лідія 7, 18, 196, 255, 493-503, 598
 Оначко Корній 330
 Оначко Марія 329
 Оначко Микита 330
 Оначко Наталя 66-68, 75, 172, 371, 398, 588, 590
 Оначко Олександр 498, 500, 501
 Оначко Павло 329, 330, 335
 Оначко (Пошивайло) Ганна Іванівна 207, 249, 289, 394, 396, 397, 399, 402, 508
 Оначко Степан 330
 Оначко Тетяна 596
 Онищенко Ніна 41
 Онищенко Семен 560
 Оркодашвілі Ольга 529, 596
 Остап 516
 Остапенки, *родина* 71, 81, 84, 132, 155, 476, 477
 Остапенко Ганна 353, 479
 Остапенко Герасим 316, 353, 479
 Остапенко Іван 353, 478, 479, 594, 596
 Остапенко (Кандзюба) Мотрона 70-72, 74, 75, 79
 Остапенко Кирило 74
 Остапенко Костянтин 74
 Остапенко Максим 74
 Остапенко Михайло 264
 Остапенко Петро 264
 Остапенко Пилип 71, 74
 Остапенко (Різник) Харитина 316, 353, 478, 479
 Остапенко Тимофій 479
 Остроградський Михайло 174
 Острянин Василина 515
 Острянин Іван 80, 81, 494, 496, 503, 602
 Острянин Любов 279
 Острянин Максим 71, 80, 81, 288, 289, 503, 512, 515, 600
 Острянин Михайло 80, 81, 230, 430, 571, 574, 596
 Острянин (Радченко) Олександра 80, 430, 596, 604
 Острянин (Сиваш) Василина 71, 74, 80
 Острянини, *родина* 71, 81, 132, 155
 Отченашки, *родина* 342, 476, 477
 Отченашко Андрій 316, 479
 Отченашко Варвара 600
 Отченашко Іван 479
 Отченашко Прокіп 590
 Отченашко (Різник) Марія 316, 478, 479
- П**авлієнко Євдокія 196
 Павловська Валя 430
 Панасюк Галина 4, 264
 Панов Н. Д. 28
 Панченко Галина 602
 Пацула (Костенко) Галина 373, 574, 576, 578
 Пацула Петро 602
 Пашенко Катерина 594, 596
 Перепелиця (Сакун) Ганна 184, 226, 598
 Перепелиця Варвара 23
 Перерва (Багрій) Катерина 204
 Перерва Іван 204
 Перерва Катерина 209, 212, 250
 Перехрест Антон 515
 Перехрест (Хлонь) Наталя 506, 514, 515, 517
 Петренко Борис 213
 Петренко Єфросинія 214-216

- Петренко Надія 534
 Петько Алла 253
 Півень Анастасія 495
 Півень Іван 335
 Півень Никифор 335
 Півень (Романенко) Марія 330, 335, 336
 Півні, *родина* 71, 81, 234, 246, 250, 335, 342
 Підгірний Василь 576, 598
 «Підгірний» (Підгребельний) Юхим 54
 «Підгірні» (Підгребельні), *родина* 6, 19, 33-37, 39-41, 43, 45, 47, 49, 51, 53, 54
 Підгора (Запорожець) Лідія 372, 373, 573, 574, 576-578
 Підгребельна (Біленко) Віра 34, 43-45, 51, 436
 Підгребельна Ганна 35, 45, 253, 254, 259, 602
 Підгребельна Людмила 45
 Підгребельна (Мареха) Євдокія 34, 42, 51, 54
 Підгребельна Надія 43, 45
 Підгребельна Наталя 54
 Підгребельна (Сизоненко) Галина 33-37, 39, 40, 46-54
 Підгребельна (Тарасенко) Уляна 34, 35, 39, 40, 42, 46, 53
 Підгребельна (Тимошенко) Тетяна 34, 45, 50
 Підгребельна (Чабан) Ганна 34, 37, 41, 43
 Підгребельний Гаврило 34-40, 45-54, 600
 Підгребельний Іван 34-37, 39-43, 50, 51, 54
 Підгребельний Корній 6, 33-35, 37, 39-43, 45-47, 49-54
 Підгребельний Микола 34-37, 39, 40, 43-46, 51, 284, 288, 436, 528
 Підгребельний Михайло 40-42, 54
 Підгребельний («Підгірний») Юхим 54
 Підгребельні («Підгірні»), *родина* 6, 19, 33-37, 39-41, 43, 45, 47, 49, 51, 53, 54
 [Пінчук] Мотрона Федорівна 284
 Пічка (Кальна) Любов 53, 573, 574, 576, 578, 580
 Пічка Павло 53, 576, 600, 606
 Пічка (Пошивайло) Валентина 416
 Пічка (Різник) Марія 531, 552
 Пічка Яків 42
 Позен Леонід 607
 Порошний Василь 607
 Порохівник Денис 165
 Порохівник Іван 49, 165, 184, 196, 592
 Порохівник (Колодко) Олександра 165, 196, 526, 528, 529, 592, 600, 604
 Порохівник Пелагея 165
 Поспелова (Маслак) Надія 304, 307-309
 Потапенко Наталя 383
 Походун (Хмелик) Таїсія 436
 Пошивайли («Карасіри»), *родина* 7, 19, 289, 393-395, 397, 399, 401, 403, 405, 407, 409, 411, 413, 415, 417
 Пошивайли («Кібальники»), *родина* 7, 19, 393, 395, 397, 399, 401, 403, 405, 407, 409, 411, 413, 414, 415, 417
 Пошивайли, *родина* 19, 206, 286, 401, 421, 429, 434, 438, 506, 507, 558, 563, 564, 609
 Пошивайли («Фабардаші»), *родина* 7, 19, 393, 395, 397, 399, 403, 405-407, 409, 411, 413, 415, 417
 Пошивайло Анастасія 413, 414, 417
 Пошивайло Богдан Григорович 414, 415
 Пошивайло (Бордун/Мареха) Єфросинія 256, 405, 406, 408, 412
 Пошивайло (Бородавка) Явдоха 284, 289, 312, 313, 323, 394, 395, 397, 400-402, 429, 541, 558, 559, 602, 604
 Пошивайло Василь 413-416
 Пошивайло Гаврило 207, 249, 284, 289, 365, 394-396, 398, 399, 401, 402, 429, 508, 558, 559, 574, 602
 Пошивайло (Гадяцька/Дугельна) Онисія 405, 406, 408
 Пошивайло Галина Андріївна 322
 Пошивайло Ганна Пилипівна 405, 406, 410, 438
 Пошивайло Григорій 422
 Пошивайло (Ємець) Зінаїда 413, 416
 Пошивайло Зінаїда 511
 Пошивайло Іван Іванович 422
 Пошивайло Іван Ничипорович 249, 289, 394, 396, 397, 399, 402, 508, 509
 Пошивайло Іван Олександрович 420-422, 426
 Пошивайло Іван Опанасович 413, 414
 Пошивайло (Іващенко) Варвара 413, 416, 417
 Пошивайло (Каленич/Мелашенко) Наталя 133, 405, 406, 408, 412
 Пошивайло Килина 394, 399, 508
 Пошивайло (Лещенко) Марія 428, 432-435, 437
 Пошивайло Леонід 431
 Пошивайло Лідія 424, 425
 Пошивайло Людмила 286
 Пошивайло Марія 432, 602
 Пошивайло Марія Іванівна 405, 406, 408
 Пошивайло Марко 413, 414, 416

- Пошивайло Марфа 397
 Пошивайло (Мацко) Галина Андріївна 438
 Пошивайло Микола Володимирович 430
 Пошивайло Микола Гаврилович 110, 284,
 288, 289, 365, 394, 402, 403, 435, 436, 508,
 553, 558, 559, 602, 607
 Пошивайло Назар 413, 415-417
 Пошивайло Наталя 431
 Пошивайло Ничипір 207, 249, 289, 394, 396,
 397, 399, 402, 458, 508
 Пошивайло Олександр Демидович 420
 Пошивайло Олексій 414, 425
 Пошивайло Олесь 5, 15, 32, 44, 48, 96, 110,
 152, 176, 195, 202, 294, 302, 311, 345, 356,
 384, 401, 403, 418, 432, 460, 464, 492, 504,
 542, 550, 552, 553, 613-615, 640
 Пошивайло (Оначко) Ганна Іванівна 207, 249,
 289, 394, 396, 397, 399, 402, 508
 Пошивайло Опанас 413, 414
 Пошивайло Параска 435
 Пошивайло Пелагея 405, 406, 409, 410, 438
 Пошивайло Петро 421, 422
 Пошивайло (Пічка) Валентина 416
 Пошивайло Поліна 593
 Пошивайло Сава 414, 416
 Пошивайло Семен 405, 406, 408, 412-414
 Пошивайло (Скринник) Тетяна 427-431,
 433-435, 437, 438
 Пошивайло (Стеблівська) Людмила 428,
 434-438
 Пошивайло Тарас 122, 249, 394, 399, 508
 Пошивайло Тарас Олександрович 81, 93,
 94, 122, 150, 258, 273, 277, 299, 335, 399,
 404, 408, 553,
 Пошивайло Тетяна 7, 19
 Пошивайло Устина (Вустя) 421, 422
 Пошивайло Федір 165, 405-408, 410, 411, 438
 Пошивайло (Федоша) Орина 147, 394, 402,
 508-510, 515, 592
 Пошивайло (Хлонь) Зінаїда 7, 18, 116, 195,
 213, 394, 402, 504-515, 517, 519, 520, 529,
 592, 600
 Пошивайло (Шкурпела) Світлана 403, 404
 Пошивайло Юрко 4, 66, 284, 289, 292, 394,
 404, 640
 Пошивайло Явдох Федорівна 397
 Пошивайло Яким 405, 406, 408
 Пошивайло Яків 7, 19, 183, 380, 419-423,
 425, 426
 Прокопенки, *родина* 326, 340, 354
 Прокопенко Віра 596
 Прокопенко Іван 327, 354, 470
 Прокопенко Яків 327, 354
 Прокопенко (Яценко) Єфросинія 327, 341, 343
 Прокопенко (Яценко) Параска 327, 354, 453
 Пронякін Олексій 594, 596
 Пророк (Шутенко) Наталя 529
 Процик-Степаненко Лариса 195, 529
 Пругло (Білик) Людмила 529
 Пругло 584
 Пругло Іван 470
 Пругло Людмила 124, 556
 Пругло Макар 289, 584
 Пругло Марія 289, 513, 584, 586, 592
 Пругло Ольга 513
 «Птуха», *прізвисько* 256
 Пуголовок Юрій 612
 Пукало (Багрій/Омеляненко) Марія 205, 206,
 213, 285, 468, 469, 557, 596, 604
 Пшенична Галина 253
Радченки, *родина* 246, 250
 Радченко Анастасія 258, 379, 596
 Радченко Афанасій 598
 Радченко Галина 500, 501, 588, 598, 602
 Радченко Дмитро 598
 Радченко Іван 590, 596
 Радченко Ірина Іванівна 365, 598
 Радченко Ірина Миколаївна 598
 Радченко Михайло 457
 Радченко (Остринин) Олександра 80, 430,
 596, 604
 Радченко Світлана 531
 Радченко Степан 194, 365
 Радченко (Фесенко) Анастасія 391, 531
 Рахно Костянтин 4, 640
 Рашевська (Звагольська) Лідія 304, 305,
 307-309, 314
 Рева Любов 256
 Редчук Володимир 395
 Решетньов П. 123
 Рибець Тетяна 522
 Риженко Яків 607
 Рижова Ольга 511, 592, 600
 Різник Анастасія 225, 254
 Різник Василь 317, 479
 Різник Гаврило 319
 Різник Галина 255, 279

- Різник Григорій 279
 Різник (Денисенко) Лідія 155, 158
 Різник (Зубань) Євдокія 184
 Різник Іван 483, 531
 Різник Ісак 485
 Різник (Кизименко) Параска 316-318, 478, 479
 Різник Марія 225, 239
 Різник Михайло 598
 Різник Михайло Терентійович 485, 598
 Різник Наталя 483
 Різник Олександр 110
 Різник (Остапенко) Харитина 316, 353, 478, 479
 Різник (Отченашко) Марія 316, 478, 479
 Різник Павло 316, 317, 478, 479
 Різник Пилип 485
 Різник (Пічка) Марія 531, 552
 Різник Семен 485, 531
 Різник (Сердюченко) Валентина 470, 476, 485
 Різник (Сердюченко) Марфа 316, 317, 321, 476-483, 485, 488, 560
 Різник Терентій 485
 Різник Федір 485
 Різник Федот 279
 Різники, *родина* 7, 132, 206, 315, 317, 319, 321, 323, 476, 477
 Різниченко Жанна 564-566
 Ріпка Олексій 306
 Рокитянський Максим 598
 Романенко Дмитро 602
 Романенко Надія 435
 Романенко (Півень) Марія 330, 335, 336
 Рубінштейн 433
 Русов Михайло 607
 Рябокінь Арсентій 296, 300
 Рябокінь Іван 296-299, 584
 Рябокінь (Кальна) Надія 7, 284, 285, 295-301, 528
 Рябокінь Олександр 299
 Рябокони, *родина* 7, 295, 297, 299, 301
- С**авенко Лідія 548
 Савінков Павло 594, 598
 Сакун Ніна 225, 255, 501
 Сакун (Перепелиця) Ганна 184, 226, 598
 Сакун Хома 184, 468
 Сальник Галина 593
 Сальник Марія 513
 Самокиш Микола 607
- Свида Андрій 112
 Свида Василь 112
 Свида Ілона 112
 Свида (Кульбака) Марія 6, 18, 111-130, 286, 287, 373, 430, 563-565, 604
 Світлана 318
 Северин (Кальна) Оксана 576
 Селюченко Олександра 66, 215, 287, 359, 372, 404, 529, 531, 537, 556, 557, 559, 563, 564, 598, 604, 609
 Селюченко Явдоха 215, 265
 Семеренко 27, 29
 Семикоз Любов 598
 Сень Валентина 554
 Сень Євдокія 239
 Сергій 67
 Сердюк (Богославець) Христина 84, 88, 90, 91
 Сердюк Василь 6, 81, 83-85, 87, 89, 91, 93, 95
 Сердюк Володимир 531
 Сердюк Григорій 84, 88, 91
 Сердюк (Золотаренко) Марія 84, 88-91, 240
 Сердюк Іван 6, 83-85, 87-89, 91-95
 Сердюк Ігор 5
 Сердюк Ірина 74
 Сердюк (Кущій) Ганна 271, 531, 594, 602
 Сердюк Микола 74
 Сердюк Мотрона 89
 Сердюк Надія 74
 Сердюк Петро 6, 81, 83-85, 87-91, 93, 95, 503
 Сердюк Сергій 84, 89-92
 Сердюк (Хлонь) Антоніна 81, 84, 89, 92, 506, 515
 Сердюк Уляна 87
 Сердюки, *родина* 19, 84, 87-89, 92, 132, 155, 206, 506
 Сердюченки, *родина* 7, 18, 206, 342, 475, 477, 479, 481, 483, 485, 487-489, 491, 506
 Сердюченко Валентина 321, 470, 482, 483, 485, 487, 600
 Сердюченко Віктор 483
 Сердюченко Данило 316, 321, 476-482, 484, 560
 Сердюченко Дмитро 49, 321, 476-478, 481-485, 487, 488, 560, 594, 602
 Сердюченко Євдокія 483, 560
 Сердюченко Іван 321, 476-478, 481, 483, 484, 486, 488, 491, 529, 560, 596
 Сердюченко Катерина 478, 482
 Сердюченко (Коломієць) Євдокія 476, 483, 490, 529

- Сердюченко Лариса 483
 Сердюченко (Лісяна) Онисія 321, 476-479, 481, 482, 484, 488, 560
 Сердюченко Мефодій 398, 488, 556, 584, 590
 Сердюченко (Мищенко) Ганна 7, 18, 41, 271, 317, 321, 475-491, 560, 563, 564, 602
 Сердюченко Ніна 478
 Сердюченко Олександр 482, 483
 Сердюченко Онисія 484
 Сердюченко (Різник) Валентина 470, 476, 485
 Сердюченко (Різник) Марфа 316, 317, 321, 476-483, 485, 488, 560
 Сердюченко Сергій 482, 483
 Сердюченко (Хлонь) Єлизавета 506, 517
 Сердюченко Устина 164, 517
 Середа (М'якоступ) Варвара 531
 Середа (Яценко) Параска 7, 115, 339, 341, 346, 348-354, 387, 596
 Сиваш Гаврило 71, 74, 80, 397
 Сиваш Галина 61
 Сиваш Денис 71, 74, 80, 81
 Сиваш (Денисенко) Мотрона 61, 81, 82, 158, 163-165, 166, 168
 Сиваш (Дубовик) Устина 71, 74, 80
 Сиваш Іван 71, 74, 80
 Сиваш (Кандзюба) Ганна 71, 72, 74, 80, 81, 138
 Сиваш Кіндрат 61, 74, 79, 81, 82, 138
 Сиваш (Лещенко) Одарка 154, 158, 165, 166
 Сиваш Михайло 74, 81
 Сиваш Никифор 81, 82
 Сиваш Олексій 71, 74, 80
 Сиваш (Острянин) Василина 71, 74, 80
 Сиваш Пилип 71, 74, 80
 Сиваш Свирид 74, 81
 Сиваш Семен 61, 81, 82
 Сиваш (Сичук) Ганна 71, 74, 80
 Сиваші, *гончарі* 163
 Сиваші, *родина* 71, 81, 84, 132, 155, 206, 234, 246, 250
 Сидоренко Андрій 327, 349, 407, 425
 Сидоренко Володимир 596
 Сидоренко Катерина 225, 255
 Сидорович Віра 106
 Сидорович Любов 106
 Сизоненко (Підгребельна) Галина 33-37, 39, 40, 46-54
 Симчук 30
 Сиса (Кюєка) Поліна 313, 491, 594, 602
 Сиса Антоніна 237
 Сиса Лідія 548
 Сиса Михайло 237
 Сиса Мусій 313
 Сиса Наталя 237
 Сиса Раїса 237
 Сиса (Чабан) Катерина 7, 18, 233-244, 247, 249
 Сичук (Сиваш) Ганна 71, 74, 80
 Сітко 306
 Скиба Тамара 127, 254
 Склинський Павло 598, 600
 Скоропа (Жилавець) Вікторія 6, 217-227, 229-232, 598
 Скринник (Пошивайло) Тетяна 427-431, 433-435, 437, 438
 Сластьон Опанас 607
 Слищенко Людмила 596
 Слобідський Григорій 87
 Слободська (Демочко) Лідія 7, 272, 367-374, 376, 377, 379, 383, 598
 Слободська (Дудник) Олександра 110, 368, 376-383, 529, 600, 602
 Слободська (Мирна) Федора 377, 383
 Слободська (Ширай) Віра 368, 374, 375
 Слободський Василь 368, 374, 375
 Слободський Григорій 368, 373, 375-377
 Слободський Іван 368, 373-377, 383
 Слободський Кирило 375
 Слободський Михайло 368, 375, 376
 Слободські, *родина* 19, 374, 376
 Смоляга 560
 Смерж Леонід 404, 437, 609
 Сова Людмила 174, 199
 Сохацька Олександра 596
 Сталін Йосип 90
 Старущенко Микола 584
 Стеблівська Наталя 220
 Стеблівська (Пошивайло) Людмила 428, 434-438
 Стрижак Марія 113
 Суконька Григорій 190-194, 196, 197, 201
 Суконька (Держач) Тетяна 190-198, 529
 Суконька Микола 6, 172-174, 184, 189-191, 193, 195, 197-201, 529
 Суконька Михайло 193
 Суконька Світлана 191
 Суконька (Федюн) Людмила Григорівна 19, 191, 193, 201
 Сулим Михайло 598
 «Сулимка» Йосип 54

- Ц**амаара 237
 Тамара 498
 Тараненко Дмитро 373
 Тараненко Наталя 373, 598
 Таранушенко Наталя 529
 Тарасенко (Підгребельна) Уляна 34, 35, 39, 40, 42, 46, 53
 Твердохліб Павло 600
 Твердохліб Світлана 523
 Твердохліб Тамара 516
 Тетяна 125
 Тетяна 309
 Тимошенко (Підгребельна) Тетяна 34, 45, 50
 Титаренко Марія 596
 Товариш (Фесик) Тетяна 177-183, 185-188
 Трипільська Єлизавета 607
 Трофименко Андрій 199
 Тягун Володимир 535, 534
 Тягун Ганна 60
 Тягун Григорій 6, 19, 55-61, 63-68, 70, 249, 365, 398, 590, 596
 Тягун (Кандзюба) Марія 19, 55-65, 67, 70, 73, 75
 Тягун Марія б, 590, 596
 Тягун Петро 60, 62
 Тягун Сергій 60
 Тягун (Шевченко) Валентина 55, 58-61, 64-66, 68, 72
 Тягун (Школяр) Наталя 7, 19, 533-538
 Тягуни 58
 Тягуни, *родина* 19, 60, 132
- «**Табардаші**» (Пошивайли), *родина* 7, 19, 393, 395, 397, 399, 403, 405-407, 409, 411, 413, 415, 417
 Федоша Іван 279
 Федоша Катерина 110, 529
 Федоша (Котлік) Галина 370, 372, 373, 604
 Федоша (Пошивайло) Орина 147, 394, 402, 508-510, 515, 592
 Федюн Людмила Миколаївна 39
 Федюн (Суконька) Людмила Григорівна 19, 191, 193, 201
 Фесенко (Радченко) Анастасія 391, 531
 Фесик (Багрій) Параска 204, 206, 209-212, 250
 Фесик Григорій 179, 181-183, 185, 186, 188
 Фесик Іван б, 177-183, 185-187
 Фесик Михайло 182
 Фесик (М'яло) Тамара 178, 183, 185-187
- Фесик Тетяна б
 Фесик (Товариш) Тетяна 177-183, 185-188
 Фесик Павло 584
 Фесик Параска 602
 Фесик Уляна 180
 Фесик Федір 178, 180, 182
 Фесици, *родина* 19, 182, 187
 Філенко (Бережна) Пелагея 98, 100, 105-107
 Філенко (Манько) Надія 98, 104-106, 109
 Фіялковський Назар 607
 Франко 193
 Фришберг Л. 301
- Х**анко Віталій 17, 20, 206, 209, 215, 216
 Ханко О. 216
 Хлоні, *родина* 18, 71, 81, 84, 506
 Хлонь Андрій 96, 110, 116, 164, 213, 288, 378, 506, 511, 512, 515, 593, 600
 Хлонь Антоніна 391, 470, 600
 Хлонь Василь 116, 164, 169, 281, 285, 288, 290, 348, 394, 506, 511-513, 515, 517, 518, 560, 561, 594, 604
 Хлонь Єлизавета 164
 Хлонь Любов 514, 515, 593
 Хлонь Микола 510
 Хлонь Михайло 81, 84, 92, 288, 300, 506, 515, 517, 518, 596
 Хлонь Наталя 92, 116, 164, 288
 Хлонь (Перехрест) Наталя 506, 514, 515, 517
 Хлонь (Пошивайло) Зінаїда 7, 18, 116, 195, 213, 394, 402, 504-515, 517, 519, 520, 529, 592, 600
 Хлонь Семен 92, 164, 169, 488, 506, 517, 584, 586
 Хлонь Сергій 164, 407, 506, 517
 Хлонь (Сердюк) Антоніна 81, 84, 89, 92, 506, 515
 Хлонь (Сердюченко) Єлизавета 506, 517
 Хлонь Федір 116, 164, 169, 269, 288, 488, 506, 512, 514, 515, 517, 584, 592, 594, 600
 Хлонь (Шаблій) Надія 213, 288, 378, 380, 506, 515, 598
 Хлонь (Яковлева) Наталя 506, 515, 517
 Хмелівський Йосип 23
 Хмелик Віктор 436, 571, 580
 Хмелик Галина 602
 Хмелик Іван 110, 117, 169, 215, 226, 254, 365, 561, 594, 598
 Хмелик (Чабан) Любов 258

Хмелик Михайло 436, 571
 Хмелик Олександр 59, 64
 Хмелик Петро 190-192
 Хмелик (Походун) Таїсія 436, 571
 Хмелик Семен 598
 Хмелик Уляна 593
 Хоменко Людмила 187
 Хоменко Петро 279, 306, 342
 Хрипун Тетяна 4, 640

Церковний 584
 Цигрик Антоніна 259
 Цюрюпа Андрій 365
 Цюрюпа Віра 41, 602
 Цюрюпа Галина 242, 365, 598
 Цюрюпа Олександр 365, 598
 Цюрюпа Олександра 365, 598

Чабан 207, 256
 Чабан Анастасія 321
 Чабан (Багрій) Євдокія 205, 207, 210, 212
 Чабан Валентина 41, 196
 Чабан Варвара 321
 Чабан Віталій 239
 Чабан Володимир 234, 247
 Чабан Галина 257
 Чабан Дмитро 234, 237, 238, 249, 257, 490
 Чабан Йосип 247, 259, 318, 320, 321
 Чабан Іван 257
 Чабан Іван Дмитрович 234, 236-238, 247, 249, 252, 256
 Чабан Іван Захарович 257, 490
 Чабан Іван Іванович 237, 257, 258, 490
 Чабан Іван Кирилович 234
 Чабан Іван Мусійович 258
 Чабан Іван Тимофійович 258
 Чабан (Каленич) Валентина 196, 256, 602
 Чабан Кирило 234, 247, 249
 Чабан Лаврентій 207
 Чабан Любов 254, 255, 257, 598
 Чабан Марія 548, 598
 Чабан Павло 234, 237, 238, 247, 249
 Чабан Петро 43, 259
 Чабан (Підгребельна) Ганна 34, 37, 41, 43
 Чабан Семен 258, 259
 Чабан Сергій 257, 490
 Чабан (Сиса) Катерина 7, 18, 233-244, 247, 249
 Чабан Софія 185, 321
 Чабан Степан 234, 247

Чабан Тимофій 258
 Чабан Тимофій Тимофійович 258, 259
 Чабан Федір 37
 Чабан (Хмелик) Любов 258
 Чабан (Шиян) Марія 259
 Чабан Яків 258, 259
 Чабаненко Розалія 184, 537
 Чабани, *родина* 7, 206, 235, 245-247, 249-251, 253, 255-257, 259, 407, 476, 477, 490
 Чванова (Городянин) Наталя 117, 529
 Черкас М. Д. 116
 Четвероус Ірина 199
 Чижмак (Гурин) Людмила 571, 573-575
 Чирвенки, *родина* 206
 Чирвенко Федір 607
 Чоботаренко (Куліш) Юлія 571, 574
 Чугуєвець Євдокія 561
 Чуйко Анастасія 598
 Чуйко Уляна 588, 590

Шаблій Валентина 515
 Шаблій (Канівець) Валентина 115, 272, 311, 529, 598, 604
 Шаблій Марія 548
 Шаблій Михайло 596
 Шаблій (Хлонь) Надія 213, 288, 378, 380, 506, 515, 598
 Шаблії, *родина* 506
 Шаповал Віра 254
 Шапошник Лідія 598
 Швець Уляна 592
 Шевченко (Тягун) Валентина 55, 58-61, 64-66, 68, 72
 Шевченко Тарас 12, 14, 42, 90, 184, 230, 285, 403, 444, 447, 449, 450, 607
 Ширай (Шиян) Раїса 8, 215, 279, 286, 287, 312, 391, 531, 535, 543-549, 551-555, 557-559, 561, 563-566, 594, 598, 604
 Ширай Іван 516
 Ширай Поліна 516
 Ширай (Слободська) Віра 368, 374, 375
 Шираї, *родина* 206
 Шиян 207
 Шиян Андрій 165, 340, 386, 387
 Шиян (Бондаренко) Варвара 7, 141, 196, 340, 342, 354, 385-392, 516, 529, 592, 600, 604
 Шиян (Боцьва) Устина 544, 545
 Шиян Варвара 600
 Шиян Василь 207

- Шиян Галина 592
 Шиян (Денисенко) Євдокія 82, 154, 159, 164, 165, 167, 168
 Шиян Іван 184, 194
 Шиян Кирило 387
 Шиян Лідія 592
 Шиян Марія 312, 593
 Шиян (Окара) Надія 494, 496, 497, 501-503, 548, 596
 Шиян Ольга 259
 Шиян Параска 361
 Шиян Раїса 279
 Шиян Сергій 154, 165, 387
 Шиян Степан 584
 Шиян Тетяна 259
 Шиян Уляна 207
 Шиян Федір 259
 Шиян (Чабан) Марія 259
 Шиян (Ширай) Раїса 8, 215, 279, 286, 287, 312, 391, 531, 535, 543-549, 551-555, 557-559, 561, 563-566, 594, 598, 604
 Шияни, *родина* 206, 246, 250, 340, 342, 354
 Школяр (Тягун) Наталя 7, 19, 533-538
 Шкрібела Іван 347, 594
 Шкрібела Марія 600
 Шкрібела Микола 341, 347, 348, 516
 Шкрібела Сергій 554
 Шкрібела (Яценко) Варвара 7, 41, 195, 327, 339, 341, 343-349, 351, 354, 355, 387, 529, 602
 Шкурпела Анатолій 184
 Шкурпела Олександр 184, 290
 Шкурпела Ольга 258
 Шкурпела (Пошивайло) Світлана 403, 404
 Шкурпела Світлана 184
 Шкурпела Сергій 594
 Шолудько Зінаїда 522
 Штанько Іван 592
 Штанько Лідія 600, 604
 Штанько Наталя 596
 Штанько Олена 255, 596
 Шулик (Бондаренко) Марія 108, 311, 336, 345, 347, 391, 490, 513, 527, 529, 531, 552, 553, 600, 604
 Шулик Микола 516, 592, 598
 Шулик Олена 336, 345
 Шулик Федір 336, 337, 345
 Шуліка (Денисенко) Катерина 155, 158
 Шутенко (Пророк) Наталя 529
- Щ**ербаківський Данило 42, 133, 184, 285
 Щербань Анатолій 187, 188
 Щербань Олена 133, 188, 298, 411, 425, 502
 Щупачинська Наталя 24
- Ю**щенко (Дудник) Олександр 528
- Я**ковлев Василь 535
 Яковлева (Хлонь) Наталя 506, 515, 517
 Януш (Денисенко) Ганна 155, 158
 Яресько Людмила 116
 Яресько Наталя 598
 Ярівчик Іван 594, 596
 Яровата Вікторія 640
 Ярош Сава 398, 590
 [Ясько] Іра Федорівна 240
 Яценки, *родина* 206, 326, 327, 335, 340, 344, 359, 455, 462
 Яценко Анатолій 7, 341, 343, 357-360, 362-366, 387
 Яценко Андрій 341-343, 349, 354, 355, 358-364, 387
 Яценко Артем 19, 340, 342-344, 358, 359, 362, 386, 387
 Яценко (Бабиц) Анастасія 7, 339, 341, 346-351, 354, 387
 Яценко (Біляк) Євдокія 340, 342, 387
 Яценко (Бондаренко) Феодосія 341, 342, 386, 387
 Яценко (Вишневецька/Канівець) Варвара 7, 325-335, 337, 531
 Яценко (Гриб) Параска 8, 138, 143, 151, 284, 453-461, 463, 596
 Яценко Григорій 326, 327, 332-335, 346, 354, 355
 Яценко Єфросинія 387, 529
 Яценко Зінаїда 359, 366
 Яценко (Кононенко) Єфросинія 341, 343, 348, 358, 360-364, 387
 Яценко Лідія 497
 Яценко Лука 284, 455, 462
 Яценко Людмила 459
 Яценко Марія 18, 284, 462, 463
 Яценко (Мартиненко) Ганна 7, 339, 341, 346, 348-351, 354, 387
 Яценко (Микитенко) Марія 327, 333, 355
 Яценко Микола 284, 288, 454, 455, 459, 460, 462
 Яценко Митрофан 7, 327, 339, 340-345, 347, 349, 351, 353-355, 362, 387

Яценко Михайло 459
 Яценко Надія 529, 598
 Яценко Наталя 361
 Яценко Олександра 346, 352
 Яценко Олена 340, 342, 358, 386
 Яценко Ольга 311, 596
 Яценко (Прокопенко) Єфросинія 327, 341, 343
 Яценко (Прокопенко) Параска 327, 354, 453
 Яценко Сергій 334
 Яценко Сергій Трохимович 184, 340, 342, 350, 387, 560, 596
 Яценко (Середа) Параска 7, 115, 339, 341, 346, 348-354, 387, 596
 Яценко Трохим 327, 340, 342, 343, 362, 387, 560
 Яценко Харитина 598
 Яценко (Шкрібела) Варвара 7, 41, 195, 327, 339, 341, 343-349, 351, 354, 355, 387, 529, 602

***

Andrenko Anatoliy 9
 Babenko Nina 11
 Babych Anastasiya 10
 Berezhny Mykhaylo 9
 Bordun Lyubov 10
 Chaban Kateryna 10
 Derkach Antonina 10
 Didenko Hanna 11
 Dyachenko Lyudmyla 11
 Fesyk Ivan 9
 Fesyk Tetyana 9
 Hrypych Hanna 9
 Kalna Nadiya 10
 Kandzyuba Nykyfor 9
 Khlon Zinayida 11
 Kulbaka Mariya 9
 Kushnir Sofiya 11

Kyzymenko Mariya 10
 Malyshko Nina 9
 Martynenko Hanna 10
 Matsko Lidiya 10
 Metka Lyudmyla 3
 Mishchenko Hanna 11
 Omelyanenko Lyudmyla 9
 Onachko Lidiya 11
 Pidhirnys 9
 Pidhrebely Korniy 9
 Poshyvailo Tetyana 10
 Poshyvailo Yakiv 10
 Poshyvailos (*Fardabashes*) 10
 Poshyvailos (*Karasirs*) 10
 Poshyvailos (*Kibalnyks*) 10
 Riznyks, family 10
 Ryabokin, *family* 10
 Serdyuchenko, *family* 11
 Serdyuk Ivan 9
 Serdyuk Petro 9
 Serdyuk Vasyl 9
 Sereda Paraska 10
 Shkolyar Natalya 11
 Shkrabela Varvara 10
 Shyian Varvara 10
 Shyray Rayisa 11
 Slobodska Lidiya 10
 Sukonka Mykola 9
 Tyahun Hryhoriy 9
 Tyahun Mariya 9
 Vyshnyk, *pottery* 10
 Yatsenko Anatoliy 10
 Yatsenko Mytrophan 10
 Yatsenko Paraska 11
 Yatsenko Varvara 10
 Zadorozhny (*Kopeck*) Ivan 10
 Zadorozhny 11
 Zhylavets Viktoriya 9
 Zvaholska Olga 10

ГЕОГРАФІЧНИЙ ПОКАЖЧИК

Абазівка 403

Америка 126

Андренки, *хутір* 24

АР Крим 230

Базар 577

Балясне 192

Батьки 51, 346

Бердичів 181

Білорусь 439-441, 443, 446, 614

Більськ 229, 259, 319

Більське городище 607

Болгарія 537

Бразилія 614

Бугуруслан 28

Буди 277

Будища 193

Валки 123, 124

Валківщина 123

Василе-Устимівка 467

Васильків 550

Великі Мости 165

Великі Сорочинці 187, 582

Велико-Тирново 537

Веприк 375

Винниця 30

Вільхове (Шкідинівка, Мацки) 277, 278, 280,
291, 293

Вінницька область 117, 550

Вірменія 468

Волошкове 193

Вольськ 27

Вороніно 29, 30

Всеволожський район 105

Гадяч 266, 562

Глинське 191, 200, 259, 336, 337, 421, 426, 614

Гончарівка, *куток* 18, 99, 134, 157, 163, 165,

168, 206, 209, 219, 305, 321-323, 327, 332,

333, 387, 391, 406, 414, 415, 455, 456, 458,

462, 508, 557

Горлівка 140

Городище 563

Грузія 375, 376

Грунь 219, 229

Гур'єв (Атирау) 28

Далекий Схід 498

Деревки 283

Диканський район 109, 175, 355, 366

Діброва 308

Діброва, *куток* 457

Дніпро, *річка* 138, 144, 237, 422

Дніпропетровськ 299

Дніпропетровська область 13, 375

Дніпропетровщина 258

Донбас 140, 141, 144, 334, 365, 462, 558

Донецьк 126

Донецька область 13, 560

Донеччина 140

Дрибинський район 440

Дубровка 105

Дюссельдорф 388, 389

Євпаторія 230

Європа 466, 608

Єреван 468

Житомирська область 13

Житомирщина 181

Жорнище 117, 550

Задорожнівка, *куток* 265

Закарпатська область 13, 112

Закарпаття 6, 18, 111, 113, 115, 117-119, 121,
123, 125, 127, 129

Запоріжжя 310

Запорізька область 364

Запорізька Січ 188

Західна Україна 39

Зіньків 482

Зіньківський повіт 24

Зіньківський район 109, 175, 355, 366, 524,
574, 607

Золочівський район 349

Зубанівка, *куток* 318, 374

Івано-Франківська область 13, 124

Івано-Франківщина 111

Іллінецький район 117

Ісіпівка 290

Казахстан 28, 498

Калантаїв 345

Калюжа, *куток* 214, 219

Карабазівка 478, 540

Кардашів вал, *городище* 607

Карлівка 42, 375

Карлівський район 109, 175, 355, 366

Карпівка 298

Київ 14, 68, 109, 126, 134, 149, 164, 172, 314,

364, 372, 383, 426, 550, 554, 557, 604

Київська область 13

Київщина 400

Китай 164

Коломийський район 124

Косів 111

Костенщина 563

Костянтинівка 560

Котельва 375, 482

Кременець 366, 560

Кременчук 37

Кубань 615

Куземин 219, 259, 319

Лазьки 227

Латвія 537

Ледешня 440, 444

Ленінград 29, 351, 537, 550, 562

Ленінградська область 105

Лівоборезна Україна 607, 613

Лікіно-Дульово 571

Лиса гора 35, 38, 39, 187

Лопатин 165, 168

Лубни 425, 562

Луганськ 457

Луганська область 13

Лютенські Будища 219

Лютенька 42, 375

Львівська область 13, 168

Львівщина 165

Магнітогорськ 423

Малі Будища 43, 191, 200, 259, 336, 337, 346,

373, 419, 421, 426, 574, 576, 577, 614, 615

Марехівка, *куток* 19, 51, 61, 62, 64, 72, 74, 78,

85, 86, 219

Маськівка 270

Мацьки (Вільхове) 291, 293

Машівський район 569

Милорадове 351

Миргород 266, 498

Миргородський район 183

Михайлики 501

Миські Млини 104, 116, 237, 278, 297-299, 342,

362, 364, 404, 429, 433, 460, 614

Могильов 443, 444

Могильовська область 440

Москва 67, 269, 308, 375, 537

Московська область 151, 571

Мукачево 118

Надежда 229

Нехвороща 219

Німеччина 51, 140, 143, 144, 150, 308, 327,

374, 376, 388, 425, 458

Нові Санжари 39

Новомосковськ 408

Новотроїцький район 28

Нойнкірхен 140

Обиняковка 229

Опішне 2, 4-8, 12-20, 22-24, 26-42, 44-54,

56-60, 62-68, 70, 72-74, 76-78, 80-96,

98-126, 128-154, 156-168, 170-202, 204,

206-228, 230-242, 244, 246-284, 286-288,

290-296, 298-340, 342-364, 366-390, 392,

394-404, 406-412, 414-416, 418-434,

436-478, 480-516, 518-528, 530, 532, 556,

558, 560, 562, 564-566, 568-570, 572-574,

576-610, 611-615, 640

Опішнянська волость 25

Опішнянський район 237

Оренбург (Чкалов) 28

Оренбурзька (Чкаловська) область 28

Орехово-Зуєвський район 571

Орськ 28

Остенбурзький район 51

Отиня 124

Охтирка 574

Палкинський район 30

Пирогово 400

Пирятинський район 446

Писаревщина 300

Південна Європа 608

Поволжя 498

Поділля 612

- Полонне 115
 Полтава 23, 58, 91, 105, 109, 115, 175, 216, 230,
 249, 266, 301, 328, 330, 355, 365, 366, 369,
 375, 391, 482, 511, 578, 613
 Полтавська губернія 39, 301
 Полтавська область 12, 13, 39, 42, 109, 157,
 163, 175, 183, 344, 355, 366, 425, 445-447,
 501, 524, 569, 574, 607
 Полтавщина 4, 15, 23, 24, 26, 27, 31-33, 35-50,
 52-54, 57-60, 62-68, 72-74, 76-78, 81-83,
 85-96, 99-104, 106-110, 114-117, 119-122,
 128, 130, 131, 133, 135-139, 141-143,
 145-153, 156, 159-164, 166-168, 171, 172,
 174-177, 179, 181-183, 185-189, 191-197,
 200-202, 206-208, 210-217, 219, 220,
 222-228, 231-233, 235, 236, 238-242, 244,
 247, 248, 250-261, 264, 267-275, 277-283,
 286, 287, 291-295, 298, 299, 301-303,
 305-325, 328-339, 343-348, 350-357,
 359-364, 366, 367, 369-373, 375, 377-381,
 383-385, 388-390, 392, 397, 399-404,
 406-411, 414-416, 418, 419, 421, 422,
 424-427, 429, 431-434, 437, 438, 443, 444,
 446-450, 452, 453, 455, 458-461, 463-467,
 469-475, 477, 478, 480-493, 495-497,
 499-507, 509-516, 518-527, 530, 532-536,
 538-555, 564-566, 568-570, 572, 573,
 575-582, 584, 586, 588, 590, 593, 594, 596,
 600, 604, 606, 611, 612, 614, 640
 Польща 607, 614
 Попівка 42, 221, 332
 Прогоня, *куток* 6, 177, 179, 181-183, 185,
 187, 219, 221, 235, 237, 247, 249, 319,
 456-458, 498
 Псковская область 30
 Псковщина 29
 Птухівка, *куток* 41, 51, 54, 89, 90, 91, 219, 247,
 249, 256, 257, 318, 319, 374, 375
- Р**адехівський район 168
 Радянський Союз 126, 347, 534
 Решетилівка 68, 192, 219, 314, 482
 Рига 537
 Рівненська область 13
 Ріони 376
 Рогань 349
 Ронетек 51
 Росія (Російська Федерація) 25, 29, 55, 67,
 221, 423,
 537, 562
 Російська імперія 607
 Ростов-на-Дону 299
 Ростовська область 61
 Рублівка 299
 Рясно 446
- С**авинці 183
 Самсонова круча 270
 Саратовська область 27
 Світловодський район 344
 Сенча 425
 Сергіїв Посад 151
 Середнє 112
 Середня Наддніпрянщина 612
 Сибір 79
 Скороходове 345
 Слобідська Україна 14, 16
 Слобожанщина 13, 612
 Слов'янськ 129, 431
 Смоленськ 221
 Сніги 349
 СРСР 126, 440, 562
 Сталінград (Волгоград) 62
 Старицьківка 569
 Старі Млини 191, 200, 259, 336, 337, 421, 426
 Стасі 240
 Сумська область 13, 574
- Т**аганрог 61, 62
 Тбілісі 371
 Теплівка 443, 446
 Тернопільська область 13, 366, 560, 577
 Терпіння 364
 Тула 545
- У**жгород 113
 Ужгородський район 112
 Україна 2, 4, 5, 13, 14, 16, 20, 22, 30, 35, 42, 51,
 109, 116, 117, 126, 127, 133, 143, 149, 157,
 163, 170, 175, 183, 184, 196, 199, 215, 221,
 230, 284, 285, 289, 290, 334, 355, 364, 366,
 369, 383, 395, 403, 417, 436, 446, 451, 467,
 478, 537, 576, 606-612, 614, 640
 Українськ 334
 Українська Держава 607, 610
 Українське Полісся 612
 Урал 467, 498
 УРСР 289, 426

Харків 123, 188, 259, 328, 339, 349, 351, 462
Харківська область 13
Харківщина 123, 124, 277, 545
Хижняківка 191, 200, 259, 336, 337, 421, 426

Царичанка 258
Целіноград 452
Центральна Європа 608

Челябінська область 423
Черкаська область 13
Черкащина 292, 484
Чернівецька область 13
Чехословачія 62
Чкалов (Оренбург) 28
Чкаловська область
(Оренбурзька область) 27
Чорнухи 562
Чорнухинський район 562

Чортківський район 577

Шишаки 366
Шишацький район 501
Шкідинівка (Вільхове) 277, 278, 280

Яблучне 186, 237, 297, 563
Яремівка, *куток* 75, 219
Яри, *куток* 19, 75, 219, 264-266, 321, 342, 346,
362, 364, 462, 477, 478, 558

***

GDR 435
Mali Budyshcha 9
Opishne 3, 4
Opishne district 4
Poltava region 4
Prohonya 9
Transcarpathia 9
Ukraine 3, 4

Наукове видання

МЕТКА Людмила Олексіївна
ГОНЧАРСТВО ОПІШНОГО В ІМЕНАХ ЙОГО МАЙСТРІВ

Монографія

Науковий редактор

Ольсь Пошивайло

Літературні редактори

Вікторія Яровата

Ольсь Пошивайло

Коректори

Вікторія Яровата

Ольсь Пошивайло

Укладачі показчиків

Оксана Андрушенко

Галина Панасюк

Тетяна Хрипун

Перекладач текстів англійською мовою

доктор історичних наук

Костянтин Рахно

Комп'ютерний набір

Людмила Метка

Олена Зубань

Комп'ютерна верстка, коректура

Олена Зубань

Художній редактор, коректура, макет

Юрко Пошивайло

Дизайн обкладинки, художнє оформлення

Юрко Пошивайло

Директор випуску

Людмила Гусар

Інститут керамології

– відділення Інституту народознавства НАН України

Вул. Партизанська, 102, Опішне, Полтавщина, 38164, Україна;

тел./факс +38 (05353) 42175;

e-mail: ceramology@ukr.net;

www.ceramology-inst.gov.ua

Свідоцтво: серія ДК, №1411 від 02.07.2003

Національний музей-заповідник
українського гончарства в Опішному

Вул. Партизанська, 102, Опішне, Полтавщина, 38164, Україна;

тел./факс +38 (05353) 42416, 42415;

e-mail: opishne-museum@ukr.net;

www.opishne-museum.gov.ua

Свідоцтво: серія ДК, №4337 від 13.06.2012

Підписано до друку 20.12.2019.

Формат 60x90/16. Папір крейдований. Друк офсетний.

Ум. друк. арк. 40,0. Тираж 100 прим. Зам. №

Друк: ТОВ "АСМІ".

36011, м. Полтава, вул. В. Міщенко, 2. Тел./факс: (0532) 56-55-29.

Свідоцтво суб'єкта видавничої справи: серія ДК, №4420 від 16.10.2012 р.